

Problemy kultury fizycznej - aspekty ekonomiczne, prawne i pedagogiczne

Redakcja naukowa

Mateusz Tomanek, Szymon Raniszewski

M. Tomanek, Sz. Raniszewski PROBLEMY KULTURY FIZYCZNEJ
- ASPEKTY EKONOMICZNE, PRAWNE, PEDAGOGICZNE

QR_1426148559

ISBN - 978-83-62750-19-1

ASIN
AKADEMIA SPORTU I NAUKI

Problemy kultury fizycznej

– aspekty ekonomiczne, prawne, pedagogiczne

AKADEMIA NAUKI I SPORTU
Fundacja

PROBLEMY KULTURY FIZYCZNEJ
- ASPEKTY EKONOMICZNE, PRAWNE,
PEDAGOGICZNE

REDAKCJA NAUKOWA
MATEUSZ TOMANEK, SZYMON RANISZEWSKI

BYDGOSZCZ 2015

SERIA: Monograph No. 28/15

RECENZENCI:

prof. dr hab. Sergiej Iermakov
prof. dr hab. Bartosz Rakoczy
dr hab. Radosław Muszkieta, prof. UKW
dr hab. Walery Żukow, prof. UKW
dr Mirosława Cieślicka
dr Kamila Skrzypczyńska
dr Błażej Stankiewicz

REDAKCJA I KOREKTA:

Dagna Wlekińska, Łukasz Malinowski

PROJEKT GRAFICZNY OKŁADKI:

Przemysław Marchwant

WYDAWCA:

Fundacja AKADEMIA SPORTU I NAUKI
Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji, Poznań, Poland

Publikacja współfinansowana ze środków Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Kujawsko-Pomorskiego

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO
W TORUNIU

Copyright by R. Muszkieta, M. Tomanek, Sz. Raniszewski
Bydgoszcz, 2015

DRUKARNIA:

Perfekt Gaul i wsp. sp.j.
60-321 Poznań, ul. Świerzawska 1, Poland
www.perfektdruk.pl

ISBN - 978-83-62750-19-1

SPIS TREŚCI

ANDRZEJ SMOLEŃ, ZBIGNIEW PAWLAK Ekonomiczno-finansowe i urbanizacyjne uwarunkowania osiągnięć klubów sportowych – na przykładzie koszykarskich, siatkarskich i żużlowych spółek akcyjnych.....	8
ZBIGNIEW PAWLAK, ANDRZEJ SMOLEŃ Ocena kondycji finansowej wybranych klubów sportowych w Polsce na podstawie modeli dyskryminacyjnych.....	22
MATEUSZ TOMANEK Problematyka procesowa między zarządcą nieruchomości, a operatorem obiektu sportowego.....	37
PATRYCJA GULAK-LIPKA Stan infrastruktury sportowej w Polsce.....	48
MONIKA PIĄTKOWSKA, SYLWIA GOCŁOWSKA Skuteczność strategii przeciwdziałania zjawisku ambush marketingu w sporcie na przykładzie Mistrzostw Europy w piłce nożnej UEFA EURO 2012.....	60
JUSTYNA KŁOBUKOWSKA Partnerstwo publiczno-prywatne w finansowaniu infrastruktury sportowej w Polsce.....	70
AURELIUSZ KOSEDNIAK, PAULINA LIMANOWSKA, ANNA FELIŃCZAK Wpływ treningu wytrzymałościowego na zmiany subiektywnej oceny zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi.....	79
RÓŻA GUMIENNA, JAN KOSEDNIAK, AURELIUSZ KOSEDNIAK Struktura obciążeń w mikrocyklu treningowym mistrzyni świata w kick-boxingu.....	87
AURELIUSZ KOSEDNIAK, PAULINA LIMANOWSKA, ANNA FELIŃCZAK Poziom wiedzy na temat żywności wśród mężczyzn rekreacyjnie uprawiających trening oporowy.....	97
AURELIUSZ KOSEDNIAK, PAULINA LIMANOWSKA, ANNA FELIŃCZAK Podaż płynów u zawodnika amatora podczas startu w biegu 24-godzinny.....	104
AURELIUSZ KOSEDNIAK, PAULINA LIMANOWSKA Podaż węglowodanów w wysiłkach długotrwałych na przykładzie startu w triathlonie na dystansie IRONMAN	112
RAFAŁ GOTOWSKI Puchar Polski nordic walking, próba oceny organizacji i sędziowania.....	123
EWA KOPROWIAK, BEATA NOWAK, ALEKSANDRA LUBCZYŃSKA Edukacja przygodowa jako alternatywa oddziaływań wychowawczych na przykładzie sportów ekstremalnych.....	132
AGNIESZKA KOWALCZYK, KRZYSZTOF SAS-NOWOSIELSKI Postrzeganie własnej skuteczności nauczycieli wychowania fizycznego... ..	142
TETIANA JERMAKOVA (ТАТЬЯНА ЕРМАКОВА), BARBARA DIX ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ПОЛЬШИ)... ..	148
GABRIEL PAWLAK, MAGDALENA MIKOŁAJCZAK, MONIKA PAWLAK, ŁUKASZ MALINOWSKI Dwutorowe kariery sportowców. Dobra praktyka działań projektowych na Dolnym Śląsku.....	159

IZABELA BAJERSKA, MICHAŁ RŻANY, ZUZANNA SOŁTYSIAK, KRZYSZTOF SUSZYŃSKI, DARIUSZ GÓRKA	
Podejście do bólu związanego ze zmęczeniem wśród osób aktywnych fizycznie.....	172
MARIOŁA DUDA, MICHAŁ RŻANY, ALEKSANDRA DUDŁO, ALEKSAN- DRA DOGOŃSKA, KRZYSZTOF SUSZYŃSKI, DARIUSZ GÓRKA	
Ocena czynników mających wpływ na podejmowanie aktywności fi- zycznej w trakcie studiów.....	180
PAULA MUSIAŁ, WERONIKA LEDZION, MONIKA MICHALIK, EWELINA NOWAK, KATARZYNA ŁOPATKA	
Analiza zależności pomiędzy poziomem sportowym, a występowaniem kontuzji.....	187
ADAM JAKUSZEWICZ	
Problematyka kultury fizycznej we współczesnych konstytucjach - mo- dele regulacji.....	198
MAREK MRÓWCZYŃSKI	
Działalność sportowa a działalność gospodarcza w polskim systemie prawa	219
DOMINIK BOREK	
Organy doradcze w jednostkach samorządu terytorialnego - Rady Spor- tu	236
MAREK BARSZCZ	
Środki nadzoru stosowane przez sąd powszechny.....	240
ADAM SOKOŁOWSKI	
Naturalizacja w polskim sporcie, przepisy o nadaniu obywatelstwa w świecie ustawy z 2009 r. o obywatelstwie polskim.....	245
MONIKA WISZYŃSKA	
Bezpieczeństwo uczestników narciarskich tras zjazdowych.....	252
MICHAŁ LECIAK	
Prawo karne wobec problemu dopingu w sporcie.....	259
MAREK OWSIANNY	
Budowa, charakterystyka oraz rola kontraktu sportowego.....	269
ZBIGNIEW BUKOWSKI	
Administracyjnoprawne uwarunkowania działalności sportowej.....	284
MACIEJ ADAMCZYK	
Prawo event marketingu w sporcie.....	291

Od Redaktorów

Obecnie obserwuje się coraz większe zainteresowanie problematyką kultury fizycznej w odniesieniu do nauk ekonomicznych i prawnych. Dzięki temu istnieje coraz większe zapotrzebowanie na specjalistyczne opracowanie, obejmujące swym zakresem problemy aktywności fizycznej w powyższych ujęciach. Niniejsza książka jest przykładem, że odpowiedni poziom kultury fizycznej jest nie tylko związany z naukami o zdrowiu, ale musi mieć charakter interdyscyplinarny, tj. charakter ekonomiczny, prawny czy pedagogiczny. W przekazanej do Państwa ręk monografii, poruszony został każdy z tych obszarów. Pierwsze strony publikacji, skupione są na aspektach ekonomicznych działalności sportowej. Kompletności tej części dodał fakt pokazania jej przez pryzmat badań klubów sportowych m.in. ich finansowej kondycji w odniesieniu do wyników. Drugim, poruszonym aspektem w monografii jest pokazanie warunków jakim musi sprostać ludzki organizm, oraz czynników które powodują zwiększenie jego możliwości. W niniejszej publikacji zostały poruszone dwa spojrzenia - (1) nauczyciela i jego skuteczności, oraz (2) wartości jakie niesie edukacja przygodowa. W ostatniej części monografii znajdują się artykuły, które poruszają szerokie spektrum elementów związanych z prawnym aspektem kultury fizycznej. Coraz większym problemem z którym muszą zmierzyć się osoby zaangażowane w rozwój kultury fizycznej jest doping, dlatego też w niniejszym opracowaniu nie mogło zabraknąć ujęcia karnoprawnego związanego z tym aspektem.

Wyrażamy nadzieję, iż niniejsza publikacja stanie się bodźcem do poszukiwania i rozwiązywania kolejnych zagadnień w ramach interdyscyplinarnego spojrzenia na kulturę fizyczną.

ANDRZEJ SMOLEŃ
Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie
ZBIGNIEW PAWLAK
Szkola Główna Handlowa w Warszawie

**EKONOMICZNO-FINANSOWE I URBANIZACYJNE UWARUNKOWANIA
OSIĄGNIĘĆ KLUBÓW SPORTOWYCH – NA PRZYKŁADZIE
KOSZYKARSKICH, SIATKARSKICH I ŻUŻLOWYCH SPÓŁEK
AKCYJNYCH***

**ECONOMICAL-FINANCIAL AND URBANIZATION DETERMINANTS OF SPORT CLUBS'
ACHIEVEMENTS EXEMPLIFIED BY BASKETBALL, VOLLEYBALL AND DIRT-TRACK MO-
TORCYCLE SPORT JOINT-STOCK COMPANIES**

Streszczenie

W niniejszej pracy poszukiwano najważniejszych uwarunkowań osiągnięć wybranych klubów sportowych w obrębie czynników ekonomicznych, finansowych i urbanizacyjnych.

Badaniami objęto ogółem 28 klubów, w tym 11 koszykówki, 9 piłki siatkowej, 8 żużlowych. Do badań korelacji pomiędzy wskaźnikami zmiennych niezależnych a wskaźnikami zmiennych zależnych przyjęto współczynnik korelacji rang Ch. Spearmana.

W wyniku badań stwierdzono występowanie podobnych i zróżnicowanych zależności w obrębie poszczególnych grup klubów. We wszystkich klubach występował silny związek pomiędzy poziomem ich przychodów a osiągnięciami sportowymi oraz mała zależność pomiędzy wskaźnikami efektywności finansowej klubów a ich wynikami sportowymi.

W klubach koszykówki dał się zauważyć silny wpływ majątku, kapitału obcego i wynagrodzeń na osiągnięcia sportowe. W klubach piłki siatkowej zidentyfikowano silny ujemny związek pomiędzy wielkością aglomeracji a osiągnięciami sportowymi oraz pomiędzy poziomem kapitału obcego a zadłużeniem majątku klubów.

W przypadku klubów żużlowych odnotowano silny pozytywny wpływ kapitału własnego na poziom płynności oraz wpływ kapitału obcego na zmniejszenie zadłużenia.

Słowa kluczowe: wskaźniki finansowe klubów sportowych, osiągnięcia klubów sportowych, współczynnik rang Ch. Spearmana, poziom urbanizacji kraju.

Key words: sport clubs' financial indexes, sports clubs' achievements, Spearman's rank correlation coefficient, country urbanization rate.

* Niniejsza praca powstała w ramach realizacji badań statutowych (Ds.-193) „Zarządzanie klubami sportowymi w Polsce” finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Wstęp

W warunkach profesjonalizacji i urynkwienia klubów sportowych obszarem szczególnego zainteresowania osób zarządzających tego typu podmiotami jest działalność ekonomiczno-finansowa i marketingowa. Po powołaniu do życia klubów sportowych w formie spółek akcyjnych można coraz częściej spotkać opinie, że tego typu podmioty traktować należy jak przedsiębiorstwa i zarządzać nimi tak jak się zarządza przedsiębiorstwami¹.

W Polsce, naukowa refleksja nad sportem i klubami sportowymi, z perspektywy ekonomiczno-finansowej, dopiero zaczyna się rozwijać. Tymczasem w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej liczba publikacji z tego zakresu jest znacząca. W tym obszarze tematycznym mieszczą się m.in. prace: M. Li, S. Hofacre, D. Mahony²; J. Beecha i S. Chadwicka³; D. R. Howarda, J. L. Cromptona⁴; C. Jeanrenauda i S. Késenne⁵; G. Frieda, S. J. Shapiro, T. D. Deschriviera⁶.

Wśród autorów polskich piszących z tej perspektywy na uwagę zasługują zwłaszcza prace: K. Perechudy⁷, W. Witkowskiego⁸, J. Klisińskiego⁹, Z. Pawłaka i A. Smoleń¹⁰, M. Węgrzyńskiej¹¹.

¹ Por. M. Klisiński, M. Szwaja (2012): *Wybrane aspekty zarządzania klubem sportowym jako przedsiębiorstwem*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, Nr 736. Finance, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, Nr 55, s. 79-87.

² M. Li, S. Hofacre, D. Mahony (2001): *Economics of Sports*, Fitness Information Technology Incorporated.

³ J. Beech, S. Chadwick (2004): *The Business of Sport Management*, Harlow: Prentice Hall.

⁴ D. R. Howard, J. L. Crompton (2004): *Financing Sport*, Fitness Information Technology Incorporated.

⁵ C. Jeanrenaud, S. Késenne (2006): *The Economics of Sport and Media*. London: Edward Elgar Publishing.

⁶ G. Fried, S. J. Shapiro, T. D. Deschrivier (2008): *Sport Finance*. Second Edition. Human Kinetics.

⁷ K. Perechuda (red.) [1999]: *Zarządzanie firmą sportową*, Wydawnictwo „Leopoldium” Fundacji dla Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

⁸ Por. W. Witkowski W. (2005): *Koncepcja stworzenia warunków finansowych wspierających rozwój polskiego sportu*, w: *Sport & Business*. III Ogólnopolskie Dni Marketingu Sportowego na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Sport & Business Foundation, Poznań oraz W. Witkowski W. (2005): *Warunki ekonomiczne dla marketingu sportowego w systemie podatkowym w Polsce*, w: *Sport & Business*. III Ogólnopolskie Dni Marketingu Sportowego na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Sport & Business Foundation, Poznań.

⁹ J. Klisiński (2009): *Finanse i marketing w sporcie*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Bytom.

¹⁰ Por. np. Z. Pawlak, A. Smoleń A. (2007): *Zarządzanie finansami spółek kapitałowych w sporcie kwalifikowanym. Z perspektywy rachunkowości finansowej i zarządczej*, Studia i Monografie, AWF, Warszawa; Z. Pawlak A. Smoleń A. (2011): *Finanse zawodowych klubów piłkarskich w świetle rocznych sprawozdań finansowych*, w: *Zarządzanie polskim sportem w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Zeszyty Naukowe Nr 168. Red. B. Sojkin i Z. Waśkowski, Poznań; Z. Pawlak, A. Smoleń A. (2011): *Finansowe aspekty transferów zawodniczych w zawodowych klubach piłkarskich*, w: *Czas na pieniądź. Zarządzanie finansami. Współczesne wyzwania teorii i praktyki*, Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 640. Finance, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, Nr 38, Szczecin; Z. Pawlak, A. Smoleń, *Wynagradzanie profesjonalnych zawodników w polskiej piłce nożnej*, w: *Szkice z historii i współczesności zarządzania kulturą fizyczną w Polsce*. Pr. zb. pod red. A. Nowakowskiego i W. Bajorka, Wydawnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

¹¹ M. Węgrzyńska (2011): *Identyfikacja, pomiar, wycena i prezentacja wartości niematerialnych i prawnych w sprawozdaniu finansowym na przykładzie klubu sportowego*, w: *Czas na pieniądź. Zarządzanie finansami. Inwestycje, wycena przedsiębiorstw, zarządzanie wartością*, Red. naukowy D. Zarzycki, Zeszyty Naukowe, Nr 639. Finance, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 37, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.

W literaturze naukowej ekonomiczno-finansowe aspekty działalności klubów sportowych analizowane są najczęściej w kontekście ich działalności marketingowej. W Polsce za najbardziej dojrzałe i wartościowe pozycje z zakresu marketingu w sporcie, odnoszące się także do funkcji marketingowej zawodowych klubów sportowych uznać należy prace napisane przez A. Sznajdera¹² i Z. Waśkowskiego¹³.

Sport coraz częściej postrzegany jest jako instrument skutecznej promocji kraju, jego poszczególnych regionów i miejscowości¹⁴. Poziom osiągnięć klubów sportowych na terenie niektórych regionów kraju zdaje się korespondować z poziomem ich urbanizacji. Dostrzegając możliwość promowania swoich regionów przez kluby sportowe władze samorządów terytorialnych dokonują zakupów usług promocyjnych w tych klubach¹⁵.

Metody i przedmiot badań

W niniejszej pracy poszukiwano najważniejszych determinantów osiągnięć klubów sportowych w obrębie czynników ekonomicznych, finansowych i urbanizacyjnych.

W celu ich rozpoznania określono 11 wskaźników zmiennych niezależnych i 2 wskaźniki zmiennej zależnej. Do czynników ekonomicznych zaliczono: przychody, koszty wynagrodzeń, majątek ogółem, kapitał własny, kapitał obcy. Do czynników finansowych zaliczono: zysk netto, płynność bieżąca, rentowność sprzedaży i zadłużenie ogółem. Do czynników urbanizacyjnych zaliczono: wielkość aglomeracji, wiek spółek. Poziom osiągnięć sportowych klubów mierzono w skali punktowej za pomocą dwóch wskaźników: wskaźnika punktowego w skali od 0 do 9¹⁶ oraz wskaźnika punktowego w skali od 0 do 44.

Osiągnięcia sportowe badanych podmiotów w małej skali od 0 do 9 oceniano według klucza uwzględniającego osiągnięcia klubów w rozgrywkach krajowych i europejskich.

Liczbę punktów za osiągnięcia sportowe poszczególnych spółek występujących w rozgrywkach obliczano według wzoru:

$$L_{po} = (L_k - M_k) : L_k + L_{dk} + L_{dm}$$

gdzie:

L_{po} – liczba punktów ogółem

L_k – liczba klubów uczestniczących w rywalizacji na określonym poziomie rozgrywek krajowych (pierwszym, drugim lub trzecim)

M_k – miejsce zajęte przez klub w rozgrywkach krajowych danego poziomu

¹² A. Sznajder (2008): *Marketing sportu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

¹³ Por. Z. Waśkowski (2007): *Uwarunkowania i sposoby wdrażania orientacji marketingowej w klubach sportowych*. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu. Prace habilitacyjne 32 oraz Z. Waśkowski (2010): *Budowa przewagi konkurencyjnej klubu sportowego*, w: *Marketing. Rozwój działań*, pod red. D. Dąbrowskiego, Wydział Zarządzania i Ekonomii, Politechnika Gdańska, Gdańsk.

¹⁴ Por. *Sport i rekreacja szansą rozwoju regionu* (2011): Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyt Naukowy nr 690, Ekonomiczne problemy usług nr 79, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.

¹⁵ Por. A. Babczuk (red.) [2013]: *Finansowanie sportu przez samorząd terytorialny*, Wydawca C. H. Beck, Warszawa.

¹⁶ W praktyce wielkości tego wskaźnika najczęściej mieściły się w przedziale od 0 do 5.

L_{dk} – liczba punktów dodatkowych ze względu na poziom rozgrywek krajowych

L_{dm} – liczba punktów dodatkowych z tytułu udziału w rozgrywkach międzynarodowych (europejskich, światowych).

Liczbę punktów dodatkowych ze względu na udział w rozgrywkach krajowych (L_{dk}) przyznawano tylko klubom z dwóch najwyższych poziomów rozgrywek (odpowiednio „2” i „1” punkt). W następstwie przyjęcia takiej skali punktowej ogólna liczba punktów jakie mogły uzyskać kluby z tytułu osiągnięć na arenie krajowej wynosiła:

- 1) od 2 do 3 - w przypadku klubów uczestniczących na najwyższym poziomie rozgrywek,
- 2) od 1 do 2 - w przypadku klubów uczestniczących na drugim poziomie rozgrywek
- 3) od 0 do 1 - w przypadku klubów uczestniczących na trzecim poziomie rozgrywek.

Maksymalna liczba punktów, w rozgrywkach krajowych, jakie mogły uzyskać najlepsze kluby trzeciego, drugiego i pierwszego poziomu rozgrywek, przy przyjętym sposobie liczenia, zbliżała się odpowiednio do 1, 2 i 3 punktów.

Zestawienie punktów przyznawanych klubom sportowym za osiągnięcia na arenie międzynarodowej przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie punktów przyznawanych klubom sportowym za osiągnięcia na arenie międzynarodowej

Poziom rozgrywek	Faza rozgrywek					
	Grupowa	1/16	1/8	1/4	1/2	Zwycięstwo w rozgrywkach
Światowa liga mistrzów ¹⁷	1	2	3	4	5	6
Europejskie rozgrywki najwyższej kategorii ¹⁸	0,5	1	1,5	2,0	2,5	3
Europejskie rozgrywki II kategorii ¹⁹	0,25	0,5	0,75	1	1,25	1,5
Europejskie rozgrywki III kategorii ²⁰	0,125	0,25	0,375	0,5	0,625	0,75

Osiągnięcia sportowe badanych podmiotów w dużej skali od 0 do 44 oceniano według klucza uwzględniającego liczbę zespołów na wszystkich poziomach rozgrywek krajowych, w których uczestniczyły badane spółki. W przypadku rozgrywek koszykarskich badane kluby zajmowały miejsca na trzech różnych poziomach ligowych. Za zajęcie 1 miejsca na 1 poziomie rozgrywek klub otrzymywał 44 punkty natomiast za zajęcie ostatniego miejsca na trzecim poziomie rozgrywek ligowych 1 punkt. Liczba 44 wzięła się z sumowania liczb zespołów występujących na poszczególnych poziomach roz-

¹⁷ Klubowe mistrzostwa świata w piłce siatkowej (mężczyzn i kobiet), koszykowiec

¹⁸ Europejska Liga Mistrzów w piłce siatkowej, Euroliga (ULEB Euroleague) w koszykówce, Klubowy Puchar Europy na żużlu.

¹⁹ Rozgrywki europejskie II kategorii przyjmują nazwy: ULEB Eurocup (Puchar ULEB) – w przypadku koszykówki; Pucharu CEV – w przypadku piłki siatkowej.

²⁰ np. Puchar Challenge w piłce siatkowej.

grywek²¹. Analogicznie postępowano w przypadku klubów piłki siatkowej oraz żużla²².

Do badań korelacji pomiędzy wskaźnikami zmiennych niezależnych a wskaźnikami zmiennych zależnych przyjęto współczynnik korelacji rang Ch. Spearmana²³. Współczynniki korelacji rang obliczono zgodnie ze wzorem:

$$r = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n d_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

gdzie:
 d_i - różnice między rangami odpowiadających sobie wartości cechy x_i i cechy y_i (i= 1,2,...,n); d_i=R(x_i)-R(y_i)
 n - liczba badanych obiektów

Badaniami objęto ogółem 28 klubów, w tym 11 koszykówki, 9 piłki siatkowej, 8 żużlowych. W tabeli 2 zamieszczono zestawienie wszystkich klubów objętych badaniami w poszczególnych latach w przedziale czasowym od 2007 do 2011 roku.

Tabela 2. Zestawienie klubów sportowych objętych badaniami w poszczególnych latach

Lp.	Nazwa klubu	Lata analizy				
		2007	2008	2009	2010	2011
Kluby koszykówki						
1.	AZS Koszalin S.A	+	+	+	+	+
2.	Basketball Investments Sportowa S.A w Gdyni	+	+	+	+	+
3.	Gdynski Klub Koszykówki Arka S.A	+	+	+	+	+
4.	Grono Sportowa S.A Zielona Góra	+	+	+	+	+
5.	Klub Koszykarski Polonia Warszawa Sportowa S.A	+	+	+	+	-
6.	Koszykarski Klub Sportowy Turów Zgorzelec S.A	+	+	+	+	+
7.	Słupskie Towarzystwo Koszykówki Sportowa S.A	+	+	+	+	+
8.	Sportowa S.A „Ostrów”	+	+	-	-	-
9.	Starogardzki KS Sportowa S.A w Gdańsku	+	+	+	+	+
10.	Śląsk Wrocław Sportowa S.A	+	+	-	-	-

²¹ Ponieważ w latach 2007-2012 na poszczególnych poziomach rozgrywek zmieniały się ilości uczestników dlatego przyjęte zostały maksymalne wartości z tego okresu. Poziom osiągnieć sportowych Basketball Investments jako jedyne podmiotu uczestniczącego w rozgrywkach Polskiej Ligi Koszykówki Kobiet został określony tak jak innych klubów koszykarskich uczestniczących w rozgrywkach Polskiej Ligi Koszykówki (mężczyzn). Zabieg ten choć sztuczny umożliwił porównywanie osiągnieć sportowych tego klubu z innymi podmiotami.

²² Badane spółki żużlowe występowały na dwóch poziomach rozgrywek, stąd maksymalna liczba punktów przyznanych za osiągnięcia sportowe najlepszych z nich była znacznie niższa niż klubów koszykarskich.

²³ Zastosowanie współczynnika Spearmana jest zalecane w przypadku pomiaru zależności monotonicznych (dodatnich lub ujemnych) gdy rozkład danych odbiega od rozkładu normalnego (czyli istnieje nadmiar danych odstających). Por. np. M. Sobczyk, *Statystyka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002.

11.	Włocławskie Towarzystwo Koszykówki Sportowa S.A	+	+	+	+	+
Kluby piłki siatkowej						
12.	AZS Politechniki Warszawskiej S.A	+	+	+	-	-
13.	Asseco Resovia S.A w Rzeszowie	+	+	+	+	+
14.	Gedania S.A w Gdańsku	+	+	+	+	+
15.	Klub Piłki Siatkowej Skra Belchatów Sportowa S.A	+	+	+	+	+
16.	KS „AZS Częstochowa” Sportowa S.A	+	+	+	+	+
17.	KS Jastrzębski Węgiel S.A	+	+	+	+	+
18.	Piłka Siatkowa AZS – UWM Sportowa S.A w Olsztynie	+	+	+	+	+
19.	Trefl Gdańsk S.A	+	+	+	+	+
20.	ZAKSA S.A (Mostostal Azoty) w Kędzierzynie Koźlu	+	+	+	+	+
Kluby żużlowe						
21.	Częstochowski Klub Motocyklowy Włókniarz S.A	+	+	+	+	+
21.	Klub Sportowy Toruń Unibax S.A	+	+	+	+	+
23.	Speedway Stal Rzeszów S.A	+	+	+	+	+
24.	Unia Leszno Sportowa S.A w Lesznie	+	+	+	+	+
25.	Unia Tarnów Żużlowa Sportowa S.A	+	+	+	+	+
26.	Wrocławskie Towarzystwo Sportowe S.A	+	+	+	+	+
27.	Zielonogórski Klub Żużlowy Sportowa S.A	+	+	+	+	+
28.	Żużlowy Klub Sportowy Polonia Bydgoszcz S.A	+	+	+	+	+

Ekonomiczne uwarunkowania osiągnięć klubów sportowych

Współczynniki korelacji ukazujące zależność pomiędzy przychodami klubów a ich osiągnięciami sportowymi oraz pomiędzy kosztami wynagrodzeń a ich osiągnięciami sportowymi w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu przedstawiono w tabeli 3²⁴.

Tabela 3. Współczynniki korelacji ukazujące zależność pomiędzy przychodami klubów a ich osiągnięciami sportowymi oraz pomiędzy kosztami wynagrodzeń a ich osiągnięciami sportowymi w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu²⁵

Lp.	Rok	Współczynniki korelacji pomiędzy przychodami klubów a ich osiągnięciami sportowymi		Współczynniki korelacji pomiędzy kosztami wynagrodzeń klubów a ich osiągnięciami sportowymi	
		O ₁	O ₂	O ₁	O ₂
1.	2007	0,774 K 0,970 S 0,970 Ż	0,797 K 0,910 S 0,910 Ż	0,775 S	0,682 S
2.	2008	0,682 K 0,762 S	0,802 K 0,700 S	0,569 K 0,847 S	0,722 K
3.	2009	0,886 K 0,762 S	0,810 S	0,698 K 0,893 S	0,698 K 0,857 S

²⁴ W tabeli 3 i kolejnych wyeksponowano przede wszystkim przypadki korelacji wysokiej (siła związków korelacyjnych od 0,6 do 0,8) oraz bardzo wysokiej (siła związków korelacyjnych powyżej 0,8). Poziom istotności p= 0,05.

²⁵ Zamieszczone w tabeli 3 i dalszych skróty literowe oznaczają kolejno kluby: koszykarskie – K, siatkarskie – S i żużlowe – Ż. Symbole O₁ i O₂ oznaczają osiągnięcia sportowe klubów mierzone za pomocą modeli o małej i dużej skali punktowej.

4.	2010	0,800 K 0,738 S 0,766 Ż	0,745 K -0,810 S 0,790 Ż	0,597 K	0,847 S
5.	2011	0,755 K 1,00 S 0,905 Ż	0,810 K 0,857 S 0,905 Ż	0,964 S	0,874 K

Analiza wartości współczynników korelacji rang Spearmana pomiędzy przychodami a osiągnięciami sportowymi wykazała:

1. Wysoki lub bardzo wysoki poziom korelacji pomiędzy przychodami a osiągnięciami sportowymi klubów w całym badanym okresie w przypadku klubów koszykówki i siatkówki.
2. Wysoki lub bardzo wysoki poziom korelacji pomiędzy przychodami a osiągnięciami sportowymi klubów w latach 2010-2011 w przypadku klubów żużlowych

W następstwie analizy współczynników korelacji rang Spearmana pomiędzy kosztami wynagrodzeń a osiągnięciami sportowymi stwierdzono:

1. Bardzo wysoki, wysoki lub umiarkowany poziom zależności pomiędzy kosztami wynagrodzeń a osiągnięciami sportowymi w niektórych latach w przypadku klubów koszykarskich i siatkarskich.
2. Brak korelacji pomiędzy kosztami wynagrodzeń a osiągnięciami sportowymi klubów żużlowych w całym badanym okresie.

Współczynniki korelacji ukazujące zależności pomiędzy wielkością majątku, kapitału własnego i kapitału obcego a osiągnięciami (efektami sportowymi) klubów w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Współczynniki korelacji ukazujące zależności pomiędzy wielkością majątku, kapitału własnego i kapitału obcego a osiągnięciami klubów w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu

Lp.	Rok	Współczynniki korelacji pomiędzy majątkiem a efektami sportowymi		Współczynniki korelacji pomiędzy kapitałem własnym a efektami sportowymi		Współczynniki korelacji pomiędzy kapitałem obcym a efektami sportowymi	
		O ₁	O ₂	O ₁	O ₂	O ₁	O ₂
1.	2007	0,606 K	0,550 K			0,547 S	
2.	2008	0,603 K 0,647 Ż	0,760 K 0,642 Ż			0,591 K	0,661 K
3.	2009	0,810 K 0,683 S	0,707 S		0,667 S	0,773 K	
4.	2010	0,594 K	0,588 K			0,636 K	
5.	2011	0,880 K	0,922 K	-0,647 K 0,810 Ż	0,810 Ż	0,850 K	

Analiza współczynników korelacji rang Spearmana pomiędzy majątkiem klubów a ich osiągnięciami sportowymi wykazała:

1. Silną lub umiarkowaną silną zależność pomiędzy majątkiem klubów koszykówki a ich osiągnięciami sportowymi w całym okresie działalności.
2. Silną lub umiarkowaną silną zależność pomiędzy majątkiem klubów siatkarskich a ich osiągnięciami sportowymi w roku 2009.

W wyniku analizy współczynników korelacji rang Spearmana pomiędzy kapitałem własnym klubów a ich osiągnięciami sportowymi stwierdzono:

1. Brak zależności pomiędzy kapitałem własnym a osiągnięciami sportowymi w przypadku klubów siatkarskich i żużlowych w całym okresie działalności oraz pomiędzy kapitałem własnym a osiągnięciami sportowymi w przypadku klubów koszykówki w latach 2007-2011.
2. Silną ujemną zależność pomiędzy kapitałem własnym a osiągnięciami sportowymi klubów koszykówki w roku 2011.

Analiza współczynników korelacji rang Spearmana pomiędzy kapitałem obcym klubów a ich osiągnięciami sportowymi wykazała:

1. Silną lub umiarkowanie silną zależność pomiędzy kapitałem obcym a osiągnięciami sportowymi w przypadku klubów koszykarskich w latach 2008-2011.
2. Umiarkowanie silną zależność pomiędzy kapitałem obcym a osiągnięciami sportowymi klubów w roku 2007 w przypadku klubów siatkarskich.
3. Brak zależności pomiędzy kapitałem własnym a osiągnięciami sportowymi w przypadku klubów żużlowych.

Sytuacja finansowa klubów a ich osiągnięcia sportowe

Współczynniki korelacji ukazujące zależność pomiędzy efektami finansowymi klubów (zyskiem netto, płynnością bieżącą, rentownością sprzedaży, zadłużeniem ogólnym) a ich osiągnięciami sportowymi w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Współczynniki korelacji ukazujące zależność pomiędzy efektami finansowymi klubów a ich wynikami sportowymi w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu

Lp.	Rok	Współczynniki korelacji pomiędzy zyskiem netto a wynikami sportowymi		Współczynniki korelacji pomiędzy płynnością bieżącą a wynikami sportowymi		Współczynniki korelacji pomiędzy rentownością sprzedaży a wynikami sportowymi		Współczynniki korelacji pomiędzy zadłużeniem ogólnym a wynikami sportowymi	
		O ₁	O ₂	O ₁	O ₂	O ₁	O ₂	O ₁	O ₂
1.	2007								
2.	2008		0,691 K			0,546 K	0,639 K 0,733 S		
3.	2009	-0,778 K				-0,586 K 0,714 S	0,738 S		
4.	2010								
5.	2011	0,762 Ż	0,762 Ż	0,881 S	0,810 S	0,786 Ż	0,786 Ż		

Analiza współczynników korelacji rang Spearmana pomiędzy sytuacją finansową klubów a ich efektami sportowymi wykazała:

1. Wysoką negatywną zależność pomiędzy poziomem zysku netto a osiągnięciami sportowymi klubów koszykówki w roku 2009.

2. Wysoką pozytywną zależność pomiędzy rentownością a osiągnięciami klubów (w przypadku klubów siatkówki w latach 2008-2009, w przypadku klubów żużlowych w roku 2011).

Urbanizacyjne wyznaczniki osiągnięć sportowych klubów sportowych

Współczynniki korelacji ukazujące zależność pomiędzy wielkością aglomeracji a ich osiągnięciami sportowymi w latach 2007-2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu przedstawiono w tabeli 6

Tabela 6. Współczynniki korelacji ukazujące zależność pomiędzy wielkością aglomeracji a ich osiągnięciami sportowymi - 2011 w poszczególnych dyscyplinach sportu

Lp.	Rok	Współczynniki korelacji pomiędzy wielkością aglomeracji a osiągnięciami sportowymi	
		O ₁	O ₂
1.	2007	-0,659 S	-0,620 S
2.	2008	-0,752 S	-0,736 S
3.	2009	-0,886 S	-0,862 S
4.	2010	-0,683 S	-0,826 S
5.	2011	-0,898 S	-0,802 S

W wyniku analizy współczynników korelacji rang Spearmana stwierdzono korelację ujemną pomiędzy wielkością aglomeracji a osiągnięciami sportowymi w przypadku klubów siatkarskich. Nie stwierdzono zależności pomiędzy wiekiem a osiągnięciami sportowymi klubów.

Najważniejsze zależności pomiędzy zmiennymi w klubach koszykówki, piłki siatkowej i żużlowych – analiza porównawcza

Najważniejsze zależności pomiędzy wskaźnikami zmiennych niezależnych i wskaźnikami zmiennych zależnych w trzech badanych dyscyplinach sportu przedstawiono w tabelach 7-9.

W zawodowych klubach koszykówki stwierdzono silne wieloletnie zależności pozytywne pomiędzy:

1. Poziomem przychodów a efektami sportowymi.
2. Poziomem wynagrodzeń a efektami sportowymi.
3. Poziomem majątku a osiągnięciami sportowymi.
4. Poziomem kapitału obcego a efektami sportowymi.

W okresie dwóch lat działalności (lata 2007 – 2008) przyrostom kapitału własnego towarzyszył wzrost płynności finansowej i spadek zadłużenia majątku.

Tabela 7. Najważniejsze zależności pomiędzy zmiennymi w klubach koszykówki w latach 2007-2011

Lp.	Zmienne niezależne	Zmienne zależne ²⁶					
		Zysk netto	Płynność bieżąca	Rentowność sprzedaży	Zadłużenie majątku	Efekty sportowe (O ₁)	Efekty sportowe (O ₂)
1.	Wielkość miejscowości						
2.	Wiek spółki			0,705 (09)	0,669 (09)		
3.	Przychody	0,545 (08)				0,774 (07) 0,682 (08) 0,886 (09) 0,800 (10) 0,755 (11)	0,797 (07) 0,802 (08) 0,745 (10) 0,810 (11)
4.	Koszty wynagrodzeń			-0,592 (07)		0,569 (08) 0,698 (09) 0,597 (10)	0,722 (08) 0,698 (09) 0,874 (11)
5.	Wielkość majątku					0,606 (07) 0,603 (08) 0,810 (09) 0,594 (10) 0,880 (11)	0,550 (07) 0,760 (08) 0,588 (10) 0,922 (11)
6.	Kapitał własny		0,626 (07) 0,678 (08)		-0,626 (07) -0,809 (08)	-0,647 (11)	
7.	Kapitał obcy		-0,588 (07)		0,588 (07)	0,591 (08) 0,773 (09) 0,636 (10) 0,850 (11)	0,661 (08)

W dłuższym okresie czasu nie stwierdzono zależności pomiędzy kondycją finansową klubów a poziomem ich osiągnięć sportowych.

²⁶ W tabelach 7-9 obrazujących zależności pomiędzy zmiennymi dokonano nieco innego podziału na zmienne niezależne i zależne. Do zmiennych niezależnych zaliczono czynniki ekonomiczne (5) oraz czynniki urbanizacyjne (2). Do zmiennych zależnych zaliczono efekty finansowe (4) i osiągnięcia sportowe (2).

Tabela 8. Najważniejsze zależności pomiędzy zmiennymi w klubach piłki siatkowej w latach 2007-2011

Lp	Zmienne niezależne	Zmienne zależne					
		Zysk netto	Płynność bieżąca	Rentowność sprzedaży	Zadłużenie majątku	Osiągnięcia sportowe (O ₁)	Osiągnięcia sportowe (O ₂)
1.	Wielkość aglomeracji	- 0,679 (11)	-0,729 (10) -0,922 (11)	-0,826 (09) -0,648 (10) - 0,802 (11)		-0,659 (07) -0,752 (08) -0,886 (09) -0,683 (10) -0,898 (11)	-0,620 (07) -0,736 (08) -0,862 (09) -0,826 (10) -0,802 (11)
2.	Wiek spółki		0,755 (07)		-0,714 (07)		
3.	Przychody		0,881 (11)	0,762 (09)		0,970 (07) 0,762 (08) 0,762 (09) 0,738 (10) 1,00 (11)	0,910 (07) 0,700 (08) 0,810 (09) -0,810 (10)? 0,857 (110)
4.	Koszty wynagrodzeń		0,786 (11)	0,821 (09)		0,775 (07) 0,847 (08) 0,893 (09) 0,964 (11)	0,682 (07) 0,857 (09) 0,847 (10)
5.	Wielkość majątku		0,838 (07)		-0,976 (07) -0,762 (08)	0,683 (09)	0,707 (09)
6.	Kapitał własny	0,630 (11)	0,802 (07)		-0,952 (07) -0,966 (08) -0,970 (09) -0,810 (10) -0,970(11)		0,667 (09)
7.	Kapitał obcy	- 0,635 (10)	0,717 (08)			0,547 (07)	

W przypadku zawodowych klubów piłki siatkowej najsilniejsze zależności dodatnie w długim okresie czasu stwierdzono pomiędzy:

1. Przychodami i efektami sportowymi klubów.
2. Kosztami wynagrodzeń i efektami sportowymi klubów.

Równie silne choć ujemne korelacje zidentyfikowano pomiędzy poziomem kapitału własnego a zadłużeniem majątku klubów.

W przypadku klubów piłki siatkowej stwierdzono także ujemną zależność pomiędzy wielkością aglomeracji a osiągnięciami sportowymi klubów w całym badanym okresie. Zauważono także ujemną zależność pomiędzy wielkością aglomeracji a poziomem rentowności sprzedaży (w latach 2009-2011) oraz pomiędzy wielkością aglomeracji a poziomem płynności bieżącej klubów w latach 2010-2011.

Zmienna kontekstowa „wielkość aglomeracji” zdaje się mieć szczególne znaczenie w przypadku klubów piłki siatkowej.

Tabela 9. Najważniejsze zależności pomiędzy zmiennymi w klubach żużlowych w latach 2007-2011

Lp	Zmienne niezależne	Zmienne zależne					
		Zysk netto	Płynność bieżąca	Rentowność sprzedaży	Zadłużenie majątku	Osiągnięcia sportowe (O ₁)	Osiągnięcia sportowe (O ₂)
1.	Wielkość aglomeracji	- 0,62 3 (09) - 0,83 3 (10)		-0,743 (08) -0,857 (09) -0,762 (10)		-0,659 (07)	-0,659 (07)
2.	Wiek spółki		0,755 (07)				
3.	Przychody			0,643 (11)		0,970 (07) 0,766 (10) 0,905 (11)	0,910 (07) 0,790 (10) 0,905 (11)
4.	Koszty wynagrodzeń						
5.	Wielkość majątku	0,66 7 (10)	0,838 (07)	0,735 (08)	-0,777 (09)	0,647 (08)	0,642 (08)
6.	Kapitał własny	0,87 3 (09)	0,802 (07) 0,659 (08) 0,898 (09) 0,905 (10) 0,738 (11)	0,695 (09)	-0,762 (07) -0,813 (08) -0,898 (09) -0,905 (10)	0,810 (11)	0,810 (11)
7.	Kapitał obcy		-0,707 (09) -0,862 (10) -0,690 (11)	-0,695 (10)	0,766 (08) 0,826 (09) 0,862 (10) 0,950 (11)		

W przypadku zawodowych klubów żużlowych najsilniejsze wieloletnie zależności dodatkowo wystąpiły pomiędzy poziomem kapitału własnego a poziomem płynności bieżącej oraz pomiędzy wielkością kapitału obcego a zadłużeniem majątku (wraz ze wzrostem kapitału obcego następował wzrost zadłużenia aktywów).

Silną zależność dodatnią stwierdzono pomiędzy poziomem przychodów a osiągnięciami sportowymi klubów żużlowych w latach 2007 oraz 2010-2011.

Wieloletnia zależność ujemna wystąpiła także pomiędzy kapitałem własnym a zadłużeniem majątku (wzrostowi kapitału własnego towarzyszył spadek zadłużenia majątku) oraz kapitałem obcym a zadłużeniem majątku (wraz ze wzrostem kapitału obcego następował wzrost zadłużenia aktywów).

Odnotowano również silną ujemną korelację pomiędzy wielkością aglomeracji a rentownością sprzedaży w latach 2008-2010. Zawodowe kluby żużlowe posiadały korzystniejsze wskaźniki rentowności sprzedaży w mniejszościach mniejszych.

Zakończenie

1. W warunkach gospodarki rynkowej efektywność funkcjonowania klubów sportowych należy rozpoznawać na płaszczyźnie sportowej, finansowej i społecznej.
2. Badanie zależności pomiędzy sytuacją ekonomiczno- finansową a osiągnięciami sportowymi posiada szczególne znaczenie w procesie zarządzania klubami sportowymi prowadzącymi działalność w formie spółek kapitałowych.
3. Do oceny zależności pomiędzy wybranymi wskaźnikami ekonomicznymi, finansowymi i urbanizacyjnymi a osiągnięciami sportowymi wybranych klubów sportowych w latach 2007-2011 zastosowano współczynnik korelacji rang Spearmana.
4. Badaniami objęto ogółem 28 klubów, w tym 11 koszykówki, 9 piłki siatkowej, 8 żużlowych.
5. W przypadku klubów koszykówki stwierdzono m. in.: silny bądź umiarkowanie silny wpływ poziomu majątku i kapitału obcego oraz wynagrodzeń na ich osiągnięcia sportowe.
6. W przypadku klubów piłki siatkowej stwierdzono m.in.: silny negatywny związek pomiędzy wielkością aglomeracji a osiągnięciami sportowymi oraz pomiędzy poziomem kapitału obcego a zadłużeniem majątku klubów.
7. W przypadku klubów żużlowych zidentyfikowano następujące zjawiska: silny pozytywny wpływ kapitału własnego na poziom płynności; wpływ kapitału obcego na pogorszenie wskaźników płynności i zmniejszenie zadłużenia; pogorszenie wskaźników rentowności sprzedaży na terenie większych aglomeracji.
8. W przypadku wszystkich klubów stwierdzono pozytywny wpływ wielkości przychodów na osiągnięcia sportowe oraz słabą zależność pomiędzy wskaźnikami efektywności finansowej klubów a ich osiągnięciami sportowymi.
9. W świetle uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że poziom kapitału własnego nie ma w zasadzie wpływu na osiągnięcia sportowe klubów.

Bibliografia:

- Babczuk A. (red.) [2013]. *Finansowanie sportu przez samorząd terytorialny*, Wydawca C. H. Beck, Warszawa.
- Beech J., Chadwick S. (2004). *The Business of Sport Management*, Harlow: Prentice Hall.
- Fried G., Shapiro S.J., Deschriver T.D. (2008). *Sport Finance*. Second Edition. Human Kinetics.
- Howard D. R., Crompton J. L. (2004). *Financing Sport*, Fitness Information Technology Incorporated.
- Jeanrenaud C., Késenne S. (2006). *The Economics of Sport and Media*. London: Edward Elgar Publishing.
- Klisiński J. (2009). *Finanse i marketing w sporcie*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu, Bytom.

- Klisiński M., Szwaja M.(2012). *Wybrane aspekty zarządzania klubem sportowym jako przedsiębiorstwem*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Nr 736. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, Nr 55.
- Li M., Hofacre S., Mahony D.(2001). *Economics of Sports*, Fitness Information Technology Incorporated.
- Pawlak Z., Smoleń A.(2007). *Zarządzanie finansami spółek kapitałowych w sporcie kwalifikowanym. Z perspektywy rachunkowości finansowej i zarządczej*, Studia i Monografie, AWF, Warszawa.
- Pawlak Z., Smoleń A.(2011). *Finanse zawodowych klubów piłkarskich w świetle rocznych sprawozdań finansowych*, w: *Zarządzanie polskim sportem w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Zeszyty Naukowe Nr 168. Red. B. Sojkin i Z. Waśkowski, Poznań.
- Pawlak Z., Smoleń A.(2011). *Finansowe aspekty transferów zawodniczych w zawodowych klubach piłkarskich*, w: *Czas na pieniądź. Zarządzanie finansami. Współczesne wyzwania teorii i praktyki*, Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 640. Finanse, rynki finansowe, ubezpieczenia nr 38, Szczecin.
- Pawlak Z., Smoleń A.,(2012). *Wynagradzanie profesjonalnych zawodników w polskiej piłce nożnej*, w: *Szkice z historii i współczesności zarządzania kulturą fizyczną w Polsce*. Red. A. Nowakowski i W. Bajorek, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów.
- Perechuda K.(red.)(1999). *Zarządzanie firmą sportową*, Wydawnictwo „Leopoldium” Fundacji dla Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Sobczyk M.(2002). *Statystyka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Sport i rekreacja szansą rozwoju regionu* (2011). Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyt Naukowy nr 690, Ekonomiczne problemy usług nr 79, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Sznajder A.(2008). *Marketing sportu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Waśkowski Z.(2007). *Uwarunkowania i sposoby wdrażania orientacji marketingowej w klubach sportowych*. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu. Prace habilitacyjne 32.
- Waśkowski Z.(2010). *Budowa przewagi konkurencyjnej klubu sportowego*, w: *Marketing. Rozwój działań*, pod red. D. Dąbrowskiego, Wydział Zarządzania i Ekonomii, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Węgrzyńska M.(2011). *Identyfikacja, pomiar, wycena i prezentacja wartości niematerialnych i prawnych w sprawozdaniu finansowym na przykładzie klubu sportowego*, w: *Czas na pieniądź. Zarządzanie Finansami. Inwestycje, wycena przedsiębiorstw, zarządzanie wartością*, Red. D. Zarzycki, Zeszyty Naukowe Nr 639. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 37, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Witkowski W.(2005). *Koncepcja stworzenia warunków finansowych wspierających rozwój polskiego sportu*, w: *Sport & Business*. III Ogólnopolskie Dni Marketingu Sportowego na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Sport & Business Foundation, Poznań
- Witkowski W.(2005). *Warunki ekonomiczne dla marketingu sportowego w systemie podatkowym w Polsce*, w: *Sport & Business*. III Ogólnopolskie Dni Marketingu Sportowego na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Sport & Business Foundation, Poznań.

ZBIGNIEW PAWLAK

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

ANDRZEJ SMOLEŃ

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

**OCENA KONDYCJI FINANSOWEJ WYBRANYCH KLUBÓW SPORTOWYCH
W POLSCE NA PODSTAWIE MODELI DYSKRYMINACYJNYCH***
**EVALUATION OF FINANCIAL STATE OF SELECTED SPORTS CLUBS IN POLAND ON THE
BASIS OF DISCRIMINATION MODELS**

Streszczenie

W latach 1990-2014 zostało utworzonych w Polsce blisko 200 klubów sportowych o statusie spółek akcyjnych. Ponad połowa z nich zaprzestała działalności z przyczyn finansowych dołączając do grona bankrutów.

Badanie kondycji finansowej klubów za pomocą modeli dyskryminacyjnych umożliwia wcześnie rozpoznanie zagrożenia bankructwem i rozpoczęcie w porę procesów naprawczych.

W niniejszej pracy do oceny kondycji finansowej w latach 2007-2011 wybranych zawodowych klubów sportowych zastosowano 3 modele: model A. Hołdy, model D. Hadasik oraz tzw. model „poznkański”. Badaniami objęto 24 podmioty w tym 8 klubów koszykówki, 8 klubów piłki siatkowych oraz 8 klubów żużlowych.

W wyniku badań stwierdzono, że najbardziej zagrożone upadłością były kluby koszykówki. Niezagrożony upadłością w całym badanym okresie był KPS Skra Bełchatów oraz trzy kluby żużlowe: Speedway Stal Rzeszów, Unia Leszno oraz Zielonogórski Klub Żużlowy.

Słowa kluczowe: profesjonalizm w sporcie, upadłość przedsiębiorstw, kondycja finansowa klubów sportowych, modele dyskryminacyjne.

Key words: professionalism in sport, bankruptcy of companies, clubs' financial state, discrimination models.

Wstęp

W latach 1990-2014 zostało utworzonych w Polsce blisko 200 klubów sportowych o statusie spółek akcyjnych²⁷. Ponad połowa z nich zaprzestała działalności z powodu niemożności samodzielnego jej kontynuowania z

* Niniejsza praca powstała w ramach realizacji badań statutowych (Ds. -193) „Zarządzanie klubami sportowymi w Polsce” finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

²⁷ Por. Z. Pawlak, A. Smoleń, *Transformations of sports clubs in Poland in the years 1960-2010*, Science editors: J. Kosiewicz, K. Obodyński, (in:) *Social Sciences of Sport – Assumptions and Perspectives*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2013.

przyczyn finansowych dołączając do grona bankrutów. Tylko nieliczne z klubów sportowych – spółek akcyjnych, nie będące w stanie kontynuować działalności zostały postawione przez sądy w stan upadłości²⁸. W świetle obowiązujących przepisów prawnych upadłość przedsiębiorstwa może być bowiem ogłoszona tylko wtedy gdy przedsiębiorca staje się niewypłacalny i jego majątek jest niższy od sumy zaciągniętych zobowiązań ale wystarcza na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego. Bankructwo ekonomiczne wielu klubów sportowych – spółek akcyjnych, nie oznaczało więc upadłości w rozumieniu prawa²⁹.

W warunkach gospodarki rynkowej i wolnego rynku zagrożenie przedsiębiorstw sportowych bankructwem i upadłością nie jest czymś wyjątkowym. W grupie przedsiębiorstw zagrożonych mogą się również znaleźć podmioty z innych branż, także o wieloletniej tradycji na rynku i uznanych markach. W celu nie dopuszczenia do ich bankructwa zaczęto tworzyć, na całym świecie, modele wskazujące na poziom realnego zagrożenia, zwane modelami dyskryminacyjnymi. Utworzenie modelu poprzedzały wielomiesięczne badania empiryczne na starannie dobranych grupach przedsiębiorstw znajdujących się w dobrej i złej kondycji finansowej. Badania miały na celu wybór (selekcję) kilku najbardziej reprezentatywnych wskaźników charakteryzujących stan przedsiębiorstwa, spośród 20-30 wskaźników pierwotnie zakwalifikowanych do oceny. Następnie wyznaczano linię demarkacyjną (punkt, wielkości krytyczne) dzielącą badaną zbiorowość na dwie grupy przedsiębiorstw: zagrożonych i niezagrożonych bankructwem. Modele podlegały sprawdzeniu (weryfikacji) na grupie przedsiębiorstw spoza próby³⁰.

Prekursorskie badania nad modelami zagrożenia przedsiębiorstw upadłością były już prowadzone w USA na początku XX wieku. Później zaczęto je realizować także w innych krajach. Pierwsze modele bazowały na jednowymiarowej analizie dyskryminacyjnej³¹. Pierwszy wielowymiarowy model został opracowany przez E. I. Altmana w roku 1968³².

W Polsce, po wprowadzeniu mechanizmów gospodarki rynkowej w niektórych środowiskach naukowych podjęto prace nad stworzeniem wielowymiarowych modeli dyskryminacyjnych przystających do realiów naszej gospodarki. W następstwie tych prac powstało wiele rozwiązań modelowych³³. Do najbardziej znanych zaliczyć można modele: J. Gajdki i D. Sto-

²⁸ Por. Z. Pawlak, A. Smoleń, *Zasady tworzenia i likwidacji profesjonalnych klubów sportowych*, (w:) *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki*. Pr. zb. pod red. Z. Dziubińskiego, AWF w Warszawie, Salezjańska Organizacja Sportowa RP, Warszawa 2008.

²⁹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 roku Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. z 2003 roku, Nr 60, poz. 535 z późniejszymi zmianami.

³⁰ Por. B. Kotowska, A. Uziębło, O. Wyszkowska-Kaniewska, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Wydawca CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa, s. 150.

³¹ Por. K. W. Rogowski, *Możliwości wczesnego rozpoznawania symptomów zagrożenia zdolności płatniczej przedsiębiorstw*, „Banki i Kredyt” 1999, nr 6.

³² E. I. Altman, *Financial ratios. Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*, „Journal of Finance” 4/1968.

³³ Więcej informacji na ten temat można znaleźć m. in. w takich opracowaniach jak: B. Prusak, *Nowoczesne metody prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2005; K. Klimczak, *Wykorzystanie analizy dyskryminacyjnej do oceny sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa w Polsce*, „Forum Rachunkowości” 2007, nr 4; M. Hamrol, J. Chodakowski, *Prognozowanie zagrożenia finansowego przedsiębiorstwa. Wartość predykcyjna polskich modeli analizy dyskryminacyjnej*, „Badania i operacje”, 2008, nr 3; S. Godlewska, *Skuteczność polskich*

sa³⁴, D. Hadasik³⁵, A. Hołdy³⁶ oraz G. Sojaka i J. Stawickiego³⁷ oraz M. Hamrola, B. Czajki i M. Piechockiego (tzw. model poznański)³⁸.

Obok konstruowania modeli zagrożenia przedsiębiorstw, podejmowano wysiłki w kierunku budowy modeli rozwoju (wzrostu) przedsiębiorstw. W Polsce na szczególną uwagę zasługują propozycje zgłaszane przez S. Sysko-Romańczuk³⁹.

Metoda i przedmiot badań

W niniejszej pracy do oceny kondycji finansowej wybranych zawodowych klubów sportowych⁴⁰ zastosowano 3 modele: model A. Hołdy, model D. Hadasik oraz tzw. model „poznański”.

Model A. Hołdy przyjęty do oceny kondycji finansowej klubów sportowych został skonstruowany w latach 1993-1996 w oparciu o wyniki badań uzyskane na próbie 80 przedsiębiorstw z różnych branż według Europejskiej Klasyfikacji Działalności (grupy od 4500 do 7400).

Ogólna postać modelu:

$$Z_H = 0,605 + 0,681 X_1 - 0,0196 X_2 + 0,00969 X_3 + 0,000672 X_4 + 0,157 X_5$$

gdzie: X_1 = Aktywa obrotowe/Zobowiązania krótkoterminowe

X_2 = Zobowiązania ogółem x 100/Suma bilansowa

X_3 = Zysk (strata netto) x 100/Średnioroczny majątek ogółem

X_4 = Średnioroczne zobowiązania krótkoterminowe x 360/Koszty sprzedaży produktów, towarów i materiałów

X_5 = Przychody ogółem z działalności/Średnioroczny majątek ogółem

$Z_H < -0,3$ Wysokie zagrożenie bankructwem

- $0,3 < Z_H < + 0,1$ Niedookreślone zagrożenie bankructwem (szara strefa)

$Z_H > + 0,1$ Niewielkie zagrożenie bankructwem

modeli dyskryminacyjnych w ocenie zagrożenia upadłością spółek giełdowych, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin –Polonia, 2010, vol. XLIV, 2.

³⁴ J. Gajdka, D. Stos, *Wykorzystanie analizy dyskryminacyjnej w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw*, (w): *Restrukturyzacja w procesie przekształcania przedsiębiorstw*, (red.) R. Borowiecki, AE w Krakowie, Kraków 1996.

³⁵ D. Hadasik, *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce i metody jej prognozowania*, AE w Poznaniu, Poznań 1998.

³⁶ A. Hołda, *Prognozowanie bankructwa jednostki w warunkach gospodarki polskiej z wykorzystaniem funkcji dyskryminacyjnej 2i*, „Rachunkowość” 2001, nr 5.

³⁷ S. Sojak, J. Stawicki, *Wykorzystanie metod taksonomicznych do oceny kondycji ekonomicznej przedsiębiorstw*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 3(59)/2001.

³⁸ M. Hamrol, B. Czajka, M. Piechocki, *Upadłość przedsiębiorstwa – model analizy dyskryminacyjnej*, „Przegląd Organizacji” 2004, nr 6.

³⁹ Por. S. Sysko-Romańczuk, *Rozwój przedsiębiorstwa jako rezultat jego wzrostu i sprawności procesów zarządzania*, Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia T. (DCXLIV) 570, Szczecin 2005.

⁴⁰ Wybrane kluby sportowe posiadały formę prawną spółek akcyjnych i należały do najlepszych pod względem osiągnięć sportowych w naszym kraju.

Drugi model przyjęty do oceny kondycji finansowej klubów sportowych został skonstruowany przez D. Hadasik na próbie 78 przedsiębiorstw w latach 1990-1997. Były wśród nich przedsiębiorstwa o zróżnicowanej formie prawnej (przedsiębiorstwa państwowe, spółki akcyjne, spółki z o.o oraz spółdzielnie).

Model przyjął postać:

$$Z_{HA} = 0,365425 X_1 - 0,765526 X_2 - 2,40435 X_3 + 1,59079 X_4 + 0,00230258 X_5 - 0,0127826 X_6 + 2,36261$$

gdzie: X_1 = Aktywa bieżące/Zobowiązania bieżące
 X_2 = (Aktywa bieżące - Zapasy)/Zobowiązania bieżące
 X_3 = Zobowiązania ogółem/Aktywa ogółem
 X_4 = Kapitał obrotowy netto/Pasywa ogółem
 X_5 = Należności x 365 dni/Przychody ze sprzedaży netto
 X_6 = Zapasy x 365 dni/Przychody ze sprzedaży netto

$Z_{HA} > 0$ Przedsiębiorstwo niezagrożone upadłością

$Z_{HA} < 0$ Przedsiębiorstwo upadłe

Trzeci model przyjęty do oceny kondycji finansowej klubów sportowych został sporządzony przez M. Hamrola, B. Czajkę i M. Piechockiego na próbie 100 przedsiębiorstw w latach 1999-2002.

Ostateczna postać modelu:

$$Z_{HCP} = 3,562 X_1 + 1,588 X_2 + 4,288 X_3 + 6,719 X_4 - 2,368$$

gdzie: X_1 = Wynik finansowy netto/Majątek całkowity
 X_2 = (Majątek obrotowy - Zapasy)/Zobowiązania krótkoterminowe
 X_3 = Kapitał stały/Majątek całkowity
 X_4 = Wynik finansowy ze sprzedaży/Przychody ze sprzedaży

$Z_{HCP} > 0$ Przedsiębiorstwo niezagrożone upadłością

$Z_{HCP} < 0$ Kandydat do bankructwa

W niniejszej pracy badano nie tylko poziom zagrożenia klubów sportowych bankructwem ale także dokonano rozpoznania przebiegu funkcji trendów wskaźników dyskryminacyjnych. Przebiegi funkcji trendów tych wskaźników określano oddzielnie dla każdego z omówionych powyżej modeli. W celu opisanego przebiegu funkcji trendów przyjęto że mogą mieć one charakter: wzrostowy (W), poziomy (P), spadkowy (S). Opisy zmian funkcji trendów zamieszczono w tabelach 2, 4, 6. Następnie dokonano porównania przebiegów funkcji trendów wskaźników dyskryminacyjnych w trzech grupach klubów tzn. w grupie klubów niezagrożonych, najbardziej zagrożonych i umiarkowanie zagrożonych bankructwem. Typowe przebiegi funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w trzech wyróżnionych grupach klubów na wybranych przykładach przedstawiono na wykresach 1-6.

Badaniami objęto 24 kluby, w tym 8 klubów prowadzących działalność w koszykówce, 8 klubów piłki siatkowej oraz 8 klubów żużlowych. Poziom wskaźników dyskryminacyjnych został wyliczony za okres co najmniej 5 lat działalności klubów⁴¹.

Kondycja finansowa zawodowych klubów koszykówki

Zestawienie poziomu wskaźników dyskryminacyjnych klubów koszykarskich dokonanego za pomocą modelu zaproponowanego przez A. Hołdę i D. Hadasik oraz „grupę poznańską” przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie wskaźników dyskryminacyjnych koszykarskich klubów sportowych w Polsce w latach 2001-2011 zgodnie z modelem A. Hołdy i D. Hadasik oraz modelem „poznańskim”⁴².

Lp.	Nazwa Spółki	Rok									
		02	03	04	05	06	07	08	09	10	11
1.	AZS Koszalin S.A						- 5,47 - 3,62 - 21,1	- 4,14 - 10,2 - 12,1	- 4,79 - 2,44 - 15,7	- 8,89 - 14,7 - 31,4	- 16,1 - 35,8 - 43,2
2.	Basketball Investments Sportowa S.A w Gdyni				0,69 0,51 3,12	- 0,18 - 0,22 0,37	- 2,40 - 3,53 - 6,68	0,05 - 1,73 0,61	- 3,92 - 6,42 - 10,9	- 4,01 - 7,56 - 9,05	- 3,98 - 8,58 - 7,56
3.	Gdyński Klub Koszykówki Arka S.A	- 0,88 - 0,82 - 2,36	- 0,38 - 1,82 - 0,96	1,00 - 0,29 2,50	- 0,22 - 1,26 - 0,67	- 1,26 - 1,15 - 7,70	1,21 0,61 1,70	0,33 - 0,35 3,55	- 2,36 0,91 - 26,1	0,72 1,01 - 13,0	0,11 0,22 - 35,7
4.	Grono Sportowa S.A Zielona Góra		- 9,56 - 10,8 - 33,0	- 4,84 - 7,69 - 18,3	- 4,54 - 4,50 - 19,9	3,64 - 0,21 4,59	5,94 1,40 11,8	4,01 1,45 7,55	1,98 1,04 3,64	2,68 1,42 7,95	2,17 1,12 3,80
5.	Koszykarski Klub Sportowy Turów Zgorzelec S.A						- 8,69 - 13,0 - 30,5	1,11 - 4,08 - 0,56	- 3,94 - -8,7 - 12,9	- 4,69 - 16,0 - 8,95	2,74 1,15 5,06
6.	Słupskie Towarzystwo Koszykówki Sportowa S.A			- 13,9 - 24,4 - 40,5	- 11,9 - 26,5 - 31,6	1,72 - 3,64 2,88	2,23 0,47 6,31	- 1,00 - 1,99 - 3,64	- 0,51 - 2,45 - 2,15	- 3,79 - 6,62 - 10,5	- 1,81 - 4,99 - 4,42
7.	Starogardzki	3,70	11,7	-	2,87	0,01	2,95	0,32	-	0,26	1,39

⁴¹ Najczęściej okresem badawczym były lata 2007-2011. Okres ten ulegał wydłużeniu, niekiedy nawet do 10 lat w przypadku klubów które rozpoczęły i prowadziły aktywną działalność przed rokiem 2007.

⁴² W tabelach 1, 3, 5 czonką pogrubioną zaznaczono wielkości wskaźników obrazujące dobrą sytuację finansową klubów (brak zagrożenia bankructwem) .

	KS Sportowa S.A w Gdań- sku	1,26 10,9	- 1,83 28,6	1,03 0,55 - 12,2	1,35 8,1	0,19 - 3,25	1,17 5,67	0,52 - 2,98	1,56 - 3,44 - 8,49	- 5,24 - 2,16	- 0,65 2,85
8.	Włocławskie Towarzystwo Koszykówki Sportowa S.A			1,41 1,42 6,91	0,60 0,71 2,79	- 0,01 - 0,05 0,25	- 0,48 - 1,37 - 2,59	- 0,16 - 1,19 - 0,18	- 1,02 - 1,62 - 2,26	0,40 - 0,85 1,45 -	- 0,76 - 2,33 - 2,68

W grupie klubów koszykówki, w całym okresie działalności, zagrożony upadłością był AZS Koszalin. Zagrożone upadłością w długim okresie czasu były takie kluby jak: Basketball Investment (w latach 2007, 2009-2011); Gdyński Klub Koszykówki Arka (2006, 2008-2011), Klub Koszykarski Turów Zgorzelec (2007, 2009-2010); Słupskie Towarzystwo Koszykówki (2005, 2008-2011); Włocławskie Towarzystwo Koszykówki (2007, 2009).

Niezagrożone upadłością były: Grono (2007-2011); Starogardzki KS (2005, 2007-2008); Basketball Investments (2005); WTK (2005); Słupskie Towarzystwo Koszykówki (2007).

Tabela 2. Ogólny kierunek funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych klubów koszykówki

Charakterystyka przebiegu funkcji trendu	Rodzaj trendu
Trend niezmienny (falujący)	
Niewielkie załamanie funkcji trendu	Rosnący - R
	Spadkowy - S
	Poziomy - P
	Gdyński Klub Koszykówki Arka – model A. Holdy i D. Hadasik
Trend zmienny (Z₁, Z₂, Z₃, Z₄)	
A. Jednokrotne załamanie funkcji trendu	AZS Koszalin (P/S) – model A. Holdy; AZS Koszalin (W/S) – model „poznański”; Basketball Investments (S/W/S) – model D. Hadasik; Grono (W/P) – model D. Hadasik;
B. Dwukrotne załamanie trendu	AZS Koszalin (S/W/S) – model D. Hadasik; Grono (W/S/P) – model A. Holdy i model „poznański”; Koszykarski KS Turów Zgorzelec (W/S/W); Słupskie Towarzystwo Koszykówki (W/S/W) – model A. Holdy i D. Hadasik
C. Trzykrotne załamanie trendu	Basketball Investments (S/W/S/P) – model A. Holdy; Basketball Investments (S/W/S/W) – model „poznański”; Starogardzki KS (S/P/S/W) – model D. Hadasik; Śląsk Wrocław (W/S/W/S) – model A. Holdy i model „poznański”; Włocławskie Towarzystwo Sportowe (S/P/W/S) – model D. Hadasik
D. Czerokrotne załamanie trendu	Słupskie Towarzystwo Koszykówki (W/S/P/S/W) – model „poznański”; Włocławskie Towarzystwo Koszykówki (S/W/S/W/S) – model A. Holdy i model „poznański”
F. Pięciokrotne załamanie trendu	Starogardzki KS (W/S/W/S/W/P) – model A. Holdy
G. Sześciokrotne załamanie trendu	Gdyński Klub Koszykówki Arka (S/W/S/W/S/W/S) – model „poznański”; Starogardzki KS (W/S/W/S/W/S/W) – model „poznański”

Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych większości klubów koszykówki podlegał licznym zmianom w czasie (tabela 2). Najbardziej stabilnym klubem pod tym względem, w świetle modelu A. Holdy i D. Hadasik, był Gdyński Klub Koszykówki Arka.

Kondycja finansowa zawodowych klubów piłki siatkowej

Zestawienie wskaźników dyskryminacyjnych zawodowych siatkarskich klubów sportowych w Polsce zgodnie z modelem A. Hołdy i D. Hadasik oraz modelem poznańskim przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Zestawienie wskaźników dyskryminacyjnych zawodowych siatkarskich klubów sportowych w Polsce zgodnie z modelem A. Hołdy i D. Hadasik oraz modelem poznańskim

Lp.	Nazwa klubu	Rok									
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Asseco Resovia S.A w Rzeszowie				0,51 0,15 4,41	3,00 1,32 9,25	2,49 1,38 7,91	0,06 0,13 0,91	0,66 0,13 -	- 7,20 10,3	-8,66 -14,1 -22,6
2.	Gedania S.A w Gdańsku					1,66 2,83 -	0,93 3,25 -	0,69 2,26 -	0,58 2,21 -	0,40 2,02 31,3	0,54 2,38 -63,8
3.	KPS Skra Bełchatów S.A				6,90 0,09 20,1	9,56 1,49 19,0	1,51 1,61 4,14	1,11 1,44 4,37	1,22 1,30 5,00	0,21 0,66 1,57	0,75 0,93 3,7
4.	KS „AZS Częstochowa” S.A				- 0,95 0,24 -	- -2,92 0,24 7,62	0,60 - -0,82 -	1,09 - 0,90 -	- 0,54 -	- 0,15 1,19	-1,30 -3,12 -4,33
5.	KS Jastrzębski Węgiel S.A				0,17 0,40 2,10	- 0,35 0,60 1,27	-0,36 -1,24 0,15	- 0,52 -	- 2,37 4,00 7,06	0,40 - 1,46 1,11	0,15 -1,22 0,09
6.	AZS – UWM S.A w Olsztynie					1,67 1,04 5,94	0,19 0,21 1,27	- 2,18 4,49 9,82	1,49 0,25 2,12	2,31 1,39 3,29	0,47 -2,07 2,61
7.	Trefl Gdańsk S.A				- 4,51 -	- -26,4 1,30 45,2	-28,6 -	- 12,6 10,3 20,8	- 14,4 21,0 38,0	-9,5 14,1 21,2	-84,7 -151 238,5
8.	ZAKSA S.A w Kędzierzynie Koźlu	- 0,33 -	- 1,26 -	- 2,22 -	- 1,71 -	- 3,76 -	-1,09 -1,57 -2,91	- 0,65 -	0,09 2,74 -	0,79 1,85 0,48	0,15 -1,75 -1,30

W grupie klubów piłki siatkowej zagrożony upadłością, w całym okresie działalności, był Trefl Gdańsk. Zagrożone upadłością były także: ZAKSA (2005-2009); Asseco Resovia (2010-2011); KS Jastrzębski Węgiel

(2007, 2009); AZS-UWM (2008); AZS Częstochowa (2011). Niezagrożona upadłością, w całym okresie działalności, był KPS Skra Bełchatów. Niezagrożone upadłością, w pewnym przedziale czasu, były także: Asseco Resovia (2005-2009) oraz AZS-UWM (2006-2007, 2009-2010).

Tabela 4. Ogólny kierunek funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych klubów piłki siatkowej

Charakterystyka przebiegu funkcji trendu		Rodzaj trendu		
Trend niezmienny (falujący)				
B. Niewielkie załamania funkcji trendu	Rosnący - R	Spadkowy - S	Poziomy - P	
			Gedania – model A. Hóldy i D. Hadasik	
Trend zmienny (Z ₁ , Z ₂ ,Z ₃ , Z ₄)				
A. Jednokrotne załamanie funkcji trendu	Asseco Resovia (P/S) – model D. Hadasik; Asseco Resovia (W/S) – model „poznański”; Skra Bełchatów (W/P) – model D. Hadasik			
B. Dwukrotne załamanie trendu	Gedania (S/W/S) – model „poznański”; Skra Bełchatów (W/S/P) – model A. Hóldy; AZS Częstochowa (W/P/S) – model „poznański”; AZS - UWM (S/W/S); Trefl Gdańsk (S/W/S) – model A. Hóldy; ZAKSA (S/W/P)			
C. Trzykrotne załamanie trendu	Skra Bełchatów (S/P/S/W) – model „poznański”; AZS Częstochowa (W/S/W/S) – model A. Hóldy; AZS Częstochowa (S/W/P/S) – model D. Hadasik; Trefl Gdańsk (S/W/P/S) – model D. Hadasik i model „poznański”			
D. Czterokrotne załamanie trendu	Asseco Resovia (S/W/S/P/S) – model A. Hóldy; KS Jastrzębski Węgiel (S/W/S/W/P)			

Przebieg funkcji wskaźników dyskryminacyjnych większości klubów siatkarskich ulegał kilkakrotnym zmianom w okresie ich życia (tabela 4). Najbardziej stabilny trend w przypadku tych wskaźników miał miejsce w Gedanii (trend poziomy falujący zgodnie z modelem A. Hóldy i D. Hadasik).

Kondycja finansowa zawodowych klubów żużlowych

Zestawienie wskaźników dyskryminacyjnych zawodowych klubów żużlowych w Polsce zgodnie z modelem A. Hóldy i D. Hadasik oraz modelem poznańskim przedstawiono w tabeli 5.

W grupie klubów żużlowych zagrożone upadłością były: WTS (w latach 2008-2011); CKM Włókniarz (2008-2011), Żużlowy KS Polonia Bydgoszcz (2009-2011); Unia Tarnów Żużlowa (2007-2009, 2011).

Niezagrożone upadłością, w całym okresie analizy, były: Speedway Stal Rzeszów, Unia Leszno, Zielonogórski Klub Żużlowy. Niezagrożone upadłością w pewnym okresie czasu były: CKM Włókniarz (2007); KS Toruń Unibax (2007), Żużlowy KS Polonia Bydgoszcz (2008).

Tabela 5. Zestawienie wskaźników dyskryminacyjnych zawodowych klubów żużlowych w Polsce zgodnie z modelem A. Holdy i D. Hadasik oraz modelem poznańskim

Lp .	Nazwa klubu	Rok									
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	CKM Włókniarz S.A						1,06 0,96 3,07	-4,11 -4,20 -13,0	-5,54 -8,51 -19,4	- 13,3 2 -22,4 -36,0	- 16,0 2 -27,4 -40,5
2.	Klub Sportowy Toruń Unibax S.A						3,67 1,18 4,84	10,8 9 -2,67 24,0	7,70 -0,12 20,2	8,47 -0,84 20,9	1,47 1,32 0,56
3.	Speedway Stal Rzeszów S.A						5,00 0,87 11,9	2,91 1,29 5,75	3,22 1,39 8,46	6,65 0,13 14,4	2,70 1,37 6,93
4.	Unia Leszno Sportowa S.A w Lesznie						0,41 0,32 3,21	1,16 0,91 4,96	0,84 0,62 3,64	0,28 0,15 2,54	0,33 0,21 2,90
5.	Unia Tarnów Żużlowa Sportowa S.A	- 18,8 - 19,6 - 60,5	- 14,0 - 35,1 - 37,0	8,96 0,44 21,5	3,50 1,24 9,44	1,78 1,42 4,41	- 0,52 - 0,48 - 1,25	-0,31 -0,42 -2,20	-0,46 -1,14 -0,08	0,09 -0,85 1,27	-0,96 -0,21 -8,26
6.	Wrocławskie Towarzystwo Sportowe S.A						0,15 - 0,29 0,21	- 14,43 2 - 22,69 -47,6	- 17,5 2 - 20,6 1 -30,4	-68,5 - 120, 5 213, 9	- 16,5 3 - 38,1 5 - 43,9 7
7.	Zielonogórski Klub Żużlowy Sportowa S.A						1,48 0,98 3,43	1,27 0,50 3,86	1,86 1,08 4,74	4,50 1,41 10,3	0,90 0,42 1,78
8.	Żużlowy KS Polonia Bydgoszcz S.A						9,34 - 1,44 24,2	0,39 1,39 -0,66	-2,31 -1,15 -12,9	-2,12 -1,78 -10,9	-5,84 -0,08 -31,3

Większość klubów żużlowych charakteryzowało się zmiennym przebiegiem funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych (tabela 6). W przypadku 6 podmiotów miało miejsce dwukrotne lub trzykrotne załamanie funkcji trendu. Stały (ciągły) przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych posiadał Częstochowski Klub Motocyklowy Włókniarz. Był to trend spadkowy.

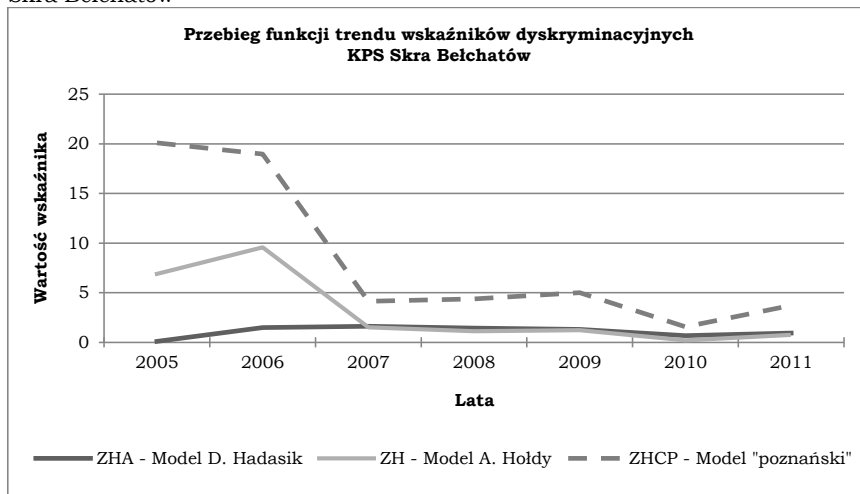
Tabela 6. Ogólny kierunek funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych klubów żużlowych

Charakterystyka przebiegu funkcji trendu		Rodzaj trendu	
Trend niezmienny (ciągły)			
A. Brak załamań funkcji trendu	Rosnący - R	Spadkowy - S	Poziomy - P
		CKM Włókniarz	
Trend zmienny (Z ₁ , Z ₂ , Z ₃ , Z ₄)			
A. Jednokrotne załamanie funkcji trendu	Wrocławskie Towarzystwo Sportowe (S/W) – model A. Holdy i model D. Hadasik		
B. Dwukrotne załamanie trendu	Speedway Stal Rzeszów (S/W/S) - model A. Holdy i model „poznański”; Speedway Stal Rzeszów (W/S/W) – model D. Hadasik; Unia Leszno (W/S/W); Unia Tarnów Żużlowa (W/S/P) – model A. Holdy; Zielonogórski Klub Żużlowy (P/W/S); Żużlowy KS Polonia Bydgoszcz (S/P/S) – model A. Holdy; Żużlowy KS Polonia Bydgoszcz (W/S/W) – model D. Hadasik; Żużlowy KS Polonia Bydgoszcz (S/W/S) – model „poznański”		
C. Trzykrotne załamanie trendu	KS Toruń Unibax (W/S/W/S) – model A. Holdy i model „poznański”; KS Toruń Unibax (S/W/S/W) – model D. Hadasik; Unia Tarnów Żużlowa (S/W/S/P) – model D. Hadasik; Unia Tarnów Żużlowa (W/S/W/S) – model „poznański”; Wrocławskie Towarzystwo Sportowe (S/W/S/W) – model „poznański”		

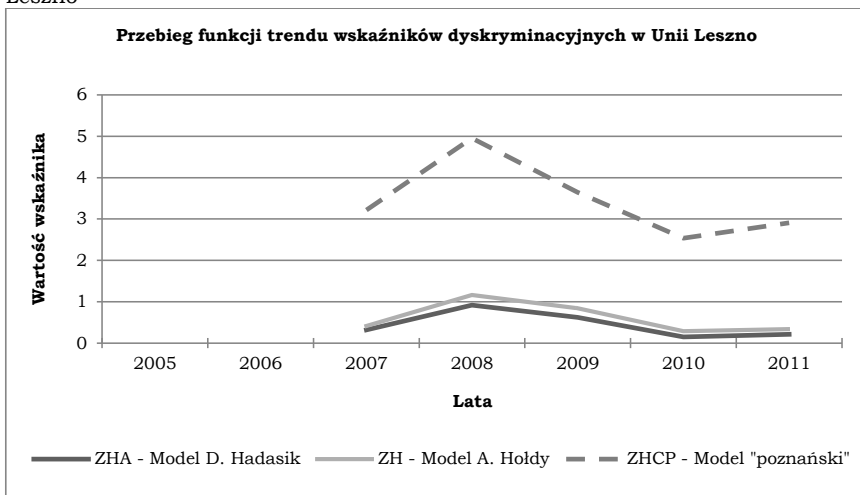
Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w grupach klubów niezagrażonych, najbardziej zagrożonych oraz umiarkowanie zagrożonych bankructwem

Na wykresach 1-2 przedstawiono przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w grupie klubów sportowych nie zagrożonych bankructwem w całym badanym okresie analizy na przykładzie Klubu Piłki Siatkowej Skra Bełchatów oraz klubu żużlowego Unia Leszno.

Wykres 1. Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych KPS Skra Bełchatów

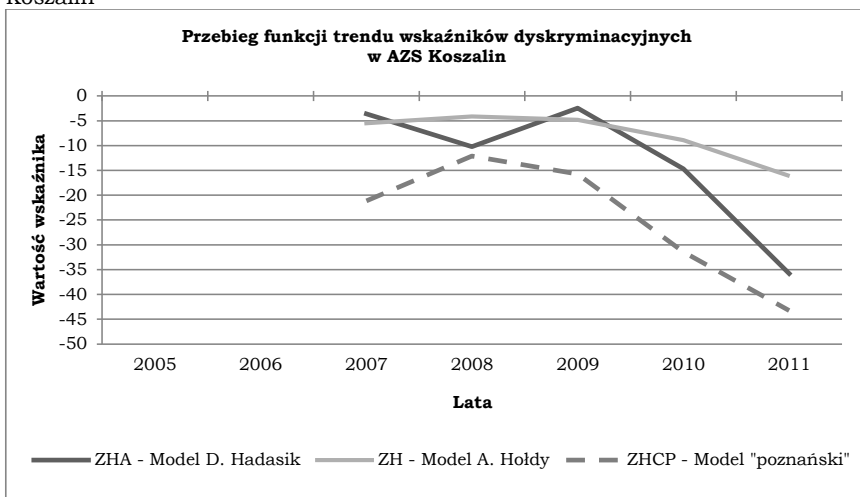

Wykres 2. Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w Unii Leszno

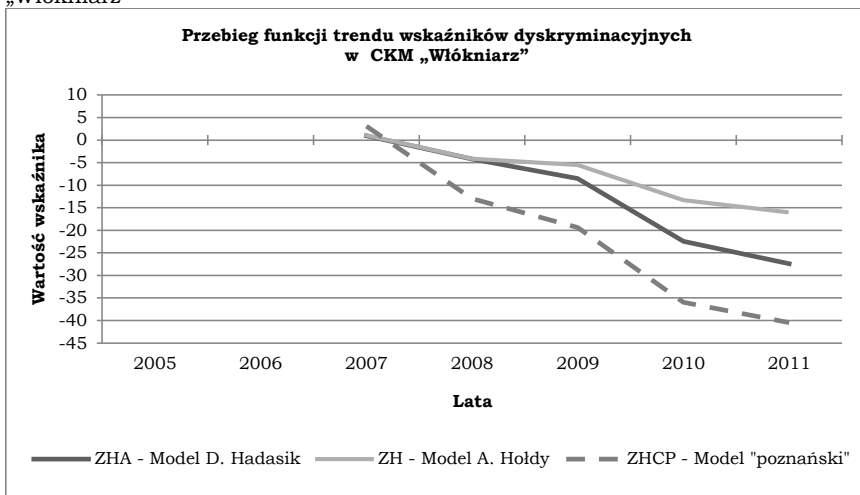

Na wykresach 3-4 przedstawiono przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w grupie klubów najbardziej zagrożonych bankructwem na przykładzie klubu koszykówki AZS Koszalin oraz klubu żużlowego CKM „Włókniarz”.

Wykres 3. Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w AZS Koszalin

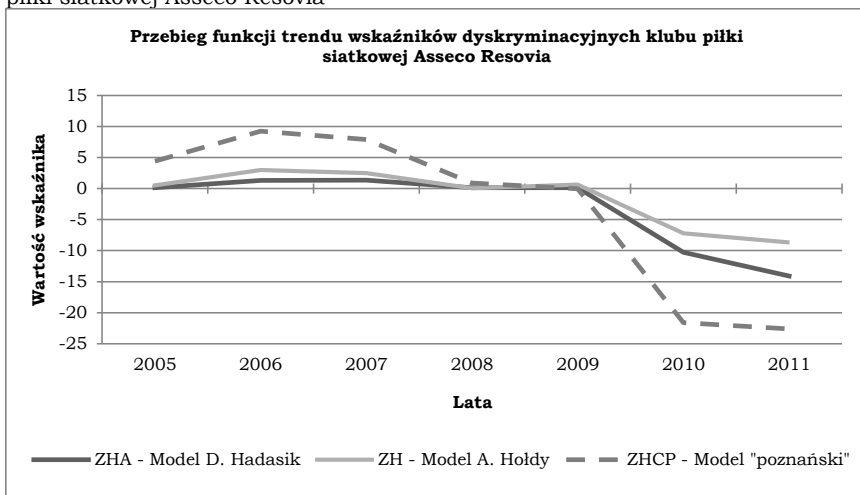

Wykres 4. Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w CKM „Włóknierz”

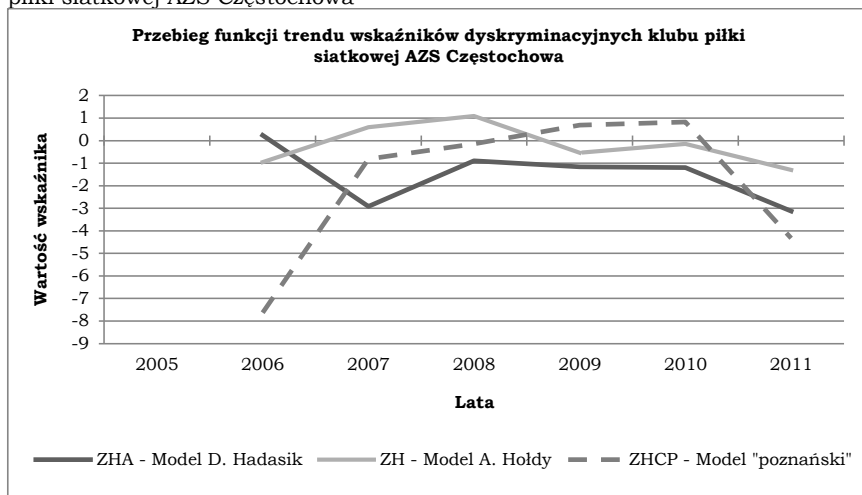

Na wykresach 5-6 przedstawiono przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych w grupie klubów umiarkowanie zagrożonych bankructwem na przykładzie klubów piłki siatkowej Asseco Resovia oraz AZS Częstochowa.

Wykres 5. Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych klubu piłki siatkowej Asseco Resovia

Wykres 6. Przebieg funkcji trendu wskaźników dyskryminacyjnych klubu piłki siatkowej AZS Częstochowa

Zakończenie

1. Spośród powołanych do życia 200 klubów sportowych w formie spółek kapitałowych blisko 2/3, po krótszym lub dłuższym okresie funkcjonowania, zaprzestało działalności na skutek złej kondycji finansowej.
2. Badanie kondycji finansowej klubów za pomocą modeli dyskryminacyjnych umożliwia wczesne rozpoznanie zagrożenia bankructwem i rozpoczęcie w porę procesów naprawczych.
3. W procesie analizy i oceny kondycji finansowej za pomocą wskaźników dyskryminacyjnych szczególnie przydatne są wielowskaźnikowe modele A. Hołdy, D. Hadasik oraz tzw. model poznański.
4. W wyniku zastosowania do oceny kondycji finansowej wielowskaźnikowych modeli A. Hołdy, D. Hadasik i modelu „poznańskiego” stwierdzono zróżnicowany poziom zagrożenia upadłością w trzech badanych grupach podmiotów. Na stan zagrożenia upadłością wskazywało: 63,4% wskaźników – w przypadku klubów koszykówki, 53,3% wskaźników – w przypadku klubów piłki siatkowej oraz 43,7% wskaźników – w przypadku klubów żużlowych.
5. Niezagrożone upadłością w całym okresie analizy były tylko cztery kluby: jeden klub piłki siatkowej – KPS Skra Bechatów oraz trzy klu-

- by żużlowe: Speedway Stal Rzeszów, Unia Leszno, Zielonogórski Klub Żużlowy.
6. Ogólny kierunek przebiegu funkcji trendów wskaźników dyskryminacyjnych badanych klubów sportowych przy wykorzystaniu modelu A. Hołdy, D. Hadasik i modelu poznańskiego był zbliżony. Stwierdzono wysoki poziom koherentności przebiegu funkcji trendów użytych za pomocą tych modeli.
 7. W przypadku rozpoznania zagrożeń klubów sportowych upadłością powinny być podjęte wszechstronne badania zmierzające do wykrycia przyczyn zaistniałych zagrożeń, a następnie wdrożony w życie racjonalny program naprawczy.
 8. W przypadku właściwego zarządzania finansami klubów sportowych wdrażanie programów rozwojowych klubów powinno mieć miejsce znacznie częściej niż wdrażanie programów naprawczych. Oznacza to konieczność tworzenia systemów monitorowania i wczesnego ostrzegania przed zagrożeniami.
 9. W procesie sprawnego zarządzania finansami klubów sportowych wskazana jest ścisła współpraca zarządów tych klubów z firmami świadczącymi usługi konsultingowe z zakresu zarządzania strategicznego i finansów.
 10. Szansą długotrwałej działalności i rozwoju zawodowych klubów sportowych prowadzących działalność w formie spółek kapitałowych jest transfer wiedzy z teorii zarządzania przedsiębiorstwami do praktyki działania tych spółek.

Bibliografia:

- Altman E. I. (1968). *Financial rations. Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*, "Journal of Finance", 4.
- Gajdka J., Stos D. (1996). *Wykorzystanie analizy dyskryminacyjnej w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw*, (w): *Restrukturyzacja w procesie przekształcania przedsiębiorstw*, (red.) R. Borowiecki, AE w Krakowie, Kraków.
- Godlewska S. (2010). *Skuteczność polskich modeli dyskryminacyjnych w ocenie zagrożenia upadłością spółek giełdowych*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia*, vol. XLIV, 2.
- Hadasik D. (1998). *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce i metody jej prognozowania*, AE w Poznaniu, Poznań.
- Hamrol M., Chodakowski J. (2008). *Prognozowanie zagrożenia finansowego przedsiębiorstwa. Wartość predykcyjna polskich modeli analizy dyskryminacyjnej*, „Badania i operacje”, 3.
- Hamrol M., Czajka B., Piechocki M. (2004). *Upadłość przedsiębiorstwa – model analizy dyskryminacyjnej*, „Przegląd Organizacji”, 6.
- Hołda A. (2001). *Prognozowanie bankructwa jednostki w warunkach gospodarki polskiej z wykorzystaniem funkcji dyskryminacyjnej 2ta*, „Rachunkowość” 2001, 5.
- Klimczak K. (2007). Wykorzystanie analizy dyskryminacyjnej do oceny sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa w Polsce, „Forum Rachunkowości”, 4.
- Kotowska B., Uziębło A. (2013). Wyszowska-Kaniewska O., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Wydawca CeDeWu Sp. z o.o, Warszawa.
- Pawlak Z., Smoleń A. (2013). *Transformations of sports clubs in Poland in the years 1960-2010*, Science editors: J. Kosiewicz, K. Obodyński, (in:) *Social Sciences of Sport – Assumptions and Perspectives*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów.
- Pawlak Z., Smoleń A. (2008). *Zasady tworzenia i likwidacji profesjonalnych klubów sportowych*, (w:) *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki*. Pr. zb. pod red. Z. Dziubińskiego, AWF w Warszawie, Salezjańska Organizacja Sportowa RP, Warszawa

- Prusak B. (2005). *Nowoczesne metody prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa.
- Rogowski K. W. (1999). *Możliwości wczesnego rozpoznawania symptomów zagrożenia zdolności płatniczej przedsiębiorstw*, "Banki i Kredyt", 6.
- Sojak S., Stawicki J. (2001). *Wykorzystanie metod taksonomicznych do oceny kondycji ekonomicznej przedsiębiorstw*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 3(59).
- Sysko-Romańczuk S. (2005). *Rozwój przedsiębiorstwa jako rezultat jego wzrostu i sprawności procesów zarządzania*, Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia T. (DCXLIV) 570, Szczecin.

MATEUSZ TOMANEK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PROBLEMATYKA PROCESOWA MIĘDZY ZARZĄDCĄ NIERUCHOMOŚCI, A OPERATOREM OBIEKTU SPORTOWEGO

THE DIFFERENCES IN STATUTORY DEFINITIONS OF PROPERTY MANAGERS AND SPORTS FACILITY OPERATORS

Streszczenie

Nie ma jednego rzetelnego raportu informującego o liczbie obiektów sportowych w naszym kraju. Z opublikowanego 15 I 2014 r. raportu Głównego Urzędu Statystycznego pt. „Kultura fizyczna w Polsce w latach 2011 i 2012 r.”⁴³ można dowiedzieć się o liczbie klubów sportowych, członkach, sukcesach zawodników jak również stanu posiadania infrastruktury sportowej dostępnej przy placówkach. Według tego dokumentu w naszym kraju w 2012 roku przy placówkach oświatowych istniało 8965 boisk do piłki nożnej, 994 kortów tenisowych, 856 boisk do siatkówki plażowej, 18115 sal gimnastycznych (w tym 634 większe niż 44 m x 22 m) i 229 pływalni (w tym 16 basenów pływackich typu sportowego o wymiarach 25 m x 16 m, gdzie standardem są baseny o wymiarach 25 m x 12,5 m). Wspominate obiekty należą najczęściej do samorządów, a decyzje o zakresie ich funkcjonowania podejmuje dyrektor placówki oświatowej. Podobna sytuacja dotyczy infrastruktury sportowej szkół wyższych, która to jest zarządzana przed wydzieloną komórkę wewnętrzną uczelni. W przypadku, gdy finansowanie infrastruktury sportowej pochodziło tylko ze środków rządowych, samorządowych czy uczelnianych, to nie stanowi problemu pozyskiwanie przychodów z wynajmu obiektu. Inna sytuacja zachodzi w przypadku dofinansowania projektu budowy z programów Unii Europejskiej. Z tą kwestią musiał uporać się w 2008 roku Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie (wtedy Akademia Rolnicza), oddając do użytku halę sportową i pływalnię, czy obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i jego Centrum Edukacji Kultury Fizycznej i Sportu, które to nie może czerpać przychodów z działalności komercyjnej obiektu (do tego stopnia, że na ten moment nie można nawet zainstalować automatu do kawy).

W wyżej poruszanych przykładach nie znajdziemy sposobu zarządzania obiektami sportowymi przez operatorów. Przeglądając strony internetowe Ministerstwa Sportu i Turystyki czy też portali branżowych związanych z infrastrukturą sportową, można uznać że poszukiwanie operatorów dotyczy obiektów wielofunkcyjnych⁴⁴, w których swoje rozgrywki przeprowadzają lub mogą przeprowadzać zespoły grające w najwyższych ligach państwowych.

⁴³ Główny Urząd Statystyczny, *Kultura fizyczna w Polsce w latach 2011 i 2012*, Warszawa-Rzeszów 2013, s. 160-161.

⁴⁴ R. Wirszyłło (red.), *Urządzenia sportowe: planowanie, projektowanie, budowanie, użytkowanie*, Wyd. Arkady, Warszawa 1982, s. 21.

Słowa kluczowe: operator, zarządca nieruchomości, obiekt sportowy.
Key words: operator, property managers, sports facility.

Wstęp

Od kilku lat odnotowuje się w Polsce wzrost zainteresowania społeczeństwa aktywnością fizyczną. W tym coraz bardziej popularną formą wypoczynku jest udział w imprezach sportowych – zarówno w roli kibica jak i zawodnika. Te dwa aspekty, wraz z chęcią organizatorów do podnoszenia rangi zawodów powodują, że powstają w Polsce nowoczesne obiekty sportowe.

Zarówno „Strategia rozwoju kultury fizycznej w Polsce do 2015 roku”⁴⁵ jak i przyznanie Polsce praw organizacji mistrzostw Europy w piłce nożnej Euro 2012, oraz mistrzostw świata w piłce siatkowej mężczyzn w 2014 roku, spowodowały modernizację i budowę infrastruktury sportowej. Powstawanie w Polsce nowych stadionów czy hal widowiskowo-sportowych nie tylko wiąże się z podnoszeniem jakości kultury fizycznej, ale również z problemem zarządzania i utrzymywania tych obiektów.

Wyróżnia się dwa sposoby zarządzania obiektami sportowymi. Pierwszy sposób dotyczy utworzenia/wydelegowania w swojej jednostce komórki, która zajmować się będzie administrowaniem infrastruktury sportowej jak np. Miejskie Ośrodki Sportu i Rekreacji. Można też stworzenie gminną jednostkę budżetową – tak jak to zrobiono w Krakowie, powołując Zarząd Infrastruktury Sportowej. Drugim sposobem jest zlecenie zarządzania poprzez zewnętrzne organizacje⁴⁶. Samorządy, które to najczęściej są właścicielami infrastruktury sportowej, stosują dwa rozwiązania zarządzania zewnętrznego. Pierwszą możliwością jest powołanie spółki kapitałowej, która będzie zarządzać obiektem (np. ArenaToruń zarządzana przez Toruńską Infrastrukturę Sportową sp. z o. o. z prawie 100% wkładem Gminy Miasta Toruń, czy też ErgoArena, którą nie tylko dzierżawi, ale też zarządza spółka Hala Gdańsk-Sopot sp. z o.o.). Drugim sposobem jest pozyskanie operatora, który odpowiedzialny byłby za funkcjonowanie obiektu sportowego.

W niniejszym artykule podjęta zostanie próba wyjaśnienia definicji operatora obiektu sportowego poprzez ukazanie czynności wykonywanych przez niego w odniesieniu do zarządców nieruchomości.

Definicja operatora i zarządcy

Analizując dostępną literaturę, można zauważyć brak ustawowej definicji operatora sportowego, mimo iż zwrot ten pojawia się w wielu komunikatach Ministerstwa Sportu i Turystyki czy spółek zarządzających obiektami sportowymi. Co więcej, trudno szukać samej definicji operatora w przepisach prawnych bądź też słowniku języka polskiego⁴⁷. Chcąc jednak nakreślić ramy definicji operatora obiektów sportowych można posłużyć się

⁴⁵ Ministerstwo Sportu i Turystyki, *Strategia rozwoju kultury fizycznej w Polsce do 2015 r.*, Warszawa 2007.

⁴⁶ Przedsiębiorstwa nie będące w strukturze właściciela infrastruktury sportowej.

⁴⁷ Słownik języka polskiego www.sjp.pl podaje tylko definicje dot. operatora jako (1) autora zdjęć do filmu, (2) specjalistę obsługującego jakąś maszynę lub urządzenie, (3) chirurga przeprowadzającego operację.

analogią do definicji operatora pocztowego⁴⁸, czy też operatora systemu przemysłowego⁴⁹.

operator pocztowy – przedsiębiorca uprawniony do wykonywania działalności pocztowej, na podstawie wpisu do rejestru operatorów pocztowych;

operator systemu przesyłowego – przedsiębiorstwo energetyczne zajmujące się przesyłaniem paliw gazowych lub energii elektrycznej, odpowiedzialne za ruch sieciowy w systemie przesyłowym gazowym albo systemie przesyłowym elektroenergetycznym, bieżące i długookresowe bezpieczeństwo funkcjonowania tego systemu, eksploatację, konserwację, remonty oraz niezbędną rozbudowę sieci przesyłowej, w tym połączeń z innymi systemami gazowymi albo innymi systemami elektroenergetycznymi.

Dzięki wyżej przedstawionym definicjom, można spróbować określić operatora obiektu sportowego jako przedsiębiorstwo zajmujące się zarządzaniem i wynajmem obiektami własnymi lub wydzierżawionymi w tym umożliwiające propagowanie i rozwijanie kultury fizycznej. Przedstawiona definicja ma swoje oparcie również w praktyce, dzięki przedstawionym w tabeli 2. przedmiotom działalności gospodarczej operatorów sportowych ErgoAreny na granicy miast Gdańsk-Sopot, AtlasAreny w Łodzi, czy PGE Areny w Gdańsku. To co ważne, to fakt że w definicji operatora sportowego dodano „w tym [obiekty] umożliwiające propagowanie i rozwijanie kultury fizycznej”. Zamysłem autora jest połączenie nie tylko zarządzania obiektami sportowymi przez operatora, ale również całej infrastruktury przynależnej (od choćby parkingu, szatni, sal konferencyjnych będących w obrębie obiektu sportowego).

Obecną sytuację dotyczącą problematyki procesowej operatora obiektu sportowego jak i zarządcy nieruchomości przedstawia tabela 1. Podzielona została ona na pięć kategorii, w tym obowiązki. Analizując poniższe definicje można dostrzec, że informacje o zarządcy nieruchomości w większości zostały zebrane na podstawie obowiązujących aktów prawnych. Brak kodyfikacji zapisów o operatorze obiektów sportowych zmusza autora do odwołania się do praktyki.

Tabela 1. Przegląd definicji operatora i zarządcy nieruchomości

	operator obiektów sportowych	zarządca nieruchomości
ustawowa definicja	brak	przed deregulacją zarządca nieruchomości był osobą fizyczną posiadającą licencję zawodową [...] (art. 184 pkt. 2 u.g.n.)
podstawa działalności	umowa operatorska (brak ustawowej definicji)	Zarządca nieruchomości działał na podstawie umowy o zarządzanie nieruchomością, zawartej z jej właścicielem, wspólnotą mieszkaniową albo inną osobą lub jednost-

⁴⁸ Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. Prawo pocztowe (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1529 z zm.), art. 3. pkt. 12.

⁴⁹ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz.U. 1997 Nr 54 poz. 348), art. 3. pkt. 24.

		ką organizacyjną, której przysługuje prawo do nieruchomości, ze skutkiem prawnym bezpośrednio dla tej osoby lub jednostki organizacyjnej (art. 185, pkt. 2.)
ograniczenia	brak informacji, z praktyki są to spółki kapitałowe w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością	deregulacja, wymagane ubezpieczenie OC za szkody wyrządzone w związku z zarządzaniem nieruchomością (art. 186 pkt 3 u.g.n.)
uprawniony podmiot	jw.	osoba fizyczna, podmiot gospodarczy
obowiązki	jw., w przypadku umowy operatorskiej spółki PL.2012+ sp. z o. o. dot. Stadionu Narodowego obowiązki są następujące: Zarządzanie Stadionem i nieruchomością zgodnie z przygotowanym i corocznie aktualizowanym biznesplanem, w celu maksymalnego wykorzystania potencjału Stadionu Narodowego w Warszawie i zapewnienia przychodów w wysokości odpowiedniej na pokrycie kosztów jego funkcjonowania w tym poddzierżawianie i najem jego poszczególnych części m.in. na cele konferencyjne, rozrywkowe, wynajem biur i inne, a także utrzymanie Stadionu Narodowego w najwyższej jakości. Wykonywanie tzw. usługi w ogólnym interesie gospodarczym w tym: - zapewnienie pełnej otwartości Stadionu Narodowego dla wszystkich grup społecznych, - umożliwianie wykorzystania Stadionu na cele społeczne, kulturalne oraz w zakresie kultury fizycznej, - organizowanie imprez masowych o charakterze sportowym, promującym aktywność fizyczną, zdrowie i turystykę, a także imprez kulturalnych i rozrywkowych, na które nieodpłatny wstęp będą miały osoby niepełnosprawne i młodzież do 15 roku życia. - Promowanie Stadionu Narodowego i budowanie jego marki oraz komercjalizacja wszystkich praw marketingowych, reklamowych i innych z nim związanych. - Zarządzanie procesem budowy relacji z otoczeniem publicznym, biznesowym, społecznym i medialnym Stadionu Narodowego.	- zarządzanie nieruchomością polega na podejmowaniu wszelkich decyzji i dokonywaniu wszelkich czynności zmierzających do utrzymania nieruchomości w stanie nie pogorszonym zgodnie z jej przeznaczeniem, jak również do uzasadnionego inwestowania w tę nieruchomość (art. 185, pkt 1 – uchylony) - Zarządca nieruchomości przekazuje organom wykonawczym gminy właściwej ze względu na miejsce położenia nieruchomości dane dotyczące czynszów najmu lokali mieszkalnych, w powiązaniu z lokalizacją, wiekiem budynku i jego stanem technicznym oraz powierzchnią użytkową lokalu i jego standardem, wynikające z umów najmu, położonych w zarządzanych przez niego budynkach (art. 186a u.g.n.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 1997 nr 115 poz. 741 z zm.), „PL.2012+ Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością” – materiał prasowy z dnia 2013-01-04 Ministerstwa Sportu i Turystyki <http://www.msport.gov.pl/spolki-celowe-skarbu-panstwa/2231-PL-2-12-Spolka-z-ograniczona-odpowiedzialnoscia> [Dostęp 2014-01-07].

Tak jak wcześniej wspomniano, analizując tabelę 1. można zauważyć brak ustawowej definicji operatora obiektu sportowego. Badając praktykę jak i akty prawne, w tym informację Departamentu Kontroli i Nadzoru Kancelarii Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 X 2012 r. o wynikach kontroli w zakresie wyjaśnienia okoliczności nieprzeprowadzenia meczu Polska – Anglia w dniu 16 X 2012 roku, można stwierdzić że operator jest na równi z zarządcą⁵⁰, jednak obowiązki operatora są znacznie rozleglejsze.

Trzeba jednak pamiętać, że podstawą działalności operatora jest przede wszystkim kodeks cywilny. Jest to związane z formą dokumentu, jaką zawiera właściciel obiektu sportowego z przyszłym operatorem. Kodeks cywilny jak i praktyka wskazują na dwa rodzaje zawieranych umów. Pierwsza, która nie jest korzystna dla właściciela obiektu, to umowa użyczenia. Forma tej umowy jest nieodpłatna, gdzie użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy. Biorący również ponosi zwykle koszty utrzymania rzeczy użyczonej⁵¹. Przykładem takiego rozwiązania była umowa użyczenia przez Skarb Państwa (Ministerstwo Sportu i Turystyki)⁵² Narodowemu Centrum Sportu Sp. z o.o. Stadionu Narodowego w Warszawie⁵³. Helena Kisilowska, zauważa że w przypadku gdy trzeba zarządzać całymi zasobami nieruchomości, zarządzanie staje się tak skomplikowane, że powstaje konieczność znalezienia innej osoby niż właściciel, który wykonywałby to profesjonalnie⁵⁴, co powoduje zastosowanie innej formy gospodarowania obiektem niż poprzez własną jednostkę.

Drugą formą, stosowaną przez właścicieli obiektów sportowych z operatorami jest umowa dzierżawy. Według kodeksu cywilnego przez umowę dzierżawy wydierżawiający zobowiązuje się oddać w dzierżawę nieruchomość do używania i pobierania pożytków na czas oznaczony lub nieoznaczony, dzierżawca zobowiązuje się płacić wydierżawiającemu umówiony czynsz⁵⁵. Jeśli umowa dzierżawy przewiduje taką możliwość, to czynsz jaki płaci operator nie musi być zastrzeżony w pieniądzu, ale może być określony w świadczeniach innego rodzaju (np. udostępnienie bezpłatne obiektu sportowego 5 razy w roku)⁵⁶. Jak zauważają G. Bieniek i S. Rudnicki, rzecz która nie przynosi pożytków może być przedmiotem najmu albo użyczenia, ale nie dzierżawy⁵⁷, dzięki tej uwadze można wysnuć wniosek, że w przypadku braku możliwości komercyjnego zarządzania obiektem sportowym (np. z powodu współfinansowania ze środków unijnych) właściciel obiektu może tylko zawrzeć umowę najmu lub użyczenia obiektu (ale również tylko na działalność nieprzynoszącą zysku).

⁵⁰ Departament Kontroli i Nadzoru Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, DKN-583-7(8)/12 Informacja o wynikach kontroli w zakresie wyjaśnienia okoliczności nieprzeprowadzenia meczu Polska – Anglia w dniu 16 X 2012 roku, Warszawa 24 X 2014.

⁵¹ J. Kopyra, G. Krawiec, B. Bacia, *Prawo nieruchomości*, Wyd. Poltext, Warszawa 2012, s. 92.

⁵² Umowa z 31 III 2011 między NCS a MSiT o użyczenie nieruchomości do użytkowania.

⁵³ Obecnie operatorem Stadionu Narodowego jest spółka PL.2012+ sp. z o.o.

⁵⁴ H. Kisilowska, *Nieruchomość. Zagadnienia prawne*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009, s. 333.

⁵⁵ A. Kaczor, A. Klimczyk, P. Pucher, R. T. Skowron, R. Wybiór, G. Zawadzka (red.), *Leksykon nieruchomości*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, s. 55.

⁵⁶ Ustawa z dnia 23 IV 1964 r. *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 z zm.) art. 693 par. 2.

⁵⁷ G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2007, s. 688.

Przeciwstawiając powyższe informacje, warto skonfrontować je z formą umowy, jaką zawiera zarządca nieruchomości. Według G. Bienka, jeśli wykonywanie zarządu nieruchomości wynika z umowy, to powinna ona regulować wyczerpująco czas trwania umowy, wynagrodzenie odnoszące się do przekazania zarządu nieruchomości zarządcy i obowiązki i jest to umowa zlecenie⁵⁸.

Zakres obowiązków operatora

Operator obiektów sportowych zobowiązany jest prowadzić swoją działalność zgodnie z zapisami umowy, którą zawarł z właścicielem obiektu. Sposobem, dzięki któremu możemy sprawdzić zakres działalności podmiotu jest analiza odpisów z rejestru przedsiębiorców. Na potrzeby niniejszego artykułu wybrano trzy obiekty: PGE Arena Gdańsk (stadion piłkarski), ErgoArena Gdańsk-Sopot (hala sportowo-widowiskowa) i Atlas Arena w Łodzi (hala sportowo-widowiskowa).

Tabela 2. Wybrane przedmioty działalności gospodarczej operatorów obiektów sportowych.

nazwa miejscowość	PGE Arena Gdańsk	ErgoArena Gdańsk-Sopot	AtlasArena Łódź
nazwa spółki zarządzającej	Arena Gdańsk Operator sp.zo.o.	Hala Gdańsk-Sopot sp.z o.o.	Miejska Arena Kultury i Sportu sp. z o.o.
Przedmiot działalności przedsiębiorcy	18, 20, Z Reprodukacja zapisanych nośników informacji 47, 41, Z, Sprzedaż detaliczna komputerów, urządzeń peryferyjnych i oprogramowania prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach 47, 72, Z, Sprzedaż detaliczna obuwia i wyrobów skórzaných prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach 64, 92, Z, Pozostałe formy udzielania kredytów 68, 20, Z, Wynajem i zarządzanie nieruchomościami własnymi lub wydzierżawionymi 73, 11, Z, Działalność agencji reklamowych 73, 12, A, Pośrednictwo w sprzedaży miejsca i	68, 20, Z, Wynajem i zarządzanie nieruchomościami własnymi lub wydzierżawionymi 73, 1, , Reklama 79, 90, B, Działalność w zakresie informacji turystycznej 79, 90, C, Pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji, gdzie indziej niesklasyfikowana 82, 30, Z, Działalność związana z organizacją targów, wystaw i kongresów 85, 51, Z, Pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych 93, 11, Z, Działalność obiektów sportowych	55, 10, Z, Hotele i podobne obiekty zakwaterowania 56, 10, A, Restauracje i inne stałe placówki gastronomiczne 68, 20, Z, Wynajem i zarządzanie nieruchomościami własnymi lub wydzierżawionymi 73, 1, , Reklama 77, 21, Z, Wypożyczanie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego 79, 90, B, Działalność w zakresie informacji turystycznej 79, 90, C, Pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji, gdzie indziej niesklasyfikowana 82, 30, Z, Działalność związana z

⁵⁸ G. Bieniek (red.), S. Kalus, Z. Marmaj, E. Mzyk, *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2007, s. 571.

	czasu w radio i telewizji 73, 20, Z, Badanie rynku opinii publicznej 77, 21, Z, Wypożyczanie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego 79, 12, Z, Działalność organizatorów turystyki 79, 90, C, Pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji, gdzie indziej niesklasyfikowana 82, 30, Z, Działalność związana z organizacją targów, wystaw i kongresów 85, 51, Z, Pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych 93, 11, Z, Działalność obiektów sportowych 93, 13, Z, Działalność obiektów służących poprawie kondycji fizycznej 93, 19, Z, Pozostała działalność związana ze sportem 93, 29, Z, Pozostała działalność rozrywkowa i rekreacyjna	93, 13, Z, Działalność obiektów służących poprawie kultury fizycznej 93, 19, Z, Pozostała działalność związana ze sportem 93, 2, , Działalność rozrywkowa i rekreacyjna	organizacją targów, wystaw i kongresów 85, 51, Z, Pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych 90, 02, Z, Działalność wspomagająca wystawianie przedmiotów artystycznych 93, 11, Z, Działalność obiektów sportowych 93, 13, Z, Działalność obiektów służących poprawie kultury fizycznej 93, 19, Z, Pozostała działalność związana ze sportem 93, 2, Działalność rozrywkowa i rekreacyjna 93, 29, Z, Pozostała działalność rozrywkowa i rekreacyjna 96, 04, Z, Działalność usługowa związana z poprawą kondycji fizycznej
Liczba wymienionych PDG	65	10	18

Źródło: Centralna Informacja Krajowego Rejestru Sądowego, KRS 0000331683 (AtlasArena Łódź), KRS 0000345704 (PGE ArenaGdańsk), KRS 0000216102 (ErgoArena Gdańsk-Sopot), stan na 2014 I 19.

W Tabeli 2. pogrubiono te obszary działalności, które pokrywają się u wszystkich operatorów. Porównując zakres działalności gospodarczej operatorów, można przyjąć że standardowymi ich zadaniami są (1) Wynajem i zarządzanie nieruchomościami własnymi lub wynajmowanymi (2) Działalność agencji reklamowych, (3) Wypożyczanie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego, (4) Działalność związana z organizacją targów, wystaw i kongresów (5) Pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych, (6) Działalność obiektów sportowych, (7) Działalność obiektów służących poprawie kondycji fizycznej. Dziwi fakt liczba wymienionych przez operatorów przedmiotów działalności gospodarczej, jednak może być to związane z tym że spółka – operator nie tylko zarządza jednym obiektem, ale prowadzi również działalność w innym obszarze. Dziwi jednak fakt że przedsiębiorstwo o nazwie Arena Gdańsk Operator sp. z o.o. zajmująca się PGE Arena Gdańsk (stadion piłkarski, na którym odbywały się mecze w ramach Euro 2012) prowadzić również może działalność dotyczącą „sprzedaży detalicznej obuwia i wyrobów skórzanych [...]”, czy też „sprzedaży

detalicznej komputerów, urządzeń peryferyjnych i oprogramowania [...]”. Trafionym pomysłem u tego samego operatora jest przedmiot działalności gospodarczej zajmującej się „badaniem rynku opinii publicznej”.

Tak jak wspomniano, brakuje odwołań w literaturze dotyczących obowiązków operatora obiektów sportowych. Jednak na podstawie powyższych informacji, można odnieść się do obowiązków zarządców nieruchomości pamiętając o specyfice rynku sportu. Piotr Wancke twierdzi, że zarządzanie nieruchomością polega na podejmowaniu decyzji i dokonywaniu czynności mających na celu zapewnienie właściwej gospodarki ekonomiczno-finansowej nieruchomości, oraz zapewnienia bezpieczeństwa użytkownika i właściwej eksploatacji nieruchomości w tym bieżącego administrowania nieruchomością⁵⁹. Ten obraz jest prawidłowy również patrząc z perspektywy obowiązków operatorów sportowych.

Operator, zobowiązany do prowadzenia właściwej gospodarki ekonomiczno-finansowej zaczyna swoje czynności już po zrealizowaniu inwestycji, a przez to niektóre czynniki, wpływające na dochody były poza zasięgiem jego kompetencji. Jak zauważa E. Siemińska lokalizacja danej inwestycji (immobilność), powoduje że jest to jeden z najważniejszych aspektów każdej decyzji inwestycyjnej i znacząco wpływającej na jej opłacalność⁶⁰, więc tym bardziej operator obiektu sportowego musi mieć świadomość (i wpływ na wybór) otoczenia, które może i oddziałuje na obiekt (jak i jak obiekt oddziałuje na otoczenie). I. Foryś uważa że potencjał użytkowy nieruchomości pośrednio tkwi w lokalizacji obiektu i powiązanim z nim sąsiedztwie, natomiast bezpośrednio w konstrukcji inwestycji⁶¹, co jest również słusznym stwierdzeniem patrząc przez pryzmat rangi organizowanych imprez.

Będąc w obszarze początkowego etapu inwestowania w infrastrukturę sportową, nie można zapomnieć, że to powstanie obiektu służącego popularyzacji kultury fizycznej wpływa na otoczenie – choćby poprzez wzrost cen sąsiednich nieruchomości (przykład Stadion PGE Areny w gdańskiej Letnicy), czy relokacji targowiska i rewitalizacji społecznej (przykład Stadionu Narodowego w Warszawie).

Operatorzy obiektów sportowych z założenia powinni tak prowadzić czynności związane z zarządem obiektu, aby ten przynosił zyski. Trzeba mieć jednak świadomość, że rynek infrastruktury sportowej, skupia także rynek nieruchomości niekomercyjnych. Jak opisuje E. Siemińska zasoby nieruchomości, tj. uczelnie publiczne, obiekty sportowe i inne utrzymywane przez samorządy służące potrzebom społecznym nie generują dochodu⁶², a więc część obiektów sportowych (sale, czy baseny przyszkolne) nie mają szans na objęcie zarządem przez operatora z powodu braku dochodu. Ten problem zauważa też M. Połoński, który twierdzi, że trudnością poprawnego oszacowania efektywności ekonomicznej planowanej inwestycji jest fakt, że przy podejmowaniu decyzji często zysk z tytułu efektów zrealizowania

⁵⁹ P. Wancke, *Nieruchomość. Leksykon pojęć i definicji*, Oficyna a WoltersKluwer business, Warszawa 2007, s. 409.

⁶⁰ *Inwestowanie na rynku nieruchomości*, E. Siemińska (red.), Wyd. Poltext, Warszawa 2011, s. 19.

⁶¹ *Obrót nieruchomościami*, I. Foryś (red.), Wyd. Poltext, Warszawa 2009, s. 203.

⁶² *Inwestowanie na rynku nieruchomości*, E. Siemińska (red.), Wyd. Poltext, Warszawa 2011, s. 25.

zamierzonej inwestycji jest trudno mierzalny, jak na przykład w przypadku inwestycji służących ekologii, promocji regionu czy zaspokojeniu oczekiwań miejscowej społeczności⁶³, w tym właśnie szerzenia kultury fizycznej. Mimo stanowiska A. Słowińskiego, który uważa, że racjonalne zarządzanie nieruchomością winno być oparte na rachunku ekonomicznym, a znaczny kapitał zainwestowany w nieruchomość winien przynosić dochody umożliwiające zwrot inwestycji⁶⁴, powyżej przedstawione poglądy uzupełniają się nawzajem. Przykładem tego jest praktyka stosowana na stadionie żużlowym w Toruniu (Motoarena), gdzie do sprzątanía obiektu „zatrudnione” są osoby, które zalegają z czynszem w miejscowej spółdzielni. Dzięki pracy tych osób, pieniądze które w ten sposób zostały zarobione, przekazywane są automatycznie na potrzeby uregulowania spraw czynszowych.

Podsumowanie

O ile nie ma ustawowej definicji operatora sportowego, o tyle rynek bardzo dobrze wypełnił tę lukę i patrząc na obecną sytuację nie potrzeba regulacji prawnych w tym kierunku. W styczniu 2014 roku zderegulowano zawód zarządcy nieruchomości, co patrząc w świetle radzenia sobie operatorów obiektów sportowych (mających zbliżone zadania) jest dobrym posunięciem w zarządzaniu infrastrukturą popularyzującą kulturę fizyczną.

Operator obiektu sportowego musi mieć perspektywiczne spojrzenie na nieruchomość jako na proces, a nie obiekt statyczny. Takie stanowisko okazuje się niezbędne nie tylko u inwestora w trakcie oceny efektywności rozważanej inwestycji, ale również u zarządcy czy operatora w sposobie utrzymania obiektu w kolejnych latach⁶⁵. Analizując zarówno przedstawione w tabeli 2. przedmioty działalności jak i praktykę, można za M. Bryxem przyjąć, że efektywne zarządzanie nieruchomością wymaga (1) śledzenia sytuacji występującej na rynku w zakresie popytu, podaży i stawek wynajmu powierzchni i odpowiedniego reagowania na występujące zmiany i nowe tendencje (co odnosi się do cen za karnety na pływanié, czy możliwość korzystania z siłowni, ścianki wspinaczkowej albo sali do gier zespołowych); (2) aktywnego marketingu zarządzanej nieruchomości (społeczność lokalna musi wiedzieć, że obiekt sportowy jest ciągle zagospodarowywany); (3) ciągłej pracy mającej na celu usatysfakcjonowanie posiadanych najemców i trwałego wiązania ich firm z zarządzaną nieruchomością, m.in. przez świadczenie coraz szerszego zakresu usług (co jest jednoznaczne z możliwością wynajęcia powierzchni na obiekcie sportowym na potrzeby sklepu kibi-ca, sali fitness, czy usług konferencyjnych)⁶⁶.

Zarządzający nieruchomościami, w tym operatorzy obiektów sportowych, wg K. Najbar, chcąc dobrze sprawować funkcje ekonomiczno-finansowe muszą (1) poszukiwać dodatkowych źródeł finansowania (np. toruńska Motoarena służy jako punkt stacjonowania karetki w ramach Pań-

⁶³ *Proces inwestycyjny i eksploatacja obiektów budowlanych*, M. Połński (red.), Wyd. SGGW, Warszawa 2011, s. 71.

⁶⁴ A. Słowiński, *Zarządzanie nieruchomościami, podstawy wiedzy i praktyki gospodarowania nieruchomościami*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2000, s. 60.

⁶⁵ A. Słowiński, B. Słowiński, *Facility management*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 125

⁶⁶ M. Bryx, *Rynek nieruchomości, system i funkcjonowanie*, Wyd. Poltext, Warszawa 2007, s. 199.

stwowego Zabezpieczenia Medycznego); (2) zarządzać oszczędnościami; (3) jak również dążyć do obniżenia kosztów utrzymania nieruchomości⁶⁷ (tak jak to ma miejsce w przypadku iluminacji PGE Areny w Gdańsku, gdzie koszt 1h wynosi 100zł, wrocławskiego stadionu 55zł, a Stadionu Narodowego w Warszawie 18zł).

Zadania operatorów sportowych są rozległe i przewyższają obowiązki zarządcy. Dobrze byłoby aby operator został wyłoniony już w momencie planowania procesu inwestycyjnego infrastruktury sportowej. Powodem tego stanowiska jest fakt, że to on ma później za zadanie utrzymanie danego obiektu w podejściu zarządzania biznesowego. Jednym z przykładów takiego myślenia jest stworzenie w planie biznesowym możliwości organizacji imprez sportowych na poziomie rangi europejskiej, co już wymaga określonej liczby miejsc dla kibiców, wysokości hali, czy odpowiedniego oświetlenia.

⁶⁷ K. Najbar, *Rynek usług zarządzania nieruchomościami*, Wyd. Poltext, Warszawa 2013, s. 178.

Bibliografia:

- Bieniek G., Rudnicki S., *Nieruchomości. Problematyka prawna*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2007.
- Bieniek G. (red.), Kalus S., Marmaj Z., Mzyk E., *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2007.
- Bryx M., *Rynek nieruchomości, system i funkcjonowanie*, Wyd. Poltext, Warszawa 2007.
- Foryś I. (red.), *Obrót nieruchomościami*, Wyd. Poltext, Warszawa 2009.
- Kaczor A., Klimczyk A., Pucher P., Skowron R. T., Wybiór R., Zawadzka G. (red.), *Leksykon nieruchomości*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008.
- Kisiłowska H., *Nieruchomość. Zagadnienia prawne*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009.
- Kopyra J., Krawiec G., Bacia B., *Prawo nieruchomości*, Wyd. Poltext, Warszawa 2012.
- Najbar K., *Rynek usług zarządzania nieruchomościami*, Wyd. Poltext, Warszawa 2013.
- Poloński M. (red.), *Proces inwestycyjny i eksploatacja obiektów budowlanych*, Wyd. SGGW, Warszawa 2011.
- Siemińska E. (red.), *Inwestowanie na rynku nieruchomości*, Wyd. Poltext, Warszawa 2011.
- Słowiński A., *Zarządzanie nieruchomościami, podstawy wiedzy i praktyki gospodarowania nieruchomościami*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2000.
- Słowiński A., Słowiński B., *Facility management*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Wancke P., *Nieruchomość. Leksykon pojęć i definicji*, Oficyna a WoltersKluwer business, Warszawa 2007.
- Wirszyłło R. (red.), *Urządzenia sportowe: planowanie, projektowanie, budowanie, użytkowanie*, Wyd. Arkady, Warszawa 1982.

Akty prawne i inne dokumenty:

- Departament Kontroli i Nadzoru Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, DKN-583-7(8)/12 *Informacja o wynikach kontroli w zakresie wyjaśnienia okoliczności nieprzeprowadzenia meczu Polska – Anglia w dniu 16 X 2012 roku*, Warszawa 24 X 2014.
- Główny Urząd Statystyczny, *Kultura fizyczna w Polsce w latach 2011 i 2012*, Warszawa-Rzeszów 2013.
- Ministerstwo Sportu i Turystyki, *Strategia rozwoju kultury fizycznej w Polsce do 2015 r.*, Warszawa 2007.
- Ustawa z dnia 23 listopada 1964 r. *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 z zm.).
- Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. *Prawo pocztowe* (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1529 z zm.).
- Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. *Prawo energetyczne* (Dz.U. 1997 Nr 54 poz. 348 z zm.).

PATRYCJA GULAK-LIPKA
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

STAN INFRASTRUKTURY SPORTOWEJ W POLSCE CONDITION OF SPORTS INFRASTRUCTURE IN POLAND

Streszczenie

W ostatnich dziesięcioleciach sport nie należał do priorytetowych dziedzin w polityce państwa, co skutkowało sporym obniżeniem w aktywności fizycznej społeczeństwa. Procesy inwestycyjne w sporcie polskim charakteryzowały się ewidentną stagnacją, co doprowadziło do sytuacji, w której infrastruktura sportowa w Polsce przez długie lata pozostawała na niezmiennym poziomie.

Nie powstawały nowe obiekty, a na tych istniejących rzadko przeprowadzano niezbędne prace renowacyjne czy też ulepszające dany obiekt. Pierwsze symptomy poprawy tej sytuacji pojawiły się w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, z chwilą wejścia w życie nowelizacji Ustawy o grach losowych i zakładach wzajemnych. Kilka ostatnich lat, to już znacznie bardziej wzmożony „ruch” na rynku inwestycyjnym w dziedzinie infrastruktury sportowej. Mamy do czynienia ze znacznym zwiększeniem zadań realizowanych przez Skarb Państwa jak i podmioty prywatne czerpiące korzyści z działalności sportowej. Wiele istniejących od lat obiektów doczekało się remontów i modernizacji, jednak powstają także zupełnie nowe obiekty.

Obecnie jesteśmy świadkami wielkich zmian w tej dziedzinie. Długofalowe plany działania różnych organizacji, w tym samorządów oraz instytucji edukacyjnych coraz częściej zawierają w swej treści inicjatywy kładące nacisk na rozwój aktywności fizycznej i sportu. Dotychczasowy efekt, to powstanie w naszym kraju kilku nowych obiektów sportowych dorównujących poziomem tym na Zachodzie.

Celem pracy było zaprezentowanie potrzeb oraz aktywności w zakresie inwestycji w obiekty infrastruktury sportowej w naszym kraju. Przedstawiony został sposób klasyfikacji rzeczowych inwestycji sportowych w systemie Polskiej Klasyfikacji Obiektów Budowlanych, a także najistotniejsze zadania realizowane w ramach 'Strategii Rozwoju Sportu w Polsce do Roku 2015'. Przedstawiona została również krótka charakterystyka i trendy jakie panują na zagranicznych rynkach inwestycji sportowych, a w podsumowaniu rozdziału przedstawiono sytuację i wpływ na rozwój infrastruktury sportowej w Polsce.

Słowa kluczowe: sport, infrastruktura sportowa, obiekty sportowe, inwestycje, lokalizacja inwestycji, klasyfikacja inwestycji sportowych, projekt inwestycyjny.

Key words: sport, sports facilities, investments, investment location, classification of sports investments, the investment project.

Wstęp

Sport i wszelka aktywność fizyczna mają niebywale znaczenie w społeczeństwie. Przede wszystkim niosą ze sobą istotne walory prozdrowotne dla życia człowieka, ale także sama rywalizacja i jednocześnie zmaganie się z samym sobą, ze swoimi słabościami mobilizują do większej pracy. W ostatnich dziesięcioleciach sport nie należał do priorytetowych dziedzin w polityce państwa, co skutkowało sporym obniżeniem w aktywności fizycznej społeczeństwa. Procesy inwestycyjne w sporcie polskim charakteryzowały się ewidentną stagnacją, co doprowadziło do bardzo słabego nasycenia obiektami infrastruktury sportowej.

Infrastruktura sportowa w Polsce przez długie lata pozostawała na niezmienionym poziomie. Nie powstawały nowe obiekty, a na tych istniejących rzadko przeprowadzano niezbędne prace renowacyjne czy też ulepszające dany obiekt. Ogromna ilość sal sportowych służy społeczeństwu od wielu długich lat. Pierwsze symptomy poprawy tej sytuacji pojawiły się w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, z chwilą wejścia w życie nowelizacji *Ustawy o grach losowych i zakładach wzajemnych*. Kilka ostatnich lat, to już znacznie bardziej wzmożony „ruch” na rynku inwestycyjnym w dziedzinie infrastruktury sportowej. Mamy do czynienia ze znacznym zwiększeniem zadań realizowanych przez Skarb Państwa jak i podmioty prywatne czerpiące korzyści z działalności sportowej. Wiele istniejących od lat obiektów oczekiwało się remontów i modernizacji, jednak powstają także zupełnie nowe obiekty.

Omawiana w niniejszym opracowaniu dziedzina gospodarki nabrała „wiatru w żagle” dzięki przyznaniu Polsce w ostatnich latach kilku bardzo znaczących imprez międzynarodowych: UEFA EURO 2012, EuroBasket 2009 (mężczyzn), EuroBasket 2011 (kobiet), Mistrzostwa Europy Kobiet w Piłce Siatkowej 2009, tegoroczne Mistrzostwa Świata w Siatkówce Mężczyzn i wiele innych. Dodatkowo na szeroką skalę prowadzony był przez Ministerstwo Sportu Program Budowy Kompleksów Sportowych „Moje Boisko Orlik – 2012”. Od kilku już lat jesteśmy świadkami wielkich zmian w tej dziedzinie. Długofalowe plany działania różnych organizacji, w tym samorządów oraz instytucji edukacyjnych coraz częściej zawierają w swej treści inicjatywy kładące nacisk na rozwój aktywności fizycznej i sportu. Dotychczasowy efekt, to powstanie w naszym kraju kilku nowych obiektów sportowych dorównujących poziomem tym na Zachodzie.

Inwestycje sportowe

Sport jest bardzo szeroko rozumianym pojęciem. Jako dziedzina działalności człowieka, która charakteryzuje się dynamicznym i ciągłym rozwojem, sport we współczesnym świecie jest ważną wartością cywilizacyjną, kulturową i społeczną. W krajach rozwiniętych, sport stał się dla społeczeństwa dobrem powszechnym, dostępnym w różnych formach, w zależności od zainteresowań obywateli. Jest także coraz częściej składową polityki społecznej nowoczesnego państwa, stymuluje wiele gałęzi gospodarki, tworząc nowe możliwości na rynku pracy i będąc źródłem dochodów.

Charakterystyczne dla sportu jest to, że w dzisiejszych czasach jest on znacznie bogatszy i bardziej skomplikowany w swych strukturach od obrazu

sportu sprzed chociażby pół wieku⁶⁸. Obecnie dla wielu ludzi sport to sposób na życie i nie wyobrażają sobie chwili bez aktywności, bądź uczestnictwa w wydarzeniach sportowych. Aspekt prozdrowotny dla większości uczestników sportu jest kluczowy. Coraz częściej sport jest także traktowany jako działalność gospodarcza, wpisana w reguły wolnego rynku. Dzisiejszy sport rozwija się na zasadach komercyjnych, w myśl których instytucje działają w taki sposób aby uzyskać wymierne korzyści finansowe z danej działalności sportowej⁶⁹.

Istnieje wiele dyscyplin, które są bardzo medialne, a komercjalizacja w parze z medializacją w sporcie mocno wpływają na jego silne związki z gospodarką narodową i mediami. Poprzez medializację widowiska sportowe zostają udostępnione dużemu spektrum zainteresowanych za pośrednictwem mediów takich jak radio, telewizja czy internet⁷⁰.

Kolejnym bardzo ważnym kierunkiem w jakim podąża sport jest jego profesjonalizacja, w myśl której sport należy uznawać i traktować jako jeden z wielu zawodów. Mamy w Polsce coraz więcej zawodników profesjonalnych, są nimi osoby uprawiające sport na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej i otrzymujące za to wynagrodzenie⁷¹. Kluby coraz częściej sięgają także po zawodników profesjonalnych również z zagranicznych, w celu uatrakcyjnienia widowiska, czy podniesienia poziomu sportowego w danej dyscyplinie.

Wyżej wymienione aspekty dzisiejszego sportu powodują, iż wiele podmiotów jest zainteresowanych rozwojem i upowszechnieniem sportu. Wiąże się to jednak ze znacznym rozwojem infrastruktury sportowej, a co za tym idzie ponoszeniem ogromnych nakładów na inwestycje w tym kierunku.

Inwestycje sportowe zaliczane są w gospodarce do sfery usług, gdyż służą zaspokajaniu potrzeb sportowo-rekreacyjnych. Podejmowane są one w celu wytworzenia lub utrzymania potencjału usługowego na właściwym poziomie technicznym oraz poprawy jakości usługi⁷². W następstwie realizacji takich inwestycji powinny zostać osiągnięte określone korzyści:

- społeczne, poprzez zaspokojenie potrzeb konsumenta,
- ekonomiczne, poprzez osiągnięcie zysku⁷³.

Kluczowym kryterium klasyfikacji inwestycji sportowych jest ich późniejsze przeznaczenie. Są to:

- sale gimnastyczne w szkołach,
- stadiony,
- boiska do gier,
- strzelnice,

⁶⁸ J. Lipiec, *W poszukiwaniu istoty sportu*, [w:] *Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy*, pod red. Z. Krawczyka, J. Kosiewicza, Wydawnictwo AWF Warszawa 1990, s. 43.

⁶⁹ K.W. Jankowski, *Procesy komercjalizacji kultury fizycznej*, [w:] *Socjologia kultury fizycznej*, pod red. Z. Krawczyka, AWF Warszawa 1995, s.228.

⁷⁰ J. Zaorski, *Media i sport* [w:] *Marketingowo o sporcie*, III Konferencja Naukowa Dni Marketingu Sportowego na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Sport & Business Foundation, Poznań 2005, s.179.

⁷¹ Dz. U. 2001, Nr 81 poz. 889.

⁷² Z. Pawlak, *Ocena opłacalności i ryzyka komercyjnych inwestycji sportowych*, Wydawnictwo AWF Warszawa, 2004, s. 10.

⁷³ J.D. Antoszkiewicz, Z. Pawlak, *Techniki menedżerskie. Skuteczne zarządzanie firmą*, Poltext, Warszawa 2000, s.189.

- tory sportowe,
- korty tenisowe,
- hale i sale sportowe,
- pływalnie sportowe,
- obiekty dla sportów zimowych.

Każda grupa wyżej wymienionych obiektów posiada dodatkowe wymogi dotyczące pojemności widowni, wymiarów boiska czy pływalni, stosowanych technologii czy też możliwości wielofunkcyjnych.

Podział inwestycji sportowych w ujęciu rzeczowym nawiązuje do klasycznego podziału inwestycji. Można tu wyodrębnić następujące inwestycje: nowe, odtworzeniowe, modernizacyjne i rozwojowe. Z uwagi na obecny stan i zużycie obiektów sportowych w Polsce, duże znaczenie mają inwestycje modernizacyjne służące odnawianiu majątku inwestora. Główne powody to utrata nowoczesności i nie spełnianie obowiązujących standardów, w tym także standardów bezpieczeństwa, które często związane jest z ograniczonym cyklem wykorzystania technologii bądź niewłaściwym zarządzaniem i zaniedbaniami. W związku z zastępowaniem starych rozwiązań nowymi typowe prace modernizacyjne mają na celu takie przekształcenia majątku rzeczowego, które prowadzą w efekcie do⁷⁴:

- obniżenia zużycia materiałów, surowców i energii,
- zmniejszenia hałasu,
- poprawy akustyki pomieszczeń oraz nagłośnienia obiektu,
- poprawy warunków bezpieczeństwa na wypadek nieoczekiwanych zdarzeń (pożar, wybuch paniki, wybryki chuligańskie, itp.),
- lepszego zabezpieczenia pracowników przed wypadkiem,
- poprawy obiegu powietrza w pomieszczeniach,
- zwiększenia i poprawy jakości zaplecza sanitarnego,
- poprawy oświetlenia,
- zwiększenia jakości substancji podłogowej itp.

Stan obiektów sportowych w Polsce

Dotychczasowy rozwój inwestycji sportowych w Polsce można podzielić na dwa okresy. Pierwszy z nich obejmujący lata do 1994, charakteryzuje się ewidentną stagnacją w zakresie rozwoju inwestycji sportowych i bardzo słabym nasyceniem obiektami sportowymi na terytorium kraju. W miastach brakowało hal widowiskowo-sportowych, w wielu szkołach brakowało podstawowych obiektów do praktykowania kultury fizycznej wśród dzieci, nie wspominając już o boiskach i terenach do uprawiania sportów rekreacyjnych, których albo brakowało, albo ich stan techniczny nie pozwalał na bezpieczne wykorzystywanie.

Po roku 1994, za sprawą przyjętej przez Sejm nowelizacji *Ustawy o grach losowych i zakładach wzajemnych*, sytuacja na rynku inwestycji sportowych zaczęła się stopniowo zmieniać. W następstwie nowych ustaleń, środki z 20% dopłat do stawek w grach liczbowych Totalizatora Sportowego zaczęto przeznaczać na „Modernizację, remonty i dofinansowanie inwestycji

⁷⁴ Z. Pawlak, *Ocena opłacalności...*, s. 26.

sportowych oraz rozwijanie sportu wśród dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych⁷⁵.

Istotne szczegóły dotyczące systemowych rozwiązań w polityce inwestycyjnej w sporcie były zawarte w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 25 kwietnia 1997 roku, które doprowadziło do dynamicznego rozwoju infrastruktury sportowej. Zawierało ono informacje dotyczące szczegółowych zasad dofinansowywania inwestycji sportowych ze środków pochodzących z dopłat do stawek w grach liczbowych, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków i ich rozliczania⁷⁶.

W rezultacie ze środków pochodzących z dopłat do gier liczbowych, prowadzonych przez Totalizator Sportowy Sp. z o.o., tzw. środków specjalnych znajdujących się w dyspozycji Prezesa UKFiS, instytucji pełniącej obowiązki obecnego Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, były budowane, rozbudowywane i modernizowane: hale i pawilony sportowe, kryte pływalnie, lodowiska, boiska i stadiony, skocznie narciarskie i inne budynki stanowiące zaplecze obiektów sportowych. Zmiany te miały szczególny wpływ na zmianę sytuacji na stan obiektów przyszkolnych, który na co dzień był miejscem uprawiania sportu przez dzieci i młodzież. W setkach gmin powstały nowe sale gimnastyczne, wiele szkół wzbogaciło się o baseny, korty tenisowe, boiska do piłki ręcznej, siatkówki, koszykówki i lodowiska⁷⁷.

W rezultacie najbardziej dynamiczny rozwój inwestycji sportowych miał miejsce w latach 1997- 2000. Świadczące o tym fakty, to oddane do eksploatacji 1502 stadiony i boiska do gier wielkich, 412 hal sportowych i 203 kryte pływalnie. Obecność nowo sprecyzowanych źródeł finansowania, którymi były środki pochodzące z dopłat do gier liczbowych prowadzonych przez Totalizator Sportowy Sp. z o.o.⁷⁸, pozwoliło na rozpoczęcie budowy lub modernizację około 2030 obiektów. Łącznie przeznaczono na ten cel 1,182 mln zł. W okresie między 1997- 2000 zostały ukończone 1464 inwestycje o łącznej kwocie 840 mln zł, z czego wartość 1173 z tych inwestycji było o wartości 767mln zł⁷⁹.

Ciekawym faktem jest to, że w latach 1995-2000 w Polsce wybudowano dwukrotnie więcej hal sportowych i krytych pływalni niż w całym okresie PRL-u. Jednak mimo takiego pobudzenia w rozwoju inwestycji sportowych w Polsce, sytuacja pod tym względem w stosunku do innych krajów europejskich nie jest dobra. Pomimo oddania do użytkowania w okresie od 1995 do 2004 roku ponad 3200 obiektów sportowych⁸⁰, baza obiektów strategicznych dla sportu kwalifikowanego i rekreacji sportowej nadal znacznie odbiega od standardów europejskich. Nie odpowiada tym standardom ani liczebnie, ani pod względem jakości. W zdecydowanej większości w Polskiej

⁷⁵ J. Kozłowski, *Pragnienia i realia*, [w:] Inwestycje sportowe III Rzeczypospolitej, Urząd Kultury Fizycznej i Sportu, Warszawa 2001, s. 8.

⁷⁶ Dz. U. z dn. 25 kwietnia 1997, nr 46, poz. 293.

⁷⁷ M. Nowicki, *Codziennie powstaje nowy obiekt sportowy*, [w:] Inwestycje sportowe III Rzeczypospolitej, UKFiS, Warszawa 2001, s. 6.

⁷⁸ Specjalne środki finansowe (do dyspozycji Prezesa UKFiS, a obecnie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu) były przeznaczane na dofinansowanie inwestycji sportowych, które doprowadziło do dynamicznego rozwoju infrastruktury sportowej w okresie po roku 1994.

⁷⁹ J. Kozłowski, *Pragnienia i realia*..., s. 8.

⁸⁰ Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do roku 2015, Ministerstwo Sportu, Warszawa, 2007, s. 5.

bazie znajdziemy obiekty zaniedbane, często wymagające kapitalnego remontu i zazwyczaj trudno dostępne dla osób niepełnosprawnych.

W świetle norm europejskich jedno boisko sportowe powinno przypadać na 15 tysięcy mieszkańców, jedna kryta pływalnia i duża hala sportowa na 50 tysięcy ludności, a jedno lodowisko na 300 tysięcy osób⁸¹. Ze statystyk wynika, że na jedną halę (salę sportową) w Polsce przypada około 100 tysięcy osób, podczas gdy w Szwecji 24 tysiące, we Włoszech około 28 tysięcy, a w Szwajcarii 13 tysięcy. Nietrudno zatem się doliczyć sportowych braków w ilości dostępnych obiektów na jednego mieszkańca Polski. Szacuje się, że aby sprostać potrzebom rozwijającego się społeczeństwa i wyrównać dysproporcje dzielące nas od trochę bogatszych państw, osiągających lepsze wyniki w sporcie, o dłuższym okresie życia mieszkańców, należy wybudować w najbliższych latach min. 3 tysiące sal sportowych i około 500 pływaliń i 50 krytych lodowisk, a także 10 tys. boisk o sztucznej nawierzchni, najlepiej trawiastej z instalacją mrożeniową na lodowisko w zimie⁸².

Obok brakujących obiektów warto też wspomnieć, iż stan wielu istniejących boisk i sal pozostawiał wiele do życzenia. Efektem takiego stanu rzeczy było wieloletnie zaniedbanie ze strony władz lokalnych odpowiedzialnych za monitorowanie stanu technicznego. Nierzadko powodem złego stanu boisk ogólnodostępnych były efekty aktów wandalizmu i braku funduszy na niezbędną naprawę.

Wiele obiektów, na których rozgrywano ligowe mecze polskich lig koszykówki (szczególnie lig żeńskich i niższych lig męskich) były w większości w średnim bądź złym stanie. Bardzo często są to sale przyszkolne, niekiedy ledwo mieszczące pełnowymiarowe boisko do koszykówki czy też posiadające za niski strop. Często zaopatrzone w bardzo ubogie i zaniedbane zaplecze szatniowo-sanitarne, bądź też nieposiadające odpowiedniej ilości miejsc na trybunach. Oczywiście istnieją w polskich ligach zawodowych organy dopuszczające poszczególne sale do odpowiednich rozgrywek, często jednak na wiele rzeczy przymykane jest oko z racji na brak alternatywnej hali w danym mieście. Wiele z tych miast posiada kluby z bogatą historią i zakaz występów miejscowych drużyn na dostępnych salach mógłby spowodować zakończenie działalności wielu klubów.

Problemy dotyczące stanu polskiej infrastruktury sportowej były oczywiście zauważane i dość często omawiane. Dlatego też została opracowana w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu i przyjęta dniu 11 lutego 2003 roku przez Radę Ministrów „Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012”. Była ona dokumentem wytyczającym kierunki działań dla kultury fizycznej i sportu na najbliższe lata. Określała realizację celów i zadań, które miały doprowadzić do znaczącej poprawy stanu polskiego sportu w szerokim tego słowa znaczeniu. Okres od 2004 do 2006 roku, w którym strategia była wdrażana, przypadł na zachodzące w polskim sporcie zmiany regulacyjno-prawne. Ustawa o sporcie kwalifikowanym i utworzenie Ministerstwa Sportu, wpłynęły na nowe postrzeganie problemów sportu i tym samym na tempo wdrażania strategii. Uwagi i wnioski z oceny realizacji jed-

⁸¹ Z. Pawlak, *Ocena opłacalności i ryzyka...*, s. 17.

⁸² L. A. Bartnik, Budownictwo sportowe w gminie – możliwości i uwarunkowania, Fundacja Promocji Gmin Polskich, www.cigg.pl, (28.08.2011).

noznacznie podkreślały, że strategia nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, na co miało wpływ wiele czynników m.in. nieskuteczny system monitoringu i częściowa dezaktualizacja zadań.

W oparciu o dokumenty programowe rządu m.in. program działania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej Solidarne Państwo, „Strategię Rozwoju Kraju na lata 2007-2015” oraz ekspertyzy i wyniki konsultacji środowiskowych, a także założenia Globalnej Strategii dotyczącej diety, aktywności fizycznej i zdrowia Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), postanowiono dokonać zmian korekcyjnych i uzupełniających w strukturze strategii. Określono jednoznacznie wizję i kierunek dążenia, tworząc główny cel strategiczny – Aktywne i Sprawne Społeczeństwo. W dokumencie zdefiniowano trzy priorytety, określając jednocześnie obszary działań w każdym z priorytetów. Priorytet I dotyczył ‘Popularyzacji sportu dla wszystkich’, Priorytet II, to dążenie do ‘Wzrostu poziomu wyników sportowych’, natomiast Priorytet III skupiał się na ‘Rozwoju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej’. Dla każdego obszaru działań w ramach każdego priorytetu określono szczegółowe zadania. Tematyka priorytetu 3 ściśle nawiązuje do tematu tej pracy. Główne obszary działań, to sport w gospodarce narodowej oraz infrastruktura sportowa.

Zadania w ramach Strategii Rozwoju Infrastruktury Sportowo- Rekreacyjnej obejmowały:

- Opracowanie i wdrożenie mechanizmów pozyskiwania środków finansowych na rozbudowę, modernizację i zarządzanie infrastrukturą sportową ze źródeł pozabudżetowych.
- Opracowanie koncepcji systemu informacji sportowej.
- Opracowanie koncepcji programów stymulujących zwiększenie udziału sportu w gospodarce narodowej.
- Opracowanie modelowych rozwiązań miejskich, gminnych i osiedlowych ośrodków sportu.
- Kontynuacja programu inwestycji o szczególnym znaczeniu.
- Wdrażanie programu rozwoju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej w województwach.
- Budowa ogólnodostępnych, wielofunkcyjnych boisk dla dzieci.
- Budowa sali gimnastycznej w każdej gminie.
- Budowa pływalni w każdym powiecie.
- Promocja najefektywniejszych rozwiązań technicznych w budownictwie sportowym.
- Budowa Narodowego Centrum Sportu⁸³.

Celem priorytetu jest zmniejszenie dystansu, jaki w tej dziedzinie dzieli Polskę od krajów europejskich. Szczególnie problem ten dotyczy stadionów piłkarskich, pełnowymiarowych basenów pływackich i ogólnodostępnych obiektów rekreacyjnych.

Planowane obiekty muszą mieć najwyższy standard wykonawczy, spełniający normy międzynarodowych federacji sportowych (UEFA, FIBA⁸⁴, itp.). Za-

⁸³ Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do Roku 2015, Ministerstwo Sportu, Warszawa 2007, s. 8.

⁸⁴ UEFA- Union of European Football Associations (Unia Europejskich Związków Piłkarskich), FIBA- Fédération Internationale de Basketball (Międzynarodowa Federacja Koszykówki).

kląda się także wyrównanie wieloletnich zaniedbań w małych miastach i na wsi.

Strategia Ministerstwa Sportu jest kluczowa w szerokim tego słowa znaczeniu dla sportu w naszym kraju. Zakłada wzmocnienie inwestycji strategicznych likwidując zaniedbania i wzmacniając infrastrukturę czołowych dyscyplin olimpijskich. Poziom realizacji inwestycji sportowych warunkuje w dużej mierze wielkość udziału sportu w gospodarce narodowej. Sport sam w sobie ma istotne znaczenie dla życia człowieka. Jednak w społeczeństwie, które podlega nieustannym zmianom, oblicze sportu także się zmienia. W czasach, gdy wzrost gospodarczy jest zagadnieniem kluczowym, oddziaływanie sportu na gospodarkę także zyskuje na znaczeniu. Sport stał się ogromnym przemysłem⁸⁵.

Z badań prowadzonych w 2000 roku wynikało, że w 340 gminach nie było żadnej sali gimnastycznej. Analiza stanu bazy sportowej polskich ośrodków edukacji i funkcjonujących przy nich salach gimnastycznych wskazywała na poważne zaniedbania i pilną konieczność poprawy warunków niezbędnych dla prowadzenia zajęć wychowania fizycznego i sportu szkolnego. W latach 2003-2006 nastąpiła znaczna poprawa tego stanu w wyniku realizacji programu dofinansowania w tym przedmiocie ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej, co wpłynęło na kontynuowanie programu w latach 2007- 2010.

Dodatkowo analizując ogólny stan infrastruktury sportowej w Polsce należałoby zwrócić także uwagę na dostępność i dostosowanie obiektów sportowych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wszystkie zadania realizowane w ramach tego priorytetu powinny uwzględniać potrzeby osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu, a także z innymi dysfunkcjami.

Wzrost inwestycji i ich wpływ na rozwój infrastruktury sportowej w Polsce w ostatnich latach

W obszarze polskiej infrastruktury sportowej istnieją dwa główne trendy. Pierwszy dotyczy rozbudowy i modernizacji podstawowej bazy sportowej na terenie całego kraju i odnosi się to do ogólnodostępnych boisk ze sztuczną nawierzchnią (boiska Orlik), hal lub sal do gier oraz krytych pływalni. Drugi kierunek to budowa nowoczesnych obiektów o standardach pozwalających przeprowadzać zawody sportowe na światowym poziomie. Często o wyborze kierunku inwestycji decyduje fakt przyznania organizacji imprezy rangi mistrzostw świata lub Europy. Coraz powszechniejszym staje się w inwestycjach sportowych budowa urządzeń dla rekreacji masowej, takiej jak ścieżki rowerowe, trasy do narciarstwa biegowego, czy infrastruktura nad akwenami. Daje to możliwość poszerzenia programowego i aktywności w sporcie powszechnym. Mimo nadal niewystarczającej zarówno liczby, jak i dostępności infrastruktury sportowej zaobserwować można pozytywny trend i kierunek w tej dziedzinie inwestycji⁸⁶.

Niesłychanie pozytywnym i zarazem kluczowym bodźcem, który pobudził aktywność w zakresie inwestycji w obiekty infrastruktury sportowej

⁸⁵ Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do Roku 2015, Ministerstwo Sportu, Warszawa 2007, s. 2.

⁸⁶ Ibidem, s. 6.

jest wzrost liczby rozgrywanych w Polsce międzynarodowych imprez sportowych. Z coraz większą regularnością odbywają się u nas spotkania międzynarodowe, duże turnieje międzynarodowe typu Mistrzostwa Europy, Mistrzostwa Świata, czy Puchar Świata. Także krajowe imprezy wysokiej rangi organizowane są z coraz większym rozmachem.

Z większych imprez międzynarodowych, które zostały rozegrane w ostatnich latach i dla których specjalnie powstały nowe obiekty można wymienić Mistrzostwa Europy w Koszykówce Mężczyzn w 2009, Mistrzostwa Europy w Siatkówce Kobiet w 2009 oraz Mistrzostwa Europy w Koszykówce Kobiet w 2011. Większość spotkań w ramach tych imprez rozgrywana była w nowych obiektach. Szczególnie wykorzystywana była Atlas Arena goszcząca fazy finałowe Mistrzostw Europy w Koszykówce Kobiet i Mężczyzn oraz całe mistrzostwa siatkarek. Imprezy takie bezsprzecznie motywują do ulepszania zaplecza sportowego w naszym kraju.

Impreza, która miała największy wpływ na pobudzenie rozwoju infrastruktury sportowej w Polsce w ostatnim czasie było przyznanie Polsce wspólnie z Ukrainą organizacji piłkarskich Mistrzostw Europy 2012. Do prawidłowego przebiegu tego turnieju potrzebnych było 8 stadionów, po 4 w każdym z państw gospodarzy. Większość z tych stadionów, bo aż 5 z 8 przygotowanych na Euro 2012, to zupełnie nowe obiekty. Na pozostałych stadionach przeprowadzone zostały gruntowne renowacje. Niestety wcześniej polskie stadiony piłkarskie przez wiele lat swoją nowoczesnością, funkcjonalnością oraz rozmiarami znacznie odbiegały od obiektów w innych krajach. Dla przykładu lista największych stadionów w Polsce, tych liczących ponad 20000 miejsc na trybunach, to tylko dziewięć. W samej Wielkiej Brytanii cała Barclays Premier League⁸⁷, to aż osiemnaście okazałych stadionów oraz trzydzieści trzy stadiony niższych lig, na czele których stoi okazały stadion narodowy Wembley na 90.000⁸⁸.

Podsumowanie

Plan działań związanych z rozbudową sieci obiektów sportowych znajduje się w stworzonej przez Ministerstwo Sportu w 2007 roku *Strategii Rozwoju Sportu w Polsce do roku 2015*. Struktura i treść opracowania zakłada, że jest to dokument kierunkowy wskazujący podstawowe działania Ministerstwa Sportu. Realizacja zadań i ich stopniowe wdrażanie skutkuje działaniami i zmianami w następujących aspektach¹¹²:

- szkolenie i współzawodnictwo w sporcie powszechnym, kwalifikowanym, a także osób niepełnosprawnych;
- określenia miejsca i roli administracji samorządowej we wspieraniu i rozwoju kultury fizycznej i sportu lokalnego;
- uporządkowania i poprawienia spójności zarządzania strukturami polskiego sportu;

⁸⁷ Barclays Premier League – zawodowa liga piłkarska, znajdująca się na najwyższym szczeblu rozgrywek piłkarskich w Anglii.

⁸⁸ www.stadiony.net/stadiony/, (29.08.2011).

- wspieraniem organizacji sportowych i administracji samorządowej w pozyskiwaniu środków pomocowych na zadania związane z rozwojem infrastruktury sportowej.

Zakres opisanych w strategii działań jest bardzo szeroki i dotyczy obiektów sportowych użyteczności społecznej, na które jest ogromne zapotrzebowanie w większości gmin, ale także obiektów narodowych przeznaczonych do uprawiania sportu kwalifikowanego oraz nadających się do rozgrywania prestiżowych imprez sportowych krajowych i zagranicznych. W związku z wspomnianymi międzynarodowymi imprezami sportowymi takimi jak EURO 2012 czy też Mistrzostwa Europy w siatkówce i koszykówce w Polsce pojawiło się wiele inwestycji, które pomogą w wypełnieniu ścisłych wymogów światowych federacji sportowych. Niezbędne inwestycje to nowe stadiony, hale sportowe, boiska i sale treningowe o odpowiednim standardzie, a także ich zaplecza i baza hotelowa dla uczestników i kibiców. Lokalizacją większości nowych inwestycji są miasta, w których będą odbywały się wymienione imprezy sportowe. Jako organizator Polska zobowiązana jest, aby obiekty miały odpowiedni rozmiar, standard i zaplecze.

Infrastruktura sportowa na światowym poziomie jest kluczowym elementem wspomagającym rozwój całego sportu. Nowsze, ładniejsze a przede wszystkim bardziej funkcjonalne obiekty wpływają na atrakcyjność i popularność danej dyscypliny sportu a co za tym idzie możliwe jest ciągle podnoszenie poziomu i zdobywanie coraz większych i bardziej prestiżowych osiągnięć. Bez nowoczesnej bazy sportowo-rekreacyjnej nie jest możliwe odniesienie pełnego sukcesu sportowego i upowszechnienie sportu. Dodatkowym celem priorytetu jest zmniejszenie dystansu, jaki w tej dziedzinie dzieli Polskę od krajów europejskich⁸⁹.

Największy boom na inwestycje sportowe w naszym kraju przypada na okres od 2006 roku do teraz. W tym okresie powstawały hale w Gdańsku i Łodzi (Ergo Arena lata budowy marzec 2007 - maj 2010, Atlas Arena lata budowy 2006 - 2009) oraz (Stadion Narodowy i PGE Arena lata budowy 2008 - 2011). Istotne inwestycje zrealizowane dla poprawienia polskiej bazy obiektów sportowych, to piękne stadiony ze Stadionem Narodowym na czele. Stadiony na EURO 2012 to obiekty o wielomiliardowej wartości, ale na szczęście ich przeznaczenie to nie tylko możliwość odbywania na nich meczów piłki nożnej. Po zakończeniu europejskiej imprezy obiekty te przez kolejne lata będą miejscem równie popularnych w Polsce zawodów żużlowych, mityngów lekkoatletycznych, imprez muzycznych oraz kulturalnych. Uniwersalność i wielofunkcyjność oraz dobre wykonanie tych aren przy dobrym zarządzaniu pozwoli by pracowały na swoje utrzymanie i co ważniejsze dla inwestorów przynosiły zyski.

Poza stadionami wiele miast inwestuje w budowę nowych hal widowiskowo-sportowych, które w wielu z nich stają się swoistymi wizytówkami miast i dodają im większego prestiżu. Jest w naszym kraju wiele przykładów miast, w których halowe kluby sportowe odnoszą regularnie sukcesy w ligach krajowych, lecz często odbywa się to na obiektach z reguły albo za małych lub bardzo zaniedbanych. Skutecznie utrudnia to codzienną pracę

⁸⁹ Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do Roku 2015, Ministerstwo Sportu, Warszawa 2007, s. 24.

sportowców a także obywateli, którzy korzystają z sal w celach rekreacyjnych. Znane są też przypadki drużyn, które z braku odpowiedniej infrastruktury sportowej spotkały się z odmową uczestnictwa w ligach międzynarodowych, bądź ich obiekty zostawały dopuszczane warunkowo na pewien okres. Nowe obiekty mieszczą od około 14000 widzów (Ergo Arena w Gdańsku) lub 6800 widzów (powstająca hala w Toruniu) i bardzo często projektowane są tak, aby były obiektami wielofunkcyjnymi. Chęć posiadania nowoczesnej hali jednocześnie dostosowanej do organizacji imprez na najwyższym międzynarodowym poziomie jest głównym powodem, dla którego miasta decydują się na tego typu inwestycje.

Budowa dużych obiektów sportowych istotna jest z punktu widzenia sportu profesjonalnego, ale ogólny trend wpływa także na rozwój ogólnodostępnych obiektów sportowych służących do uprawiania sportu powszechnego. Przykładem takich inwestycji jest budowa boisk wielofunkcyjnych w większości gmin na terenie naszego kraju. Przedsięwzięciem ogólnopolskim inspirowanym w swojej początkowej fazie imprezą piłkarską EURO 2012 jest projekt 'Moje Boisko- ORLIK 2012'. Program ten realizowany jest nieprzerwanie od jesieni 2007. Celem tego programu jest by do roku 2015 zapewnić ludziom niezależnie od ich statusu majątkowego możliwość uprawiania sportu na boiskach sportowych na wysokim poziomie, zlokalizowanych w dogodnej odległości od miejsca ich zamieszkania. Program miał też pomóc w promocji międzynarodowego wydarzenia EURO 2012 wśród polskiego społeczeństwa.

Pomysłodawcy tego programu chcą, by zmniejszyć dystans w ilości dostępnych boisk, jaki nas dzieli z innymi krajami europejskimi. Propagowanie zdrowego i aktywnego stylu życia jest ważnym zadaniem, ale należy go realizować konsekwentnie, dlatego też inwestowanie w rozwój infrastruktury sportowej ma tak ogromne znaczenie. Władze lokalne bardzo często zabezpieczają wiele lokalizacji, które z reguły są bardzo atrakcyjne dla inwestorów. Wiele bardzo dobrze położonych i uzbrojonych terenów, które przeznaczone zostały do celów sportowo-rekreacyjnych nie mogą być sprzedawane ani wykorzystywane do innych celów.

Wszystkie specjalistyczne inwestycje infrastrukturalne powstają tam gdzie jest na nie największe zapotrzebowanie, gdzie powstały na nie plany, bądź na terenach wymagających rewitalizacji. W przypadku tych bardziej komercyjnych dużą rolę odgrywa położenie względem miejsca zamieszkania populacji, na którą inwestycja jest nastawiona oraz dogodność połączeń środkami transportu publicznego z tym miejscem.

Bibliografia:

- Antoszkiewicz J.D., Pawlak Z. (2000). Techniki menadżerskie. Skuteczne zarządzanie firmą., Poltext, Warszawa.
- Jankowski K.W. (1995). Procesy komercjalizacji kultury fizycznej (w:) Socjologia kultury fizycznej [red. Z. Krawczyk]. AWF Warszawa.
- Kozłowski J. (2001). Pragnienia i realia (w:) Inwestycje sportowe III Rzeczypospolitej, Urząd Kultury Fizycznej i Sportu, Warszawa.
- Lipiec J. (1990). W poszukiwaniu istoty sportu (w:) Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy [red. Z. Krawczyk, J. Kosiewicz]. Wydawnictwo AWF Warszawa.
- Nowicki M. (2001). Codziennie powstaje nowy obiekt sportowy (w:) Inwestycje sportowe III Rzeczypospolitej, Urząd Kultury Fizycznej i Sportu, Warszawa.

Pawlak Z. (2004). Ocena opłacalności i ryzyka komercyjnych inwestycji sportowych. Wydawnictwo AWF, Warszawa.

Zaorski J. (2005). Media i sport (w:) Marketingowo o sporcie, III Ogólnopolska Konferencja Naukowa Dni Marketingu Sportowego na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Sport & Business Foundation, Poznań.

Ministerstwo Sportu i Turystyki, (2007) Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do roku 2015, Warszawa.

Akty Normatywne:

Dz. U. 1997, nr 46, poz. 293.

Dz. U. 2001, nr 81, poz. 889.

MONIKA PIĄTKOWSKA, SYLWIA GOCŁOWSKA
Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

**SKUTECZNOŚĆ STRATEGII PRZECIWDZIAŁANIA ZJAWISKU AMBUSH
MARKETINGU W SPORCIE NA PRZYKŁADZIE MISTRZOSTW EUROPY W
PIŁCE NOŻNEJ UEFA EURO 2012⁹⁰
THE EFFECTIVENESS OF ANTI-AMBUSH MARKETING STRATEGIES ON THE EXAMPLE
OF UEFA EUROPEAN FOOTBALL CHAMPIONSHIP EURO 2012**

Streszczenie

Z uwagi na powagę i negatywne skutki zjawiska ambush marketingu w sporcie pojawiła się konieczność walki z ogromną siłą tych praktyk poprzez opracowanie skutecznych strategii przeciwdziałania. Celem artykułu jest identyfikacja i ocena skuteczności strategii przeciwdziałania zjawisku ambush marketingu w sporcie w kontekście Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012. W badaniach wykorzystano metodę analizy dokumentów oraz analizy przypadków. Dokonano analizy istniejącego stanu prawnego w świetle zobowiązań polskiego rządu wobec UEFA oraz zidentyfikowano przypadki praktyk ambush marketingu podczas turnieju Euro 2012. Polska zdecydowała się wykorzystać podstawowe narzędzia do walki z ambush marketingiem uznając, że zakres istniejących aktów prawnych zapewnia wystarczający poziom ochrony. W ocenie autorów przyjęte rozwiązanie nie sprawdziło się, gdyż zidentyfikowano liczne przypadki ambush marketingu podczas imprezy sportowej. Przedsiębiorstwa zastosowały bardzo wyszukane i kreatywne metody skojarzenia swojej marki z eventem. Ze względu na siłę zjawiska podczas dużych imprez sportowych zaleca się wprowadzenie akcji edukacyjnych wśród konsumentów przed każdą dużą imprezą sportową mających na celu wyjaśnienie istoty ambush marketingu oraz zagrożeń jakie niosą za sobą takie działania.

Słowa kluczowe: ambush marketing, marketing sportowy, UEFA Euro 2012, strategie

Key words: ambush marketing, sport marketing, UEFA Euro 2012, strategies

Wprowadzenie

W ciągu ostatnich lat liczba zaobserwowanych przypadków praktyk ambush marketingu⁹¹ podczas imprez sportowych dynamicznie wzrasta.

⁹⁰ Praca została przygotowana w ramach DS. 138 „Przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom ambush marketingu w organizacji dużych imprez sportowych” finansowanego ze środków MNiSW.

⁹¹ W literaturze przedmiotu ambush marketing został zdefiniowany jako „Próba odegrania roli oficjalnego sponsora wydarzenia sportowego przez przedsiębiorstwo, które nie wniosło żadnego wkładu finansowego w imprezę w celu zdobycia rozpoznawalności i innych korzyści”. D, Shani, D.M, Sandler, Ambush marketing: Is confusion to blame for the flickering of the flame? Psychology and Marketing 15(4), 1998, s. 371.

Dzieje się tak z uwagi na ograniczone możliwości firm do angażowania olbrzymich nakładów finansowych, czy rzeczowych pozwalających na uzyskanie miana oficjalnego sponsora danego wydarzenia. Schwartz i wsp. zauważają także, że wielu sponsorów jest związanych wyłącznymi, wieloletnimi kontraktami z organizatorami imprez sportowych, co uniemożliwia firmom konkurencyjnym wykorzystanie wydarzeń sportowych do swoich celów marketingowych⁹². Jednocześnie mamy do czynienia z ewolucją nieuczciwych działań marketingowych w kierunku coraz bardziej kreatywnych przekazów reklamowych skierowanych do konsumentów⁹³.

Ponieważ skala zjawiska jest ogromna, a skutki ambush marketingu są coraz bardziej widoczne sponsorzy oraz organizatorzy imprez sportowych podjęli walkę z nieuczciwym marketingiem opracowując skuteczne strategie przeciwdziałania. W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwie podstawowe kategorie strategii: proaktywne (ang. *proactive strategies*) oraz reaktywne (ang. *reactive strategies*) (ryc. 1)⁹⁴.

Strategie proaktywne

- Łączenie sponsoringu imprezy i transmisji telewizyjnej wydarzenia
- Przewidywanie potencjału działań konkurencji
- Przyjęcie aktów prawnych przeciw ambush marketingowi

Strategie reaktywne

- „Name and shame”
- Wszczęcie postępowania na drodze prawnej

Ryc. 1. Strategie przeciwdziałania zjawisku ambush marketingu

Źródło: N, Burton, S, Chadwick, *Ambush Marketing in Sport: An Assessment of Implications and Management Strategies*, The CIBS Working Paper Series 3, 2008, s. 3-7.

Strategie proaktywne mają za zadanie przewidywanie, odstraszenie i zapobieganie praktykom nieuczciwego marketingu⁹⁵. Przejawem takiej strategii są działania sponsorów, którzy wywierają presję na organizatorach wydarzeń sportowych w celu uzyskania lepszej ochrony swoich praw. Organizatorzy największych imprez sportowych na świecie ze swojej strony także podjęli ofensywne działania wobec ambusherów. Uszczegółowiono umowy sponsorskie, a także wdrożono własne programy ochrony praw. Ponadto wielu organizatorów imprez sportowych oferuje łączone pakiety sponsorowania turnieju, transmisji i w niektórych przypadkach także czasu reklamowego podczas transmisji, co jest przykładem kolejnej strategii proaktywnej.

⁹² E.C, Schwarz, S.A, Hall, S, Shibi, S, *Sport Facility Operations Management: A Global Perspective*, Oxford, UK, 2010, s. 143-152.

⁹³ N, Burton, S, Chadwick, A typology of ambush marketing: the methods and strategies of ambushing in sport, *The CIBS Working Paper Series* 10, 2009, s. 8.

⁹⁴ N, Burton, S, Chadwick, *Ambush Marketing in Sport: An Assessment of Implications and Management Strategies*, The CIBS Working Paper Series 3, 2008, s. 3-7.

⁹⁵ T, Meenaghan, *Ambush marketing – immoral or imaginative practice?* *Journal of Advertising Research* 34(5), 1994, s. 77-88.

Meenaghan⁹⁶ zauważa, że skuteczną strategią proaktywną powinno być również przewidywanie potencjału firm konkurencyjnych. Działanie to polega na analizie środowiska pozostałych sponsorów oficjalnych danej imprezy w celu określenia czy istnieją inni sponsorzy z danej branży lub też jakie podejmują działania. Ponadto należy podjąć próbę przeprowadzenia kampanii promocyjnych na taką skalę, aby zamknąć możliwe drogi konkurentom-ambusherom. Sponsorzy mogą tego dokonać na przykład poprzez wykupienie całej powierzchni reklamowej wokół miejsca wydarzenia lub czasu antenowego przeznaczanego na spoty reklamowe podczas transmisji imprezy sportowej. Często jest także organizowanie promocji sprzedaży w postaci konkursów z nagrodami rzeczowymi dla kibiców lub podejmowanie szeroko zakrojonych działań PRowych w celu nagłaśniania faktu bycia sponsorem.

W sytuacji, gdy strategię proaktywną zawodzą, podczas trwania imprezy sportowej i po jej zakończeniu możliwe do podjęcia są działania zwane strategiami reaktywnymi. Mają one na celu przeciwdziałanie próbom ambush marketingu oraz kompensowanie spowodowanych szkód. Wyróżnia się tutaj przede wszystkim strategię „*name and shame*”, która polega na zidentyfikowaniu nieetycznych praktyk marketingowych i nagłośnienie tych działań w formie czarnego PR. Zdarza się jednak, że strategia ta przynosi odwrotny skutek – zwrócenie uwagi mediów na nieodpowiednie zachowanie danego przedsiębiorstwa może mu zapewnić rozgłos i przynieść znacznie więcej korzyści promocyjnych.

Organizatorzy imprez oraz sponsorzy mogą także podjąć kroki prawne w walce przeciwko ambusherom. Przypadki te w większości dotyczą naruszenia praw własności intelektualnej, odnoszących się do znaków towarowych lub naruszenia praw autorskich, czy też nieautoryzowanej dystrybucji biletów. Podejmowanie tej strategii jest rzadkie ze względu na problem z udowodnieniem na drodze prawnej, że dane działania były nielegalne.

Przedstawione strategie są bardzo często wykorzystywane do walki z ambush marketingiem przez organizatorów największych sportowych imprez na świecie. W literaturze przedmiotu stwierdzono niedostatek badań dotyczących skuteczności ich zastosowania. Z uwagi na odbywający się w Polsce piłkarski event sportowy międzynarodowej rangi postanowiono dokonać ewaluacji działań organizatorów w stosunku do podmiotów stosujących praktyki ambush marketingu. Celem artykułu jest zatem identyfikacja i ocena skuteczności strategii przeciwdziałania zjawisku ambush marketingu w sporcie w kontekście Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012.

Założenia metodologiczne badań własnych

Projekt zrealizowano na przykładzie przypadku Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012. Badania przeprowadzono w trakcie trwania turnieju na przełomie czerwca-lipca 2012 r. Dodatkowo wykorzystano metodę analizy dokumentów, w której uwzględniono akty normatywne dotyczące przeciwdziałania zjawisku ambush marketingu w kontekście przygotowań Polski do EURO 2012. Były to m.in.:

⁹⁶ Ibidem, s. 2.

- gwarancje podpisane przez rząd polski na rzecz UEFA: Gwarancja nr 2 dotycząca ochrony oznaczeń i innych praw własności intelektualnej określonych przez UEFA; Gwarancja nr 13 dotycząca powołania Komitetu ds. Ochrony Praw, zapewnienia przestrzegania prawa dot. cel i prawa własności intelektualnej przysługujących UEFA, przeciwdziałania nieuczciwym praktykom marketingowym i zakazanych praktykom w zakresie sprzedaży biletów; Gwarancja nr 25 dotycząca zobowiązania do podjęcia wszelkich działań zmierzających do spełnienia warunków odnośnie prawa dotyczącego publicznego oglądania (ang. *public viewing*)⁹⁷,
- ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych⁹⁸,
- ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie⁹⁹,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹⁰⁰,
- ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁰¹,
- ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. prawo własności przemysłowej¹⁰².

Na podstawie analizy wymienionych aktów normatywnych zidentyfikowano strategię przeciwdziałania marketingowi podstępemu przyjętą przez stronę Polską. Rozpoznane strategię zostały sklasyfikowane zgodnie z podziałem strategii przeciwdziałania zjawisku ambush marketing zaproponowanym przez Burtona i Chadwicka¹⁰³ przedstawionymi we wstępie.

W celu zidentyfikowania przykładów praktyk ambush marketingu podczas analizowanego turnieju przeprowadzono monitoring przekazów medialnych takich jak: transmisje meczów, kampanie promocyjne pomiędzy i w trakcie meczów, przekazy reklamowe w Internecie i prasie.

Wyniki badań

Identyfikacja zastosowanych strategii przeciwdziałania ambush marketingowi podczas Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012

Przed turniejem UEFA Euro 2012 dokonano analizy istniejącego stanu prawnego w świetle zobowiązań polskiego rządu wobec UEFA, a także zwrócono się o stanowisko reprezentantów takich podmiotów jak: Urząd Patentowy RP, PL 2012 sp. z o.o., UEFA, Stowarzyszenie Ochrony Własności Przemysłowej (AIPPI) Polska, Stowarzyszenie LES (ang. *Licensing Executive Society*) Polska, International Trademark Association INTA Polska, Polska Izba Rzeczników Patentowych, Amerykańska Izba Handlowa w Warszawie, Francuska Izba Przemysłowo-Handlowa, Polsko-Niemiecka Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie oraz Brytyjska Izba Handlowa w Warszawie¹⁰⁴.

⁹⁷ Informacja PL. 2012 sp. z o.o. na temat realizacji gwarancji złożonych przez stronę polską na rzecz UEFA. Pobrane dnia 25.05.2014 z www.bip.msit.gov.pl

⁹⁸ Dz.U. 1980 Nr 7, poz. 18.

⁹⁹ Dz.U. 2010 Nr 127, poz. 857.

¹⁰⁰ Dz. U. Nr 47, poz. 211 z późn. zm.

¹⁰¹ Dz. U. Nr 24, poz. 83z późn. zm.

¹⁰² Dz. U. Nr 49, poz. 508 z późn. zm.

¹⁰³ Ibidem, s.2.

¹⁰⁴ B. Depo, M. Fijałkowski, Analiza prawa własności intelektualnej w świetle zobowiązań podjętych przez Polskę w związku z organizacją przez Polskę i Ukrainę mistrzostw Europy

Wymienione podmioty wydały opinię w świetle której należy zmienić istniejący stan prawny, tak aby lepiej wywiązać się z zobowiązań wobec UEFA. Przygotowano projekt ustawy o ochronie praw własności intelektualnej i zakazie nadużyć marketingowych podczas turnieju Euro 2012. Celem tego aktu było zapewnienie dodatkowej ochrony prawnej znaków i oznaczeń Euro 2012. Ostatecznie projekt ten został skrytykowany przez środowisko prawnicze. Zarzucono między innymi, że proponowana ustawa zawiera szereg błędów, stoi w niezgodzie z obecnym porządkiem prawnym oraz zdefiniowane pojęcia były niejasne i przygotowane na zbyt wysokim poziomie ogólności¹⁰⁵.

W związku z powyższym Polska przyjęła strategię proaktywną w najprostszej formie pozostawiając stan prawny na ogólnym, niezmienionym poziomie¹⁰⁶. Zagadnienia związane z ochroną prawa własności intelektualnej są w Polsce regulowane przez:

- ustawę z dnia 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹⁰⁷,
 - ustawę z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁰⁸.
- W ramach tej ustawy organizatorzy turnieju zarejestrowali i zastrzeżli szereg znaków towarowych między innymi hasła, nazwy i logo i maskotkę w celu ochrony przed ich bezprawnym wykorzystaniem.
- ustawę z dnia 30 czerwca 2000 roku prawo własności przemysłowej¹⁰⁹.

Polska w ramach działań proaktywnych zdecydowała się także zastrzec znaki towarowe zarejestrowane na rzecz organizatorów Euro 2012. Zastrzeżono hasła, slogany, nazwy ściśle związane z turniejem oraz logo mistrzostw. Planowano podjąć działania informacyjno edukacyjne odnośnie zjawiska ambush marketingu, jednakże autorzy nie dotarli do żadnych materiałów potwierdzających zastosowanie tej taktyki w walce z ambush marketingiem podczas Euro 2012. Kolejnym przejawem wykorzystania strategii proaktywnej było powołanie Komitetu Ochrony Praw, który pełnił rolę organu opiniodawczo-doradczego w zakresie ochrony praw własności intelektualnej i zagadnień powiązanych, dotyczących UEFA EURO 2012. Ponadto wzmocniono współpracę pomiędzy państwowymi organami zaangażowanymi w ochronę praw własności intelektualnej.

Często spotykanym rozwiązaniem proaktywnym jest łączenie pakietu sponsorskiego wraz ze sponsorigiem transmisji wydarzenia. Autorom nie udało się zidentyfikować firm sponsorów transmisji meczów. Jednakże zidentyfikowano pojawianie się plansz sponsorskich przy transmisjach meczów, oraz bloki reklamowe przed, w trakcie i po meczach składające się

w piłce nożnej w 2012 roku - stan na 15 grudnia 2008 r. Opinia prawna z 15.12.2008 r. sporządzona na zlecenie Ministerstwa Gospodarki RP, Warszawa, 2008, s. 3.

¹⁰⁵ Ibidem, s.5.

¹⁰⁶ M, Piatkowska, Legal Prevention of Ambush Marketing – Case Study of UEFA Euro 2012. Physical Culture and Sport. Studies and Research, LVI, 2012, s. 41-50. DOI: 10.2478/v10141-012-0024-1.

¹⁰⁷ Ibidem, s.5.

¹⁰⁸ Ibidem, s.5.

¹⁰⁹ Ibidem, s.5.

z przekazów promocyjnych firm oficjalnych sponsorów. Ponadto zgodnie z przepisami UEFA Telewizja Polska S.A. zobowiązana była do podpisania licencji na publiczną transmisję meczów, zgodnie z którą oficjalni partnerzy mieli prawo do pierwszeństwa zakupu reklam przy meczach oraz wyłączność w bloku reklamowym¹¹⁰.

Zgodnie z istniejącym porządkiem prawnym oficjalne znaki towarowe zarezerwowane na rzecz UEFA Euro 2012 mogły być wykorzystywane tylko przez sponsorów i innych licencjodawców. W związku z tym jakiegokolwiek nieuprawnione nawiązanie w całości lub w części do znaków towarowych stanowiących przedmiot ochrony jest sprzeczne z obowiązującymi przepisami i może powodować konsekwencje wynikające z naruszenia praw wyłącznych udzielonych na rzecz UEFA. Działania naruszające te przepisy mogły zostać przedmiotem strategii reaktywnych. Jednakże autorzy zidentyfikowali tylko jeden przypadek strategii reaktywnej, który nie dotyczył wykorzystania chronionych znaków towarowych. Podczas trwania turnieju organizatorzy podjęli taktykę „*name and shame*” w stosunku do bukmachera Paddy Power. W odpowiedzi na bezprawną reklamę firmy pokazaną na bokserkach piłkarza podczas jednego z turniejowych meczów UEFA ukarała piłkarza karą w wysokości 100 tys. Euro. Zawodnik został także zawieszony na jeden mecz. W telewizji pojawiło się szereg informacji negujących to zachowanie i informujących o tym, że było to działanie ambush marketingu. W literaturze przedmiotu oraz przekazach medialnych nie znaleziono także żadnej wzmianki o podjęciu przez organizatorów turnieju działania reaktywnego w formie wystąpienia na drogę sądową wobec firm ambusherów. W związku z tym autorzy uznają, że strategię reaktywne wykorzystano w niewielkim stopniu.

Ocena skuteczności strategii przeciwdziałania zjawisku ambush marketingu w sporcie w kontekście Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012.

Podczas trwania turnieju Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012 zidentyfikowano kilkadziesiąt przypadków działań ambush marketingu. Wybrane praktyki zostały przedstawione w tabeli 1. Zaprezentowano przypadki tylko tych marek, które w sposób pośredni lub bezpośredni swoimi działaniami podjęły próbę nawiązania do UEFA Euro 2012. Z uwagi na tak liczne przypadki marketingu podstępного autorzy uznają, że strategia przyjęta przez Polskę okazała się nieskuteczna.

W wyniku badań określono, że Polska przyjęła strategię proaktywną w jej najprostszej formie, czyli pozostawiono porządek prawny na niezmiennym poziomie. Uznano, że trzy akty o charakterze ogólnym w wystarczającym stopniu ochronią prawa UEFA i sponsorów. Okazuje się jednak, że nie wszystkie działania określone mianem ambush marketingu podlegają tym regulacjom. Zgodnie z klasyfikacją Owena¹¹¹ w przypadku ambush marketingu można wyróżnić dwie formy praktyk: marketingu skojarzeniowego lub przez skojarzenie oraz marketingu inwazyjnego.

¹¹⁰ Raport specjalny domu mediowego. Rynek reklamy podczas Mistrzostw Europy w piłce nożnej, Starlink. Pobrano dnia 28.06.2014 z www.press.pl

¹¹¹ D. Owen, Ambush Marketing and Protected Events, De Rebus 20(Nov), 2003, s. 20-23.

Marketing skojarzeniowy obejmuje sytuacje, w których nie-sponsor usiłuje wywołać wrażenie, że jest oficjalnym sponsorem danego wydarzenia sportowego poprzez używanie oznaczeń, symboli, maskotek i innych praw własności intelektualnej związanych z imprezą.

Druga kategoria działań obejmuje sytuacje, kiedy nie-sponsor nie narusza praw własności intelektualnej organizatora imprezy, ale w inny sposób próbuje wypromować się w związku z imprezą. Ambusher w tym przypadku wykorzystuje przestrzeń, w której dane wydarzenie sportowe się odbywa do prowadzenia kampanii promocyjnych¹¹².

Zgodnie z przedstawioną klasyfikacją, autorzy uznali, że działania Polski oraz UEFA skuteczne były w stosunku do bezpośrednich naruszeń praw własności intelektualnej. Jednakże, przyjęta strategia okazała się nieskuteczna dla działań o charakterze marketingu skojarzeniowego czy też inwazyjnego. Do takich właśnie działań zakwalifikować można wiele przypadków ambush marketingu zidentyfikowanych podczas turnieju (tab. 1).

Ponadto, pomimo istniejących przepisów prawnych o ochronie barw narodowych wiele firm wykorzystowało je podczas trwania turnieju do oznaczenia swoich produktów barwami biało-czerwonymi. Używano także obrazu flagi narodowej. Aby ominąć przepisy dotyczące wykorzystania piłkarzy w strojach reprezentacji, wiele kampanii wykorzystywało stroje podobne, imitujące ich wzór i kolorystykę. Wszystkie te elementy w połączeniu z kreatywnością kampanii reklamowych oraz perswazją słowną odnoszącą się do mistrzostw, kibiców czy piłki nożnej, wpłynęły na sukces marek ambush marketerów i tym samym na porażkę polskich strategii przeciwdziałania temu zjawisku.

Działania reaktywne podjęte przez organizatorów turnieju również okazały się nieskuteczne. Właściciele Paddy Power reklamującej się sposób niezgodny z prawem mieli wkalkulowaną w koszty strategii, ewentualną grzywnę piłkarza i zobowiązali się do jej zapłaty. Szum medialny wokół tej sytuacji był dla firmy owocny. Markę pokazywały wszystkie serwisy informacyjne i prasa, dzięki czemu firma zyskała międzynarodową rozpoznawalność.

Tab.1. Identyfikacja wybranych praktyk ambush marketingu podczas UEFA Euro 2012

Marka	Podjęwane działania
Warka	- Sponsoring reprezentacji Polski - Spoty telewizyjne i reklama outdoorowa z wykorzystaniem barw narodowych i akcentów piłkarskich - Działania event marketingowe
Tyskie	- Kampania reklamowa „5 stadion”: reklamy telewizyjne angażujące gwiazdy sportu; sponsoring serialu telewizyjnego z lokowaniem produktu o tematyce futbolowej; konkursy dla kibiców w lokalach gastronomicznych - Dodawanie do produktów obrandowanej flagi Polski
Biedronka	- Sponsoring reprezentacji polski - Spoty telewizyjne i outdoorowe z udziałem kibiców i piłkarzy amatorów i hasło „Wszyscy jesteśmy drużyną narodową” - Wykorzystanie w reklamach wizerunku trenera piłkarskiej reprezentacji

¹¹² Z, Pinkalski, Ambush marketing charakterystyka i ocena prawna zjawiska w perspektywie Euro 2012, Przegląd Prawa Handlowego 1, 2011, s. 46-52.

Nike	- Sponsoring reprezentacji polski - Spoty reklamowe i outdoorowe z wykorzystaniem gwiazd footballu - Hasło kampanii reklamowej „to jest mój czas” - Sprzedaż własnej kolekcji odzieży sportowej w kolorystyce barw narodowych i barw UEFA Euro 2012
PLL LOT	- Motywy piłkarskie na samolotach flotowych - Napis na samolotach „Welcome to Poland 2012”
Wawel	- Gama słodczy „Wawel dla kibiców” z wykorzystaniem barw narodowych krajów będących uczestnikami mistrzostw
Tymbark	- Spoty telewizyjne z wykorzystaniem motywów piłkarskich oraz hasła: „Gonij sobie”, „Ustrzel nagrody” - Konkurs dla kibiców - Strona internetowa www.tymbark2012.pl z szatą graficzną z motywami piłkarskimi
Hochland Polska	- Kampania promocyjna z hasłem „Mistrzostwa od kuchni z Biało-Czerwonymi” - Produkt firmy w barwach narodowych
Cisowianka	- Spoty reklamowe i outdoorowe z wykorzystaniem hasła „Oficjalna woda mineralna piłkarskiej reprezentacji polski”
Oshee	- Sponsoring zespołów Realu Madryt i Liverpoolu - Wykorzystanie wizerunku piłkarza Jerzego Dudka w roli ambasadora marki
Media Markt	- Umieszczenie motywów piłkarskich na opakowaniach produktów - Kampania telewizyjna i outdoorowa z hasłem „Nie sponsorujemy gwiazdów mistrzostw”, oraz „Sponsorujemy kibiców”
Praktiker	- Kampania telewizyjna i outdoorowa z wykorzystaniem motywów piłkarskich oraz hasło „Mistrzostwa Świata a nawet Europy”
Paddy Power	- Reklama marki na bokserkach duńskiego piłkarza, celowo odsłoniętych podczas meczu
Petro Development	- Reklama z hasłem „super ceny na wszystkie dostępne mieszkania tylko przed pierwszym gwizdkiem na EURO 2012”
Orlen	- Bilbordy reklamowe z hasłem „przyjmij piłkę” - Konkurs dla kibiców z nagrodami z motywami piłkarskimi
Pizza Hut	- Kampania promująca zestaw pizz nazwanych od państw uczestników mistrzostw z hasłem „na mecze i spotkania z przyjaciółmi”
Burger King	- Wykupienie przestrzeni medialnej wokół stref kibica i umieszczenie na bilbordach hasła „sorry we can't show our logo” - Produkty marki- burgery o nazwach „Mistrzowski Chrzanowy”, „Mistrzowski z bekonem”
Mini	- Reklama w centrum warszawy z hasłem „Gotowi! Gooooooooool!”
Lays	- Kampania reklamowa z wykorzystaniem wizerunku piłkarza Wojciecha Szczęsnego
Vodafone	- Logo marki na koszulkach dzieci wprowadzających piłkarzy na mecze

Źródło: M, Piątkowska, S, Gocłowska, J, Żyśko, Sponsorship and ambush marketing recognition during the 2012 UEFA European Championship, w druku

Podsumowanie

Rząd polski nie zdecydował się na wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych. Założono, że polski system prawny jest dobrze przygotowany na przeciwdziałanie najprostszym przejawom ambush marketingu. Działanie to okazało się według autorów nieskuteczne z uwagi na zidentyfikowane liczne przypadki marketingu podstępного. Należy jednak podkreślić, że jako państwo organizator korzystaliśmy z doświadczeń innych państw gospodarzy dużych imprez sportowych. Podobnie jak w Polsce, w przypadku Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej FIFA w 2006 roku oraz Mistrzostw Europy w Szwajcarii

rii i Austrii w 2008 r. kraje organizujące te wydarzenia pozostawiły porządek prawny na niezmiennym poziomie. W obu przypadkach to rozwiązanie nie sprawdziło się. Dzieje się tak dlatego, że walka z praktykami ambush marketingu czy też podmiotami, które je stosują jest niezwykle trudna. Firmy podejmują te działania w sposób bardzo kreatywny i skutecznie omijają przepisy prawa. Istnieją działania, które mogą nosić znamiona marketingu podstępnego,

a które w obecnym stanie prawnym w Polsce należy uznać za legalne.

Historia pokazuje, że są także państwa w których wprowadzono nowe akty do istniejącego porządku prawnego, których zadaniem była w głównej mierze skuteczniejsza ochrona praw organizatorów. Dokonano tego między innymi na potrzeby XIX Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej w Republice Południowej Afryki. Państwo to znowelizowało własne prawo o praktykach handlowych oraz prawo znaków towarowych¹¹³. Niektóre państwa-gospodarze zdecydowały się na znacznie bardziej radykalne posunięcie i podjęły decyzję o wydaniu celowej ustawy na czas organizacji danej imprezy sportowej. Takie rozwiązanie przyjęła Australia w przypadku organizacji Igrzysk Olimpijskich w Sydney w 2000 r. Rząd tego państwa przyjął uchwałę *The Sydney 2000 Games Act* 1996, która zakazywała każdej nieuprawnionej reklamy w jakikolwiek sposób sugerującej związek z igrzyskami. Z kolei Portugalia wydała dwa dekrety z mocą ustawy na potrzebę organizacji Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2004 r. oraz Mistrzostw Europy Sub-21 w 2006 r. Dekrety wprowadziły przepisy regulujące ochronę praw własności przemysłowej UEFA oraz kary dla przedsiębiorstw naruszających przyjęte prawo. Wielka Brytania z uwagi na organizację Igrzysk Olimpijskich w 2012 r. przyjęła ustawę *The London Olympic Games and Paralympic Games Act 2006*, której celem była regulacja wszystkich zagadnień związanych z organizacją igrzysk olimpijskich, w tym także zakazanie określonych działań marketingowych na czas trwania igrzysk, regulacje prawa własności intelektualnej chroniące organizatora oraz oficjalnych sponsorów wydarzenia.

Również w przypadku wymienionych wyżej państw-gospodarzy, pomimo wprowadzonych zmian w systemie prawnym dotyczących organizowanych imprez sportowych, odnotowano wiele przypadków ambush marketingu. Okazuje się zatem, że same działania legislacyjne przy wykorzystaniu strategii proaktywnej nie są w stanie zatrzymać ataków ambusherów. Prawo to należy zatem egzekwować wykorzystując strategię reaktywną. Ponadto według autorów skuteczne przeciwdziałanie ambush marketingowi powinno opierać się w głównej mierze na informowaniu i edukowaniu społeczeństwa w tym aspekcie. Zapewne w Polsce konsumenci nawet nie są świadomi czym jest ambush marketing. Zaleca się także, aby sponsorzy brali czynny udział w walce z ambusherami, poprzez prowadzenie działań zintegrowanej komunikacji marketingowej m.in. wykupowanie powierzchni reklamowej wokół wydarzenia, rezerwowanie czasu antenowego w telewizji na swoje kampanie promocyjne. W ten sposób, wykorzystując w pełni strategię proaktywną i reaktywną można zatrzymać potencjalnych ambusherów, którzy z powodu znacznie ograniczonych możliwości wykorzystania przestrzeni wokół wyda-

¹¹³ R, Kelbrick, *The W***D C*P of 2*1**: FIFA's intellectual property rights in South Africa, *Journal of Intellectual Property Law & Practice* 3(5), 2008, s.327-333.

rzenia sportowego oraz z obawy na konsekwencje prawne zaniechają działań z obszaru ambush marketingu.

Bibliografia

- Burton N., Chadwick S. (2008). *Ambush Marketing in Sport: An Assessment of Implications and Management Strategies*. The CIBS Working Paper Series.
- Burton N., Chadwick S. (2009). A typology of ambush marketing: the methods and strategies of ambushing in sport. The CIBS Working Paper Series, 10.
- Depo B., Fijałkowski M. (2008). Analiza prawa własności intelektualnej w świetle zobowiązań podjętych przez Polskę w związku z organizacją przez Polskę i Ukrainę mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 roku - stan na 15 grudnia 2008 r. *Opinia prawna z 15.12.2008 r.* sporządzona na zlecenie Ministerstwa Gospodarki RP. Baker & McKenzie, s. 1-71. Pobrano dnia 27.06.2014 z <http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/08C02612-88AA-43CE-814E-41B1BAA857F8/51801/20081223122841103.pdf>
- Informacja PL. 2012 sp. z o.o. na temat realizacji gwarancji złożonych przez stronę polską na rzecz UEFA. Pobrano dnia 25.05.2014 z http://bip.msit.gov.pl/download/2/2402/Zalacznik_1_Informacja_PL_2012_Sp_z_o_o_na_temat_realizacji_gwarancji_zlozony.pdf
- Kelbrick R. (2008). The W***D C*P of 2*1*: FIFA's intellectual property rights in South Africa. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 3(5).
- Meenaghan T. (1994). Ambush marketing — immoral or imaginative practice? *Journal of Advertising Research*, 34(5).
- Owen D. (2003). Ambush Marketing and Protected Events. *De Rebus*, 20(Nov).
- Piątkowska M. (2012). Legal Prevention of Ambush Marketing – Case Study of UEFA Euro 2012. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, LVI, s. 41-50. DOI: 10.2478/v10141-012-0024-1.
- Piątkowska M., Gocłowska S., Żyśko J. (2014). Sponsorship and ambush marketing recognition during the 2012 UEFA European Championship. W druku
- Pinkalski Z. (2011). Ambush marketing charakterystyka i ocena prawna zjawiska w perspektywie Euro 2012. *Przegląd Prawa Handlowego*, 1.
- Raport specjalny domu mediowego. Rynek reklamy podczas Mistrzostw Europy w piłce nożnej, Starlink, pobrano dnia 28.06.2014 z www.press.pl/attachments/www-data/Rynek-reklamy-podczas-Mistrzostw-Europy-w-Pilce-Noznej-223.pdf
- Shani D., Sandler D.M. (1998). Ambush marketing: Is confusion to blame for the flickering of the flame? *Psychology and Marketing*, 15(4).
- Schwarz E.C., Hall S.A., Shibi S. (2010). *Sport Facility Operations Management: A Global Perspective*. A Global Perspective, Oxford, UK.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Dz. U. Nr 47, poz. 211 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dz. U. Nr 24, poz. 83z późn. zm.
- Ustawę z dnia 30 czerwca 2000 roku prawo własności przemysłowej. Dz. U. Nr 49, poz. 508 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych. Dz.U. 1980 Nr 7, poz. 18.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. Dz.U. 2010 Nr 127, poz. 857.

JUSTYNA KŁOBUKOWSKA
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**PARTNERSTWO PUBLICZNO-PRYWATNE W FINANSOWANIU INFRA-
STRUKTURY SPORTOWEJ W POLSCE**
PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN FINANCING SPORT INFRASTRUCTURE IN POLAND

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza zastosowania partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) w realizacji inwestycji sportowych w Polsce. W pierwszej części artykułu skupiono się na charakterystyce PPP jako istotnej metodzie prowadzenia przedsięwzięć inwestycyjnych. Druga część artykułu przedstawia problemy związane z finansowaniem infrastruktury sportowej. Trzecia część artykułu zawiera rozważania na temat PPP w infrastrukturze sportowej, opierając się na danych statystycznych z polskiego rynku PPP.

Słowa kluczowe: partnerstwo publiczno-prywatne, infrastruktura sportowa, inwestycje

Key words: public-private partnership, sport infrastructure, investments

Wstęp

Jedną z najważniejszych przyczyn powstania i popularyzacji partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) na arenie międzynarodowej była niewystarczająca wysokość środków finansowych w budżetach centralnych na realizację zadań publicznych. Nawiązanie współpracy z inwestorem prywatnym w celu ich realizacji, jak się okazuje, sprowadza do głównego sensu poruszanego zagadnienia. Istotą PPP jest długotrwałe partnerstwo, którego wynikiem jest stworzenie ogólnodostępnej infrastruktury, pozwalającej na świadczenie usług publicznych. Zasadnym jest rozpatrzenie sposobu realizacji projektów według formuły PPP w obszarze sportu.

Celem niniejszego artykułu uczyniono analizę zastosowania koncepcji partnerstwa publiczno-prywatnego w realizacji projektów z zakresu infrastruktury sportowej w Polsce. Podczas przygotowywania opracowania wykorzystano metodę obserwacji faktów, analizę literatury przedmiotu oraz danych statystycznych dotyczących polskiego rynku PPP.

Istota PPP

Partnerstwo publiczno-prywatne to rodzaj współpracy sektora publicznego i prywatnego, dzięki której spoczywające na sektorze publicznym zadania inwestycyjne mogą zostać wykonane z wyłączeniem nieodzowności finansowania ich ze źródeł publicznych. Zawarta umowa pomiędzy stronami dotyczy podziału ryzyk związanych z przeprowadzeniem projektu inwestycyjnego oraz odpowiedzialności każdej ze stron za zaangażowanie w realizację działań na wszystkich stadiach prac. Mowa tu o podziale obowiązków w

fazie przygotowania, wdrożenia, projektowania i budowy oraz eksploatacji i utrzymania infrastruktury (w zależności od warunków umowy).

Istotą PPP jest współpraca długoterminowa (wieloletnia, trwająca nawet do 30 lat) na podstawie zawartej umowy. Wykonanie zadania publicznego ma przyczynić się do osiągnięcia obustronnych korzyści¹¹⁴. Dla podmiotów z sektora publicznego ważnym będzie zaspokojenie potrzeb społecznych, a dla podmiotów prywatnych osiągnięcie stopy zwrotu z projektu na atrakcyjnym poziomie. Coraz częściej uczestnictwo w projektach PPP jest również wyrazem społecznie odpowiedzialnej postawy inwestorów i wykonawców przedsięwzięcia, ze względu na łączny wpływ ich działań na środowisko, a także poprawę jakości życia lokalnych społeczności¹¹⁵.

Literatura przedmiotu bogata jest w propozycje definiowania partnerstwa publiczno-prywatnego. Z punktu widzenia finansowania ważne jest pochylenie się nad definicjami Europejskiego Banku Inwestycyjnego i Komisji Europejskiej. Według Europejskiego Banku Inwestycyjnego, *PPP to ogólna nazwa związków między sektorem prywatnym a organizacjami publicznymi zmierzających do wykorzystania środków lub doświadczeń sektora prywatnego w celu wsparcia sektora publicznego w dostarczaniu aktywów i usług*¹¹⁶. Natomiast Komisja Europejska definiuje PPP jako *partnerstwo pomiędzy sektorem publicznym oraz prywatnym w celu przedstawienia projektu lub świadczenia usługi tradycyjnie świadczonej przez sektor publiczny, w którym obie strony czerpią pewne korzyści, odpowiednie do stopnia realizowania przez nie określonych zadań*¹¹⁷.

Dodanie wyjaśnień pojęcia partnerstwa publiczno-prywatnego instytucji europejskich łączy się z możliwością rozszerzenia standardowej koncepcji PPP do hybrydowego modelu PPP, które oznacza wykorzystanie funduszy unijnych w finansowaniu PPP. Zaletą udziału środków europejskich jest możliwość pokrycia kosztów związanych z fazą przygotowania dokumentacji oraz wsparcia instytucjonalnego¹¹⁸ w tej fazie projektu. Hybrydowy model PPP jest efektem podwójnego wysiłku włożonego w przygotowanie oferty zgodnie z ustawą o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz aplikacją o środki unijne. Stąd też możemy mówić o lepszej efektywności i korzystności w sensie materialnym, co zwiększa atrakcyjność potencjalnej współpracy pomiędzy partnerami. Ponadto poprawie ulega wiarygodność danego projektu w ocenie instytucji finansowych, w których zgłaszane jest zapotrzebowanie na kredyt inwestycyjny¹¹⁹.

¹¹⁴ A. Cenker, Partnerstwo publiczno-prywatne jako metoda wykonywania zadań publicznych, OW SGH, Warszawa, 2009, s. 51.

¹¹⁵ E. Guarini, C. Nidasio, CSR Role in Public – Private Partnerships: Models of Governance, Discussion Paper The Policy Framework/Societal Context, European Academy of Business in Society 2nd Colloquium, The Copenhagen Business School, September 20, 2002, <http://ssrn.com/abstract=2379382>.

¹¹⁶ Wytyczne dotyczące udanego partnerstwa publiczno-prywatnego, Komisja Europejska, Dyrektoriat Generalny, Polityka Regionalna, styczeń 2003, s. 17.

¹¹⁷ Europejski Bank Inwestycyjny, Rola EBI w Partnerstwach Publiczno – Prywatnych, lipiec 2004r., s. 1.

¹¹⁸ W tym celu ustanowiono program JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions), oferujący bezpłatne wsparcie i doradztwo dla sektora publicznego dotyczące realizacji projektów PPP.

¹¹⁹ A. Pyka, Hybrydowe modele PPP w warunkach gospodarki polskiej, Zarządzanie i Finanse, Uniwersytet Gdański, 2/2, Sopot 2013.

Zastosowanie PPP w zapewnianiu publicznych usług oraz infrastruktury powoduje, że projekty charakteryzują się wyższą efektywnością ekonomiczną i realizowane są w zakładanym w umowie terminie (mimo, że sam proces wdrażania koncepcji PPP jest czasochłonny). Nie bez znaczenia jest tu celowość PPP. Zadania realizowane w formule partnerstwa publiczno-prywatnego, jak przedstawia prof. K. Brzozowska, wynikają z czterech podstawowych celów¹²⁰:

- wdrożenia do usług publicznych rozwiązań innowacyjnych, w aspekcie technicznym i technologicznym,
- podziału ryzyka inwestycyjnego pomiędzy partnerami,
- przyspieszenia rozwoju infrastruktury,
- zwiększenia efektywności dostarczanych usług infrastrukturalnych.

W związku z powyższymi celami, partnerstwo publiczno-prywatne wykorzystywane jest do realizacji projektów infrastrukturalnych z obszarów związanych z ochroną zdrowia, szkolnictwem, transportem, obronnością, więziennictwem, energetyką, a także gospodarką wodno-kanalizacją i ochroną środowiska (m.in. gospodarka odpadami). Partnerstwo publiczno-prywatne jest formułą, za pomocą której mogą być realizowane również kapitałochłonne, długookresowe projekty dotyczące infrastruktury sportu i rekreacji.

Infrastruktura sportowa a problem jej finansowania

Pod pojęciem infrastruktury sportu mieści się nie tylko obiekt sportowy i jego jakość, ale wszelkie usługi powiązane, na przykład: usługi gastronomiczne, miejsca zabaw dla dzieci, sklepy z souvenirami sportowymi, miejsca noclegowe, sale szkoleniowe i konferencyjne, muzea sportu i inne¹²¹. Z kolei obiekty sportowe mogą zostać podzielone na podsektory, takie jak pływalnie, boiska sportowe, hale sportowe, duże obiekty sportowe (typu: stadion, arena) oraz inne obiekty o charakterze specjalnym¹²².

Traktując obiekty sportowe jako miejsca, na których odbywają się zawody i inne imprezy sportowe, można wymienić cztery elementy tej infrastruktury: obiekt i jego wyposażenie, lokalizacja obiektu i możliwości dojazdu, miejsca parkingowe oraz otoczenie obiektu sportowego¹²³. Wielość części składowych infrastruktury sportowej wskazuje, że istotnym problemem rozwoju tej infrastruktury stanowić będzie bariera finansowa. Realizacja ambitnych projektów wymaga zaangażowania wysokich środków finansowych. Można wskazać kilka dróg prowadzących do pozyskania kapitału.

W przypadku obiektów sportowych, których właścicielem są kluby sportowe sytuacja jest oczywista. Główny obowiązek finansowania spoczywa więc na tych klubach. Na rynkach rozwiniętych można wskazać na model finansowania obiektów sportowych przez firmy budowlane i wyspecjalizowa-

¹²⁰K. Brzozowska, *Partnerstwo publiczno-prywatne w Europie. Cele, uwarunkowania, efekty*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 31.

¹²¹A. Sznajder, *Marketing sportu*, PWE, Warszawa 2012, s. 128.

¹²²Niemiecki PPP i obiekty sportowe, *Tłumaczenie wybranych rozdziałów raportu na zlecenie Platformy PPP*, https://www.ppp.gov.pl/Aktualnosci/Documents/raport_niemiecki_PPPsport061211.pdf [data dostępu 30.04.2014r.]

¹²³A. Sznajder, *Marketing... op. cit.*, s.128.

nych deweloperów. W standardowych modelach, będzie to finansowanie z budżetów publicznych lub środków prywatnych¹²⁴. Z punktu prowadzonych rozważań, merytorycznie poprawne jest dodatnie do wyżej wymienionych metod modelu partnerstwa publiczno-prywatnego.

Z punktu widzenia teorii zarządzania można mówić o efekcie synergii w przypadku realizacji projektów według formuły PPP. Połączenie wysiłków strony publicznej i prywatnej wpływa pozytywnie na proces realizacji i efektywność kosztową projektu. Poruszanie się w obszarze inwestycji infrastruktury sportowej wymaga jednak uwzględnienia wielu kombinacji i wybór odpowiedniej strategii na etapie projektowym PPP. Można wskazać na następujące kombinacje¹²⁵:

- między różnymi podsektorami¹²⁶ - np. boiska i duże obiekty sportowe, hale sportowe i duże obiekty sportowe,
- kombinacja podsektorów i sposobów użytkowania¹²⁷ - np. sport masowy i pływalnie, sport społeczny, edukacyjny i pływalnie, sport wyczynowy i hale sportowe,
- kombinacja sposobów użytkowania i środków finansowych¹²⁸ - np. sport społeczny, edukacyjny i środki gminne, sport wyczynowy i składki na kluby sportowe, sport zawodowy i środki finansowe sponsorów,
- kombinacja podsektorów i środków finansowych - np. pływalnie i opłaty za wejście, hale sportowe i składki na kluby sportowe,
- powiązanie podsektorów i grup użytkowników¹²⁹ - np. boiska i kluby sportowe, grupy osób i hale sportowe,
- kombinacja rodzajów użytkowania i grup użytkowników - np. sport społeczny, edukacyjny i uczniowie szkół lub seniorzy, sport masowy i osoby indywidualne, sport zawodowy oraz grupy osób.

Powyższe zestawienia pokazują, że realizacja projektów PPP z zakresu finansowania infrastruktury sportowej wymaga analizy potrzeb społeczeństwa. Na etapie projektowania należy ustalić jakie cele ma spełniać dana infrastruktura, czy obiekt ma charakteryzować się wysoką przydatnością w kształtowaniu umiejętności sportowców zawodowych, promować i kształtować kulturę fizyczną wśród dzieci lub seniorów czy też spełniać wymogi organizacji imprez sportowych o charakterze międzynarodowym. Określenie potrzeb będzie więc rzutować na kolejne fazy PPP.

Ważną determinantą udanego projektu, obok określenia potrzeb, będzie jego lokalizacja. W zależności od umiejscowienia obiektu i jego przeznaczenia kształtować się będzie ryzyko związane z zapewnieniem popytu¹³⁰. Należy wziąć pod uwagę podstawowe wskaźniki ekonomiczne, prognozy dotyczące liczby i struktury ludności.

Procedura realizacji projektów sportowych w formule partnerstwa publiczno-prywatnego nie odbiega od innych obszarów, w których jest ono

¹²⁴ Ibidem, s. 129.

¹²⁵ Niemiecki PPP i obiekty... op. cit., s. 12.

¹²⁶ podsektory: pływalnie, boiska, hale sportowe, duże obiekty sportowe;

¹²⁷ sposoby użytkowania: sport społeczny i edukacyjny, sport masowy, sport wyczynowy, sport zawodowy;

¹²⁸ rodzaje środków finansowych: środki gminne, wsparcie krajów związkowych, wsparcie centralne, składki na kluby sportowe, sponsoring, przychody (np. opłaty za wejście);

¹²⁹ użytkownicy: uczniowie, seniorzy, osoby indywidualne, grupy osób, kluby sportowe;

¹³⁰ Niemiecki PPP i obiekty... op. cit., s. 22.

stosowane. Na świecie wiele znanych aren sportowych, stadionów, a także przyszkolnych obiektów sportowych powstało właśnie jako efekt współpracy sektora publicznego i prywatnego. Rekonesans dobrych praktyk przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Obszary zastosowania PPP w elementach infrastruktury sportowej

Forma	Zastosowanie PPP	Przykłady inwestycji
zespoły sportowo – rekreacyjne	-budowa, -rozbudowa, -element rewitalizacji obszarów miejskich	-park regeneracji Hengrove, 30 mln GBP, (basen, hala sportowa oraz budowa szpitala), -Aviator Sports Nowy Jork, 43 mln USD, -Kompleks Sportowy Bienne w Szwajcarii, 192 mln EUR, -Centrum Sportowe Brent London Borouzia, 50 mln GBP
stadiony	-budowa, -modernizacja	-Stadion NY Metz, 677 mln USD, -Stadion Arsenal Emirates, 260 mln USD
parki wodne	-zwiększenie atrakcyjności regionu, -użycie innowacyjnych technologii podczas wyboru i instalacji urządzeń -wieloletnie zarządzanie obiektem	-Aqua Park Pantelimon, Bukareszt, 30 mln EUR, -Aqua Park Wrocław
obiekty sportowe przy szkołach	-budowa, -modernizacja	- Carlisle College, 6 mln GBP, - Liceum Centerbury, 4 mln GBP, - Uniwersytet South Bank, 30 mln GBP, - Projekt „Szkoły Offenbach” w Niemczech, 770 mln EUR

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Bronikowska, Partnerstwo publiczno-prywatne w infrastrukturze sportowej i rekreacji, [w:] A. Gajewska-Jedwabny (red.), Partnerstwo publiczno-prywatne, C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 229-231.

Wszystkie elementy infrastruktury sportowej pełnią znaczące funkcje. Umożliwiają organizację krajowych i międzynarodowych imprez sportowych (konieczne jest zapewnienie standardu np. Europejskiej Komisji ds. Bezpieczeństwa na Obiektach Sportowych). Finalnie przekładać się będzie na wzrost prestiżu kraju, wzrost przychodów z turystyki czy też wzrost zatrudnienia w innych branżach, a to z kolei łącznie przyczyni się do rozwoju gospodarczego. Odpowiednia infrastruktura sportowa stanowi ponadto impuls do rozwoju sportu amatorskiego, jak i zawodowego oraz przede wszystkim umożliwia zaspokojenie potrzeb społecznych, co wpływa na poprawę jakości życia, zdrowia i samopoczucia społeczności lokalnych.

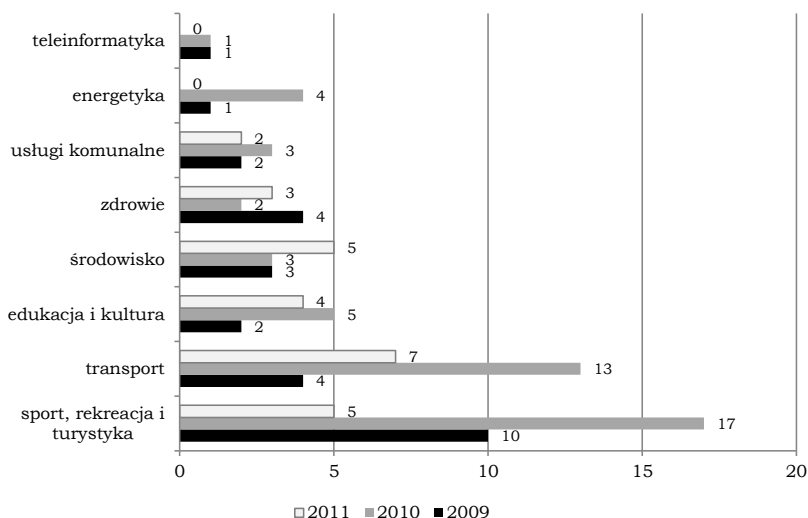
Inwestycje w obszary sportu na tle projektów realizowanych w formule PPP w Polsce

Rynek partnerstwa publiczno-prywatnego w Polsce jest w fazie początkowej rozwoju. Jednocześnie tkwi w nim ogromny potencjał. *Ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym z dnia 19 grudnia 2008 r.* (Dz. U. z 2009 r., Nr 19, poz. 100) była drugą (po ustawie z 2005r.), tym razem udaną próbą wprowadzenia ram prawnych dla stosunków pomiędzy sektorem publicznym a prywatnym. Wprowadzenie tej regulacji oraz *Ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o koncesji na roboty budowlane lub usługi* (Dz. U. Nr 19,

poz. 101 ze zm.) przyczyniło się do ogłoszenia wielu projektów z wielu różnych branż w formule PPP.

W strukturze młodego rynku PPP w Polsce, w okresie statystycznym w latach 2009-2011, prawie 25% wszystkich podanych do wiadomości projektów dotyczyło inwestycji z zakresu sportu i rekreacji, co przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1. Liczba ogłoszeń projektów PPP w latach 2009-2011

Źródło: Raport partnerstwo publiczno-prywatne w Polsce w latach 2009 – 2011, Warszawa 2012, s. 146, www.ppp.gov.pl [data dostępu 30.04.2014r.].

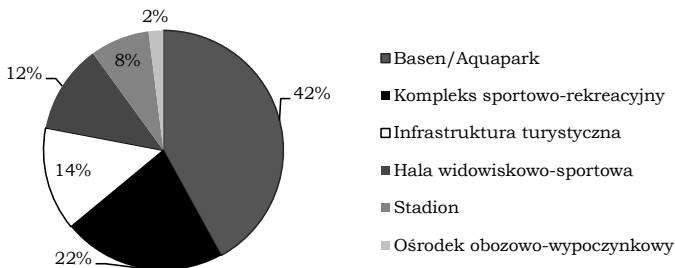
Szacowana wartość przedsięwzięć z obszaru sportu i rekreacji ogłoszonych w 2009r. wynosiła między 12,4 mln zł a 375 mln zł, w 2010r. między 600 tys. zł a 220 mln zł, a w 2011r. 320 tys. zł do 300 mln zł¹³¹. Tak duża rozpiętość finansowa świadczy o tym, że PPP stosowane jest przy bardzo zróżnicowanych przedsięwzięciach sportowych, co jest potwierdzeniem funkcjonowania w polskiej praktyce wyboru z różnych kombinacji projektowych.

Świadomość możliwości wykorzystania tej formuły w finansowaniu projektów okazała się jednak czynnikiem niewystarczającym, by mówić o sukcesie. W przedstawionym okresie tylko dwa z tych projektów doczekały się formalnej umowy z podmiotami prywatnymi o realizację projektów inwestycyjnych. Negatywnie odbiło się to na ilości aplikacji w roku 2012r., która

¹³¹ I. Herbst, A. Jadach-Sepiolo, Raport z analizy danych zastanych, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012, s. 74.

stanowiła jedynie jedną piątą wszystkich ogłoszeń¹³². Na dzień 15.06.2013r. podmioty publiczne opublikowały 66 postępowań PPP, głównie w województwach: dolnośląskim, małopolskim, lubelskim i mazowieckim. Przeważa budowa nowej bazy sportowej (około 80% projektów)¹³³. Najczęściej w formule PPP realizuje się projekt pływalni, basenów oraz kompleksów sportowo-rekreacyjnych (wykres 2).

Wykres 2. Udział rodzaju danego obiektu sportowego-rekreacyjnego w postępowaniach PPP w Polsce (na dzień 15.06.2013r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Raport partnerstwo publiczno-prywatne w sporcie...* op. cit., s. 10-11.

Dużą nadzieję na realizację zadań publicznych prezentuje Ministerstwo Sportu i Turystyki w aktualnym dokumencie *Strategia rozwoju Polski do 2015 roku*. Bardzo ważną rolę w popularyzacji partnerstwa publiczno-prywatnego mają pełnić przygotowane instrukcje, mające na celu wybór odpowiedniej wielkości finansowania z dotacji oraz zaopiniowanie najkorzystniejszego modelu PPP, dopasowanego do danego rodzaju przedsięwzięcia z obszaru infrastruktury sportowej¹³⁴. Od partnera prywatnej oczekuje się przede wszystkim dostarczenia dodatkowych źródeł kapitału, optymalnej alokacji zasobów, posiadania wiedzy i doświadczenia niezbędnego w bezpośredniej realizacji usług na etapie eksploatacji czy zarządzania infrastrukturą. Ponadto strona prywatna odpowiada za stopień realizacji zadań i osiągnięcie finalnego celu pomiotu publicznego. Zadanie to Ministerstwo określa jako *zapewnienie wartości dodanej konsumentowi i ogółowi społeczeństwa*¹³⁵.

W związku z charakterem prowadzonych inwestycji na rynku sportowym i samej formuły PPP widoczne są bariery powszechniejszego jej wykorzystywania. Przede wszystkim wkład własny przekazywany przez podmiot

¹³² Raport partnerstwo publiczno-prywatne w sporcie, rekreacji i turystyce w Polsce 2013, Cieślak & Kordasiewicz Kancelaria Doradztwa Gospodarczego, Warszawa 2013, s. 27, http://www.kdg.waw.pl/uploads/reports/KDG_raport_PPP_sport_2013.pdf.

¹³³ Ibidem, s. 4-5.

¹³⁴ Ministerstwo Sportu, *Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2015*, Warszawa 2007, s. 31.

¹³⁵ Ibidem.

publiczny w formie nieruchomości pod inwestycję, jest niewystarczającym według opinii strony prywatnej. Oczekuje ona większej partycypacji w kosztach. Ze względu na koszty całej inwestycji (budowa i eksploatacja) może być ona nieopłacalna dla inwestora prywatnego. Przekłada się to na problemy w uzgadnianiu warunków finansowania fazy eksploatacji, jak też aspektu przejmowania ryzyka rynkowego przez stronę prywatną. Problem stanowi również niewystarczająca wiedza i doświadczenie sektora publicznego na temat samej procedury prowadzenia postępowań w ramach PPP¹³⁶.

Wskazując na powyższe przeszkody w realizacji inwestycji sportowo-rekreacyjnych w Polsce należy odnieść się do podstawowych celów współpracy partnerów. Ważne by pamiętać, że inwestor prywatny kieruje się celem komercyjnym, czyli dojdzie do współpracy wówczas, jeśli przedsięwzięcie będzie rentowne i osiągnie oczekiwaną stopę zwrotu. Partner publiczny realizuje cel społeczny, ale mimo to jego rolą jest zapewnienie długotrwałych przepływów pieniężnych z budżetu publicznego stronie prywatnej. Podmiot prywatny natomiast zapewnia finansowanie, dzięki czemu środki publiczne mogą zostać przeznaczone na realizację innych celów.

W tak postawionym problemie, godnym uwagi są hybrydowe modele PPP, na które zwrócono uwagę w pierwszej części artykułu. Nowa perspektywa finansowa na lata 2014-2020, umożliwia dofinansowanie tego typu projektów środkami unijnymi. Mimo braku doświadczenia w realizacji projektów PPP to po dziesięcioleciu członkowska w Unii Europejskiej z pewnością pewniej czujemy się w aplikowaniu o unijne fundusze. Wykorzystanie tej wiedzy w formule partnerstwa publiczno-prywatnego może okazać się kluczowym w dalszym rozwoju tej formy finansowania inwestycji z zakresu infrastruktury sportowej.

Podsumowanie

Partnerstwo publiczno-prywatne to młoda formuła, za pomocą której realizowane i finansowane są projekty inwestycyjne w Polsce. Zastosowanie tej metody jest bardzo szerokie, a jednym z obszarów, w którym z największym natężeniem tworzy się podwaliny współpracy między polskim sektorem publicznym a inwestorami prywatnymi jest sport. Statystyki projektów realizowanych w formule PPP w Polsce pokazują, że największy odsetek przypada właśnie na projekty dotyczące infrastruktury sportowej i rekreacyjnej.

Infrastruktura sportowa to nie tylko duże obiekty sportowe, ale i lokalne boiska, hale sportowe i pływalnie, dzięki którym formujemy przyszłych olimpijczyków, ale i dbamy o kondycję i prawidłowy rozwój psychofizyczny uczniów, seniorów, promujemy kulturę fizyczną wśród osób indywidualnych i grup. To, co wyróżnia te projekty w formule PPP od projektów w innych obszarach to konieczność rozpatrzenia wielu kombinacji dotyczących rodzaju tworzonej infrastruktury, przyszłych użytkowników i ich potrzeb oraz lokalizacji. Wszystkie te czynniki powodują, że każdy projekt z tego zakresu jest bardzo zindywidualizowany i nie można mówić o powtarzalnym jego wzorze projektu, a zarazem modelu współpracy, który powinien być zastosowany. Ponadto, PPP jest ciągle nowym sposobem realizacji inwestycji w Polsce i z niedojrzałością tej formuły wiąże się wiele barier. Czas powinien

¹³⁶ Raport partnerstwo publiczno-prywatne w sporcie... op. cit., s. 28.

być jednak czynnikiem sprzyjającym dla rozwoju współpracy pomiędzy partnerami publicznymi i prywatnymi.

Bibliografia:

- Bronikowska A. (2007). Partnerstwo publiczno-prywatne w infrastrukturze sportowej i rekreacji (w:) Partnerstwo publiczno-prywatne [red. A. Gajewska-Jedwabny]. C. H. Beck, Warszawa.
- Brzozowska K. (2010). Partnerstwo publiczno-prywatne w Europie. Cele, uwarunkowania, efekty. CeDeWu, Warszawa.
- Cenkier A. (2009). Partnerstwo publiczno-prywatne jako metoda wykonywania zadań publicznych. OW SGH, Warszawa.
- Europejski Bank Inwestycyjny (2004). Rola EBI w Partnerstwach Publiczno – Prywatnych, lipiec 2004.
- Guarini E., Nidasio C. (2002). CSR Role in Public – Private Partnerships: Models of Governance, Discussion Paper The Policy Framework/Societal Context. European Academy of Business in Society 2nd Colloquium, The Copenhagen Business School, September 20, 2002, <http://ssrn.com/abstract=2379382>.
- Herbst I., Jadach-Sepiolo A. (2012). Raport z analizy danych zastanych, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa.
- Ministerstwo Sportu (2007). Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2015. Warszawa.
- Niemiecki PPP i obiekty sportowe, Tłumaczenie wybranych rozdziałów raportu na zlecenie Platformy PPP, https://www.ppp.gov.pl/Aktualnosci/Documents/raport_niemiecki_PPPsport061211.pdf [data dostępu 30.04.2014r.].
- Pyka A. (2013). Hybrydowe modele PPP w warunkach gospodarki polskiej. Zarządzanie i Finanse, Uniwersytet Gdański, 2/2, Sopot.
- Raport partnerstwo publiczno-prywatne w Polsce w latach 2009 – 2011 (2012). Warszawa, www.ppp.gov.pl [data dostępu 30.04.2014r.].
- Raport partnerstwo publiczno-prywatne w sporcie, rekreacji i turystyce w Polsce 2013 (2013). Cieślak & Kordasiewicz Kancelaria Doradztwa Gospodarczego, Warszawa, http://www.kdg.waw.pl/uploads/reports/KDG_raport_PPP_sport_2013.pdf. [data dostępu 30.04.2014r.].
- Sznajder A. (2012), Marketing sportu. PWE, Warszawa.
- Wytyczne dotyczące udanego partnerstwa publiczno-prywatnego (styczeń 2003). Komisja Europejska, Dyrektoriat Generalny, Polityka Regionalna.

AURELIUSZ KOSENDIAK, PAULINA LIMANOWSKA, ANNA FELIŃCZAK
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

**WPLYW TRENINGU WYTRZYMAŁOŚCIOWEGO NA ZMIANY SUBIEKTYW-
NEJ OCENY ZAGROŻENIA CHOROBY CYWILIZACYJNYMI**
EFFECTS OF ENDURANCE TRAINING ON CHANGES IN THE SUBJECTIVE ASSESSMENT
OF RISK LIFESTYLE DISEASES

Streszczenie

Rozwój cywilizacyjny przyczynia się do pogorszenia stanu zdrowia społeczeństwa i wzrost zachorowalności na choroby cywilizacyjne. Jednocześnie poziom aktywności fizycznej społeczeństwa jest wciąż niski. Aktywność ruchowa jest jednym z czynników zmniejszających ryzyko zachorowania na wiele schorzeń. Rozpoczęcie regularnych treningów może znacząco redukować inne, antyzdrowotne zachowania społeczeństwa. Celem badania było stwierdzenie, czy podejmowanie regularnego treningu wytrzymałościowego ma wpływ na zmianę subiektywnej oceny zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi. Badania zostały przeprowadzone wśród uczestników programu „I Ty możesz zostać maratończykiem” w latach 2012-2013. Badania przeprowadzono dwukrotnie tj. na początku trwania programu w kwietniu oraz we wrześniu po zakończonym maratonie- dwie edycje 2012 i 2013 roku. Łącznie zbadano w ciągu 2 lat 367 osób w momencie rozpoczęcia programu i 356 po zakończeniu programu. Były to osoby pełnoletnie w wieku od 18 do 73lat. Badaną grupę stanowiło 352 kobiety oraz 371 mężczyzn. Do weryfikacji hipotez statystycznych posłużono się testem χ^2 stosowanym przy testowaniu zmiennych nieparametrycznych. Przed programem 38,86% a po programie jedynie 17,13% potwierdziło występowanie nadwagi u siebie. Podobne wyniki uzyskano w przypadku otyłości. Zmniejszył się odsetek osób wskazujących na występowanie otyłości z 8,45% do 1,12% odpowiednio przed rozpoczęciem i po zakończeniu programu. Udział w programie wpłynął również na zmiany w rozkładzie odpowiedzi dotyczącym występowania nerwicy u badanych. Obniżyła się liczba odpowiedzi twierdzących z 14,99% przed rozpoczęciem programu do 10,11% po zakończeniu programu. Systematyczny wysiłek wytrzymałościowy miał korzystny wpływ na zmianę stylu życia badanych. Podjęcie przez nich 5 miesięcznego treningu biegowego przygotowującego do maratonu wrocławskiego ma wpływ na zmianę subiektywnej oceny zagrożeń chorobami cywilizacyjnymi. Już 5 miesięczny regularny trening może powodować zmniejszenie zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi takimi jak: nadwaga, otyłość, nadciśnienie, choroba niedokrwienna serca, nerwice.

Słowa kluczowe: Trening wytrzymałościowy, choroby cywilizacyjne, zdrowie, trening zdrowotny.

Key words: Endurance training, lifestyle diseases, health, health training.

Wstęp

Rozwój cywilizacyjny przyczynia się do pogorszenia zdrowia poprzez wzrost zachorowalności na wiele schorzeń. Jednocześnie poprzez coraz więcej udogodnień życia codziennego poziom aktywności ruchowej społeczeństwa jest coraz niższy¹³⁷. Jednocześnie rekreacyjna aktywność fizyczna jest jednym z najczęściej podejmowanych działań prozdrowotnych, co sprawia, że staje się niezwykle istotnym czynnikiem prewencji chorób cywilizacyjnych^{138,139}. Najczęstszą przyczyną rozpoczęcia treningu wśród Polaków jest chęć poprawy zdrowia. Jednocześnie odsetek Polaków deklarujących regularny trening prozdrowotny jest wciąż niski¹⁴⁰. Stwierdzono, że wprowadzenie aktywności ruchowej jako sposób spędzania czasu wolnego może znacząco redukować inne, antyzdrowotne zachowania społeczeństwa¹⁴¹. Liczne badania pokazują pozytywny wpływ ćwiczeń rekreacyjnych na stan zdrowia^{142,143,144}. Działania prewencyjne powinny więc skupiać się na podkreślaniu wagi regularnej aktywności ruchowej na występowanie chorób cywilizacyjnych. Celem badania było stwierdzenie, czy podejmowanie regularnego treningu wytrzymałościowego ma wpływ na zmianę subiektywnej oceny zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi.

Materiał i metody:

Badania zostały przeprowadzone wśród uczestników programu „I Ty możesz zostać maratończykiem” w latach 2012-2013. Jest to specjalny program treningowy, którego celem jest przygotowanie się i start jego uczestników w maratonie wrocławskim, który corocznie odbywa się w 2 weekend września. Program realizowany jest w formie treningu wytrzymałościowego. Uczestnicy 2x w tygodniu uczestniczyli w zorganizowanych jednostkach treningowych 2h oraz mieli założone realizację dodatkowych jednostek na własną rękę w czasie wolnym. Badania przeprowadzono dwukrotnie tj. na początku trwania programu w kwietniu oraz we wrześniu po zakończonym maratonie – dwie edycje 2012 i 2013 roku. Łącznie zbadano w ciągu 2 lat 367 osób w

¹³⁷Drygas W., Kwaśniewska M., Szczeźniewska D., Kozakiewicz K., Głuszek J., Wiercińska E. i wsp. (2005). Ocena poziomu aktywności fizycznej dorosłej populacji Polski. Wyniki Programu WOBASZ. *Kardiologia Polska*, 63, s. 636–640.

¹³⁸Knapik A., Plinta R., Saulicz E. i in. (2004). The value of motive activity in healthy prevention. *Public health*, 3, s. 331-337.

¹³⁹Turosz M., Pacholczak J. (2001). The value of women motive activity in forming high self-evaluation and healthy. *Medycyna Sportowa*, 10, s. 391-395.

¹⁴⁰Centrum Badania Opinii Społecznej. O aktywności fizycznej Polaków. [BS/23/2003]. CBOS, Warszawa 2003.

¹⁴¹Wojtyczek B. (2003). The evaluation of selected elements of lifestyle (physical activity, self-evaluation of health) of youth starting the study at the academy of physical education. *Medycyna Sportowa*, 1, s. 31-39.

¹⁴²Warburton D., Nicol C.W., Bredin S. (2006). Health benefits of physical activity: the evidence. *Canadian Medical Association Journal* 174, s. 801-809.

¹⁴³Schnohr P., Lange P., Scharling H., Jensen S.J. (2006). Longterm physical activity in leisure time and mortality from coronary heart disease, stroke, respiratory diseases and cancer. The Copenhagen City Heart Study. *The European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation*, 13, s. 173-179.

¹⁴⁴Bauman A., Bull F., Chey T., Craig C.L., Ainsworth B.E., Sallis J.F. i wsp. (2009) The International Prevalence Study on Physical Activity: results from 20 countries. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 6, s. 1-11.

momencie rozpoczęcia programu i 356 po zakończeniu programu. Były to osoby pełnoletnie w wieku od 18 do 73 lat. Badaną grupę stanowiło 352 kobiety oraz 371 mężczyźn. Dokładną charakterystykę grupy badawczej przedstawiono w tabelach 1 do 3.

W badaniach zmiany stylu życia założeń i realizacji celów związanych z programem „I Ty możesz zostać maratończykiem” wykorzystano kwestionariusz ankietowy własnej konstrukcji. Kwestionariusz podzielony był na kilka części (dotyczące stanu zdrowia, poziomu sprawności fizycznej, spodziewanych efektów przystąpienia do programu, działań dotyczących realizacji celów treningowych, efektów podejmowania aktywności ruchowej, stosunku do używek, występowania chorób cywilizacyjnych). W sposób subiektywny respondenci określali zagrożenie chorobami cywilizacyjnymi m.in. nadwaga, otyłość, nadciśnienie, cukrzyca, choroba niedokrwienna serca, nerwice czy nowotwory. Respondenci udzielali odpowiedzi „TAK” lub „NIE”. Badania były anonimowe dla uczestników a na ich przeprowadzenie uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu oraz dyrekcji Maratonu Wrocławskiego i koordynatorów programu „I Ty możesz zostać maratończykiem”. Badania były przeprowadzone w ramach grantu badawczego dla młodych pracowników nauki zarejestrowanego pod numerem PbmN 103.

Zgromadzone informacje poddano analizie i ocenie przy użyciu metod statystycznych. Analizę statystyczną przeprowadzono przy użyciu programów Excell i Statistika 10.0.

Do weryfikacji hipotez statystycznych posłużono się testem χ^2 stosowanym przy testowaniu zmiennych nieparametrycznych. Analizy hipotez badawczych w tej pracy dokonano na poziomie istotności $p < 0,05$.

Wszystkie dane przedstawiono w tabelach licznosci, w których zaprezentowano parametry liczbowe odpowiedzi respondentów (n), jak i wartości procentowe (%) wraz z interpretacją wartości testu χ^2 Pearsona.

Wyniki

Tabela 1. Charakterystyka badanej grupy ze względu na płeć w zależności od momentu badania

Moment badania	Kobieta	Mężczyzna	Razem
Przed rozpoczęciem programu	178	189	367
% z wiersza	48,50%	51,50%	100%
Po zakończeniu programu	174	182	356
% z wiersza	48,88%	51,12%	100%
Razem w kolumnie	352	371	723
% z całości	48,69%	51,31%	100,00%

Tabela 2. Charakterystyka badanej grupy ze względu na wykształcenie w zależności od momentu badania

Moment badania	Wykształcenie podstawowe	Wykształcenie średnie	Wykształcenie wyższe zawodowe	Wykształcenie wyższe	Razem
Przed rozpoczęciem programu	6	58	21	282	367
% z wiersza	1,63%	15,80%	5,72%	76,84%	100%
Po zakończeniu programu	6	56	20	274	356

Moment badania	Wykształcenie podstawowe	Wykształcenie średnie	Wykształcenie wyższe zawodowe	Wykształcenie wyższe	Razem
% z wiersza	1,69%	15,73%	5,62%	76,97%	100%
Razem w kolumnie	12	114	41	556	723
% z całości	1,66%	15,77%	5,67%	76,90%	100,00%

Tabela 3. Charakterystyka badanej grupy ze względu na aktywność zawodową w zależności od momentu badania

Moment badania	Pracuję zawodowo	Nie pracuję	Uczę się	Razem
Przed rozpoczęciem programu	330	13	24	367
% z wiersza	89,92%	3,54%	6,54%	100%
Po zakończeniu programu	321	12	23	356
% z wiersza	90,17%	3,37%	6,46%	100%
Razem w kolumnie	651	25	47	723
% z całości	90,04%	3,46%	6,50%	100,00%

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że w zakresie oceny występowania niektórych z chorób cywilizacyjnych nastąpiły zmiany w postaci spadku odsetka osób potwierdzających występowanie konkretnego zaburzenia. Dotyczy to zwłaszcza tych chorób zaliczanych do cywilizacyjnych, dla których jednym z głównych elementów ich profilaktyki jest zdrowy styl życia wyrażający się poprzez racjonalne odżywianie się i podejmowanie regularnej aktywności fizycznej. Istotnie statystycznie różnice ($p=0,000$) w odpowiedziach przed rozpoczęciem i po zakończeniu programu zaobserwowano w zakresie występowania nadwagi (tabela 4). Przed programem 38,86% a po programie jedynie 17,13% potwierdziło występowanie nadwagi u siebie. Podobne wyniki uzyskano w przypadku otyłości. Zmniejszył się odsetek osób wskazujących na występowanie otyłości z 8,45% do 1,12 % odpowiednio przed rozpoczęciem i po zakończeniu programu (tabela 5).

Tabela 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na nadwagę?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	143	224	367
% z wiersza	38,96%	61,04%	
Po zakończeniu programu	61	295	356
% z wiersza	17,13%	82,87%	
Razem w kolumnie	204	519	723
% z całości	28,22%	71,78%	100,00%
Chi² Pearsona	42,5161	df=1	p=0,00000

Tabela 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na otyłość?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	31	336	367
% z wiersza	8,45%	91,55%	
Po zakończeniu programu	4	352	356
% z wiersza	1,12%	98,88%	
Razem w kolumnie	35	688	723
% z całości	4,84%	95,16%	100,00%
Chi² Pearsona	21,0381	df=1	p=0,00000

W przypadku takich chorób jak cukrzyca, nadciśnienie, choroba niedokrwienna serca czy nowotwory różnice w odpowiedziach nie są istotne statystycznie. Dokładny rozkład odpowiedzi znajduje się w tabelach 6 do 9.

Tabela 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na cukrzycę?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	26	341	367
% z wiersza	7,08%	92,92%	
Po zakończeniu programu	3,60%	47,16%	50,76%
% z wiersza	27	329	356
Razem w kolumnie	7,58%	92,42%	
% z całości	3,73%	45,50%	49,24%
Moment badania	53	670	723
Przed rozpoczęciem programu	7,33%	92,67%	100,00%
Chi ² Pearsona	0,06645	df=1	p=0,79658

Tabela 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na nadciśnienie?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	19	348	367
% z wiersza	5,18%	94,82%	
Po zakończeniu programu	10	346	356
% z wiersza	2,81%	97,19%	
Razem w kolumnie	29	694	723
% z całości	4,01%	95,99%	100,00%
Chi ² Pearsona	2,632118	df=1	p=0,10472

Tabela 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na chorobę niedokrwienną serca?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	14	353	367
% z wiersza	3,81%	96,19%	
Po zakończeniu programu	13	343	356
% z wiersza	3,65%	96,35%	
Razem w kolumnie	27	696	723
% z całości	3,73%	96,27%	100,00%
Chi ² Pearsona	0,013360	df=1	p=0,90798

Tabela 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na nowotwory?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	2	365	367
% z wiersza	0,54%	99,46%	
Po zakończeniu programu	2	354	356
% z wiersza	0,56%	99,44%	
Razem w kolumnie	4	719	723

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
% z całości	0,55%	99,45%	100,00%
Chi² Pearsona	0,000931	df=1	p=0,97565

Udział w programie wpłynął również na zmiany w rozkładzie odpowiedzi dotyczącym występowania nerwicy u badanych. Obniżyła się liczba odpowiedzi twierdzących z 14,99% przed rozpoczęciem programu do 10,11% po zakończeniu programu. Różnice są istotne statystycznie ($p=0,04$). Dokładne dane zestawione są w tabeli 10.

Tabela 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy Pan/Pani cierpi na nerwice?

Moment badania	TAK	NIE	Wiersz Razem
Przed rozpoczęciem programu	55	312	367
% z wiersza	14,99%	85,01%	
Po zakończeniu programu	36	320	356
% z wiersza	10,11%	89,89%	
Razem w kolumnie	91	632	723
% z całości	12,59%	87,41%	100,00%
Chi² Pearsona	3,901844	df=1	p=0,04823

Dyskusja

Bieganie oraz udział w maratonach staje się coraz bardziej popularną formą rekreacyjnej aktywności ruchowej w społeczeństwie ¹⁴⁵¹⁴⁶. Podejmowanie systematycznych ćwiczeń nie tylko pomaga uzyskać rekomendowany w prewencji chorób cywilizacyjnych poziom aktywności fizycznej ¹⁴⁷¹⁴⁸¹⁴⁹¹⁵⁰ ale także powoduje redukcję występowania innych, antyzdrowotnych zachowań¹⁵¹. Doniesienia wskazują, że osoby regularnie uprawiające treningi prozdrowotne częściej świadomie rezygnują spożywanie alkoholu ¹⁵², który obok niskiej aktywności fizycznej jest czynnikiem ryzyka występowania chorób układu krążenia ¹⁵³. Trening wytrzymałościowy jest rekomendowaną formą aktywności fizycznej w celu utrzymania zdrowia i prewencji chorób cywilizacyjnych ¹⁵⁴. Wyniki powyższego badania pokazują, że podjęcie 5 miesięcznego treningu biegowego wpływa nie tylko na subiektywną ocenę

¹⁴⁵ Centrum Badania Opinii Społecznej. O aktywności fizycznej Polaków, op. cit.

¹⁴⁶ Mrozińska M. (2004). Współczesne problemy zagrożeń zdrowia Polaków. Część druga. Przewodnik Lekarza, 11/12, s. 92-96.

¹⁴⁷ Drygas W. Aktywność fizyczna u osób zdrowych, Polskie Forum Profilaktyki, 12, 2008 [z:]<http://www.pfp.edu.pl/download/Forum12.pdf>

¹⁴⁸ Global recommendations on physical activity for health [z:] http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_recommendations/en/index.html

¹⁴⁹ Plewa M., Markiewicz A. (2006). Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości, Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii, 2, s. 30-37.

¹⁵⁰ Jegier A. Aktywność ruchowa w promocji zdrowia oraz zapobieganiu chorobom przewlekłym. W: Jegier A., Nazar K., Dziak A. Medycyna sportowa. PTMS, Warszawa 2005: 403-457.

¹⁵¹ Wojtyczek B., op. cit.

¹⁵² Stefaniak T. (2001) The influence of power training on the level of selected morphological signs of people after the 50 years. Fizjoterapia, 2, s. 18-22.

¹⁵³ Zawadzki M, Poręba R, Gać P, i in. (2007). Wiedza studentów uczelni Wrocławia na temat nadciśnienia tętniczego. Nadciśnienie Tętnicze, 5, s. 418-427.

¹⁵⁴ Jegier A., op. cit.

zagrożenia wystąpienia chorób cywilizacyjnych u respondentów, ale także miało rzeczywisty wpływ na obniżenie czynników zagrożenia chorobami. Zaobserwowano, że poprzez wpływ na czynniki ryzyka wystąpienia wybranych schorzeń redukcji uległo zagrożenie nadwagą i otyłością, nadciśnieniem, chorobą niedokrwienną serca, czy nerwicami. Zdecydowana większość Polaków deklaruje podejmowanie ćwiczeń ruchowych w celu poprawy zdrowia¹⁵⁵, natomiast w powyższym badaniu już 5 miesięczny, regularny trening spowodował w grupie respondentów zmianę w subiektywnej oraz rzeczywistej oceny zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi, co wskazuje na celowość wprowadzenia zorganizowanych programów zawierających biegową aktywność fizyczną w celach prewencji chorób cywilizacyjnych.

Wnioski:

1. Systematyczny wysiłek wytrzymałościowy ma korzystny wpływ na zmianę stylu życia badanych
2. Podjęcie 5 miesięcznego treningu biegowego przygotowującego do maratonu wrocławskiego ma wpływ na zmianę subiektywnej oceny zagrożeń chorobami cywilizacyjnymi.
3. Wśród uczestników programu po jego realizacji zaobserwowano zmniejszenie zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi min. nadwaga, otyłość, nadciśnienie, choroba niedokrwienna serca, nerwice

Bibliografia:

- Drygas W., Kwaśniewska M., Szcześnieńska D., Kozakiewicz K., Głuszek J., Wiercińska E. i wsp. (2005). Ocena poziomu aktywności fizycznej dorosłej populacji Polski. Wyniki Programu WOBASZ. *Kardiologia Pol.* 63.
- Knapik A, Plinta R, Saulicz E, i in. (2004). The value of motive activity in healthy prevention. *Public health*, 3.
- Turosz M., Pacholczak J. (2001). The value of women motive activity in forming high self-evaluation and healthy. *Medycyna Sportowa*, 10.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. O aktywności fizycznej Polaków. [BS/23/2003]. CBOS, Warszawa 2003.
- Wojtyczek B. (2003). The evaluation of selected elements of lifestyle (physical activity, self-evaluation of health) of youth starting the study at the academy of physical education. *Medycyna Sportowa*, 1.
- Warburton D., Nicol C.W., Bredin S. (2006). Health benefits of physical activity: the evidence. *Canadian Medical Association Journal* 174.
- Schnohr P., Lange P., Scharling H., Jensen S.J. (2006). Longterm physical activity in leisure time and mortality from coronary heart disease, stroke, respiratory diseases and cancer. The Copenhagen City Heart Study. *The European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation*, 13.
- Bauman A., Bull F., Chey T., Craig C.L., Ainsworth B.E., Sallis J.F. i wsp. (2009) The International Prevalence Study on Physical Activity: results from 20 countries. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 6.
- Mrozińska M. (2004). Współczesne problemy zagrożeń zdrowia Polaków. Część druga. *Przewodnik Lekarski*, 11/12.
- Drygas W. Aktywność fizyczna u osób zdrowych, *Polskie Forum Profilaktyki*, 12, 2008 [z: <http://www.pfp.edu.pl/download/Forum12.pdf>]
- Global recommendations on physical activity for health [z: http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_recommendations/en/index.html]
- Plewa M., Markiewicz A. (2006). Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości, *Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii*, 2.

¹⁵⁵Centrum Badania Opinii Społecznej. O aktywności fizycznej Polaków, op. cit.

Jegier A. Aktywność ruchowa w promocji zdrowia oraz zapobieganiu chorobom przewlekłym. W: Jegier A., Nazar K., Dziak A. Medycyna sportowa. PTMS, Warszawa 2005.
Stefaniak T. (2001) The influence of power training on the level of selected morphological signs of people after the 50 years. Fizjoterapia, 2.
Zawadzki M, Poręba R, Gać P, i in. (2007). Wiedza studentów uczelni Wrocławia na temat nadciśnienia tętniczego. Nadciśnienie Tętnicze, 5.

RÓŻA GUMIENNA, JAN KOSENDIAK
Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
AURELIUSZ KOSENDIAK
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

**STRUKTURA OBCIĄŻEŃ W MIKROCYKLU TRENINGOWYM MISTRZYNI
ŚWIATA W KICK-BOXINGU**
**STRUCTURE OF THE LOAD IN TRAINING MICROCYCLE FEMALE WORLD CHAMPION IN
KICKBOXING**

Streszczenie

Rosnąca popularność sportów walki wśród kobiet jest źródłem inspiracji do poszukiwania swoistych dla kobiet rozwiązań w procesie treningowym. Celem badań była analiza obciążeń treningowych zrealizowanych w jednym z mikrocykli wchodzących w BPS przez zawodniczkę klasy MM przed zawodami o Puchar Polski. Praca ma charakter pracy kazuistycznej. Dla oceny obciążeń treningowych mierzono LA, CK przed i po treningu. Monitorowano też HR w czasie całego treningu. Stężenie LA po części głównej treningu wynosiło od 11,7 mmol/l do 15,5 mmol/l, aktywność CK była niewielka (maksymalna wartość 338).

Wnioski: zawodniczka trenowała z intensywnością dużą, submaksymalną i zbliżoną do maksymalnej, proporcje zastosowanych środków treningowych oraz czasu wypoczynku były odpowiednie, nie odnotowano fizjologiczno – biochemicznych oznak zmęczenia.

Zrealizowane obciążenia treningowe przyczyniły się do zrealizowania celów sportowych zawodniczki.

Słowa kluczowe: obciążenia treningowe, środki treningowe, kick-boxing, sport kobiet, mleczan, kinaza kreatynowa, tętno.

Keywords: Training load, Training measures, kick-boxing, sport women, blood lactate, creatine kinase, heart rate.

Wstęp

Projektowanie procesu treningowego jest jednym z głównych zadań trenera. Szkolenowiec posiłkując się zdobytą wcześniej wiedzą z teorii treningu, własnym doświadczeniem oraz wynikami kontroli bieżącej i kumulatywnej modeluje cykle treningowe zawodnika. Kwestia ta musi być bardzo zindywidualizowana w drodze do mistrzostwa sportowego, uzależniona do predyspozycji i możliwości zawodnika oraz od czynników zewnętrznych.

Możliwości kierowania wahaniami formy sportowej i uzyskania jej najwyższego poziomu w określonym czasie (zawody główne) wynikają z racjonalnego stosowania obciążeń treningowych i kontroli procesu szkolenia. Trening nie przyniesie efektów, jeśli jego obciążenie nie będzie przewyższać

poprzednio stosowanego bodźca treningowego.¹⁵⁶ Wzrost poziomu współzawodnictwa sportowego wymaga od trenerów poszukiwania rezerw w wyszkoleniu.

Współcześnie pojawiają się coraz nowsze i dokładniejsze, a także łatwiejsze do stosowania w praktyce treningowej narzędzia do kontroli efektów treningowych. Są one ogromną pomocą dla trenerów i zawodników w osiąganiu zamierzonego wyniku sportowego. Oczywiście, nie jest to jedyny klucz do sukcesu, same wyniki badań nie wystarczają, wykwalifikowana kadra trenerska powinna wyciągać z badań trafne wnioski, posiadać umiejętność strategicznego i logicznego myślenia. Należy przecież pamiętać, że każdy organizm cechuje się indywidualną reakcją na wysiłek, a zmiany zachodzące w organizmie mają charakter adaptacyjny, a więc ciągłe powielanie tych samych obciążeń, metod, technik, może nie przynieść zamierzonych efektów.

Odmienność reakcji organizmu na zastosowany wysiłek fizyczny najłatwiej zobrazować na podstawie płci. „Posiłkując się pewnym zakresem wiedzy ogólnej o odmiennościach organizmu kobiet i mężczyzn uzasadnione jest stwierdzenie, że ten obszar wiedzy, jaki mieści się w pojęciu teorii treningu sportowego, a który wypracowany został z uwzględnieniem tylko właściwości ustroju mężczyzn, nie jest w pełni wystarczający i możliwy do zastosowania w teorii treningu sportowego kobiet. Spośród wszystkich odmienności płci wskazanie chociażby na funkcje macierzyńskie kobiet w pełni uzasadnia taki pogląd.”¹⁵⁷ Wyniki sportowe oceniane z pozycji dymorfizmu, są podstawowym miernikiem różnic morfofunkcjonalnych wyznaczających potrzebę różnicowania programów treningowych dla kobiet i mężczyzn. Różnicowanie powinno uwzględniać odmienności przebiegu procesów adaptacyjnych u kobiet do obciążeń treningowych i startowych, swoistych dla poszczególnych etapów szkolenia i dyscyplin sportu.¹⁵⁸

Kobiety coraz odważniej i śmielej wybierają dyscypliny sportowe, w których pragną osiągać Mistrzostwo Sportowe. Ogromną popularność u kobiet zyskały sporty walki, chociażby kick-boxing, który jeszcze kilka lat temu uprawiany były wyłącznie przez mężczyzn.

W kick-boxingu niezmiernie trudno jest kontrolować proces szkoleniowy, szczególnie w odniesieniu do specjalistycznych środków treningowych, sparringów czy walki właściwej w trakcie zawodów. Związane jest to z bezpośrednim kontaktem z współwalczącym bądź przeciwnikiem, bardzo zróżnicowaną strukturą ruchu, częstą zmianą pozycji ciała, warunkami środowiska zewnętrznego. Do pomiaru obciążenia treningowego posłużyć mogą pomiary oparte na reakcjach układu krążenia, a przede wszystkim częstość HR, jak również ocena fizjologiczno-biochemiczna stanu organizmu, np. poziom zakwaszenia mięśni i krwi mierzonego stężeniem kwasu mlekowego (LA) czy aktywność kinazy kreatynowej w osoczu (CK). Takie podejście sugere-

¹⁵⁶ W. N. Platonow, H. Sozański Optymalizacja struktury treningu sportowego. Warszawa, 1991, s.93-96.

¹⁵⁷ T. Socha, Sport kobiet, historia, teoria, praktyka, Centralny Ośrodek Sportu, Warszawa. 2002, s 52.

ruje wielu autorów np.: Kosmol 1999¹⁵⁹, Hubner-Woźniak, Lutosławska 2000¹⁶⁰, Hubner-Woźniak 2009¹⁶¹.

Doceniając wagę i znaczenie obciążeń treningowych w procesie szkolenia, **celem pracy uczyniono próbę analizy jednostek treningowych w bezpośrednim przygotowaniu startowym u zawodniczki kick-boxingu.** Dla zrealizowania tego celu postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie są reakcje organizmu kobiety uprawiającej kick-boxing na typowe jednostki treningowe w mikrocyklu wchodzącym w skład BPS?

2. Jakie są reakcje organizmu kobiety uprawiającej kick-boxing na wysiłek wywołany walką treningową w BPS?

3. Czy proporcje zastosowanych obciążeń treningowych i okresu wypoczynku były odpowiednie dla regeneracji organizmu kick-boxerki?

Materiał badawczy

Analizie obciążeń treningowych podlegał mikrocykl wchodzący w skład BPS przed zawodami o Puchar Polski (grudzień 2012). Badaniu została poddana kick-boxerka klubu Fighter Wrocław startująca w formułach low-kick i K1 w kategorii wagowej do 65kg.

Zawodniczka posiada wiele medali Mistrzostw i Pucharów Polski, zwyciężyła w dwóch turniejach o Puchar Świata, w 2012 zajęła 3 miejsce na Mistrzostwach Europy seniorów, od 2011 jest członkiem Kadry Narodowej kick-boxingu. Natomiast po wdrożonym zoptymalizowanym cyklu treningowym w 2013 została Mistrzynią Świata.¹⁶²

Metoda badawcza

Praca jest opisem pojedynczego przypadku, ma charakter kazuistyczny. Badaniom poddano jednostki treningowe w mikrocyklu trwającym 7 dni. Analizowane zostały następujące pomiary: HR spoczynkowe, w czasie całego treningu oraz powysiłkowe za pomocą sport-testera Garmin Fore-runner 305 ,LA spoczynkowe i powysiłkowe podręcznym analizatorem laktatu typu Lactate Scout, CK spoczynkowa i powysiłkowa, których analizy dokonano w laboratorium Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu. Po wysiłku analizowany został przebieg procesu wypoczynku za pomocą monitoringu HR, a także poziomu kinazy kreatynowej po 12 i 24h. Krew do pomiaru LA oraz CK pobierano z opuszka palca.

Obciążenia zewnętrzne jednostek treningowych w BPS

„Głównym zadaniem BPS jest wytworzenie u zawodnika stanu najwyższej dyspozycji startowej do walki z konkretnym przeciwnikiem, w warunkach zbliżonych do startowych.”¹⁶³ Dlatego też w czasie treningów badanej

¹⁵⁹ A. Kosmol, Systemy informatyczne sterowania obciążeniem wysiłkowym w wybranych dyscyplinach sportu. Warszawa, 1999, s. 56-59.

¹⁶⁰ E. Hubner – Woźniak, G. Lutosławska, Podstawy biochemii wysiłku fizycznego. Warszawa, 2000, s. 59.

¹⁶¹ E. Hubner – Woźniak, Ocena Wysiłku Fizycznego oraz monitorowanie treningu sportowego metodami biochemicznymi. Studia i monografie nr 110, Wydawnictwo AWF Warszawa. Warszawa, 2009, ss. 19-21, 39

¹⁶² Tomasz Skrzypek – trener zawodniczki, szkoleniowiec Kadry Narodowej w K1, współtwórca analizowanego mikrocyklu BPS.

¹⁶³ D. Kielak, Bezpośrednie przygotowanie startowe, wątpliwości i obawy. Sport Wyczynowy 3-4, 2004, s.17.

zawodniczek nie skupiano się już na poprawie formy tylko na budowaniu najwyższej gotowości startowej. „Modelowano ćwiczenia startowe, maksymalnie ograniczono liczbę powtórzeń nie prowadzących do podniesienia jakościowych i ilościowych parametrów ćwiczonego działania ruchowego.”¹⁶⁴ Wykorzystano środki przygotowania specjalnego (walki zadaniowe, tarcze, ćwiczenia z przyborami). Dążono do modelowania startu zasadniczego poprzez walki sparingowe oraz przybliżenie warunków zewnętrznych i czasowych startu. Aby zaadaptować zawodniczkę do warunków startowych treningi odbywały się w ciągu weekendu, w sobotę i w niedzielę o godzinie 9.00, a w pozostałe dni w godzinach wieczornych, odpowiednio do godzin startu w ramach turnieju o Puchar Polski.

Pierwszego dnia monitorowanego mikrocyklu wystąpiły bardzo istotne środki treningowe: fragmenty walki, walka zadaniowa oraz praca na przyrządach – wybijanie na workach. Czas trwania każdej z rund fragmentów walki czy też walki zadaniowej wynosił o 15s dłużej niż w rzeczywistej walce. Zadanie to umożliwiało doskonalenie wyczucia dystansu, które jest niezbędne tuż przed startem. Symulacja walki we fragmentach oprócz swoich oczywistych zalet – doskonalenie techniki i taktyki, pobudza również mocno układ nerwowy, prowadzi do automatyzmu struktur ruchowych, doskonalili szybkość reakcji (akcja-reakcja) – czyli zdolność do przeprowadzania kontrataku. Natomiast wybijanie na worku umożliwia wykonywanie ciosów z dużą siłą i dynamiką, precyzyjnie, przyzwyczajając organizm do pracy w stanie wysokiego zaburzenia homeostazy.

Drugi dzień treningu, to akcent siłowy – ćwiczenia z gryfem (przeskoki, wyrzuty gryfu przed klatkę piersiową, wyskoki z półprzysiadu) oraz ponownie wybijanie na worku, ale o innym układzie i strukturze zadania. Odpowiednio dobrany trening siłowy, traktowany jako uzupełnienie treningu, jest dla zawodnika ważny, ponieważ technika uderzenia bądź kopnięcia nie parta siłą staje się nieskuteczna.¹⁶⁵

Dzień trzeci, to trening w którym w części wstępnej pojawiały się ćwiczenia kształtujące motorykę z naciskiem na moc i dynamikę. Stosowano tu środki treningowe ukierunkowane. W dalszej kolejności zawodniczka realizowała środki specjalistyczne: fragmenty walk oraz walki zadaniowe, gdzie czas trwania rundy był dłuższy niż rzeczywisty czas rundy podczas walki w czasie zawodów. Na koniec części głównej treningu wykonano 5 minutowe ćwiczenia indywidualne z trenerem (tzw. tarcza bokserska).¹⁶⁶

Czwarty dzień badań, poświęcony był na regenerację organizmu. W tym dniu wykonano tylko niezbędne badania CK. Kolejna jednostka treningowa poświęcona była walce zadaniowej oraz tarczy z trenerem. Ponownie rundy oraz ćwiczenia na tarczy trwały po 2 min. i 15s. Ich celem było doskonalenie wybranych akcji kick-boxerskich z odpowiednią szybkością, dynamiką i siłą zadawanych ciosów.

Ostatni trening analizowanego mikrocyklu zorganizowano w niedzielę (analogicznie do dnia zawodów). W części wstępnej treningu wykonano ćwiczenia ukierunkowane na motorykę (ćwiczenia skocznościowe i siłowe), w

¹⁶⁴ Ibidem, s. 18.

¹⁶⁵ Baran M. (2008). Kick-boxing technika, taktyka, trening. Wydawnictwo Stefan Podedworny, Ostrołęka. 2008. ss. 51-52.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 59.

części głównej zastosowano środki specjalistyczne takie jak: fragmenty walki, walkę zadaniową oraz tarczę PAO (ciosy rękoma, kopnięcia oraz uderzenia kolanem) w pełnym wymiarze walki – trzy rundy po dwie minuty.¹⁶⁷

Pod koniec każdej jednostki treningowej stosowano środki o intensywności umiarkowanej – wysiłek tlenowy – trucht. „Taki wysiłek nie ma większego znaczenia dla poprawy przygotowania fizycznego, jednakże może być wykorzystywane w przerwach na odpoczynek, lub koniec treningu dla zwiększenia zużycia tlenu oraz szybszego zlikwidowania zakwaszenia krwi i mięśni.”¹⁶⁸

Po zakończeniu BPS zawodnicze do startu pozostał jeszcze jeden tydzień treningowy poświęcony na tapering. „Obniżono podstawowe składniki obciążenia, zarówno objętość jak i intensywność.”¹⁶⁹ Mujika i Padilla określiła tapering jako „narastające, nieliniowe obniżenie obciążenia treningowego w pewnym okresie o zmiennej długości, w celu obniżenia napięcia fizjologicznego i psychicznego”¹⁷⁰ (znacznie niższe objętości obciążeń, przy zachowaniu maksymalnych intensywności).

W analizowanym mikrocyklu składającym się z 5 jednostek treningowych ogólny czas pracy wyniósł 6,5h, z czego ćwiczenia specjalistyczne zajęły ok. 3h i 15 min, reszta czasu poświęcona była na rozgrzewkę, część końcową treningu oraz ćwiczenia ogólne, podtrzymujące zdolności motoryczne na wysokim poziomie.

Obciążenia wewnętrzne jednostek treningowych w BPS klasyfikowane na podstawie tętna (HR)

„U kobiet obserwuje się nieco wyższe wartości częstości skurczów serca podczas wykonywania wysiłków fizycznych z tym samym submaksymalnym obciążeniem co mężczyźni (o ok. 5 do 8 sek/min).”¹⁷¹ W wypadku zawodniczki biorącej udział w badaniu HRmax w przybliżeniu wynosi 196 ud/min (HRmax=220-wiek), natomiast spoczynkowa wartość HR zmierzona rano po przebudzeniu waha się między 45, a 55 ud/min.

Najwyższe HR osiągnięte podczas jednostki treningowej I, to 184 ud/min (93%HRmax). Wartość tę zmierzono w trakcie drugiej rundy walki zadaniowej. Podczas części głównej jednostki treningowej zawodniczka pracowała ze średnim tętnem równym 174ud/min, co stanowi 88%HRmax. Są to wartości charakterystyczne dla strefy mieszanej i beztlenowo-kwasomlekowej. Podobna sytuacja miała miejsce u indyjskich bokserów, które uzyskiwały podczas sparringów (3x2) po pierwszej rundzie HR=171 +/- 11, po drugiej rundzie HR=181 +/- 8, po trzeciej rundzie HR=179 +/- 8.¹⁷²

¹⁶⁷ C. Boykin, Muay-thai Kick-boxing, Wprowadzenia do treningu, walki i ćwiczeń kondycyjnych. wyd. Budo-Sport, Warszawa, 2002, ss. 71-73.

¹⁶⁸ W. Blach, J. Migasiewicz, I. Wierzbicka-Damska. Innowacje w przygotowaniu fizycznym zawodników sportów walki. Wydawnictwo AWF we Wrocławiu, Wrocław, 2008, s. 24.

¹⁶⁹ T. O. Bompa, G. Haff. Periodyzacja. Teoria i metodyka treningu. Biblioteka Trenera, Warszawa, 2010, s. 191.

¹⁷⁰ L. Mujika, S. Padilla. Detraining: loss of training-induced physiological and performance adaptations, part 1: short term insufficient training stimulus. Sports Med. 30, 2000, s. 80.

¹⁷¹ A. K. Gajewski Antonii. Kobieta, sport, zdrowie. Polskie Stowarzyszenie Sportu Kobiet, Warszawa, 1998, s.24.

¹⁷² P. Chatterjee, A. K. Banerjee, P. Majumdar & Pratima Chatterjee Oxygen Consumption, Heart Rate and Blood Lactate Response during Sparring on Indian Women Boxers. International Journal of Applied Sports Sciences, 2005. ss. 9-16.

Zawodniczek kadry olimpijskiej w Judo poddane wieloletniemu procesowi szkolenia również podczas walk sędziowanych uzyskały zbliżone $HR=176\pm 4$.¹⁷³

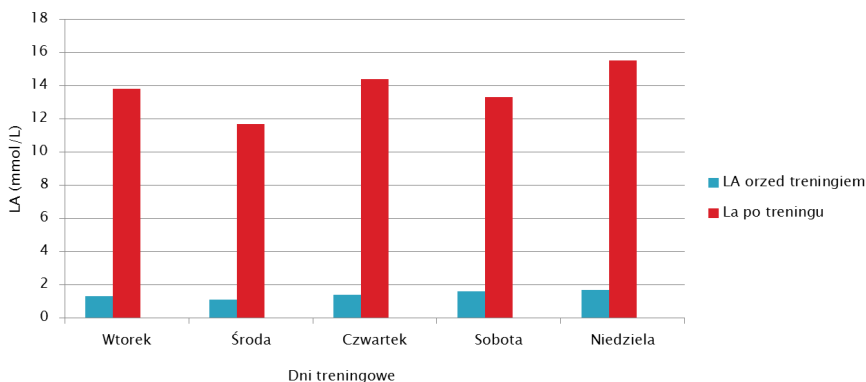
W II jednostce treningowej najwyższe uzyskane HR to 156 ud/min podczas ćwiczenia z gryfem. Cały trening miał charakter siłowy i średnie HR w trakcie części głównej treningu to 153 ud/min co stanowi $78\%HR_{max}$.¹⁷⁴ Wysiłek w tej jednostce treningowej można zaliczyć również do strefy mieszanej i beztlenowej-kwasomlekowej.¹⁷⁵

Zarówno w jednostce I jak i II pod koniec części głównej treningu wprowadzono ćwiczenia na przyborze pięściarskim. W obydwóch przypadkach najwyższe osiągnięte HR wynosiło 175 ud/min. Kick-boxerka ma względną stałą reakcje organizmu na podobne środki treningowe, tak więc można uznać, że podczas pracy na przyborach pracuje z $89\%HR_{max}$.

Organizm zawodniczki – HR, po zakończeniu ćwiczeń sprawnie wracał do wartości sprzed rozpoczęcia treningu, po 2-3min od kończącego treningu truchtu HR wynosiło 98-95 ud/min.

Obciążenia wewnętrzne jednostek treningowych w BPS na podstawie stężenia mleczanu (LA)

Wykres 1. Zmiany wartości stężenia mleczanu przed i po treningu w kolejnych jednostkach treningowych uzyskanych przez kick-boxerkę podczas analizowanego mikrocyklu.

¹⁷³R. Laskowski, Obciążenia treningowe, a wydolność fizyczna kobiet trenujących judo. Wydawnictwo Uczelniane AWF i Sportu, Gdańsk, 2007, s. 43.

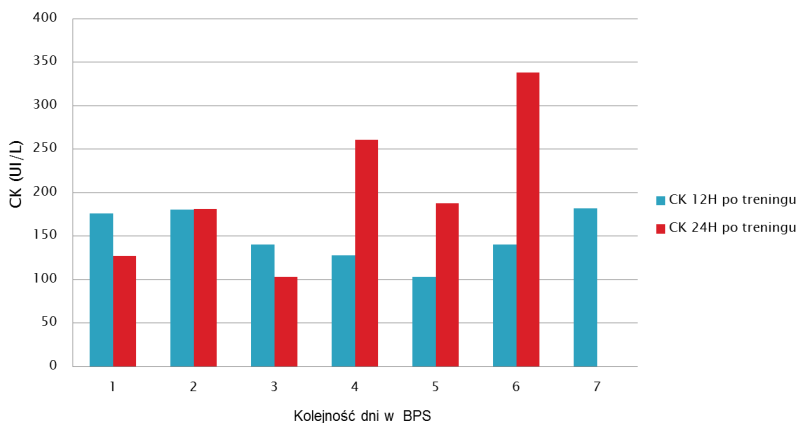
¹⁷⁵ H. Sozański, D. Śledziwski, Obciążenia treningowe, dokumentowanie i opracowywanie danych. Biblioteka Trenera, Warszawa, 1995, ss. 13-16.

Jak widać na wykresie 1. każdorazowo pierwszy pomiar LA dokonany przed treningiem wynosił poniżej 2mmol/l, (średnia wartość to 1,42 mmol/l), co oznaczałoby, że odpoczynek po poprzednim treningu był wystarczający. Stężenie mleczanu po każdym z treningów przekraczało wartość 8mmol/l, co oznacza, że wysiłek wykonany podczas całej jednostki treningowej odznaczał się wysoką intensywnością o charakterze beztlenowym, bądź tlenowo-beztlenowym.¹⁷⁶

W IV jednostce treningowej analizowanego mikrocyklu kick-boxerki wprowadzono sparringi, a stężenie LA po całej części głównej treningu wynosiło 13,3 mmol/l. Treningi wykonane przez zawodniczkę odznaczały się w większości wyższym stężeniem mleczanu. W jednostkach treningowych, w których na końcu wystąpiła tarcza z trenerem to jest w czwartek i niedzielę wartość LA wynosiła odpowiednio: 14,4 mmol/l i 15,5 mmol/l – są to najwyższe wyniki uzyskane przez zawodniczkę.

Obciążenia wewnętrzne jednostek treningowych w analizowanym mikrocyklu na podstawie wartości stężenia kinazy kreatynowej we krwi.

Wykres 2. Aktywności kinazy kreatynowej zmierzone 12h i 24h po każdej jednostce treningowej w analizowanym mikrocyklu.

Zmierzone wyniki CK w większości przypadków są dość niskie, nie przekraczające 200 IU/L. Wartość 200IU/L uznaje się jako spoczynkową. Jednak należy pamiętać, że efektem zwiększonej adaptacji do określonej pracy fizycznej jest obniżenie wartości CK we krwi.¹⁷⁷

¹⁷⁶ E. Hubner – Woźniak, G. Lutosławska. Podstawy biochemii wysiłku fizycznego. Warszawa, 2000, s. 64.

¹⁷⁷ T. Gabryś, A. Kosmol, Wybrane zagadnienia kontroli procesu treningowego w sporcie wyczynowym, rozdział 10, Warszawa, 2000,s. 230-234.

CK po raz pierwszy przekroczyła próg 200 IU/L czwartego dnia pomiarów i wynosiła 261IU/L po 3 jednostce treningowej (24h po) (patrz Wykres 2.). Właśnie po tym treningu uzyskano wysokie stężenie LA=14,4mmol/l. Kolejny dzień był wolnym od treningu, poświęconym na regenerację, skutkiem tego aktywność CK spadła do wartości najniższej jaką uzyskala kick-boxerka podczas analizowanego mikrocyklu – 103IU/L, wieczorem po 24h nieznacznie wzrosła do 188IU/L (103 IU/L uzyskano również w czwartek 24h po treningu siłowym). Sobotnia jednostka treningowa według stężenia LA była bardzo intensywna, co odzwierciedliło się również w aktywności CK, która wzrosła do 338IU/l po 24h. W niedzielę stężenie LA wynosiło 15,5mmol/l co świadczyłoby, że był to najbardziej intensywny trening tego mikrocyklu. Wartość CK po 12h wynosiła 182IU/L, była to najwyższa wartość pomiaru dokonanego po 12 godzinach po treningu.

„Wykazano, że spoczynkowa aktywność enzymów wewnątrz mięśniowych we krwi jest niższa u kobiet w porównaniu z mężczyznami.”¹⁷⁸ „Wyniki wielu badań wskazują, że żeńskie hormony płciowe są przyczyną niższej spoczynkowej aktywności CK i CKMB u kobiet miesiączkujących.”¹⁷⁹

Dyskusja i wnioski

W dostępnym piśmiennictwie niewiele jest wyników badań dotyczących obciążeń treningowych w kick-boxingu kobiet. Przeprowadzone badania dostarczyły bardzo istotnych informacji na temat zastosowanych obciążeń i środków treningowych oraz całej struktury mikrocyklu wchodzącego w skład BPS. Zdobyta wiedza pozwoliła udoskonalić proces treningowy zawodniczki oraz wykazać ogólne prawidłowości na temat szkolenia kick-boxerki.

Reakcje fizjologiczno-biochemiczne badanej na zastosowane obciążenia i środki treningowe w większości zgadzają się z założeniami, co potwierdza słuszność i adekwatność stosowania zadanych obciążeń treningowych.

Średnie stężenie LA wynosiło 13,7 mmol/l co jest wynikiem zbliżonym do LA osiąganego przez zawodników podczas walki na zawodach. Na podstawie badań oraz dostępnego piśmiennictwa można uznać, że średnie stężenie mleczanu zawodników po walce, czy też sparingach waha się między 10 a 15 mmol/l. Przykładowo u indyjskich bokserów po walce 4x2min ok. 11.5 +/- 1.6mmol/l,¹⁸⁰ kick-boxerów po walce 3x2min 10,0+/-3,2,¹⁸¹ bokserów po sparingu 6x2 LA wynosiło 14,5+/-0,6,¹⁸² u zapaśników w stylu

¹⁷⁸ E. Hubner – Woźniak. Ocena Wysiłku Fizycznego oraz monitorowanie treningu sportowego metodami biochemicznymi. Studia i monografie nr 110, Wydawnictwo AWF Warszawa. Warszawa, 2009, s. 28.

¹⁷⁹ Ibidem. s. 29.

¹⁸⁰ Z. Obmiński, Hormonalny i metaboliczny status we krwi u zawodniczek boks po 4-rundowej walce jako miara stresu. Badania pilotażowe. Medycyna Sportowa, Warszawa, 2011, s. 103-108.

¹⁸¹H. Karninčić i wsp.. Razlike laktatne krivulje tijekom borbe u kickboks u hrvanju grčko-rimskim načinom. Hrvatski Sportski Vjesnik. 2010, s. 111-115.

¹⁸²A. Kumar Ghosh. Heart Rate, Oxygen Consumption and Blood Lactate Responses During Specific Training in Amateur Boxing. Malezja, International Journal of Applied Sports Sciences, 2010, s. 1-12.

klasycznym po sparingach LA dochodziło do 11,5 +/- 2,3.¹⁸³ Stężenie mleczanu już następnego dnia rano wracało do wartości spoczynkowych, tak więc okres poświęcony na odpoczynek organizmu był wystarczający.

Wartości CK były stosunkowo niskie, co można tłumaczyć odpowiednią adaptacją do stosowanych środków i obciążeń. Zmiany wartości CK odpowiadały intensywności wykonanego wysiłku. Podobna sytuacja jak u badanej zawodniczki wystąpiła w badaniach nad kadrą Olimpijską judoczek w latach 2002 – 2004. Przykładowo w 2002 przed ME judoczki osiągnęły najwyższą wartość CK równą 206,1 IU/L, w 2003 przed ME 129,8 IU/L, 2004 przed ME 516 IU/L.¹⁸⁴

Podczas BPS nie odnotowano fizjologiczno-biochemicznych oznak przemęczenia, bądź pojawiającego się przetrenowania. Proporcje zastosowanych środków treningowych oraz czasu wypoczynku były odpowiednie. Stężenie CK we krwi wzrastało po treningach po czym wracało do niskich wartości (spoczynkowych).

W czasie całego bezpośredniego przygotowania startowego dominowały treningi o charakterze specjalnym i ukierunkowanym. Treningi ze środkami oddziaływania ogólnego były wplatane w część wstępną treningu. Organizm kick-boxerki po jednostkach treningowych z zakresu przygotowania ukierunkowanego reagował przyrostem HR do poziomu 80-90%HRmax oraz wysokimi wartościami LA, co świadczy o dużej intensywności wysiłku o charakterze mieszanym. Reakcja organizmu kick – boxerki na walkę treningową – sparring, charakteryzowała się HR bliskim HRmax, wysokim stężeniem LA we krwi (wysilek beztlenowo-kwasomlekowy).

W jednostkach treningowych zawodniczki przeważał 3 i 4 zakres intensywności. Badana sportsmenka trenowała z intensywnością dużą, submaksymalną i zbliżoną do maksymalnej. Wprawdzie pojedynczy wysilek startowy w kick-boxingu odbywał się przy znaczącym udziale beztlenowych kwasomlekowych i niekwasomlekowych procesów energetycznych, to konieczność wielokrotnych startów w czasie turnieju, wymaga również dużej sprawności procesów tlenowych.^{185 186}

Uzyskane wyniki badań upoważniają, zdaniem autorów do wyciągnięcia następujących wniosków:

1. Zawodniczka trenowała z intensywnością dużą, submaksymalną i zbliżoną do maksymalnej.
2. Reakcje fizjologiczno-biochemiczne zawodniczki po walkach treningowych i zadaniowych są porównywalne do reakcji występujących w czasie walki właściwej (podczas zawodów).

¹⁸³ E. Hubner – Woźniak, A. Kosmol. Biochemiczna kontrola treningu w zapasach. Wybrane zagadnienia kontroli procesu treningu w sporcie wyczynowym, Rozdział 10. Alma Press, Warszawa, 2000, s. 227-234.

¹⁸⁴ R. Laskowski, Obciążenia treningowe, a wydolność fizyczna kobiet trenujących judo. Wydawnictwo Uczelniane AWF i Sportu, Gdańsk, 2007, ss. 102-106.

¹⁸⁵ S. Cochran , Siła, Szybkość i kondycja w sztukach walki, Wydawnictwo Inne Spacery, Zielonka, 2011, s. 143- 144.

¹⁸⁶ H. Sozański, D. Śledziwski, Obciążenia treningowe, dokumentowanie i opracowywanie danych. Biblioteka Trenera, Warszawa, 1995, ss. 13-16.

3. Proporcje zastosowanych środków treningowych oraz czasu wypoczynku były odpowiednie, nie odnotowano fizjologiczno – biochemicznych oznak zmęczenia, a zrealizowane obciążenia treningowe przyczyniły się do zrealizowania celów sportowych zawodniczek.

Bibliografia:

- Baran M. (2008). Kick-boxing technika, taktyka, trening. Wydawnictwo Stefan Podedworny, Ostrołęka.
- Błach W., Migasiewicz J., Wierzbicka-Damska I. (2008) Innowacje w przygotowaniu fizycznym zawodników sportów walki. Wydawnictwo AWF we Wrocławiu, Wrocław.
- Bompa T., O., Haff G. (2010). H. Periodyzacja. Teoria i metodyka treningu. Biblioteka Trenera, Warszawa.
- Boykin C. (2002). Muay-thai Kick-boxing, Wprowadzenia do treningu, walki i ćwiczeń kondycyjnych. wyd. Budo-Sport, Warszawa.
- Chatterjee P., A. K. Banerjee, P. Majumdar & Pratima Chatterjee (2005) Oxygen Consumption, Heart Rate and Blood Lactate Response during Sparring on Indian Women Boxers. International Journal of Applied Sports Sciences.
- Cachran S. (2011) Siła, szybkość, wytrzymałość w sztukach walki, Wydawnictwo Inne Spacery, Zielonka.
- Gabrys T., Andrzej Kosmol (2000). Wybrane zagadnienia kontroli procesu treningowego w sporcie wyczynowym, rozdział 10, Warszawa.
- Gajewski Antoni K. (1998) Kobieta, sport, zdrowie. Polskie Stowarzyszenie Sportu Kobiet, Warszawa.
- Hubner – Woźniak E. (2009). Ocena Wysiłku Fizycznego oraz monitorowanie treningu sportowego metodami biochemicznymi. Studia i monografie nr 110, Wydawnictwo AWF Warszawa. Warszawa.
- Hubner – Woźniak E., Kosmol A. (2000a). Biochemiczna kontrola treningu w zapasach. Wybrane zagadnienia kontroli procesu treningu w sporcie wyczynowym, Rozdział 10. Alma Press, Warszawa.
- Hubner – Woźniak E., Lutosławska G. (2000b). Podstawy biochemii wysiłku fizycznego. Warszawa.
- Karninčić H. i wsp. (2010). Razlike laktatne krivulje tijekom borbe u kickboks u hrvanju grčko-rimskim načinom. Hrvatski Športski Med. Vjesnik.
- Kielak D. (2004). Bezpośrednie przygotowanie startowe, wątpliwości i obawy. Sport Wyczynowy 3-4.
- Kosmol A. (1999) Systemy informatyczne sterowania obciążeniem wysiłkowym w wybranych dyscyplinach sportu. Warszawa.
- Kumar Ghosh A. (2010). Heart Rate, Oxygen Consumption and Blood Lactate Responses During Specific Training in Amateur Boxing. Malezja, International Journal of Applied Sports Sciences.
- Laskowski R. (2007). Obciążenia treningowe, a wydolność fizyczna kobiet trenujących judo. Wydawnictwo Uczelniane AWF i Sportu, Gdańsk.
- Mujika L., Padilla S. (2000) Detraining: loss of training-induced physiological and performance adaptations, part I: short term insufficient training stimulus. Sports Med. 30.
- Obmiński Z. (2011). Hormonalny i metaboliczny status we krwi u zawodniczek boks po 4-rundowej walce jako miara stresu. Badania pilotażowe. Medycyna Sportowa, Warszawa.
- Platonow W. N., Sozański H. (1991). Optymalizacja struktury treningu sportowego. Warszawa.
- Socha T. (2002). Sport kobiet, historia, teoria, praktyka, Centralny Ośrodek Sportu, Warszawa.
- Sozański H. i Śledziwski D. (1995). Obciążenia treningowe, dokumentowanie i opracowywanie danych. Biblioteka Trenera, Warszawa.

AURELIUSZ KOSENDIAK, PAULINA LIMANOWSKA, ANNA FELIŃCZAK
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

**POZIOM WIEDZY NA TEMAT ŻYWNOŚCI WŚRÓD MĘŻCZYZN REKREA-
CYJNIE UPRAWIAJĄCYCH TRENING OPOROWY**
KNOWLEDGE ABOUT FOOD AMONG MEN RECREATIONAL RESISTANCE-TRAINED

Streszczenie

Prawidłowe odżywianie oraz aktywność fizyczna stanowią istotny element zdrowego stylu życia. Trening siłowy jako element treningu prozdrowotnego jest coraz częściej zalecany w prewencji chorób cywilizacyjnych. Osoby rozpoczynające regularną aktywność fizyczną zaczynają pogłębiać swoją wiedzę żywieniową w celu poprawy osiąganych wyników podczas treningów. Celem pracy była ocena poziomu wiedzy na temat żywności wśród mężczyzn regularnie uprawiających rekreacyjnie trening siłowy. Badaniem objęto 100 mężczyzn, w tym 50. regularnie trenujących siłowo we Wrocławskich klubach sportowych powyżej 3 miesięcy, oraz 50. nietrenujących mężczyzn. Do oceny poziomu wiedzy wykorzystano Kwestionariusz do badania zachowań żywieniowych i opinii na temat żywności i żywienia (Questionnaire of Eating Behaviour). Ilość dobrych odpowiedzi udzielonych na pytania dotyczące żywności była większa w grupie badanej (GB) niż w grupie kontrolnej (GK) ($p < 0,0001$). Wśród 26. na 6. pytań mężczyźni z GB udzielili znacząco więcej dobrych odpowiedzi niż mężczyźni z GK ($p < 0,05$). Głównym źródłem wiedzy dla osób trenujących był Internet. W badanej grupie mężczyźni regularnie uprawiający trening siłowy dysponują lepszą wiedzą na temat wpływu żywności na zdrowie niż osoby nie trenujące. Podejmowanie regularnej aktywności fizycznej może wpłynąć na większe zainteresowanie zdrowym stylem życia, a co za tym idzie pogłębianiem wiedzy żywieniowej. Osoby regularnie uprawiające trening oporowy wykazują więcej działań prewencyjnych w aspekcie chorób układu krążenia niż osoby nie wykonujące regularnych ćwiczeń siłowych.

Słowa kluczowe: trening oporowy, aktywność fizyczna, wiedza żywieniowa
Key words: Resistance training , physical activity, nutrition knowledge

Wstęp

Prawidłowe odżywianie się wpływa znacząco na stan zdrowia i może zapobiegać powstawaniu wielu chorób cywilizacyjnych¹⁸⁷. Poziom aktywności fizycznej obok czynników takich jak płeć, masa ciała, wiek i stan fizjologiczny wpływa na dobowe zapotrzebowanie na energię¹⁸⁸. Właściwe odżywianie jest szczególnie istotne podczas uprawiania aktywności fizycznej, gdyż sprzyja osiąganiu lepszych efektów podczas treningów¹⁸⁹. Prawidłowe odży-

¹⁸⁷Szponar L. (1994). Jakość zdrowotna żywności i racjonalne żywienie w zapobieganiu chorobom na tle wadliwego żywienia. Żyw Człow, 1, s. 3–15.

¹⁸⁸Jarosz M. (red.) Normy żywienia dla populacji polskiej – nowelizacja. Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2012, str. 20–24.

¹⁸⁹Celejowa I. (2000). Żywnienie w treningu i walce sportowej. Biblioteka Trenera, Warszawa.

wianie razem z systematyczną aktywnością ruchową stanowią element behawioralnych uwarunkowań stanu zdrowia. Aktywność fizyczna ma istotne znaczenie w prewencji chorób gdyż jest jednym z najistotniejszych świadomie podejmowanych zachowań prozdrowotnych tworzących zdrowy styl życia¹⁹⁰¹⁹¹¹⁹². Rekreacyjna aktywność fizyczna pozwala na spędzanie wolnego czasu redukując jednocześnie ilość innych, często antyzdrowotnych zachowań¹⁹³.

Ćwiczenia siłowe są coraz częściej wybieraną formą aktywności fizycznej w społeczeństwie. Trening oporowy zalecany może być osobom w różnym wieku w celu zwiększania siły mięśniowej, co może przyczyniać się do poprawy ogólnej sprawności ruchowej. Odpowiednio dobrany trening zdrowotny z elementami ćwiczeń oporowych może korzystnie wpływać na zachowanie dobrego stanu zdrowia, przyczyniać się do kształtowania postawy, a także pomagać zmniejszać poziom stresu. Ponadto stwierdzono, że osoby podejmujące regularnie trening siłowy częściej świadomie rezygnują ze spożywania alkoholu, a jednym z głównych powodów rozpoczęcia ćwiczeń na siłowni jest aspekt prozdrowotny¹⁹⁴¹⁹⁵¹⁹⁶. Jednocześnie badania pokazują, że wiedza społeczeństwa na temat zdrowego odżywiania w aspekcie zapobiegania chorobom cywilizacyjnym wciąż nie jest wystarczająca¹⁹⁷¹⁹⁸. Odpowiednie działania profilaktyczne powinny koncentrować się jednocześnie na podejmowaniu regularnej aktywności fizycznej, w tym treningu siłowego, oraz poszerzaniu wiedzy oraz zwiększaniu świadomości społeczeństwa w zakresie zdrowego odżywiania.

Celem pracy była ocena poziomu wiedzy na temat żywności wśród mężczyzn regularnie uprawiających rekreacyjnie trening siłowy.

Materiał i metody

Badaniem objęto 100 mężczyzn, w tym 50 Regularnie trenujących siłowo we Wrocławskich klubach sportowych powyżej 3 miesięcy, oraz 50. nietrenujących mężczyzn. Charakterystykę grupy badawczej przedstawiono w Tabeli I. Do oceny poziomu wiedzy wykorzystano Kwestionariusz do badania zachowań żywieniowych i opinii na temat żywności i żywienia (Questionnaire of

¹⁹⁰Karski J. (1999). Promocja zdrowia, IGNIS, Warszawa.

¹⁹¹Turosz M., Pacholczak J. (2001). The value of women motive activity in forming high self-evaluation and healthy. *Med Sport*, 10, s. 391-395.

¹⁹²Knapik A, Plinta R, Saulicz E, i in. (2004). The value of motive activity in healthy prevention. *Public health*, 3, s. 331-337.

¹⁹³Wojtyczek B. (2003). The evaluation of selected elements of lifestyle (physical activity, self-evaluation of health) of youth starting the study at the academy of physical education. *Med Sport*, 1, s. 31-39.

¹⁹⁴Stefaniak T. (2001) The influence of power training on the level of selected morphological signes of people after the 50 years. *Fizjoterapia*, 2, s. 18-22.

¹⁹⁵Adamczyk J., Kowalski P., Boguszewski D. i in. (2012). Postawy prozdrowotne u mężczyzn regularnie ćwiczących na siłowni. *Pedagog psycholmed-biolproblfizviihiv Sportu*, 2, s. 138-145.

¹⁹⁶Rosiewicz-Gruhn J., Głazyryna L., Pilis W. (2007). Zdrowotne znaczenie współczesnych form rekreacji ruchowej podejmowanych przez ludzi w różnym wieku w Polsce, *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, 7, s. 107-117.

¹⁹⁷Szeremeta A. (2000). Edukacja żywieniowa – wołanie o pomoc. Warszawa, SGGW.

¹⁹⁸Poręba R, Gać P., Zawadzki M., Poręba M i in. (2008). Styl życia i czynniki ryzyka chorób układu krążenia wśród studentów uczelni Wrocławia, *Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej*, 3, s. 1-9.

EatingBehaviour) opracowanego przez Zespół Behawioralnych Uwarunkowań Żywienia Komitetu Nauki o Żywności i Żywieniu Człowieka PAN pod kierunkiem J. Gawęckiego. W kwestionariuszu znalazło się 26 stwierdzeń na temat żywności i żywienia, które umożliwiły ocenę poziomu wiedzy żywieniowej respondentów. Analizę statystyczną przeprowadzono przy pomocy programu Statistica v 10.0 firmy StatSoft Inc. (USA), testem χ^2 .

Tabela II Charakterystyka respondentów

	Grupa badana	Grupa kontrolna
n	50	50
Wiek	24,8 ± 3,82	23,7 ± 3,58
Masa ciała	78,09 ± 7,82	79,94 ± 31,26
BMI	23,85 ± 1,83	24,88 ± 3,52

Wyniki

Ilość dobrych odpowiedzi łącznie na pytania dotyczące żywności była większa w grupie badanej (GB) niż w grupie kontrolnej (GK) ($p < 0,0001$). Wśród 26. na 6. pytań mężczyźni z GB udzielili znacząco więcej dobrych odpowiedzi niż mężczyźni z GK ($p < 0,05$). Tylko w przypadku 2. z 26. pytań więcej dobrych odpowiedzi uzyskała GK i nie była to istotna statystycznie różnica. Wyniki przedstawiono w tabeli II.

W GB więcej respondentów określiło poziom swojej wiedzy żywieniowej jako dobry lub bardzo dobry niż w GK ($p = 0,0113$) (tabela III).

Ankietowani poproszeni zostali również o wskazanie dwóch źródeł swojej wiedzy żywieniowej. Głównym źródłem wiedzy na temat odżywiania dla GB były strony internetowe (68%). Drugim w kolejności był lekarz, dietetyk bądź doradca żywieniowy (30%) (wykres I).

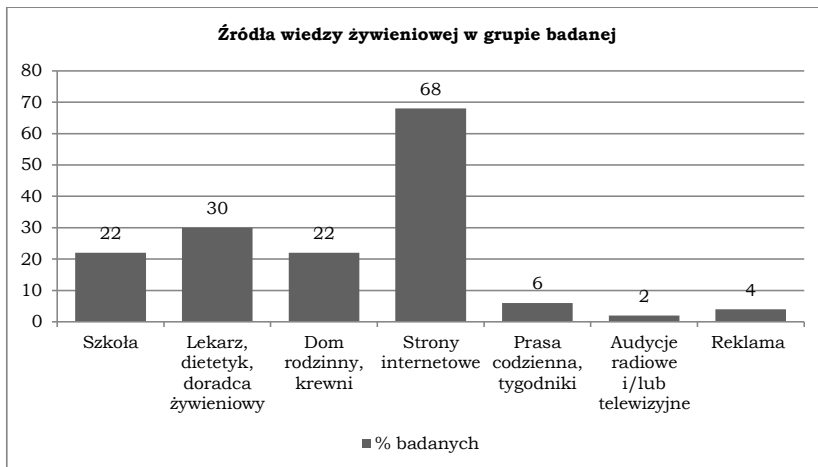
Tabela III Odpowiedzi respondentów na zadane pytania

Pytanie	% dobrych odpowiedzi		p
	GB	GK	
43. Produkty zbożowe wystarczy spożywać raz dziennie.	34	14	NS
44. Tylko dzieci i młodzież powinny spożywać mleko.	84	64	$p = 0,0226$
45. Owoce i/lub warzywa powinny być spożywane w każdym posiłku.	66	60	NS
46. Spożycie spleśniałego pieczywa może spowodować zakażenie pałeczkami <i>Salmonelli</i> .	36	36	NS
47. Duże spożycie soli chroni przed nadciśnieniem tętniczym.	82	74	NS
48. Ograniczenie potraw tłustych w diecie pomaga zapobiegać chorobom układu krążenia.	92	74	$p = 0,0166$
49. Częste spożywanie tłustych ryb morskich przyspiesza rozwój miażdżycy.	76	62	NS
50. Spożywanie grillowanego mięsa sprzyja zachorowaniu na nowotwory.	54	46	NS
51. Konsekwencją żywienia wegetariańskiego jest zwiększone ryzyko anemii.	62	42	NS
52. Biojogurty zawierają pożyteczne bakterie jelitowe.	70	70	NS
53. Olej i oliwa zawierają dużo cholesterolu.	60	42	NS
54. Pieczywo razowe zawiera większą ilość błonnika niż pie-	78	64	NS

czywo jasne.			
55. Owoce i warzywa są źródłem „pustych kalorii”.	86	72	NS
56. Masło i wzbogacane margaryny charakteryzują się dużą zawartością witamin A i D.	50	42	NS
57. Ser żółty jest lepszym źródłem wapnia niż ser twarogowy.	24	20	NS
58. W podrobach występują znaczne ilości „złego” cholesterolu LDL.	28	20	NS
59. Węglowodany złożone należy w diecie zastępować cukrami prostymi.	66	58	NS
60. Białko powinno być głównym źródłem energii w prawidłowej diecie.	64	42	p=0,0275
61. Niedostateczne spożycie witaminy PP może wywołać zapalenie skóry i biegunki.	44	16	p=0,0001
62. Przebywanie na słońcu sprzyja wytwarzaniu witaminy D w organizmie.	76	80	NS
63. Fosfor jest składnikiem tkanki nerwowej.	46	24	p=0,0211
64. Stosunek wapnia do fosforu w prawidłowej diecie powinien wynosić 1:1.	16	10	NS
65. Spożywanie owoców obfitujących w witaminę C zwiększa przyswajalność żelaza.	52	30	p=0,0253
66. Rozpoczęcie gotowania warzyw w zimnej wodzie sprzyja zachowaniu ich wartości odżywczej.	38	26	NS
67. Słodycze i tłuszcze zwierzęce wyróżniają się dużą gęstością odżywczą.	22	16	NS
68. Umieszczony na opakowaniu żywności rysunek GDA informuje o stopniu pokrycia wskazanego dziennego spożycia składnika odżywczego przez porcję produktu.	74	76	NS

Tabela IV Subiektywna ocena własnej wiedzy żywieniowej

Subiektywna ocena własnej wiedzy żywieniowej	Grupa badana	Grupa kontrolna
Niedostateczna	2	7
Dostateczne	25	32
Dobra	18	9
Bardzo dobra	5	2

Wykres 3 Źródła wiedzy żywieniowej w grupie badanej

Dyskusja

W ostatnich latach trening siłowy staje się coraz częstszą formą aktywności fizycznej podejmowaną przez społeczeństwo. Część z osób rozpoczynających trening siłowy kieruje się poprawą stanu zdrowia a sposób odżywiania znacząco wpływa na osiągane wyniki treningu¹⁹⁹, stąd można twierdzić, że osoby aktywne fizycznie dbają także o swój sposób odżywiania się, a także pogłębiają swoją wiedzę żywieniową. Główne źródła wiedzy na temat diety grupa trenująca czerpie z Internetu (68% w GB), co pokrywa się z wynikami badania Adamczyka i wsp.²⁰⁰z którego wynika, że większość trenujących na siłowni osób czerpie wiedzę z niefachowych źródeł. U Adamczyka 30-34% badanych korzysta ze specjalistycznych książek bądź porad trenera. Podobnie wskazują powyższe wyniki, gdzie 30% korzysta z wiedzy lekarza, dietetyka bądź doradcy żywieniowego.

Choroba XXI. wieku niewątpliwie stała się miazdżycą. Ograniczenie występowania czynników ryzyka oraz propagowanie czynników kardioprotekcyjnych sprzyja zmniejszaniu zachorowalności na choroby sercowo-naczyniowe. Wśród czynników chroniących układ krążenia wymienia się aktywność fizyczną, konsumpcję warzyw i owoców oraz niewielkie spożycie alkoholu, natomiast czynnikami ryzyka są między innymi: nadwaga, złe nawyki żywieniowe oraz stres²⁰¹²⁰²²⁰³²⁰⁴²⁰⁵. Regularne uprawianie aktywno-

¹³ Adamczyk J., op.cit.

²⁰⁰Ibidem

²⁰¹ Zawadzki M, Poręba R, Gać P, i in. (2007). Wiedza studentów uczelni Wrocławia na temat nadciśnienia tętniczego. *NadciśTet*, 5, s. 418-427.

²⁰²Jelski W., Szmitkowski M. (2007). Wpływ alkoholu etylowego na zespół metaboliczny. *Pol Arch Med Wewn*, 117, s. 306-311.

ści fizycznej, jaką jest trening siłowy obniża ryzyko powstawania nadwagi, pomaga obniżyć poziom stresu, oraz może wpływać na ograniczenie ilości spożywanego alkoholu²⁰⁶. Wykazując się większą wiedzą na temat żywienia prawdopodobnie grupą regularnie trenującą dokonuje lepszych wyborów żywieniowych w celach poprawy wyników osiąganych na siłowni.

Według Szeremety i wsp.²⁰⁷ w roku 2000 91% Polaków nie знаło przeciwmiażdżycowego działania nienasyconych kwasów tłuszczowych, 25% nie wiedziało, że głównym źródłem energii w diecie powinny być węglowodany, natomiast połowa nie znała wpływu soli na powstawanie nadciśnienia tętniczego. W świetle tych wyników grupa regularnie uprawiająca trening siłowy wykazała się zadowalającą wiedzą. Grupa badana bowiem rzadziej niż grupa kontrolna udzielała odpowiedzi, iż białko powinno stanowić główne źródło energii. Wykazała się również lepszą wiedzą, że ograniczenie potraw tłustych w diecie pomaga zapobiegać chorobom układu krążenia, znaczenia tłustych ryb morskich w prewencji miażdżycy, oraz sodu w nadciśnieniu tętniczym. Przypuszczać więc można, że grupa badana podejmuje więcej działań prewencyjnych w aspekcie chorób cywilizacyjnych, takich jak chociażby choroby układu krążenia niż osoby z grupy kontrolnej. Ponadto regularna aktywność fizyczna oraz dbanie o stan swojego zdrowia wymusza proces zwiększenia świadomości i roli zdrowego odżywiania, czego dowodem są wyniki niniejszych badań. Regularna aktywność ruchowa oraz odpowiednie nawyki żywieniowe to główne składowe stylu życia. Istnieje wiele badań wskazujących rolę obu determinantów na stan zdrowia jednostki²⁰⁸²⁰⁹²¹⁰²¹¹. Większości towarzystw naukowych rekomenduje trening siłowy w profilaktyce chorób cywilizacyjnych. Wtyczne Polskiego Forum Profilaktyki z 2008 roku zalecają ćwiczenia siłowe jako uzupełnienie wysiłków o charakterze wytrzymałościowym, również Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) rekomenduje trening oporowy co najmniej 2 razy w tygodniu²¹²²¹³²¹⁴²¹⁵. Istotnym elementem działań profilaktycznych jest więc przede wszystkim podejmowanie regularnej aktywności ruchowej, ale także zwiększanie świadomości oraz edukacji prozdrowotnej społeczeństwa w dobie dynamicznie szerzących się chorób cywilizacyjnych.

²⁰³ Daniels S. (1999). Hypertension – induced cardiac damage in children and adolescents. *Blood Press Monit*, 4, s. 165-170.

²⁰⁴ Yusuf S., Hawken S., Ounpuu S. I in. (2004). INTERHEART Study Investigators. Effect of potentially modifiable risk factors associated with myocardial infarction in 52 countries: case-control study. *Lancet*, 364, s. 937-952.

²⁰⁵ Plich W., Janiszewska R., Makuch R., Mucha D., Pałka T. (2011). Racjonalne odżywianie i jego wpływ na zdrowie, *Hygeia Public Health*, 2, s. 244-248.

²⁰⁶ Stefaniak T., op.cit.

²⁰⁷ Szeremeta A., op.cit.

²⁰⁸ Karski J. op.cit.

²⁰⁹ Turosz M., Pacholczak J. op.cit.

²¹⁰ Knapik A., Plinta R., Saulicz E, i in. op.cit.

²¹¹ Plich W., Janiszewska R., Makuch R., Mucha D., Pałka T. op.cit.

²¹² Drygas W. (2008). Aktywność fizyczna u osób zdrowych, *Polskie Forum Profilaktyki*, [z:] <http://www.pfp.edu.pl/download/Forum12.pdf>

²¹³ Global recommendations on physical activity for health [z:]

http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_recommendations/en/index.html

²¹⁴ Jegier A. (2005). Aktywność ruchowa w promocji zdrowia oraz zapobieganiu chorobom przewlekłym. [w:] Jegier A., Nazar K., Dziak A. *Medycyna sportowa*. PTMS, Warszawa, s. 403-457.

²¹⁵ Plewa M., Markiewicz A. (2006). Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości, *Endokrynol Otyłość*, 2, s. 30-37.

Wnioski

1. W badanej grupie mężczyźni regularnie uprawiający trening siłowy dysponują lepszą wiedzą na temat wpływu żywności na zdrowie niż osoby nie trenujące.
2. Podejmowanie regularnej aktywności fizycznej może wpłynąć na większe zainteresowanie zdrowym stylem życia, a co za tym idzie pogłębianiem wiedzy żywieniowej.
3. Osoby regularnie uprawiające trening oporowy wykazują więcej działań prewencyjnych w aspekcie chorób układu krążenia niż osoby nie wykonujące regularnych ćwiczeń siłowych.

Bibliografia:

- Adameczyk J., Kowalski P., Boguszewski D. i in. (2012). Postawy prozdrowotne u mężczyzn regularnie ćwiczących na siłowni. *Pedagog psiholmed-biolproblfizviovSportu*, 2.
- Celejowa I. (2000). *Żywnienie w treningu i walce sportowej*. Biblioteka Trenera, Warszawa.
- Daniels S. (1999). Hypertension – induced cardiac damage in children and adolescents. *Blood Press Monit*, 4.
- Drygas W. (2008). Aktywność fizyczna u osób zdrowych, *Polskie Forum Profilaktyki*, 12 [z:] <http://www.pfp.edu.pl/download/Forum12.pdf>
- Jarosz M. (red.) *Normy żywienia dla populacji polskiej – nowelizacja*. Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2012.
- Jegier A. (2005). Aktywność ruchowa w promocji zdrowia oraz zapobieganiu chorobom przewlekłym. [w:] Jegier A., Nazar K., Dziak A. *Medycyna sportowa*. PTMS, Warszawa.
- Jelski W., Szmitkowski M. (2007). Wpływ alkoholu etylowego na zespół metaboliczny. *Pol Arch Med Wewn*, 117.
- Global recommendations on physical activity for health [z:] http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_recommendations/en/index.html.
- Karski J. (1999). *Promocja zdrowia*, IGNIS, Warszawa.
- Knapik A., Plinta R., Saulicz E. i in. (2004). The value of motive activity in healthy prevention. *Public health*, 3.
- Plewa M., Markiewicz A. (2006). Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości, *Endokrynol Otyłość*, 2.
- Plich W., Janiszewska R., Makuch R., Mucha D., Pałka T. (2011). Racjonalne odżywianie i jego wpływ na zdrowie, *Hygeia Public Health*, 2.
- Poręba R., Gać P., Zawadzki M., Poręba M. i in. (2008). Styl życia i czynniki ryzyka chorób układu krążenia wśród studentów uczelni Wrocławia, *Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej*, 3.
- Rosiewicz-Gruhn J., Głazyryna L., Pilis W. (2007). Zdrowotne znaczenie współczesnych form rekreacji ruchowej podejmowanych przez ludzi w różnym wieku w Polsce, *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, 7.
- Stefaniak T. (2001) The influence of power training on the level of selected morphological signes of people after the 50 years. *Fizjoterapia*, 2.
- Szeremeta A. (2000). *Edukacja żywieniowa – wołanie o pomoc*. Warszawa, SGGW.
- Szponar L. (1994). Jakość zdrowotna żywności i racjonalne żywienie w zapobieganiu chorobom na tle wadliwego żywienia. *Żyw Człow*, 1.
- Turosz M., Pacholczak J. (2001). The value of women motive activity in forming high self-evaluation and healthy. *Med Sport*, 10.
- Wojtyczek B. (2003). The evaluation of selected elements of lifestyle (physical activity, self-evaluation of health) of youth starting the study at the academy of physical education. *Med Sport*, 1.
- Yusuf S., Hawken S., Ounpuu S. i in. (2004). INTERHEART Study Investigators. Effect of potentially modifiable risk factors associated with myocardial infarction in 52 countries: case-control study. *Lancet*, 364.
- Zawadzki M., Poręba R., Gać P. i in. (2007). Wiedza studentów uczelni Wrocławia na temat nadciśnienia tętniczego. *NadciśTet*, 5.

AURELIUSZ KOSENDIAK, PAULINA LIMANOWSKA, ANNA FELIŃCZAK
Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu

PODAŻ PŁYNÓW U ZAWODNIKA AMATORA PODCZAS STARTU W BIEGU 24-GODZINNYM

FLUID INTAKE OF AN AMATEUR ATHLETE WHILE PARTICIPATING IN A 24-HOUR RACE

Streszczenie

Podczas długotrwałych wysiłków o charakterze wytrzymałościowym niezwykle istotna jest odpowiednia podaż składników odżywczych w tym płynów. Nieodpowiednia ilość dostarczonych do organizmu płynów może powodować wiele niekorzystnych zmian w organizmie zawodnika. Utrzymywanie prawidłowej gospodarki wodno-elektrolitowej jest niezwykle istotne podczas długotrwałych wysiłków fizycznych. Celem pracy było pokazanie strategii podaży płynów u zawodnika amatora startującego w biegu 24h. Badaniom poddano mężczyznę w wieku 33 lat, który w dniach 19-20.10.2013 brał udział w biegu 24h organizowanego w ramach mistrzostw Polski. Uczestnicy zawodów mieli do pokonania jak największy dystans w ciągu 24 godzin trwania biegu. Badany zajął w tych zawodach 9 miejsce w klasyfikacji open uzyskując wynik 201,556km w czasie 22h 15min 37 sek. Materiał badawczy stanowiły szczegółowe zapiski ilości i jakości spożywanych płynów i pokarmów w dniu oraz trakcie trwania zawodów. Zastosowano metodę analizy dokumentu źródłowego którym był dzienniczek treningowy, skład ciała mierzono metodą bioimpedancji i rezystencji przy użyciu analizatora składu ciała Tanita Waga Analizator Składu Ciała Segmentowy BC 545, ilościową i jakościową ocenę sposobu żywienia dokonano przy pomocy programu dietetycznego Dietetyk1. Skład ciała zawodnika uległ zmianie w wyniku biegu na dystansie ponad 200km. Badany podczas wysiłku spożył ponad 10,5l płynów. Najczęściej spożywanymi płynami były płyny izotoniczne. Odpowiednia strategia podaży płynów może zapobiec wystąpieniu zjawisku odwodnienia co może mieć wpływ na uzyskany wynik w biegu 24h.

Słowa kluczowe: płyny, wysiłek fizyczny, odwodnienie.

Key words: evaluation, fluids, physical exertion, dehydration.

Wstęp

Podczas długotrwałych wysiłków o charakterze wytrzymałościowym niezwykle istotna jest odpowiednia podaż składników odżywczych w tym płynów. Nieodpowiednia ilość dostarczonych do organizmu płynów może powodować wiele niekorzystnych zmian w organizmie zawodnika. Utrzymywanie prawidłowej gospodarki wodno-elektrolitowej jest niezwykle istotne podczas długotrwałych wysiłków fizycznych ²¹⁶ ²¹⁷. Jej zaburzenie oraz od-

²¹⁶ Nutrition and athletic performance – Position of the American Dietetic Association, Dietitians of Canada, and the American College of Sports Medicine. J Am Diet Assoc. 2000, 100, s. 1543-1556.

²¹⁷ Maughan RJ, Shirreffs SM. (2007). Nutrition and hydration concerns of the female football player. Br J Sports Med, 42, s. 60 -63.

wodnienie może prowadzić do wystąpienia zjawiska hiperwolemii oraz hipertermii²¹⁸.

Szczególnie niebezpieczna dla osób podejmujących wysiłek fizyczny jest zbyt niska podaż płynów w trakcie wysiłku. Już 2% odwodnienie powoduje obniżenie maksymalnej wydolności tlenowej o 10-20%. Utrata 4% masy ciała może powodować: nudności, wymioty, biegunki i stopniowe dalsze pogorszenie wydolności. Natomiast przy utracie sięgającej 5% wydolność tlenowa mniejsza się nawet o 30%, powyżej 8% mogą pojawić się zawroty głowy, trudności oddychania, dezorientacja. Dalszy spadek jest bardzo niebezpieczny dla zdrowia, nasila się odwodnienie, przegrzanie organizmu i wszelkie konsekwencje związane z tym zjawiskiem^{219 220}. Celowym zatem jest stosowanie odpowiedniej strategii podaży płynów podczas wysiłków długotrwałych tym bardziej, że utrata płynów wraz z elektrolitami w wysiłkach tego typu-bieg 24h może być zjawiskiem niekorzystnym dla wydolności oraz zdrowia zawodnika.

Cel pracy:

Przedstawiona praca jest pracą kazuistyczną opisującą strategię podaży płynów podczas startu w biegu 24h u jednego zawodnika. Celem niniejszej pracy było przedstawienie strategii podaży płynów u zawodnika amatora startującego w biegu 24h. Aby zweryfikować cel pracy postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jak zmienił się skład ciała badanego w wyniku podjęcia długotrwałego wysiłku?
2. Jaką ilość płynów dostarczył zawodnik podczas biegu 24h?
3. Jaki typu płynów spożywał zawodnik podczas trwania zawodów?
4. Które płyny zawodnik spożywał najczęściej?

Materiał i metody:

Badaniom poddano mężczyznę w wieku 33 lat, który w dniach 19-20.10.2013 brał udział w biegu 24h organizowanego w ramach mistrzostw Polski. Uczestnicy zawodów mieli do pokonania jak największy dystans w ciągu 24 godzin trwania biegu. Badany zajął w tych zawodach 9 miejsce w klasyfikacji open uzyskując wynik 201,556km w czasie 22h 15min 37 sek. Materiał badawczy stanowiły szczegółowe zapiski ilości i jakości spożywanych płynów i pokarmów w dniu oraz trakcie trwania zawodów. Charakterystyka badanego została przedstawiona w tabeli 1.

²¹⁸ Szygula Z, Lubkowska A. Wysiłek fizyczny w różnych temperaturach otoczenia [w:] Fizjologia wysiłku i treningu fizycznego. Górski J (red), PZWL, Warszawa 2011, s. 166-182.

²¹⁹ Been A. Żywnienie w sporcie. Zysk i S-ka. Poznań 2008.

²²⁰ Brich K., MacLaren D., George K.: Fizjologia sportu. Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.

Tabela 1. Charakterystyka badanego

Parametr [jednostka miary]	Przed biegiem	Po biegu
Wysokość ciała [cm]	181	179,2
Masa ciała [kg]	83	80,6
Wiek [lata]	33	
zawartość tkanki tłuszczowej [%]	14,7	13,6
% zawartość wody [%]	62,3	61,2

Metody badawcze:

- analizę spożytych płynów podczas trwania zawodów dokonano metodą 24h wywiadu żywieniowego przy pomocy programu dietetycznego Dietetyk1.
- dane opracowano metodą analizy dokumentu źródłowego którym był dzienniczek treningowy
- do pomiaru składu ciała zastosowano metodę bioimpedancji i rezystencji przy użyciu analizatora składu ciała Tanita Waga Analizator Składu Ciała Segmentowy BC 545. Badania wykonano dwukrotnie przed rozpoczęciem zawodów oraz po biegu.

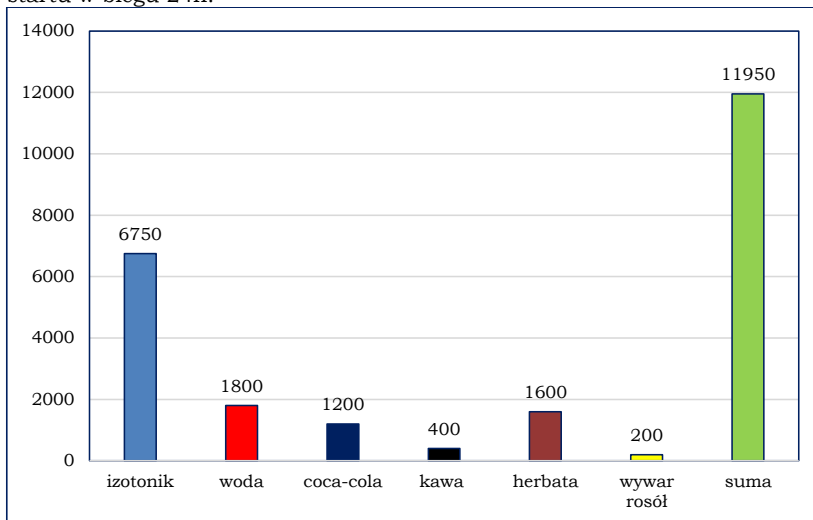
Wyniki:

Wyniki badań przedstawiono w tabeli 2 oraz na wykresie 1. Badany w trakcie biegu spożył łącznie 11950 ml płynów. Głównym napojem spożywanym w trakcie zawodów były napoje izotoniczne. Zawodnik spożywał napoje po każdej z 2480-metrowej pętli w miejscu bufetu zapewnionego przez organizatorów biegu. Stosowano jednorazowo podaż płynów w małych 100-200ml porcjach. Objętość płynów spożywanych podczas biegu przedstawiono na wykresie 1 z uwzględnieniem rodzaju spożytych płynów.

Tabela 2. Strategia przyjmowania płynów podczas zawodów na każdej 2480m pokonanej pętli.

ilość pętli	Spożyte płyny	ilość pętli	Spożyte płyny
1.	izotonik 150ml, woda 100ml	17.	izotonik 100ml, coca cola 100ml
2.	izotonik 150ml	18.	izotonik 100ml
3.	izotonik 100ml	19.	izotonik 100ml
4.	izotonik 100ml,woda 100ml	20.	izotonik 100ml
5.	izotonik 150ml,woda 100ml	21.	izotnik 100ml,woda 100ml
6.	herbata 100ml	22.	izotonik 100ml
7.	izotonik 150ml	23.	izotonik 100m,coca cola 100ml
8.	izotonik 100ml,woda 100ml	24.	izotnik 100ml
9.	izotnik 100ml	25.	izotonik 100ml
10.	izotonik 100ml	26.	izotonik 100ml
11.	izotnik 100ml	27.	izotonik 100ml,coca cola 100ml
12.	izotonik 100ml	28.	izotonik 100ml
13.	izotonik 100ml, coca cola 100ml	29.	izotnik 100ml, herataba 100ml
14.	izotonik 100ml	30.	izotonik 100ml
15.	izotonik 100ml	31.	izotonik 100ml
16.	izotonik 100ml	32.	izotonik 100ml

Wykres 1. Ilość i rodzaj spożytych płynów w ml przez badanego podczas startu w biegu 24h.

Dyskusja:

Podczas intensywnej i długotrwałej aktywności fizycznej, szczególnie w warunkach wysokiej temperatury zapotrzebowanie na płyny może sięgać nawet 2l/godz^{221 222}. Według Błażejczyk i wsp.²²³ w zależności od temperatury otoczenia oraz warunków pogodowych utraty płynów podczas biegów długotrwałych mogą wynosić 764-2162 ml/h. National Athletic Trainer's Association²²⁴ zaleca zaplanowanie nawodnienia przed oraz podczas zawodów tak, aby w czasie trwania wysiłku ograniczyć ubytek masy ciała do maksymalnie 2-3% masy ciała. Podobne wytyczne są uznawane przez American College of Sports Medicine, z którego wynika, że odwodnienie w trakcie wysiłku nie może być większe niż 2-3% masy ciała²²⁵. Objętość wypitych płynów natomiast powinna być o 25, a nawet 50% większa, niż straty płynów. W naszych badaniach zaobserwowaliśmy, że skład ciała badanego zmienił się w wyniku długotrwałego wysiłku fizycznego. Zmniejszenie masy

²²¹ Kolanowski W, Jędrzejczyk H. (1999). Żywność i napoje dla sportowców. Żywność, Żywnienie a Zdrowie. 4, s. 410-416.

²²² Zając A i wsp. Dietetyczne i suplementacyjne wspomaganie procesu treningowego. Wyd AWF, Katowice

²²³ Błażejczyk K., Szygula Z., Wpływ otoczenia na zdolność wysiłkową sportowca. Jak przygotować zawodnika do startu w Igrzyskach Olimpijskich w Atenach?, Sport Wyczynowy 2004, 5-6, 473-474.

²²⁴ Binkley H., Beckett J., Casa D. I wsp.: National Athletic Trainers' Association Position Statement Exertional Heat Illnesses, Journal of Athletic Training 2002, 3. 329-343.

²²⁵ Z. Kasprzak, Ł. Piłaczyńska-Szcześniak, Ł. Czubaszewski, Strategie żywieniowe w wysiłkach wytrzymałościowych, Studia i Materiały CEPL w Rogowie R. 15. Zeszyt 34 / 1 / 2013, s. 106

ciała badanego po biegu w stosunku do stanu z przed o 2,4kg co stanowiło ubytek rzędu 2,8% masy badanego. Ponadto w Naszych badaniach stwierdziliśmy, że poziom % zawartości wody mierzony analizatorem składu ciała również uległ zmianie z wartości 62,3% przed biegiem na 61,2% po biegu. Na tempo i poziom utraty wody z organizmu wpływają m.in. temperatura otoczenia oraz poziom aktywności fizycznej, są to także czynniki wyznaczające konieczność i sposób uzupełniania płynów ²²⁶. W naszych badaniach nie zaobserwowano ,aż tak dużego zmniejszenia się % zawartości wody w organizmie przed i po biegu. Być może wynikało to z faktu , że bieg odbywał się w drugiej połowie października a jego intensywność nie była wysoka. Istotnym działaniem podczas tak długiego wysiłku jest odpowiednia podaż płynów w celu uniknięcia zjawiska odwodnienia, które może niekorzystnie wpływać na zawodnika i pośrednio na uzyskany wynik sportowy. Zielkie i wsp. ²²⁷ podają, że zapotrzebowanie na płyny podczas intensywnego wysiłku może sięgać nawet 9,5 litra, co jest wynikiem zbliżonym do uzyskanego w analizie. Powyższa strategia stosowana przez zawodnika była zgodna z zaleceniami American Collage if Sports Medicine ²²⁸ oraz Athleic Trainers' Association²³⁰, które podają, że zawodnik co 15-20 minut podczas zawodów powinien uzupełniać 200-300ml płynów, przy czym najlepszym ich źródłem przy wysiłkach długotrwałych są napoje izotoniczne. W naszych badaniach badany zawodnik również dostarczał najczęściej do organizmu płyny izotoniczne w ilości 6750ml co przedstawiono na wykresie 1. Są one bardzo istotne w utrzymywaniu odpowiedniego poziomu nawodnienia organizmu oraz właściwej regulacji gospodarki wodno-elektrolitowej. Dodatkowym atutem tych płynów jest ich szybka resorpcja z przewodu pokarmowego oraz dostarczanie organizmowi niezbędnych węglowodanów ²³¹. Woda stanowiła drugi pod względem objętości dostarczony płyn. Zawodnik podczas całego wyścigu dostarczył jej na poziomie około 1800ml. Podczas zawodów badana osoba spożywała również inne płyny takie jak chociażby coca-cola. Celem takiej strategii jest dostarczenie w szybki sposób do organizmu węglowodanów prostych niezbędnych przy tak długotrwałych wysiłkach. Podobną strategię zaobserwowano w badaniach Speedy ²³² na triathlonistach.. Okazało się , że podczas startu zawodnicy na podobnym poziomie stosowali podobną strategię nawadniania organizmu. Łącznie dostarczyli średnio 9,2l płynów, najwięcej wody, płynu power ride oraz również coca-coli. Zastosowanie różnej drogi dostarczenie niezbędnych w tego typie wysiłku węglowodanów miało na celu polepszenie transportu i wchłanianości płynów co zaobserwował

²²⁶ R.J. Maughan. (2004). Zapotrzebowanie na wodę i elektrolity: efekt wysiłku fizycznego i warunków otoczenia. Sport Wyczynowy. 3-4, s. 43.

²²⁷ Zielke M. Zapotrzebowanie na wodę i ocena jej pobrania [w:] Woda w żywieniu i jej źródła. Brzozowska A, Gawęcki J (red). Wyd UP, Poznań 2008, s. 38-48.

²²⁸ American College of Sports Medicine. Position Stand: Exercise and fluid replacement. Medicine and Science in Sports and Exercise 1996, 28, s. 1-7.

²²⁹ American College of Sports Medicine, Position Stand: Heat and cold illnesses during distance running. Medicine and Science in Sport and Exercise 1996, 28, s. 1-10.

²³⁰ Binkley H., Beckett J., Casa D, op. cit.

²³¹ Szyguła Z, Cisoń T, Tyka A. (2006). Zastosowanie napojów izotonicznych u sportowców. Med. Sportiva. 10, s. 237-241

²³² Speedy Dale B. (2001). Fluid balance during and after Ironman Triathlon. Clinical Journal of Sport Medicine. 11, s. 34-50.

w swoich badaniach Jeukendrup i Moseley^{233 234}. Należy zauważyć, że wysiłek w triathlonie jest inny gdyż składa on się z 3 konkurencji. Poza tym czas jego trwania jest dużo krótszy niż w biegu 24h. Zaobserwowaliśmy również, że zawodnik amator spożywał podczas biegu ciepłe napoje takie jak herbata oraz kawa. Zawierają one kofeinę, która działa pobudzająco na układ nerwowy co ma na celu ograniczyć zjawisko znużenia przy tak długim wysiłku fizycznym. Ponadto podawanie ciepłych płynów jest ważne dla odpowiedniego funkcjonowania pracy żołądka. Podczas długotrwałego wysiłku fizycznego funkcjonowanie układu pokarmowego jest zaburzone, co często objawia się występowaniem dolegliwości żołądkowych^{235 236} dlatego podawane płyny zawierają odpowiednie stężenie węglowodanów oraz mikroelementów min sodu. We wszystkich przypadkach, takie napoje powinny zawierać sód (30-50 mmoli / L) gdyż zapewnia to optymalne wchłanianie i powinno skutecznie przeciwdziałać wystąpienia zjawisku hyponatraemia. W czasie wysiłku fizycznego praca układu pokarmowego jest zaburzona dlatego warto zwrócić uwagę na takie działania podczas biegu 24h. Podczas intensywnego wysiłku fizycznego ale także przy długotrwałym wysiłku fizycznym mogą pojawiać się liczne dolegliwości żołądkowe. Z badań Kozirok i wsp.²³⁷ spożycie płynów przez zawodników uprawiających różne dyscypliny sportowe jest zbyt niska czego konsekwencją może być powstawanie stanów zaburzenia świadomości, upośledzenia sprawności mechanizmów termoregulacyjnych, a także zmniejszenia zdolności do wysiłku, maksymalnej mocy aerobowej i wydolności anaerobowej oraz wytrzymałości mięśniowej²³⁸, co może wpływać na wynik sportowy nawet u biegaczy amatorów.

Wnioski:

Wysiłek długotrwały a takim zapewne jest bieg 24h może powodować zmiany składu ciała oraz wpływać na zaburzenie gospodarki wodno-elektrolitowej zawodnika amatora. Odpowiednia dieta żywieniowa w tym podaż płynów podczas trwania takiego typu wysiłku mogą być pomocne przy zoptymalizowaniu strategii biegu oraz pośrednio uzyskiwaniu lepszych wyników.

1. Wysiłek długotrwały (22h15min) spowodował zmianę składu ciała u badanego. Zaobserwowano zmniejszenie masy ciała o 2,4kg co stanowiło 2,8 % oraz zmniejszenie % zawartości wody z wartości 62,3 na 61,2%.
2. Zawodnik podczas wysiłku dostarczył 11950 ml płynów co wydaje się ilością wystarczającą do zaspokojenia zapotrzebowania na płyny

²³³ Jeukendrup AE., Moseley L.(2010). Multiple transportable carbohydrates enhance gastric emptying and fluid delivery. Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sport. 20, s.112-121.

²³⁴ Jeukendrup A. (2001). Nutrition for endurance sports: Marathon, triathlon, and road cycling. Journal of Sports Sciences. 29, s. 91-99

²³⁵ Pfeiffer B, Stellingwerff T, Hodson AB, I in. (2012). Nutritional intake and gastrointestinal problems during competitive endurance events. Med Sci Sports Exerc. 44, s. 344-351.

²³⁶ Jeukendrup A., op. cit.

²³⁷ Kozirok W., Babicz-Zielińska E. (2013). Ocena spożycia wody i napojów przez zawodników różnych dyscyplin sportowych, Problemy Higieny i Epidemiologii. 94, s. 262-265.

²³⁸ Mizera K., Mizera J. Znaczenie diety w sportach wytrzymałościowych, uprawianych na rekreacyjnym i wyczynowym poziomie, [w:] Zarządzanie i edukacja, Dwumiesięcznik Szkoły Wyższej im. Bogdana Jańskiego, Warszawa 2012, 85, s. 118.

wg wytycznych National Athletic Trainer's Association oraz American Collage if Sports Medicine.

3. Podczas startu zawodnik spożywał płyny izotoniczne, wodę, coca-colę oraz kawę i herbatę.
4. Podczas zawodów uczestnik badań dostarczył do organizmu największej płynów w postaci napojów izotonicznych 6750 ml , co jest bardzo istotne w tego typu biegach

Odpowiednia podaż płynów w tego typu wysiłkach jest bardzo ważną kwestią. Zarówno objętość jak i rodzaj spożytych płynów jest w tym przypadku bardzo istotna. Nieodpowiednia podaż płynów pod względem składu odżywczego może niekorzystnie wpływać na wydolność fizyczną, wystąpienie odwodnienia ,pojawienie się kurczy mięśniowych i przez to osiągnięcie niezadawalającego wyniku sportowego. Dlatego istotnym jest przeprowadzanie szerszych i bardziej szczegółowych analiz strategii podaży płynów u zawodników startujących w wysiłkach długotrwałych w celu jej zoptymalizowania, co może mieć znaczenie dla uzyskiwanie lepszych wyników sportowych.

Bibliografia:

- American College of Sports Medicine. Position Stand: Exercise and fluid replacement. *Medicine and Science in Sports and Exercise* 1996, 28.
- American College of Sports Medicine, Position Stand: Heat and cold illnesses during distance running. *Medicine and Science in Sports and Exercise* 1996, 28.
- Been A. Żywność w sporcie. Zysk i S-ka. Poznań 2008.
- Brich K., MacLaren D., George K.: Fizjologia sportu. Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- Kolanowski W., Jędrzejczyk H. (1999). Żywność i napoje dla sportowców. Żywność, Żywnienie a Zdrowie. 4.
- Błażejczyk K., Szyguła Z., Wpływ otoczenia na zdolność wysiłkową sportowca. Jak przygotować zawodnika do startu w Igrzyskach Olimpijskich w Atenach?, *Sport Wyczynowy* 2004, 5-6.
- Binkley H., Beckett J., Casa D. I wsp.: National Athletic Trainers' Association Position Statement Exertional Heat Illnesses, *Journal of Athletic Training* 2002, 3.
- Jeukendrup AE., Moseley L.(2010). Multiple transportable carbohydrates enhance gastric emptying and fluid delivery. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sport*. 20.
- Jeukendrup A. (2001). Nutrition for endurance sports: Marathon, triathlon, and road cycling. *Journal of Sports Sciences*. 29.
- Kasprzak Z., Pilaczyńska-Szcześniak L., Czubaszewski L., Strategie żywieniowe w wysiłkach wytrzymałościowych, *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* R. 15. Zeszyt 34 / 1 / 2013.
- Kozłok W., Babicz-Zielińska E. (2013). Ocena spożycia wody i napojów przez zawodników różnych dyscyplin sportowych, *Problemy Higieny i Epidemiologii*. 94.
- Maughan R.J., Shirreffs SM. (2007). Nutrition and hydration concerns of the female football player. *Br J Sports Med*, 42.
- Maughan R.J., (2004). Zapotrzebowanie na wodę i elektrolity: efekt wysiłku fizycznego i warunków otoczenia. *Sport Wyczynowy*. 3-4.
- Mizera K., Mizera J. Znaczenie diety w sportach wytrzymałościowych, uprawianych na rekreacyjnym i wyczynowym poziomie, [w:] Zarządzanie i edukacja, *Dwumiesięcznik Szkoły Wyższej im. Bogdana Jańskiego*, Warszawa 2012, 85.
- Nutrition and athletic performance – Position of the American Dietetic Association, Dietitians of Canada, and the American College of Sports Medicine. *J Am Diet Assoc*. 2000, 100.
- Speedy Dale B. (2001). Fluid balance during and after Ironman Triathlon. *Clinical Journal of Sport Medicine*. 11.
- Pfeiffer B, Stellingwerff T, Hodson AB, I in. (2012). Nutritional intake and gastrointestinal problems during competitive endurance events. *Med Sci Sports Exerc*. 44.
- Szyguła Z, Cison T, Tyka A. (2006). Zastosowanie napojów izotonicznych u sportowców. *Med. Sportiva*. 10.
- Szyguła Z, Lubkowska A. Wysiłek fizyczny w różnych temperaturach otoczenia [w:] *Fizjologia wysiłku i treningu fizycznego*. Górski J (red). PZWŁ, Warszawa 2011.
- Zajac A i wsp. Dietetyczne i suplementacyjne wspomaganie procesu treningowego. Wyd AWF, Katowice.
- Zielke M. Zapotrzebowanie na wodę i ocena jej pobrania [w:] *Woda w żywieniu i jej źródła*. Brzozowska A, Gawęcki J (red). Wyd UP, Poznań 2008.

AURELIUSZ KOSENDIAK, PAULINA LIMANOWSKA
 Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu

**PODAŻ WĘGLOWODANÓW W WYSIŁKACH DŁUGOTRWAŁYCH NA PRZY-
 KŁADZIE STARTU W TRIATLONIE NA DYSTANSIE IRONMAN**
THE SUPPLY OF CARBOHYDRATES DURING LENGTHY EXERTION PERIODS USING THE
PARTICIPATION IN AN IRONMAN DISTANCE TRIATHLON AS AN EXAMPLE

Streszczenie

U zawodników trenujących dyscypliny gdzie występuje długotrwały wielogodzinny wysiłek, biegi ultra, triathlon na dystansie ironman a także ultratriathlon odpowiednio zbilansowana dieta oraz cała strategia żywieniowa przed w trakcie oraz po zawodach jest istotnym elementem w dążeniu do sukcesu sportowego. Bez odpowiedniego postępowania żywieniowego nawet najlepiej opracowany plan treningowy może nie przynieść oczekiwanych efektów zarówno w wydłużeniu maksymalnego czasu wykonania wysiłku, zwiększenia jego intensywności, oraz poprawy zdolności kondycyjnych tj. siły, szybkości czy wytrzymałości. Odpowiedni poziom dostarczanych węglowodanów jest bowiem warunkiem utrzymania zasobów glikogenu, który pozwala utrzymać wysoką intensywność wykonywanego wysiłku, co nie jest bez znaczenia w dyscyplinach o tlenowym charakterze pracy. Na podstawie obserwacji i badań stwierdzono, że najodpowiedniejszą dietą dla zawodnika uprawiającego dyscypliny, w których główny udział w resyntezie energii mają procesy tlenowe, jest dieta zawierająca w swym składzie około 70% węglowodanów. Celem pracy było pokazanie podaży węglowodanów u zawodnika amatora startującego w triathlonie na dystansie Ironman. Materiał i metody: Osobą badaną był 32-letni mężczyzna, który uczestniczył w zawodach Ironman (dystans 226km). Materiał badawczy stanowiły szczegółowe zapiski ilości i jakości spożytych płynów i pokarmów w dniu oraz trakcie trwania zawodów. Zastosowano metodę analizy dokumentu źródłowego którym był dzienniczek treningowy, skład ciała mierzono metodą bioimpedancji i rezystencji przy użyciu analizatora składu ciała Tanita Waga Analizator Składu Ciała Segmentowy BC 545, ilościową i jakościową ocenę sposobu żywienia dokonano przy pomocy programu dietetycznego Dietetyk1. Wyniki: Zawodnik amator w dniu startu dostarczył do organizmu 1246g węglowodanów. Podczas samych zawodów spożycie węglowodanów było na poziomie 784 g. Najwięcej bo 445 g węglowodanów zawodnik spożył podczas najdłuższej konkurencji triathlonu czyli jazdy na rowerze. Wnioski: Głównym składnikiem energetycznym w wysiłkach długotrwałych są węglowodany. Ilość spożytych węglowodanów jest różna w zależności od konkurencji. Najczęstszym źródłem tego składnika odżywczego były płyny izotoniczne

Słowa kluczowe: odżywianie, węglowodany, wysiłek fizyczny, triathlon.
Key words: nutrition, carbohydrates, physical exercise, triathlon.

Wstęp

Głównym zadaniem żywienia w sporcie jest optymalne zabezpieczenie energetycznych i budulcowych potrzeb organizmu, a w odniesieniu do sportowca powinno ponadto sprzyjać rozwojowi zdolności wysiłkowej i regeneracji po dużych obciążeniach fizycznych²³⁹. Odpowiednio zbilansowana dieta i strategia żywieniowa podczas zawodów może stać się istotnym elementem pozwalającym osiągnąć sukces sportowy. Bez odpowiedniego postępowania żywieniowego nawet najlepiej opracowany i zrealizowany plan treningowy może nie przynieść oczekiwanych efektów. Problemy żywieniowe w sporcie należy traktować w kilku aspektach gdyż mogą one wynikać z następujących wymogów:

1. kaloryczność pożywienia powinna odpowiadać wielkości strat energetycznych, obliczanych dla każdego zawodnika indywidualnie
2. rozkład posiłków oraz ich kaloryczność powinna być podporządkowana reżimowi treningowemu
3. jakościowy skład pożywienia powinien być związany z metabolizmem charakterystycznym dla obciążeń treningowych.

Żywienie sportowców obejmuje również zagadnienia dotyczące żywienia przed startem w trakcie zawodów oraz w fazie restytucji powysiłkowej²⁴⁰.

Sposób żywienia może stanowić jeden czynników w osiągnięciu lepszych wyników sportowych, może często decydować o zwycięstwie lub porażce wśród osób uprawiających sport na wysokim poziomie. Wspomaganie procesu treningowego to również odpowiednie działania dietetyczne, które jest uwarunkowane rodzajem uprawianej dyscypliny. Ważny jest tu od charakter wykonywanego wysiłku oraz poziom sportowy zawodnika. Działania te mogą mieć wpływ na maksymalizację wyniku sportowego, co jest istotą w sporcie zawodowym. Należy pamiętać, że stosowane obciążenia treningowe w sporcie zawodowym powodują, że u sportowców występują dużo wyższe zapotrzebowania energetyczne. Dlatego ważne jest odpowiednie odżywianie, które ma na celu zaspokoić zwiększone zapotrzebowanie na: energię oraz składniki odżywcze takie jak węglowodany, białka, tłuszcze, a także witaminy, składniki mineralne oraz płyny. Odpowiednio zbilansowana dieta oraz racjonalna odnowa biologiczna powinna być podstawą i koniecznością racjonalnego postępowania żywieniowego²⁴¹.

U zawodników trenujących dyscypliny gdzie występuje długotrwały wielogodzinny wysiłek, biegi ultra, triathlon na dystansie ironman a także ultratriathlon odpowiednio zbilansowana dieta oraz cała strategia żywieniowa przed w trakcie oraz po zawodach jest istotnym elementem w dążeniu do sukcesu sportowego. Triathlon na dystansie Ironman liczy łącznie 226km i jest najbardziej prestiżowym dystansem na którym są rozgrywane zawody. W ciągu ostatnich 15 lat zaobserwowano znaczny wzrost popularności i ilości osób startujących na tym dystansie. Co roku, najbardziej prestiżowe zawody odbywają się na Hawajach i są to mistrzostwa świata^{242 243 244}. Bez

²³⁹ Jakowlew N. (1976). Problemy żywienia sportowców. Sport Wyczynowy, 3-4.

²⁴⁰ Barszowski P., Kosendiak J. Podstawy treningu sportowego w triathlonie. COS, Warszawa 1999.

²⁴¹ Bączek S, Szczęśniak Ł. Wybrane problemy żywienia w wysiłkach fizycznych. AWF Poznań 1986.

²⁴² Barszowski P., Kosendiak J., op. cit.

²⁴³ Jeukendrup. A. (2011). Nutrition for edurance sports: Marathon, triathlon, and road

odpowiedniego postępowania żywieniowego nawet najlepiej opracowany plan treningowy może nie przynieść oczekiwanych efektów zarówno w wydłużeniu maksymalnego czasu wykonania wysiłku, zwiększenia jego intensywności, oraz poprawy zdolności kondycyjnych tj. siły, szybkości czy wytrzymałości. Intensywny wysiłek fizyczny może spowodować nawet 20-krotny wzrost zapotrzebowania na energię. Najważniejszym substratem energetycznym dla pracujących mięśni podczas wysiłku są węglowodany. Zbyt mała ilość, bądź niedobór węglowodanów w organizmie sportowca podejmującego wysiłek długotrwały może prowadzić do wyczerpania zasobów glikogenu a co za tym idzie do zmniejszenia siły skurczu mięśni oraz zmniejszenia ich wytrzymałości co może mieć bezpośredni wpływ na wynik w zawodach. Organizm aby zaspokoić potrzeby energetyczne zaczyna wykorzystywać białka jako substraty energetyczne co przyczynia się do zwiększonego katabolizmu komórkowego który nie jest pożądanym zjawiskiem u sportowców. Odpowiedni poziom dostarczanych węglowodanów jest bowiem warunkiem utrzymania zasobów glikogenu, który pozwala utrzymać wysoką intensywność wykonywanego wysiłku, co nie jest bez znaczenia w dyscyplinach o tlenowym charakterze pracy²⁴⁵. Na podstawie obserwacji i badań stwierdzono, że najbardziej odpowiednią dietą dla zawodnika uprawiającego dyscyplinę, w których główny udział w resyntezie energii mają procesy tlenowe, jest dieta zawierająca w swym składzie około 70% węglowodanów²⁴⁶. Niezależnie od dystansu na jakim rozgrywany jest triathlon, odwodnienie oraz nieodpowiednia podaż węglowodanów są najbardziej prawdopodobnymi przyczynami zmniejszenia intensywności wysiłku co ma bezpośredni wpływ na wynik sportowy. Innymi problemami związanymi ze sposobem żywienia podczas zawodów mogą być problemy żołądkowe, hipertermia i hiponatremia²⁴⁷. Mogą być one groźne dla zdrowia zawodników, szczególnie na dystansach długich gdzie często rywalizacja trwa powyżej 14h²⁴⁸. Jedną z metod zwiększenia zasobów węglowodanów w organizmie jest superkompensacja glikogenu. Właściwy proces treningowy z odpowiednio dobranym procesem żywieniowym stanowi podstawę do osiągnięcia wysokiej wydolności fizycznej. Proces ten jest bardzo ważny w dyscyplinach o charakterze wytrzymałościowym. Superkompensacja glikogenu może mieć decydujący wpływ na wydolność podczas wysiłków długotrwałych²⁴⁹. Dlatego Tym bardziej istotne staje się w dzisiejszych czasach monitorowanie oraz analiza strategii podaży węglowodanów podczas wysiłków długotrwałych co może przyczyniać się do poprawy wyniku sportowego.

cycling. *Jo urnal of Sports Sciences*, 29, s. 91-99.

²⁴⁴ Speedy Dale B. (2001). Fluid balance during and after Ironman Triathlon. *Clinical Journal of Sport Medicine*. 11, s. 44-50.

²⁴⁵ Been A. *Żywienie w sporcie*. Zysk i S-ka. Poznań 2008.

²⁴⁶ Shepard J. Astrand P. *Endurance in Sport*. Blackwell Scientific Publications, Oxford 1992.

²⁴⁷ Jeukendrup. AE, Jentjens RL, Moseley L. (2005). Nutritional consideration in triathlon. *Sports Med.*, 35, s.163-181.

²⁴⁸ Speedy Dale B. (2001). Fluid balance during and after Ironman Triathlon. *Clinical Journal of Sport Medicine*. 11, s. 44-50.

²⁴⁹ Ronikier A.: *Fizjologia wysiłku w sporcie, fizjoterapii i rekreacji*. Centralny Ośrodek Sportu. Warszawa 2008

Cel pracy

Celem pracy była ocena ilościowa podaży węglowodanów w dniu startu oraz podczas zawodów na dystansie triathlonu Ironman (226km) u zawodnika amatora. Aby zweryfikować cel badawczy postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie składniki odżywcze stanowią główne źródło energii w dniu oraz podczas startu na dystansie triathlonu ironman?
2. Czy podaż węglowodanów w poszczególnych konkurencjach triathlonu była różna?
3. Jak wyglądała ilościowa podaż węglowodanów w dniu zawodów?
4. Co stanowiło główne źródło węglowodanów dla zawodnika?
5. Czy zawodnik stosował podczas startu inne produkty zawierające węglowodany np. specjalnego przeznaczenia żywieniowego?

Materiał i metody badawcze

Nasze badania to typowa praca kazuistyczna polegająca na szczegółowej analizie strategii żywieniowej prowadzonej przez badanego w okresie zawodów. Osobą badaną był 32-letni mężczyzna, który uczestniczył w zawodach Ironman (dystans 226km). Materiał badawczy stanowiły szczegółowe zapiski ilości i jakości spożytych płynów i pokarmów w dniu oraz trakcie trwania zawodów. Charakterystyka badanego została przedstawiona w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka badanego

Parametr [jednostka miary]	
Wysokość ciała [cm]	181
Masa ciała [kg]	81
Wiek [lata]	32
Płeć	mężczyzna
Staż zawodniczy [lata]	2
BMI	24,7
Czas trwania wysiłku [min]	688
zawartość tkanki tłuszczowej [%]	14,2
% zawartość wody [%]	60,5

Dane opracowano metodą analizy dokumentu źródłowego którym był dzienniczek treningowy. Skład ciała zmierzono metodą bioimpedancji i rezystencji przy użyciu analizatora składu ciała Tanita Waga Analizator Składu Ciała Segmentowy BC 545. Analizę ilościową i jakościową oceny sposobu żywienia przeprowadzono przy użyciu programu dietetycznego Dietetyk1.

Wyniki

W tabelach 2-6 przedstawiono ilość oraz jakość spożytych składników spożywczych. Produkty podzielono na podstawowe składniki odżywcze takie jak białko, tłuszcz, węglowodany. W tabelach przedstawiono strategię żywienia w dniu startu zaczynając od śniadania, po pływaniu podczas jazdy na rowerze (z podziałem na 6 identycznych pętli po 30km każda, okres przed biegiem, bieg z podziałem na 4 pętli po 10,5 km każda oraz posiłek po zawodach. W tabeli 1 przedstawiono wartości odżywcze oraz ilość produktów spożytych na śniadanie w dniu startu około 2,5h przed startem.

Tabela 2. Wartości odżywcze i ilość składników odżywczych spożytych przed startem

Produkt	Masa	kcal	Białko	Tłuszcz	Węglowodany ogółem [g]
Płatki owsiane	150	549	17,9	10,8	104,0
Morele	30	14	0,3	0,1	3,6
Rodzynki suszone	40	111	0,9	0,2	28,5
Orzechy laskowe	30	192	4,3	18,9	4,5
Sok z czarnej porzeczki	330	175	1,0	0,3	41,9
Napój izotoniczny	700	161	0,0	0,0	37,8
łącznie		1202	24,4	30,3	220,2

Wartość kaloryczna spożytego śniadania była na poziomie 1200 kcal. Ponad 70% kalorii dostarczonych do organizmu 2,5 godziny przed wysiłkiem pochodziła z węglowodanów oraz 20% z tłuszczu. W pierwszym posiłku dostarczono 1030 ml płynów w postaci wody oraz soku porzeczkowego.

Tabela 3. Wartości odżywcze i ilość składników odżywczych spożytych podczas pobytu w I boksie, po pływaniu czyli w 82 minucie trwania wysiłku

Produkt	Masa	kcal	Białko	Tłuszcz	Węglowodany ogółem
batonik energetyczny	40	162	13,5	6,3	12,8
żel energetyczny	55	98	0,7	0,0	23,6
Woda	300	0	0,0	0,0	0,0
Napój izotoniczny	700	161	0,0	0,0	37,8
łącznie		421	14,2	6,3	74,2

Wartość kaloryczna spożytego posiłku w boksie I była na poziomie 421 kcal. Główny składnik odżywczy stanowiły węglowodany, których dostarczono prawie 75g. Pływanie na dystansie 3,8km które jest pierwszą konkurencją triathlonu ironman może powodować utratę płynów dlatego niezbędnym działaniem w I boksie jest ich uzupełnienie. Zawodnik spożył 700ml płynu izotonicznego oraz 300 ml wody. W celu szybkiego uzupełnienia węglowodanów zastosowano żel energetyczny oraz batonik energetyczny co przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 4. Wartości odżywcze i ilość składników odżywczych spożytych na każdej z sześciu – 30km pętli jazdy na rowerze-od około 90 minuty do 455minuty trwania wysiłku

Produkt	Masa	kcal	Białko	Tłuszcz	Węglowodany
batonik energetyczny	40	162	13,5	6,3	12,8
Woda	700	0	0,0	0,0	0,0
Napój izotoniczny	700	161	0,0	0,0	37,8
żel energetyczny	55	98	0,7	0,0	23,6
łącznie		2526	85,2	37,8	445,2

W tabeli 4 przedstawiono sposób żywienia (wartość kaloryczna, ilość poszczególnych składników odżywczych podczas jazdy na rowerze na dystansie 180km-6 pętli po 30km oraz sumę spożytych składników podczas jazdy na rowerze. Zawodnik stosował identyczne żywienie na każdej pętli jazdy na rowerze dlatego tabela 4 odnosi się do każdej z nich. Czas wysiłku na poszczególnych pętlach był podobny i wynosił dla każdej z nich 60min $\pm$ 4min.

Głównym składnikiem odżywczym dostarczonym do organizmu przez zawodnika podczas jazdy na rowerze były węglowodany. W ciągu 6h 15 minut wysiłku zawodnik spożył prawie 450 gramów węglowodanów. Podstawowe źródło węglowodanów stanowiły płyny izotoniczne, które podczas jazdy rowerem spożyto w ilości 4,2l. Inne płyny stanowiła również woda. Podaż płynów w takiej ilości była niezbędna, ponieważ temperatura otoczenia wzrosła do 32 stopni Celsjusza. w trakcie trwania zawodów. Badana osoba w celu zaspokojenia podaży węglowodanów spożywał produkty specjalnego przeznaczenia żywieniowego w postaci wysokowęglowodanowych żeli oraz batoników energetycznych co obrazuje tabela 4. Łączna ilość dostarczanych kalorii podczas drugiej konkurencji triathlonu była na poziomie 2526 kcal.

W tabeli 5 pokazano wartość kaloryczną spożytego posiłku w boksie II, która była na poziomie 421 kcal. Główny składnik odżywczy stanowiły węglowodany, których dostarczono prawie 75g. Zawodnik dostarczył również do organizmu 700ml płynu izotonicznego oraz 300 ml wody. W celu szybkiej podaży węglowodanów zastosowano środki specjalnego przeznaczenia żywieniowego w postaci żelu energetycznego oraz batonik energetyczny co szczegółowo przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Wartości odżywcze i ilość składników odżywczych spożytych podczas pobytu w II boksie w 455-505minucie wysiłku

Produkt	Masa	kcal	Białko	Tłuszcz	Węglowodany ogółem
batonik energetyczny	40	162	13,5	6,3	12,8
żel energetyczny	55	98	0,7	0,0	23,6
Woda	300	0	0,0	0,0	0,0
Napój izotoniczny	700	161	0,0	0,0	37,8
łącznie	421	14,2	6,3	74,2	

Ostatnią konkurencją triathlonu na dystansie Ironman jest bieg na dystansie klasycznego maratonu – 42.2km. Bieg był rozgrywany na 4 pętłach po 10,5km każda na której były umieszczone 3 punkty odżywcze. Zawodnik stosował identyczne żywienie na każdej pętli biegu dlatego tabela 6 odnosi się do każdej z nich. Czas wysiłku na poszczególnych pętłach był podobny i wynosił dla każdej 53min $\pm$ 5min. Główne źródło węglowodanów na tym etapie zawodów stanowiły żele energetyczne, coca-cola oraz napoje izotoniczne.

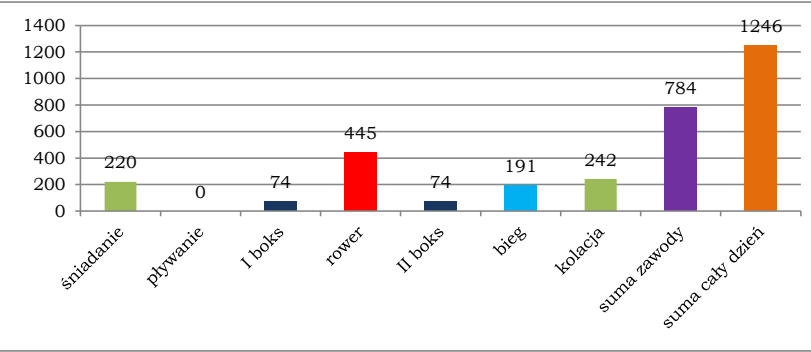
Tabela 6. Wartości odżywcze i ilość składników odżywczych spożytych na każdej z czterech – 10,5 km biegu 505-688 minuty wysiłku

Produkt	Masa	kcal	Białko	Tłuszcz	Węglowodany ogółem
Arbuz	100	36	0,6	0,1	8,4
Woda	200	0	0,0	0,0	0,0
coca-cola	100	42	0,0	0,0	10,4
żel energetyczny	55	98	0,7	0,0	23,6
Napój izotoniczny	100	23	0,0	0,0	5,4
łącznie		796	5,2	0,4	191,2

Na wykresie 1. Przedstawiono ilość spożytych węglowodanów w dniu startu. Łącznie zawodnik spożył 1246g węglowodanów. Oba posiłki przed i po zawodach zawierały podobną ilość węglowodanów 220g na śniadanie i 242g

na kolacje po zawodach. W trakcie wysiłku badany dostarczył łącznie 784g węglowodanów a największa ich ilość na poziomie 445g dostarczył w drugiej konferencji triathlonu czyli jazdy na rowerze.

Wykres 1. Ilość spożytych węglowodanów w gramach w dniu startu i podczas zawodów na dystansie Ironman

Odpowiednia strategia żywieniowa powinna być prowadzona nie tylko w trakcie zawodów, ale także przed ich rozpoczęciem oraz po zakończeniu. W tabeli 7 przedstawiono wartości odżywcze oraz ilość produktów spożytych po zakończeniu rywalizacji na dystansie Ironman.

Tabela 7. Wartości odżywcze produktów spożytych po zawodach

Nazwa produktu	Masa	kcal	Białko	Tłuszcz	Węglowodany ogółem
Mięso z piersi kurczaka bez skóry	150	149	32,3	2,0	0,0
Oliwa z oliwek	5	44	0,0	5,0	0,0
Ryż biały	100	344	6,7	0,7	78,9
Chleb żytni pełnoziarnisty	100	237	6,7	1,8	53,9
Baton Snickers	102	507	9,9	29,5	53,7
Sok z czarnej porzeczki	330	175	1,0	0,3	41,9
Zupa jarzynowa	200	56	2,8	2,2	8,6
Surówka z pomidorów	150	21	1,2	0,3	4,8
łącznie		1532	60,5	41,7	241,8

Dyskusja

Zawody Ironman to wysiłek trwający często kilkanaście godzin. W zależności od poziomu sportowego może od trwać od nieco ponad 7,5h do 17h bo tyle wynosi limit na cały dystans. Odpowiednia strategia żywieniowa, ilość, rodzaj oraz czas podania odpowiednich składników odżywczych i płynów podczas i w dniu zawodów może mieć wpływ na efektywność wykonanej pracy, intensywność wysiłku a co za tym idzie na wynik sportowy. Udowodniono również , że rodzaj stosowanej diety może mieć wpływ na poziom glikogenu w komórkach. U sportowców podejmujących tego typu wysiłki najbardziej korzystna jest dieta węglowodanowa, która zawiera 70% dziennej

wartości kalorycznej spożywanych pokarmów²⁵⁰. Podczas wysiłku w triathlonie na dystansie długim który trwa między 7.45-17h podstawowym substratem energetycznym są kwasy tłuszczowe. Do ich utylizacji niezbędny jest równoległy proces resyntezy energii z węglowodanów, których nie może zabraknąć podczas całego trwania wyścigu. Zbyt duża intensywność wysiłku może spowodować wyczerpanie glikogenu mięśniowego oraz wątrobowego co w konsekwencji może spowodować przerwanie wykonywanej pracy. Celowym zatem i uzasadnionym jest dostarczanie podczas tak długiej pracy fizycznej węglowodanów. W naszych badaniach węglowodany stanowiły główne źródło energii dostarczonej przez zawodnika do organizmu podczas zawodów. Szczegółową analizę dostarczonych produktów odżywczych przedstawiono w tabelach 2-7 oraz na wykresie 1. Podczas zawodów na dystansie Ironman, w czasie 11h 27 min zawodnik dostarczył do swojego organizmu 784g węglowodanów 118g białka oraz 50g tłuszczów. W analizie uwzględniono również działanie żywieniowe przed jak i po zakończonym wysiłku. Oba te posiłki w dużej mierze zawierały również węglowodany, co przedstawiono w tabeli 2 i 7. Według zaleceń Australijskiego Towarzystwa Dietetyki Sportowej²⁵¹ posiłek przed startem na takim dystansie powinien być spożyty 2-2,5 godziny przed zawodami i powinien zawierać około 1,5-2g węglowodanów na kg masy ciała zawodnika. W innych badaniach dowiedziono, że triathloniści powinni spożyć 3-4 godziny przed startem około 200 to 300 g węglowodanów^{252,253}. Uczestnik badań spożył śniadanie 2,5 godziny przed startem dostarczając 220 gramów węglowodanów co stanowiło nieco większą ich ilość w przeliczeniu na kg masy ciała i była na poziomie 2,7g/kg. Takie postępowanie przed startem jest celowe i jest stosowane przez zawodników elity oraz amatorów w wysiłkach o charakterze wytrzymałościowym. Podczas startu w zawodach triathlon ironman niezwykle istotna jest stała podaż węglowodanów w celu uzupełnienia poziomu glukozy we krwi i zaoszczędzenia puli glikogenu mięśniowego i wątrobowego głównego substratu energetycznego dla pracujących mięśni. W Naszych badaniach okazało się, że węglowodany dostarczane do organizmu zawodnika były głównie w postaci płynów izotonicznych gdzie ich stężenie było na poziomie 5-8% co jest słuszną strategią wg zaleceń i norm dla tego typu wysiłku²⁵⁴. Należy jednak zwrócić uwagę, że z drugiej strony podaż płynów w których jest zbyt duże stężenie węglowodanów może być przyczyną licznych problemów żołądkowych, które często występują podczas tak długiego wysiłku u triathlonistów²⁵⁵. Ponadto podczas zawodów zawodnik stosował specjalne żele i batoniki energetyczne zawierające szybko przyswajalne węglowodany co przedstawiono w tabelach 2-6. Istnieją różne doniesienia na temat podaży węglowodanów w tego typu wysiłkach. W badaniach Kimber udowodniono, że zwiększona podaż węglowodanów może być jedną z metod poprawy zdol-

²⁵⁰ Bergstrom J, Hermansen L., Hultman E. i in. (1970). Diet, muscle glycogen and physical performance. Diet and Athletics.

²⁵¹ Jentjens R., Shaw C, Birtles T, I in. (2005). Oxidation of combined ingestion of glucose and sucrose during exercise. Metab. Clin. Exper., 54, s. 610-618.

²⁵² Jeukendrup A., Jentjens RL, Moseley L., op. cit.

²⁵³ Robins A. Nutritional Recommendations for Competing in the Ironman Triathlon. Current Sports Medicine Reports 2007, 6, s. 241-248.

²⁵⁴ Jentjens R., Shaw C, Birtles T, op. cit.

²⁵⁵ Jeukendrup A., Jentjens RL, Moseley L., op. cit.

ności wysiłkowej u triathlonistów²⁵⁶. W innych badaniach zaobserwowano również podobną zależność²⁵⁷. Nie istnieje stała ilość podaży węglowodanów w tego typu wysiłkach. Według badań ilość ta waha się od 60 gramów na godzinę 30-90g wg American College of Sports Medicine ale są też doniesienia w których podczas wysiłków długotrwałych na rowerze zaleca się 1,2-1,4g /kg/h²⁵⁸. W badaniach Kimber średnia podaż węglowodanów podczas startu była na poziomie 1g/kg/h masy ciała dla kobiet oraz 1,1g/kg/h u mężczyzn²⁵⁹. Największą podaż węglowodanów w tych samych badaniach zaobserwowano podczas jazdy na rowerze i była ona na poziomie 1,5g/kg masy ciała/h. Wg innych zaleceń podczas jazdy na rowerze podaż węglowodanów na poziomie 1,2g/kg masy ciała/h jest wystarczająca do pokrycia zapotrzebowania energetycznego na ten składnik odżywczy podczas zawodów Ironman²⁶⁰. W naszej analizie zaobserwowano podobną zależność. Największą podaż węglowodanów odnotowano u zawodnika amatora podczas jazdy na rowerze. Należy dodać, że jazda na rowerze jest najdłuższą jeśli chodzi o czas trwania konkurencją triathlonu. Badany dostarczył łącznie podczas jazdy na rowerze w czasie 6:16 min węglowodanów na poziomie 445g co stanowiło wartość 0,9g/kg masy ciała/h co przedstawiono w tabeli 4. Łatwo stwierdzić, że podaż węglowodanów u badanego zawodnika była dużo niższa niż ogólnie przyjęte zalecenia podaży tego składnika podczas jazdy na rowerze. Być może miało to wpływ na zmniejszenie intensywności wysiłku i prędkości jazdy na dwóch ostatnich 30km pętach tej konkurencji przez badanego a przez to pośrednio do uzyskania gorszego wyniku niż możliwości wysiłkowe w dniu startu. Łącznie podczas całego startu i wysiłku który trwał około 688 minut zawodnik dostarczył do organizmu 784g węglowodanów, czyli według przeliczeń 0,85g / kg/h. Wyliczona wartość średnia podaży węglowodanów dla mężczyzn podczas całego wyścigu Ironman w badaniach innych autorów była na poziomie 1,1g²⁶¹. Uzyskane w naszym pomiarze wartości z całego wyścigu czyli pływania, jazdy na rowerze oraz biegu były niższe o 23% od zaleceń stosowanych na tym dystansie, co może świadczyć o nie pełnym zabezpieczeniu podaży tego składnika odżywczego podczas takiego typu wysiłku u badanego zawodnika amatora. Być może bardziej optymalna strategia żywieniowa spowodowałaby by osiągnięciem lepszego wyniku sportowego przez zawodnika amatora startującego na tym dystansie.

Wnioski:

1. Główne źródło energii w dniu oraz podczas startu na dystansie triathlonu ironman stanowiły węglowodany spożywane w różnej formie.
2. Podaż węglowodanów w poszczególnych konkurencjach triathlonu była różna w każdej konkurencji. Najwyższą podaż tego składnika od-

²⁵⁶ Kimber N., Ross J., Mason S. I in. (2002). Energy balance during an ironman triathlon in male and female triathletes. *Int. J. Sport Nutr. Exerc. Metab.* 12, s. 47-62.

²⁵⁷ Pfeiffer B., Stellingwerff T., Hodson A. I in. (2012). Nutritional intake and gastrointestinal problems during competitive endurance events. *Med. Sci. Sports Exerc.* 44, s. 344-351.

²⁵⁸ Asker E., Jeukendrup, Luke M. I in. (2006). Exogenous carbohydrate oxidation during ultraendurance exercise. *J. Appl. Physiol.* 100, s. 1134-1141.

²⁵⁹ Kimber N. Ross J., Mason S., op. cit.

²⁶⁰ Jentjens R. Shaw C, Birtles T, op. cit.

²⁶¹ Kimber N. Ross J., Mason S., op. cit.

- żywczego zaobserwowano podczas jazdy na rowerze 445g gdzie podczas biegu na poziomie 191g.
3. Badany w dniu zawodów dostarczył do organizmu łącznie 1246 gramów węglowodanów w tym podczas zawodów 784g.
 4. Głównym źródłem dostarczanych węglowodanów dla zawodnika podczas startu były płyny izotoniczne, które zawierały węglowodany w stężeniu 5-8%.
 5. Podczas startu w zawodach badany zawodnik stosował produkty specjalnego przeznaczenia żywieniowego w postaci płynów izotonicznych, żeli i batonów energetycznych, które zawierają w swoim składzie szybko przyswajalne węglowodany.

Bibliografia:

- Jakowlew N. (1976). Problemy żywienia sportowców. Sport Wyczynowy, 3-4.
- Barszowski P., Kosendiak J. Podstawy treningu sportowego w triathlonie. COS, Warszawa 1999.
- Bączyk S, Szczęśniak Ł. Wybrane problemy żywienia w wysiłkach fizycznych. AWF Poznań 1986.
- Jeukendrup. A. (2011). Nutrition for endurance sports: Marathon, triathlon, and road cycling. *Journal of Sports Sciences*, 29, s. 91-99.
- Speedy Dale B. (2001). Fluid balance during and after Ironman Triathlon. *Clinical Journal of Sport Medicine*. 11, s. 44-50.
- Been A. Żywnienie w sporcie. Zysk i S-ka. Poznań 2008.
- Shepard J. Astrand P. Endurance in Sport. Blackwell Scientific Publications, Oxford 1992.
- Jeukendrup. AE, Jentjens RL, Moseley L. (2005). Nutritional consideration in triathlon. *Sports Med.*, 35, s.163-181.
- Speedy Dale B. (2001). Fluid balance during and after Ironman Triathlon. *Clinical Journal of Sport Medicine*. 11, s. 44-50.
- Ronikier A.: Fizjologia wysiłku w sporcie, fizjoterapii i rekreacji. Centralny Ośrodek Sportu. Warszawa 2008
- Bergstrom J. Hermansen L., Hultman E. i in. (1970). Diet, muscle glycogen and physical performance. *Diet and Athletics*.
- Jentjens R., Shaw C, Birtles T, I in. (2005). Oxidation of combined ingestion of glucose and sucrose during exercise. *Metab. Clin. Exper.*, 54, s. 610-618.
- Robins A. Nutritional Recommendations for Competing in the Ironman Triathlon. *Current Sports Medicine Reports* 2007, 6, s. 241-248.
- Kimber N., Ross J., Mason S. I in. (2002). Energy balance during an ironman triathlon in male and female triathletes. *Int. J. Sport Nutr. Exerc. Metab.* 12, s. 47-62.
- Pfeiffer B., Stellingwerff T., Hodson A. I in. (2012). Nutritional intake and gastrointestinal problems during competitive endurance events. *Med. Sci. Sports Exerc.* 44, s. 344-351.
- Asker E. Jeukendrup, Luke M. I in. (2006). Exogenous carbohydrate oxidation during ultraendurance exercise. *J. Appl. Physiol.* 100, s. 1134-1141.

RAFAŁ GOTOWSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

**PUCHAR POLSKI NORDIC WALKING. PRÓBA OCENY ORGANIZACJI
I SĘDZIOWANIA IMPREZ
POLISH CUP NORDIC WALKING. TRYING TO ASSESS THE ORGANIZATION AND JUDGING
EVENTS**

Streszczenie

Od 2011 roku Polska Federacja - Nordic Walking, organizuje Puchar Polski w Nordic Walking. Na imprezach, w ciągu roku startuje od 2 do 3 tysięcy osób w każdym wieku i na różnych dystansach. Jednolite przepisy dotyczące organizacji zasad konkurencji i sędziowania są zastosowane do wszystkich. Analizy które zostały przeprowadzone w artykule, pozostawiono do rozwiązań pozytywnych weryfikacji. Potwierdzono również, że największe problemy z prawidłową techniką Nordic Walking mają osoby, które startują na dystansie 5 km.

Słowa kluczowe: Nordic Walking, rekreacja ruchowa, kategoria wiekowa, dyskwalifikacja, ostrzeżenie techniczne

Key words: Nordic Walking, physical recreation, physical recreation, age category, disqualification, technical warning

Wstęp

Szeroki, a w wielu przypadkach nietypowy zakres uczestnictwa Polaków w aktywności ruchowej sprawia, że odbywa się ona często poza standardowymi regulacjami prawnymi dotyczącymi sportu (*Ustawa o sporcie...2010*) i turystyki (*Ustawa o usługach turystycznych...1997*).

Dotyczy to nie tylko nowych form rekreacji, do których zaliczyć można m.in.: maraton w Nordic Walking rozgrywany w Polsce na dystansie 42 km, będącą imprezą organizowaną w zakresie biegów długich, ale odnosi się to również do turystyki. Przykładem są nakładające się na siebie tradycyjne szlaki turystyczne, wytyczone i utrzymywane przez PTTK (*Instrukcja znakowanie...2007*) ze szlakami Nordic Walking. Z tą kwestią wiąże się zagęszczenie oznaczeń w sieci już utrwalonych symboli szlaków turystycznych, co może powodować problemy z orientacją, ale także tworzenie nowych dróg ruchu turystycznego, które nie zawsze są przygotowane przez odpowiednio przeszkoloną kadrę w tym zakresie, czego nie można powiedzieć o działaniach PTTK.

Mając na uwadze fakt, że nic nie może odbywać się poza literą prawa, należy pamiętać o sferze przepisów tworzonych przez różne związki i towarzystwa w ramach ich działalności statutowej. Znaczna część powstających na tej płaszczyźnie rozwiązań prawnych to regulacje o charakterze autonomicznym, co wynika bezpośrednio z faktu, że działają one w formie stowarzyszeń, a więc jednostek samorządowych, które samodzielnie określają swoje cele i programy działania (Fundowicz A., 2013). Wszystkie powstające

tak regulacje mają jednak jedną wspólną cechę, tj.: zawierają się w zakresie obowiązującego prawa i muszą z niego wynikać.

Działalność Polskiej Federacji Nordic Walking (PFNW)

W Polsce działa kilka organizacji zajmujących się propagowaniem idei Nordic Walking. Należy do nich: Polska Federacja Nordic Walking, Polskie Stowarzyszenie Nordic Walking, Szkoła LEKI Nordic Walking Polska, Polska Szkoła Nordic Walking&Wellness, oraz Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej. Większość z tych podmiotów koncentruje swoją uwagę na propagowaniu Nordic Walking jako formy rekreacji ruchowej oraz przygotowywaniem kadry do uprawiania tej dyscypliny. Jednak dwie pierwsze organizują imprezy Nordic Walking w formule zawodów sportowych, są to Polska Federacja Nordic Walking (PFNW) oraz Polskie Stowarzyszenie Nordic Walking (PSNW).

Zgodnie ze statutem (*Statut PFWN...*), Polska Federacja Nordic Walking (PFNW) posiada osobowość prawną i działa na mocy ustawy prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2001r. Nr 79 poz. 855 z późn. zm.) oraz ustawy o sporcie (Dz.U. z 2010 r. Nr 127 poz. 857 z późn. zm.).

W myśl przyjętych zapisów, Federacja jest związkiem sportowym działającym w formie związku stowarzyszeń, mogącym być członkiem krajowych i międzynarodowych organizacji kultury fizycznej.

Wśród głównych celów jej działalności wyróżnia się m.in.:

- organizację, rozwój oraz popularyzacja sportu Nordic Walking w Polsce,
- realizację zadań w zakresie upowszechniania kultury fizycznej i sportu,
- rozwijanie zainteresowań sportowych oraz popularyzacja zdrowego stylu życia dzieci, młodzieży, osób dorosłych, starszych i niepełnosprawnych,
- wspieranie i organizacja inicjatyw społecznych związanych ze zdrowym stylem życia oraz programami profilaktycznymi,
- popieranie inicjatyw służących rozbudowie i adaptacji tras turystyczno-rekreacyjnych szczególnie pod kątem Nordic Walking,
- propagowanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy i działań dotyczących ochrony środowiska naturalnego jako miejsca aktywnego spędzania czasu,
- tworzenie wykwalifikowanych kadr szkoleniowych w zakresie kultury fizycznej z szczególnym uwzględnieniem Nordic Walking.

Federacja realizuje powyższe cele poprzez:

- organizowanie imprez charytatywnych, turystycznych i rekreacyjnych,
- wspieranie badań naukowych, udostępnianie swojej wiedzy w mediach,
- współpracę z osobami oraz instytucjami o podobnych celach działania,
- nawiązanie współpracy i kontaktów ze środowiskiem lokalnym,
- współpracę z organizacjami, placówkami i instytucjami zrzeszającymi osoby niepełnosprawne i ich rodziny celem popularyzacji

- sportu dla wszystkich,
- reprezentowanie Nordic Walking w krajowych i międzynarodowych organizacjach działających na rzecz Kultury Fizycznej,
- opracowanie kierunków rozwoju dyscypliny Nordic Walking,
- wydawanie oraz promowanie regulaminów i przepisów: technicznych, organizacyjnych i dyscyplinarnych obowiązujących w Nordic Walking.

Zawody Pucharu Polski Nordic Walking

Jak zaznaczono wcześniej, Polska Federacja Nordic Walking jest jednym z dwóch podmiotów zajmujących się organizacją zawodów Nordic Walking w nurcie sportowym.

Tego rodzaju imprezy organizowane są przez Federację od 2009 roku, kiedy to odbyły się I Mistrzostwa Polski w Nordic Walking w Gnieźnie. W 2010 roku zorganizowano drugą edycję imprezy tej rangi, która odbyła się również w Gnieźnie przy współudziale PFNW.

Od 2011 roku odbywa się Puchar Polski Nordic Walking na który składa się kilka imprez organizowanych w różnych częściach kraju (tab.1).

Tabela 1. Miejsca zawodów PPNW w latach 2011-2014.

2011	2012	2013	2014
Inowrocław	Polanica Zdrój	Polanica Zdrój	Trzebnica
Starogard Gdański	Inowrocław	Kolbuszowa	Kolbuszowa
Pakość	Pakość	Swidnik	Polanica Zdrój
Polanica Zdrój	Osielsko	Pakość	Grudziądz
Barlinek	Barlinek	Osielsko	Pakość
Iwonicz Zdrój	Hajnówka	Hajnówka	Osielsko
Gdańsk	Gdańsk	Gdańsk	Hajnówka
-	-	-	Gdańsk

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PFNW.

Federacja, organizując zawody wyznacza sobie następujące cele:

- popularyzację aktywności fizycznej prorodzinnej oraz zdrowego stylu życia Polaków dzięki Nordic Walking,
- wyłonienie najlepszych zawodników kategorii wiekowych kobiet i mężczyzn w ramach cyklu Pucharu Polski Nordic Walking,
- propagowanie idei aktywności fizycznej poprzez Nordic Walking wśród mieszkańców Polski wraz ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych, którzy chcą integrować się ze społeczeństwem pełnosprawnym,
- wzrost świadomości oraz wyrobienie nawyku systematycznej aktywności fizycznej w życiu przeciętnego Polaka.

W 2014 roku zawody PPNW tworzyły imprezy w: Trzebnicy, Kolbuszowej, Polanicy Zdroju, Roding (Niemcy) - tylko punktacja do półmaratonu,

Grudziądzu, Pakości, Osielsku, Hajnówce i Gdańsku. Impreza w Kolbuszowej miała dodatkowo rangę Pucharu Świata, natomiast w Osielsku rangę Mistrzostw Polski (tab.2).

Tabela 2. Liczba osób startujących w zawodach PPNW w 2014 r.

L.p.	Miejsce imprezy	Ogółem	Dystans		
			5km	10km	21km
1.	Trzebnica	279	180	51	48
2.	Kolbuszowa	472	338	95	39
3.	Polanica Zdrój	221	124	61	36
4.	Grudziądz	384	257	72	55
5.	Pakość	261	150	65	46
6.	Osielsko	401	233	104	64
7.	Hajnówka	553	431	78	44
8.	Gdańsk	482	355	81	46
Ogółem		3053	2068	607	378

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PPNW.

W 2014 roku do klasyfikacji końcowej zaliczono punkty zdobyte w zawodach Pucharu Pomorza (Koszalin, Sławno, Jarosławiec, Węgorzyno, Czaplinek, Sztum, Elbląg) i Pucharu Wielkopolski (Leszno, Wągrowiec, Śrem), na zasadzie: 1 miejsce – 10 pkt, 2 miejsce – 9 pkt, ...10 miejsce - 1 pkt. Nie miały one jednak decydującego znaczenie jeżeli chodzi o wynik końcowy najlepszych zawodników.

W całym cyklu PP obowiązuje podział na kategorie według płci, tj.: kobiety (K) oraz mężczyźni (M), a także według wieku. W zawodach organizowanych przez PPNW przyjęto następujący podział zawodników wg płci, wieku i dystansu:

1. Dystans 5 km

- K-Dzieci / M_Dzieci - do 13 lat
- K-Jun. / M- Jun. - od 14 do 17 lat
- K18-29 / M18-29 - od 18 do 29 lat
- K30-39 / M30-39 - od 30 do 39 lat
- K40-44 / M40-44 - od 40 do 44 lat
- K45-49 / M45-49 - od 44 do 49 lat
- K50-54 / M50-54 - od 50 do 54 lat
- K55-59 / M55-59 - od 54 do 59 lat
- K60-64 / M60-64 - od 60 do 64 lat
- K65-69 / M65-69 - od 64 do 69 lat
- K70+ / M70+ - od 70 lat wzwyż
- K Niepełnosprawni / M Niepełnosprawni - bez ograniczeń wieku (OPEN)

2. Dystans 10 km

- K18-29 / M18-29 - od 18 do 29 lat
- K30-39 / M30-39 - od 30 do 39 lat
- K40-49 / M40-49 - od 40 do 49 lat
- K50-59 / M50-59 - od 50 do 59 lat
- K60-69 / M60-69 - od 60 do 64 lat
- K70+ / M70+ - od 70 lat wzwyż

3. Dystans 21 km 97,5m

- K18-29 / M18-29 - od 18 do 29 lat
- K30-39 / M30-39 - od 30 do 39 lat
- K40-49 / M40-49 - od 40 do 49 lat
- K50-59 / M50-59 - od 50 do 59 lat
- K60+ / M60+ - od 60 lat wzwyż

System punktacji Pucharu Polski, a więc całego cyklu zawodów zakłada, że w każdej imprezie zawodnikom przyznawane są punkty za zdobyte miejsca, w układzie: 1 miejsce – 100 pkt, 2 miejsce – 80 pkt, ...33 miejsce – 2 pkt, kolejne miejsca po 1 pkt. (tab.3).

Tabela 3. Punkty klasyfikacji generalnej zdobyte przez najlepszych zawodników startujących w PPNW 2014 na dystansie 5 i 10km.

Dystans	Kategoria	PP Trzebnica	PP Kolbuszowa	PP Polanica Zdrój	PP Grudziądz	PP Pakość	PP Osielsko	PP Hajnówka	PP Gdańsk	Puchar Pomo- rza	Puchar wiel- kopolski	Suma pkt..
5 km	MD	100	100	100	100	100	100	100	100	30	0	830
	M50-54	100	100	100	80	100	80	100	100	27	30	817
	K40-44	100	80	100	100	100	100	100	80	0	0	760
10 km	M40-49	100	100	100	100	100	30	100	100	20	30	750
	K70+	100	100	100	100	100	100	0	100	0	0	700
	M30-39	100	100	0	100	80	70	100	100	0	0	650

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PPNW.

Zwycięzcą Pucharu w swojej kategorii wiekowej zostaje zawodnik, który uzyskał największą ilość punktów. Dorobek punktowy jest sumą wszystkich zawodów, w których uczestnik był sklasyfikowany. W przypadku wyniku *ex aequo* decyduje ilość zwycięstw. Jeżeli to nie daje rozstrzygnięcia wówczas bierze się pod uwagę kolejne najlepsze wyniki punktowe. W przypadku braku rozstrzygnięcia na tym poziomie, ostatecznie decyduje wynik bezpośredniej konfrontacji w ostatnich zawodach. Zawodnicy, którzy brali udział przynajmniej w jednej imprezie pucharowej są uwzględniani w klasyfikacji końcowej Pucharu.

Przepisy zawodów Pucharu Polski Nordic Walking

Głównym kryterium oceny startujących zawodników w rywalizacji jest prawidłowa technika przemieszczania się zawodnika w terenie. W myśl tego, marsz Nordic Walking (NW) jest definiowany przez Federację jako przemieszczanie się ruchem naprzemiennym krokami do przodu, z jednoczesnym odpychaniem się kijami, przy zachowaniu stałego kontaktu przynajmniej jednej stopy z podłożem. W trakcie zawodów dodatkowo zwraca się uwagę na inne elementy techniczne:

- naprzemianstronne odpychanie się kijami w rytm marszu (z zachowaniem naprzemiennej pracy ramion i nóg),

- obszerną pracę ramion podkreślaną minięciem dłonią biodra w płaszczyźnie strzałkowej (wyjątek stanowi nachylenie terenu powyżej 20%),
- odpychanie się kijami podczas naprzemiennej pracy ramion w płaszczyźnie strzałkowej (przód – tył, a nie na boki),
- stosowanie techniki fitness (zalecane),

Podczas marszu niedozwolone jest nadmierne pochylanie ciała w przód, wbijanie kijów pod kątem prostym (przed linią ciała) oraz obniżanie środka ciężkości.

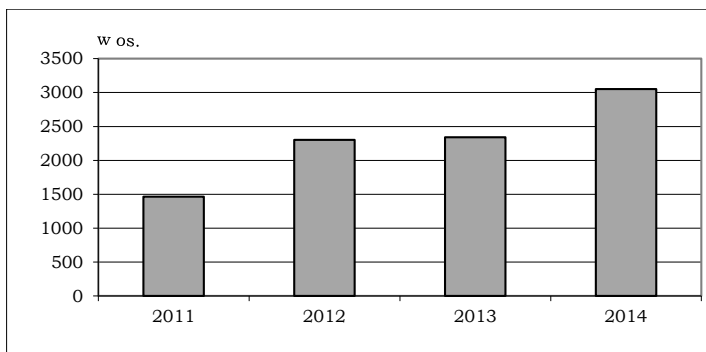
Jak pokazują dokonane obserwacje, znaczna część rywalizujących osób ma problemy w tym zakresie w trakcie zawodów, co powoduje częste ostrzeżenie ze strony sędziów znajdujących się na trasie, a nawet dyskwalifikacje. Należy tu jednak powiedzieć, że nie są to błędy występujące wyłącznie wśród początkujących zawodników. Dotyczą one wszystkich, bez względu na doświadczenie, a czynnikiem decydującym o tym są bardzo często emocje wpływające bezpośrednio na elementy techniczne.

Przepisy Federacji zakładają niezależne działanie od siebie sędziów oraz opieranie swojej oceny jedynie na własnych obserwacjach. Zgodnie z nimi, w zawodach NW powinno być minimum siedmiu sędziów oceniających (łącznie z sędzią głównym). Organizacyjnie, Federacja często wzmacnia obsadę sędziowską osobami z zewnątrz. W przypadku zawodów w Pakości, rozgrywanych w 2013 roku, byli to nauczyciele-wolontariusze prowadzący nadzór nad przebiegiem zawodów w wyznaczonych punktach.

Uczestnik w trakcie zawodów jest informowany, kiedy jego poruszanie się warunków terenie nie spełnia warunków dotyczących prawidłowej techniki. Na pierwszym etapie wiąże się to z bezpośrednimi ostrzeżeniami. Polega to, na pokazaniu żółtego znacznika zawodnikowi, jego zatrzymaniu i zaznaczeniu czerwonej kreski na numerze startowym, z odnotowaniem w protokole sędziowskim. Trzy ostrzeżenia, a więc 3 czerwone kreski na numerze startowym i 3 wnioski w protokołach sędziowskich skutkują dyskwalifikacją, w porozumieniu z sędzią głównym. Od decyzji podjętej przez sędziego przysługuje prawo odwołania się do komisji odwoławczej. Odwołanie musi być złożone w ciągu 30 minut od ogłoszenia oficjalnych wyników. Komisja odwoławcza składa się z przedstawiciela organizatora, przedstawiciela PFNW oraz sędziego głównego zawodów. Decyzja komisji odwoławczej jest ostateczna. Nie istnieje dalsza możliwość składania odwołań do innych ciał.

Zastosowanie przepisów sędziowskich w zawodach

W latach 2011-2014 rozegrano pod patronatem Federacji 29 imprez pucharowych, które ukończyło 9130 zawodników (ryc. 1).

Ryc.1. Zawodnicy, którzy ukończyli imprezę PPNW w latach 2011-2014.

Analiza wyników zawodów Pucharu Polski Nordic Walking pozwoliła określić pewne prawidłowości dotyczące popełnianych błędów technicznych przez ich uczestników w trakcie zawodów, skutkujących ingerencją sędziowską i zastosowaniem odpowiednich przepisów. Pod uwagę wzięto ostrzeżenia dotyczące techniki marszu, które udzielono w 2012 roku w trakcie zawodów w Pakości oraz Gdańsku. W Pakości wystartowały 282 osoby, co stanowiło wartość zbliżoną do średniej liczby zawodników przyjeżdżających na imprezy PPNW do tego miasta, natomiast w Gdańsku na starcie stanęło 408 zawodników. Jest to impreza finałowa całego Pucharu, co skutkuje stosunkowo większym udziałem osób niż w innych zawodach. W Pakości, sędziowie udzielili zawodnikom 25 ostrzeżeń technicznych, które jednak nie skutkowały dyskwalifikacją. W tej liczbie 68% ostrzeżeń przypadło mężczyznom, natomiast 32% kobietom. Najwięcej ostrzeżeń otrzymali zawodnicy na dystansie 5km 76%. W przypadku tego dystansu mężczyźni otrzymali 58% wszystkich ostrzeżeń. Biorąc pod uwagę kategorie wiekowe, na trasie 5km, najwięcej ostrzeżeń otrzymali mężczyźni w kategoriach MDz i MJun. (45,5%) oraz M50, M60, M70 (36%). W przypadku kobiet startujących na dystansie 5km, ostrzeżenia dotyczyły wyłącznie zawodniczek startujących w kategoriach KDz. i K18 (38%), oraz K50 i K60 (72%). W odniesieniu do dłuższych dystansów, częściej ostrzeżenia otrzymywali mężczyźni niż kobiety. W zawodach w Gdańsku udzielono 34 osobom ostrzeżenia techniczne, które skutkowały w przypadku 1 osoby dyskwalifikacją. W odniesieniu do pokonywanych dystansów, większość ostrzeżeń 62% dotyczyło trasy 5km. Podobnie jak w Pakości, kobiety otrzymały mniej ostrzeżeń niż mężczyźni (70%) (tab.4).

Na najkrótszym dystansie (5km), żółte kartoniki otrzymali wśród mężczyzn przede wszystkim zawodnicy kategorii MDz i MJun. (46%) oraz M50, M60, M70 (42%). Dotyczyło to również kobiet.

Spowodowane jest to faktem, że na dystansie 5km mamy do czynienia z największym odsetkiem osób startujących po raz pierwszy, a z drugiej strony staruje tu najwięcej osób młodych, chcących uzyskać jak najlepszy wynik.

Tabela 4. Liczba ostrzeżeń udzielonych zawodnikom startującym w zawodach PPNW 2014 w Pakości i Gdańsku.

L.p.	Miasto	Ogółem	5km		10km		20km	
			M	K	M	K	M	K
1.	Pakość	25	11	8	3	0	2	1
2.	Gdańsk	34	13	8	3	2	6	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PPNW.

W 2011 roku, zdyskwalifikowano w całym cyklu pucharowym 4 zawodników (DSQ), 16 zawodników nie dokończyły trasy (DNF). W następnym roku dyskwalifikacja objęła tylko 1 osobę, ale 62 zawodników przerwało zawody, nie kończąc dystansów. W 2013 roku nie zanotowano już żadnej dyskwalifikacji, a w kategorii DNF znalazły się 3 osoby. W 2014 roku dyskwalifikacje spotkały 4 zawodników. Wiązało się to nie tylko wykluczenie startującego z rywalizacji o miejsca na podium, ale również stratą punktów w klasyfikacji pucharowej.

Podsumowanie

Nordic Walking w Polsce należy uznać po biegach i turystyce kwalifikowanej, za najbardziej masową formę rekreacji, która zakorzeniła się znacząco w ciągu ostatnich kilkunastu lat w przestrzeni lokalnej i świadomości ludzi. Odnosi się to szczególnie do osób starszych, znajdujących się już z racji wieku i swoich przyzwyczajeń poza typowymi formami organizacyjnymi aktywności fizycznej. To również dyscyplina nieustannie rozwijająca się, a dowodem tego jest nie tylko organizacja zawodów, gdzie w pojedynczych imprezach bierze udział nawet po kilkaset osób, ale też coraz powszechniejsze tworzenie szlaków i innej infrastruktury do uprawiania tego typu rekreacji.

Należy podkreślić, że kilkuletnia działalność Federacji na płaszczyźnie organizacji Pucharu Polski NW, doprowadziła do wypracowania przez nią stosunkowo jasnych kryteriów dotyczących organizacji imprez, a przede wszystkim przejrzystych zasad oceny startujących zawodników (*Przepisy zawodów...*). Wdrożone w życie rozwiązania regulują nie tylko kwestie oceny prawidłowej techniki marszu, ale jednoznacznie rozstrzygają sprawy: doboru sprzętu, zasad bezpieczeństwa i opieki medycznej na imprezach, zasad rozmieszczenia punktów odświeżania i odżywiania, doboru ubioru i obuwia przez zawodników, budowy tras, zasad ich opuszczania w trakcie imprezy, organizacji startu, sposobu sędziowania, kwestii ostrzeżeń i dyskwalifikacji, protestów i odwołań, prowadzenia pomiaru czasu, oraz spraw związanych z ogłaszaniem wyników końcowych. Ocena tych rozwiązań jest pozytywna, jednak należy mieć na uwadze coraz bardziej masowy charakter Nordic Walking, który wymusza w coraz większym stopniu wykorzystanie technik komputerowych, nie zawsze dostępnych dla organizatorów mniejszych imprez.

W sferze przepisów sędziowskich należy stwierdzić, że wypracowano dotychczas dosyć dobry zestaw narzędzi w tym zakresie. Świadczy o tym m.in. przedstawiona analiza ostrzeżeń sędziowskich, które koncentrują się głównie na osobach rozpoczynających uprawianie Nordic Walking, startujących

najczęściej na dystansie 5 km. Wątpliwości budzi jednak często niewystarczająca liczba sędziów na trasach zawodów oraz angażowanie do nadzoru wolontariuszy nie będących specjalistami w tym zakresie. Rozwiązaniem problemu mogłoby być wprowadzenie na imprezach dodatkowych sędziów „lotnych”, którzy prowadziliby ocenę zawodników w sposób aktywny na całej trasie wykorzystując jako środek transportu rower.

Bibliografia:

- Fundowicz A., 2013, Prawo sportowe, Wolters Kluwer Polska SA, s. 31
Instrukcja znakowania szlaków turystycznych, 2007, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Warszawa
Przepisy zawodów Nordic Walking (PZNW), Oficjalna strona domowa http://pfnw.eu/doc/ppnw2014/przepisy_sedziowskie_pfnw_2014.pdf (dostęp 10.09.2014),
Statut Polskiej Federacji Nordic Walking, Oficjalna strona domowa <http://www.pfnw.eu/index.php?page=statut> (dostęp 10.09.2014r.)
Ustawa o sporcie z dnia 25 czerwca 2010 roku, Dz. U. Nr 127, poz. 857,
Ustawa prawo o stowarzyszeniach, Dz.U. z 2001r. Nr 79 poz. 855 z późn. zm,
Ustawa o usługach turystycznych¹ z dnia 29 sierpnia 1997 roku, Dz. U. z 2014 r. poz. 196,

EWA KOPROWIAK, BEATA NOWAK, ALEKSANDRA LUBCZYŃSKA
Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu

EDUKACJA PRZYGODOWA JAKO ALTERNATYWA ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH NA PRZYKŁADZIE SPORTÓW EKSTREMALNYCH
ADVENTURE EDUCATION AS AN ALTERNATIVE EDUCATIONAL INFLUENCE ON THE EXAMPLE OF EXTREME SPORTS

Streszczenie

Wzrastająca w obecnych latach popularność sportów ekstremalnych (nurkowania i wspinaczki) jako formy rekreacyjnego spędzania czasu wolnego stała się inspiracją do badań na temat deklarowanego wpływu tych sportów na zmianę wybranych cech osobowości a tym samym możliwości wykorzystania jako nowych propozycji oddziaływań wychowawczych. Cel badań: określenie, jakie wartości są cenione w tych sportach przez osoby je uprawiające. Badania nad postrzeganiem wartości, jakie niosą poszczególne dyscypliny sportowe prowadzą do wyróżnienia wartości i zadań swoistych (czyli ukierunkowanych na rozwój poszczególnych sfer: osobowej czy społecznej) tychże dyscyplin. Metody badawcze: zmodyfikowana skala wartości cenionych w sporcie (Survey of Values In Sport) D.D. Simmonsa i R.V. Dickinsona. Badaniami objęto 61 osób uprawiających wspinaczkę oraz 232 osób nurkujących z terenu Polski. Badania potwierdzają wartość wspinaczki i nurkowania jako czynnika kształtującego osobowość (choć w innych wartościach) a także potwierdzają tezę o możliwości rozwijania umiejętności życiowych poprzez uprawianie tych dyscyplin.

Słowa kluczowe: edukacja przygodowa, wspinaczka, nurkowanie, wpływ, wartości wychowawcze sportu.

Key words: climbing, diving, adventure education, influence of, sports educational values.

Wstęp

Dorastanie jest niezwykle ważnym etapem rozwoju człowieka na płaszczyznach osobowej oraz społecznej²⁶². Płaszczyzna osobowa to m.in. wybór celów, przekonań, sposobów myślenia, które młody człowiek internalizuje. W płaszczyźnie społecznej istotne jest określenie do jakiej grupy młody człowiek przynależy. Jest to okres, gdy potrzeby identyfikacji z grupą oraz nawiązywania interakcji społecznych są bardzo istotne w procesie formowania własnej tożsamości²⁶³. Warto tu przytoczyć słowa znanego polskiego pedagoga S. Wołoszyna²⁶⁴, który podkreślał istotność podejmowania ba-

²⁶² Bardziejewska M. Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków? [w:] A. I. Brzezińska, Psychologiczne portrety człowieka, Gdańsk, 2004, s.345-377.

²⁶³ Johnson K.A., Klaas S.J., (2000). Scuba diving: the TIDE is in. The Project TIDE adventure program goes outside the traditional hospital environment and uses scuba diving to enhance self-esteem and problem solving abilities for teenagers with physical disabilities. Parks & Recreation, 35,7. s.64-69.

²⁶⁴ Wołoszyn S., Pedagogika wychowania fizycznego i sportu, [w:] Z. Dziubiński, Wychowawcze aspekty sportu, Warszawa, 1993, s. 19 -34.

dań w każdej dziedzinie wychowania w celu określenie wiedzy o mechanizmach i zjawiskach zachodzących w różnych polach aktywności (także sportowej) w celu projektowania i organizowania praktyki wychowawczej. Uczestnictwo w rekreacji może odgrywać istotną rolę we wspieraniu pozytywnej postawy osób – kreowaniu cech sprawczych. Programy wychowawcze oparte na sportach (w tym ekstremalnych) wydają się szczególnie ważne dla młodzieży ze względu na ich energię oraz skłonności do podejmowania ryzyka. Badania K.A. Johnsona i S.J. Klaas'a²⁶⁵ z udziałem sprawnej fizycznie młodzieży wykazały, że ci, którzy biorą udział w tego typu programach mają lepiej wykształcone poczucie własnej wartości niż ich rówieśnicy nie biorący udziału.

W ostatnich czasach coraz popularniejsze jest wykorzystywanie w tym celu różnych form aktywności o podwyższonym stopniu ryzyka, które w literaturze zachodniej określa się mianem rekreacji przygodowej (adventure recreation)²⁶⁶.

Edukacja przygodowa opiera się na wykorzystaniu takich form aktywności, które zwiększają prawdopodobieństwo wystąpienia określonego efektu wychowawczego.

Literatura przedmiotu wyróżnia cztery główne cechy edukacji przygodowej, które są określane jako czynniki sprzyjające modyfikacji działań ludzkich i tym samym kształtowaniu postaw: środowisko fizyczne, działanie (aktywność), przetwarzanie i grupa²⁶⁷. Efektem działania tych czynników jest wzrost samooceny podmiotu tej edukacji. Obecnie wykorzystuje się w tym celu różne formy turystyki.

G. L. Timken, J. McNamee²⁶⁸ sugerują włączenie nowych dyscyplin sportowych, które wywołują silne reakcje emocjonalne z powodu postrzeganego i/lub rzeczywistego poczucia zagrożenia jako realnych metod zmiany sfery psychicznej.

Jakość programu rekreacyjnego może być pomocna w opanowaniu pewnych umiejętności życiowych ułatwiających pomyślne przejście w dorosłość. W tym ujęciu sporty takie jak nurkowanie swobodne i wspinaczka posiadają cechy które mogą być wykorzystywane w edukacji przygodowej.

W obu dyscyplinach występuje specyficzne środowisko fizyczne (w nurkowaniu – pobyt na zmiennych głębokościach, w wspinaczce – na zmiennych wysokościach) oraz związany z eksploracją środowiska element ryzyka. W nurkowaniu swobodnym oraz we wspinaczce kładzie się ogromny nacisk na wzajemną asekurację i związane z tym poczucie odpowiedzialności za partnera. Potwierdzeniem związku nurkowania ze wzrostem odpowie-

²⁶⁵ Johnson K.A., Klaas S.J., (2000). Scuba diving: the TIDE is in. The Project TIDE adventure program goes outside the traditional hospital environment and uses scuba diving to enhance self-esteem and problem solving abilities for teenagers with physical disabilities. *Parks & Recreation*, 35,7. s.64-69.

²⁶⁶ Hsiao-Ming Ch.,Yu-Ting H. (2012). Paragliding Adventure Recreation Consumers' Activity Motivation, Enduring Involvement and Their Involved Behavior. *J Int Manag Stud.* 7, 2, s.61-74.

²⁶⁷ Passarelli A., Hall E., Anderson M. (2010) A Strengths-Based Approach to Outdoor and Adventure Education: Possibilities for Personal Growth, *Journal of Experiential Education*, 33, 2, s.120-135.

²⁶⁸ Timken G. L., McNamee J. (2012), New Perspectives for Teaching Physical Education: Pre-service Teachers' Reflections on Outdoor and Adventure Education, *Journal of Teaching in Physical Education*, 31, s.21-38.

działności są wyniki badań T.F. Ong, M.Ghazali²⁶⁹ wskazujące na pozytywną zależność między specyficznymi czynnikami związanymi z nurkowaniem a wzrostem tej cechy osób nurkujących.

Dodatkowo istotą obu sportów jest działalność fizyczna, która wyzwała różnego typu emocje: od lęku, niepewności do radości, euforii, ekscytacji²⁷⁰. Spostrzeżenia te stały się początkiem rozważań na temat możliwości wykorzystania aktywności sportowej postrzeganej jako sporty ekstremalne (związane z ryzykiem uprawiania ich) jako metod wspomagania rozwoju osobowości.

Punktem wyjścia stało się zbadanie jakie wartości są cenione w tych sportach przez osoby je uprawiające. Badania nad postrzeganiem wartości, jakie niosą poszczególne dyscypliny sportowe prowadzą do wyróżnienia wartości i zadań swoistych (czyli ukierunkowanych na rozwój poszczególnych sfer: osobowej czy społecznej) tychże dyscyplin.

Cel pracy

Dla celów badawczych interesujące wydawało się zbadanie możliwości oddziaływania wspinaczki oraz nurkowania na osobowość w kontekście wartości utożsamianych z tymi dyscyplinami.

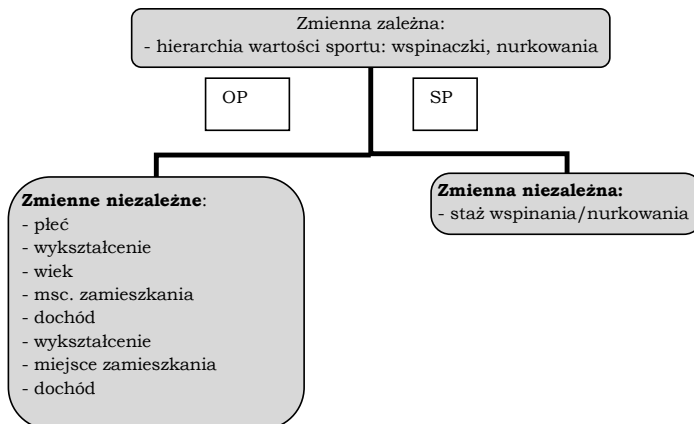
W pracy postawiono następujące problemy badawcze:

1. Jak kształtuje się hierarchia wartości sportu: wspinaczka i nurkowanie w opinii osób je uprawiających?
2. Czy istnieją różnice w postrzeganiu hierarchii wartości sportu w zależności od uprawianej dyscypliny (nurkowania i wspinaczki)?
3. Czy wartości sportu utożsamiane ze wspinaczką oraz nurkowaniem można rozpatrywać w kategorii ich wychowawczego oddziaływania?

Przyjęto model badawczy, w którym jako zmienne niezależne przyjęto płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i poziom dochodu oraz staż wspinania określony w latach. Zmienną zależną była hierarchia wartości sportu. Między nimi zachodzą zależności: obiektywnie pośrednie (OP) i sprawcze pośrednie (SP) – rycina 1.

²⁶⁹ Ong T.F., Ghazali M. (2012). SCUBA divers' underwater responsible behaviour: can environmental concern and divers' attitude make a difference? *Current Issues in Tourism*. 15, s.329-351.

²⁷⁰ Strauss M.B., Aksenov I.V. *Diving science. Essential physiology and medicine for divers*, Human Kinetics, 2004, s.207-210.

Rycina 1. Przyjęty model badawczy (opracowanie własne)

Ze względu na ograniczoną objętość tekstu przedstawiono tylko wyniki badań dla wybranych zmiennych.

Materiał i metody

W celu sprawdzenia wartości istotnych w nurkowaniu swobodnym i w wspinaczce dla badanych osób zastosowano skalę wartości cenionych w sporcie (Survey of Values In Sport) D.D. Simmonsa i R.V. Dickinsona²⁷¹, która została zmodyfikowana dla potrzeb badawczych. Skonstruowano następującą skalę wartości aktywności fizycznej składającą się z siedmiu grup: wartości intelektualne (możliwość zdobycia nowej wiedzy), wartości perfekcjonistyczne (możliwość utrzymania dobrej kondycji, zdrowia), wartości intrapersonalne (możliwość pokonywania własnych ograniczeń, samorealizacja), wartości socjocentryczne (możliwość realizowania założonego celu jako członek zespołu, postępowanie według planu; współdziałanie z innymi członkami zespołu), wartości emocjonalne (możliwość sprawdzenia się w ekstremalnych warunkach; źródło emocji, wrażeń; źródło ryzyka), wartości przyjemnościowe (przyjemność fizyczna – cieszenie się jakością doświadczeń płynących z ruchu; możliwość wypoczynku, relaksu; oderwanie się od codziennej krzątaniny, urozmaicenie w czasie wolnym, możliwość podróży w ciekawe miejsca wspinaczkowe/nurkowe), wartości prestiżowe

²⁷¹ Simmons D.D, Dickinson R.V. (1986), Measurement of values expression in sports and athletics, Perceptual and Motor Skills, 62, s.651-658.

(ekspozycja kompetencji – pokazanie i porównanie własnych umiejętności; źródło prestiżu wśród znajomych, możliwość zdobycia zawodu instruktora).

Metody statystyczne

W celu analizy danych wykorzystano następujące metody statystyczne. Ze względu na to, że rozkład zmiennych nie spełnił warunków normalności rozkładu zastosowano testy nieparametryczne. Dokonano porównania dwóch grup za pomocą testu rang U Manna-Whitneya, sprawdzono korelację porządku rang Spearmana. Hipotezy weryfikowano na poziomie $p < 0,05$.

Badania przeprowadzono na terenie Polski na przestrzeni lat 2006-2012. Ogółem przebadano 393 osoby, z tego 232 osoby nurkujące i 61 osób uprawiających wspinaczkę. U osób nurkujących 22 % stanowiły kobiety, a 78% mężczyźni. Wśród osób wspinających się były 23 kobiety, co stanowi 37,7% ogółu i 38 mężczyzn (62,3%).

Najliczniejszą grupę pod względem wieku w przypadku nurkowania stanowiły osoby mieszczące się w przedziale od 25-55 lat (79%), tak samo we wspinaczkę wśród badanych przeważały osoby w przedziale wiekowym 25-55 lat (54,1%).

Szczegółowe zestawienie danych pod względem wieku i posiadanego stażu uprawiania obu sportów przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie zmiennych wiek i staż dla nurkowania i wspinaczki

Charakterystyka	Nurkowanie swobodne N=232	Wspinaczka N=61
wiek		
17-24 lat	6,9%	45,9%
25-55 lat	79,0%	54,1%
Staż uprawiania		
Do 3 lat	45,3%	42,2%
3-5 lat	33,6%	27,9%
Pow.5 lat	21,1%	27,9%

Z danych dotyczących stażu wspinaczkowego i nurkowego wynika, że dla większości badanych są to stosunkowo krótko uprawiane dyscypliny (od roku do 3 lat). W obu dyscyplinach przeważającą kategorią wiekową był okres wieku dorosłego (25-55 lat).

Wartości cenione w nurkowaniu swobodnym i wspinaczkę

W celu zbadania preferencji określonych wartości nurkowania swobodnego skonstruowano skalę, składającą się z piętnastu twierdzeń, wzorowaną na skali Likerta. Każda osoba badana oceniała wartość charakteryzującą dany sport jako formę aktywności fizycznej. Współczynnik rzetelności skali był wysoki i wynosił 0,82. Wyniki przedstawione są w tabeli 2.

Tabela 2. Hierarchia wartości sportu w opinii osób nurkujących i wspinających się

wartości	a	b	c	d	e	średnia		SD
	%							
Możliwość zdobycia nowej wiedzy (1)								
nurkowanie	34,5	49,6	9,9	4,7	1,3	3,11	0,86	
wspinaczka	9,8	44,2	27,8	11,4	4,91	3,1	0,95	
Możliwość utrzymania dobrej kondycji, zdrowia (2)								
nurkowanie	30,6	46,6	13,4	7,8	1,7	2,97	0,95	
wspinaczka	47,5	39,4	8,2	4,9	0	2,9	0,95	
Pokonywanie własnych ograniczeń (3)								
nurkowanie	33,6	37,9	15,9	7,3	5,2	2,88	1,12	
wspinaczka	62,3	19,7	11,5	6,5	0	2,8	0,97	
Postępowanie według planu jako członek zespołu (4)								
nurkowanie	15,9	33,2	22,8	20,3	7,8	2,29	1,18	
wspinaczka	21,3	39,4	18,0	18,0	3,3	3,0	0,92	
Współdziałanie z innymi, pomaganie im (4)								
nurkowanie	22,8	42,2	17,2	14,7	3,0	2,67	1,08	
wspinaczka	27,9	41,0	21,3	9,8	0	3,1	0,80	
Źródło emocji, wrażeń (5)								
nurkowanie	45,3	40,5	8,2	4,3	1,7	3,23	0,90	
wspinaczka	45,9	44,3	4,9	4,9	0	2,8	0,90	
Możliwość sprawdzenia się w ekstremalnych warunkach (5)								
nurkowanie	27,2	33,2	15,9	17,2	6,5	2,57	1,24	
wspinaczka	50,8	22,9	9,9	9,8	6,6	2,9	0,96	
Źródło ryzyka (5)								
nurkowanie	12,1	19,8	22,8	27,2	18,1	1,81	1,28	
wspinaczka	36,1	32,8	4,9	21,3	4,9	3,1	0,97	
Możliwość wypoczynku, relaksu (6)								
nurkowanie	50,0	38,8	5,6	5,2	0,4	3,33	0,84	
wspinaczka	50,8	37,7	3,3	6,6	1,6	2,8	1,06	
Przyjemność fizyczna (6)								
nurkowanie	37,1	44,0	14,2	3,0	1,7	3,12	0,88	
wspinaczka	62,3	29,5	8,2	0	0	2,7	1,05	
Urozmaicenie w czasie wolnym (6)								
nurkowanie	42,7	46,1	5,6	4,3	1,3	3,25	0,85	
wspinaczka	44,3	36,1	9,8	9,8	0	2,9	0,93	
Możliwość podróżowania w interesujące miejsca nurkowe/wspinaczkowe (6)								
nurkowanie	45,7	41,4	9,1	3,0	0,9	3,28	0,82	
wspinaczka	44,3	19,7	19,7	9,8	3,3	2,6	0,96	
Ekspozycja kompetencji (7)								
nurkowanie	7,3	24,1	26,3	25,0	17,2	1,79	1,20	
wspinaczka	4,9	26,2	24,5	26,2	14,7	3,1	1,11	
Źródło prestiżu wśród znajomych (7)								
nurkowanie	5,2	12,5	25,0	28,9	28,4	1,37	1,17	
wspinaczka	3,4	13,1	18,0	44,2	21,3	3,0	1,20	
Możliwość zdobycia zawodu instruktora (7)								
nurkowanie	6,9	16,4	17,2	19,0	40,5	1,30	1,33	
wspinaczka	9,8	14,7	19,7	19,7	36,1	3,0	1,35	

a – tak, b – raczej tak, c – trudno powiedzieć, d – raczej nie, e – nie

(1) wartości intelektualne, (2) wartości perfekcjonistyczne, (3) wartości intrapersonalne, (4) wartości socjocentryczne, (5) wartości emocjonalne, (6) wartości przyjemnościowe, (7) wartości prestiżowe.

Analiza danych pozwala stwierdzić, że najwyższą wartością nurkowania swobodnego okazała się możliwość wypoczynku ($\bar{x}$ - 3,33) oraz możliwość podróżowania ($\bar{x}$ - 3,28). Za najmniej ważne badani uznali: zdobycie zawodu instruktora ($\bar{x}$ - 1,30), źródło prestiżu wśród znajomych ($\bar{x}$ - 1,37), ekspozycję kompetencji ($\bar{x}$ - 1,79) oraz, co warto podkreślić, źródło ryzyka ($\bar{x}$ - 1,81).

Wyniki badań pozwoliły sformułować opinię, że nurkowanie swobodne utożsamiane jest przez respondentów głównie z wartościami przyjemnościowymi oraz emocjonalnymi. Wysoka pozycja wartości emocjonalnych i intrapersonalnych świadczyć może, że badani realizują dzięki nurkowaniu przede wszystkim osobiste cele i potrzeby jednak nie związane z potrzebą doznania ekstremum.

Wyniki badań w grupie wspinaczy wskazują, że wspinanie się utożsamiane jest przez nich z innymi wartościami, niż w przypadku nurkowania. Przeważają tu wartości z grupy intrapersonalnych (ekspozycja kompetencji, źródło ryzyka, możliwość zdobycia nowej wiedzy - $\bar{x}$ - 3,1) ale także możliwość współdziałania z innymi ($\bar{x}$ - 3,1). Wysoko oceniane są także wartości typu: źródło prestiżu i postępowanie według planu jako członek zespołu ($\bar{x}$ - 3,0), utrzymanie dobrej kondycji ($\bar{x}$ - 2,9) ale także możliwość sprawdzenia się w ekstremalnych warunkach ($\bar{x}$ - 2,9). W środku preferencji plasują się wartości z grupy przyjemnościowych (możliwość wypoczynku, relaksu $\bar{x}$ - 2,8 także źródło emocji, wrażeń i możliwość pokonywania własnych ograniczeń $\bar{x}$ - 2,8. Najniższą wartością jest przyjemność fizyczna $\bar{x}$ - 2,7) i możliwość podróżowania w ciekawe miejsca ($\bar{x}$ - 2,6).

W badanej grupie wartość: źródło ryzyka, w porównaniu do grupy osób nurkujących ma wyższą wartość, co wskazuje, że dyscyplina ta postrzegana jest jako możliwość zaspokojenia potrzeby podwyższenia poziomu adrenaliny. Chociaż dla osób z najkrótszym i średnim stażem wspinania sport ten jest głównie utożsamiane jako źródło emocji i wrażeń.

Analizując związki pomiędzy wartościami nurkowania a zmiennymi społeczno-demograficznymi, stwierdzono różnicowanie preferencji poszczególnych wartości pod względem zmiennej wiek (tab.3).

Tabela 3. Preferencje wartości nurkowania swobodnego a zmienne społeczno-demograficzne

Zmienne		Średnia	SD	Liczebność
Wiek	17-24 lata	2,76	0,540	49
	24 - 55 lat	2,55	0,558	183
	Test U	-2,422*		232
Płeć	Kobiety	2,47	0,584	51
	Mężczyźni	2,63	0,548	181
	Test U	-1,376 ⁿⁱ		232

wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01^{**}$; $p < 0,05^*$; wartość statystycznie nieistotna - ni

W przypadku zmiennej, którą jest wiek, największe różnice zaobserwować można w pozycji wartości: źródło ryzyka, współdziałanie z innymi oraz zdobycie zawodu instruktora (tab. 4).

Tabela 4. Preferencje wybranych wartości nurkowania ze względu na wiek

Pozycja skali	Wiek		Test	
	do 24 lat (n = 49)	od 24 lat (n = 183)	średnia	SD
źródło ryzyka	2,18	1,29	1,70	1,27
współdziałanie z innymi	2,98	1,07	2,59	1,06
zdobycie zawodu instruktora	2,08	1,22	1,09	1,28

α -Cronbacha = 0,81; wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01^{**}$; $p < 0,05^{*}$; wartość statystycznie nieistotna - ni

Analogicznie analizując związki pomiędzy wartościami wspinaczki a zmiennymi społeczno-demograficznymi, nie stwierdzono różnicowania preferencji poszczególnych wartości pod względem płci oraz miejsca zamieszkania. Związek statystycznie istotny istnieje natomiast w przypadku zmiennej: wiek dla wartości takich jak: źródło ryzyka, możliwość zdobycia zawodu instruktora, współdziałania z innymi oraz możliwość podróżowania w ciekawe miejsca wspinaczkowe (tab. 5).

Tabela 5. Preferencje wybranych wartości wspinaczki ze względu na wybrane zmienne społeczno-demograficzne

Wartości wspinaczki	Test uManna - Whitneya	
	płeć	wiek
Źródło dobrej kondycji	0,2644 ⁿⁱ	0,0014 ^{**}
Źródło ryzyka	0,2397	0,0027 ^{**}
Możliwość współdziałania z innymi	0,0287 [*]	0,0316 [*]
Możliwość podróżowania w miejsca wspinaczkowe	0,96,87 ⁿⁱ	0,0290 [*]
Źródło prestiżu wśród znajomych	0,7266 ⁿⁱ	0,0542
Zdobycie zawodu instruktora	0,4005 ⁿⁱ	0,0007 ^{**}

wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01^{**}$; $p < 0,05^{*}$; wartość statystycznie nieistotna - ni

Dyskusja

Wyniki otwierają pole do dalszych badań dotyczących zagadnienia wzajemnych relacji pomiędzy preferencjami osobowościowymi a uprawianiem danego sportu. Niemniej uzyskane badania potwierdzają słuszność poglądów polskiego teoretyka i praktyka z zakresu teorii wychowania fizycznego, M. Demela o sporcie i rekreacji jako cennego źródła oddziaływań na młodzież. Jak pisał: „sytuacje wychowawcze, które występują we współzawodnictwie, kooperacji sportowej w czasie zawodów, turniejów, lotów, wspinaczki (...), przeżycia zawodnika i kibica, zwycięzcy i pokonanego – to sytuacje niespotykane w innych działach wychowania”²⁷². Uczestnictwo dzieci i młodzieży w programach edukacji przygodowej może wspierać ich charakterystyczna w tym okresie rozwojowym „elastyczność” psychiczna. Elastyczność

²⁷² za: Sas-Nowosielski K. (2001). Mity i fakty resocjalizacji poprzez kulturę fizyczną, Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne 11, s.28.

ta może być zdefiniowana jako zdolność osób, które są narażone na występowanie czynników ryzyka, do ich przezwyciężenia i tym samym uniknięcia negatywnych skutków, takich jak m.in. problemy behawioralne czy trudności w przystosowaniu się społecznym. Oczywiście każdy wychowawca chcąc realizować tę alternatywną możliwość oddziaływań wychowawczych powinien zdawać sobie sprawę, że myśli M. Demela przedstawiają jedynie potencjał aktywności fizycznej.

Podobnego zdania jest m.in. H.J. Bloemhoff²⁷³. Według niego jakość programów rekreacyjnych może być pomocna w opanowaniu pewnych umiejętności życiowych ułatwiających pomyślne przejście w dorosłość. Jednak należy zdawać sobie sprawę, na co wskazuje autor, że programy te należy traktować jako swoisty zespół oddziaływań głównie wspomagających kształtowanie osobowości.

Powyższe badania dają impuls do dyskusji na temat specyfiki pewnych dyscyplin sportowych w kontekście możliwości ich oddziaływań na osobowość.

Analiza wyników badań przedstawia swoiście odmienną hierarchię wartości postrzeganych w obu sportach przez osoby je uprawiające, a tym samym daje wskazówki, co do możliwości wykorzystania ich w celach kształtowania osobowości.

Pomimo pozornie wielu podobieństw łączących nurkowanie ze wspinaczką, jak konieczność partnerstwa, działanie w specyficznych warunkach środowiskowych i związany z tym element ryzyka, hierarchia wartości kojarzonych z tymi sportami wykazuje, że nurkowanie sprzyjać będzie bardziej kształtowaniu odczuć związanych z przyjemnością: odpoczynek, relaks, podróże oraz cech socjocentrycznych: działanie w grupie (zespole), realizacja planu jako członek zespołu. Wynika z tego, że nurkowanie wspomagać będzie głównie płaszczyznę społeczną.

Z kolei wspinaczkę, w świetle badań hierarchii wartości wykorzystywać można w realizacji głównie cech intrapersonalnych i perfekcjonistycznych, czyli rozwoju sfery głównie osobowej.

Na zakończenie warto przytoczyć poglądy K. Sas-Nowosielskiego²⁷⁴ i S. Wołoszyna²⁷⁵, którzy podkreślają, że przemiany w sferze osobowościowej pod wpływem zajęć sportowych następują tylko wtedy, gdy nie straci się z pola widzenia całościowego procesu wychowawczego, a program zajęć z wykorzystaniem sportów ekstremalnych zostanie tak skonstruowany, że treści wychowawcze będą stanowiły punkt centralny – staną się kanwą oddziaływań sportowych.

²⁷³ Bloemhoff H.J. (2006). The effect of an adventure-based recreation programme (ropes course) on the development of resiliency in at-risk adolescent boys confined to a rehabilitation centre. *South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation*. 28,1, s.1-11.

²⁷⁴ Sas-Nowosielski K. (2001). Mity i fakty resocjalizacji poprzez kulturę fizyczną, *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne* 11, s.28-32.

²⁷⁵ Wołoszyn S., *Pedagogika wychowania fizycznego i sportu*, [w:] Z. Dziubiński, *Wychowawcze aspekty sportu*, Warszawa, 1993, s.19 -34.

Bibliografia

- Bardziejewska M. (2004). Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków? (w:), Psychologiczne portrety człowieka [red. A. I. Brzezińska]. Gdańsk, s.345-377.
- Johnson K.A., Klaas S.J. (2000). Scuba diving: the TIDE is in. The Project TIDE adventure program goes outside the traditional hospital environment and uses scuba diving to enhance self-esteem and problem solving abilities for teenagers with physical disabilities. *Parks & Recreation*, 35,7. S. 64-69.
- Woloszyn S. (1993). Pedagogika wychowania fizycznego i sportu, (w:) Wychowawcze aspekty sportu [red. Z. Dziubiński]. Warszawa, s.19 -34.
- Hsiao-Ming Ch.,Yu-Ting H. (2012). Paragliding Adventure Recreation Consumers' Activity Motivation, Enduring Involvement and Their Involved Behavior. *J Int Manag Stud*. 7, 2, s.61-74.
- Passarelli A., Hall E., Anderson M. (2010) A Strengths-Based Approach to Outdoor and Adventure Education: Possibilities for Personal Growth, *Journal of Experiential Education*, 33, 2, s.120-135.
- Timken G. L., McNamee J. (2012), New Perspectives for Teaching Physical Education: Preservice Teachers' Reflections on Outdoor and Adventure Education, *Journal of Teaching in Physical Education*, 31, s.21-38.
- Ong T.F., Ghazali M. (2012). SCUBA divers' underwater responsible behaviour: can environmental concern and divers' attitude make a difference? *Current Issues in Tourism*. 15, s.329-351.
- Strauss M.B., Aksenov I.V. Diving science. Essential physiology and medicine for divers, *Human Kinetics*, 2004, s.207-210.
- Simmons D.D, Dickinson R.V. (1986), Measurement of values expression in sports and athletics, *Perceptual and Motor Skills*, 62, s.651-658.
- Sas-Nowosielski K. (2001). Mity i fakty resocjalizacji poprzez kulturę fizyczną, *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne* 11, s.28-32.
- Bloemhoff H.J. (2006). The effect of an adventure-based recreation programme (ropes course) on the development of resiliency in at-risk adolescent boys confined to a rehabilitation centre. *South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation*. 28,1, s.1-11.

AGNIESZKA KOWALCZYK, KRZYSZTOF SAS-NOWOSIELSKI
Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach

POSTRZEGANIE WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI NAUCZYCIELI WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

PHYSICAL EDUCATION TEACHERS' PERCEPTION SELF-EFFICACY

Streszczenie

Cel badań: Zdiagnozowanie poziomu poczucia własnej skuteczności nauczycielskiej w grupie nauczycieli wychowania fizycznego oraz określenie czy istnieje współzależność tej zmiennej poznawczej z wybranymi zmiennymi demograficznymi, takimi jak płeć oraz stopień awansu zawodowego.

Materiał i metody badawcze: Badanie zostało przeprowadzone metodą sondażu, techniką ankietową z zastosowaniem Skali Poczucia Własnej Skuteczności Nauczyciela Wychowania Fizycznego (Physical Education Teaching Efficacy Scale [PETES]) (Skaalvik, Skaalvik 2007 oraz Woolfolk-Hoy i Spero 2005). Badaniami objęto 104 nauczycieli wychowania fizycznego.

Wyniki: Badani nauczyciele wychowania fizycznego czują się najbardziej skuteczni w nauczaniu umiejętności motorycznych. W dalszej kolejności w ocenianiu oraz instruowaniu i oferowaniu informacji zwrotnej. Najmniej w zakresie pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, a zatem dotkniętymi zaburzeniami zachowania, ADHD, porażeniami. Płeć oraz stopień awansu zawodowego nie był czynnikiem różnicującym na temat własnej skuteczności. Jedynie w dwóch przypadkach zaobserwowano tendencję w kierunku istotności różnic: pws stosowania wiedzy oraz pws oceniania. W obu przypadkach kobiety deklarowały silniejsze przekonanie odnośnie własnej skuteczności niż mężczyźni.

Wnioski: Otrzymane wyniki badań pozwalają na sformułowanie następujących wniosków: nauczyciele wychowania fizycznego czują się najbardziej skuteczni w nauczaniu umiejętności motorycznych, w ocenianiu, instruowaniu i oferowaniu informacji zwrotnej. Płeć nie była czynnikiem różnicującym żadnej z kategorii przekonań na temat własnej skuteczności. Poziom stopień awansu zawodowego także nie był czynnikiem różnicującym poczucie własnej skuteczności nauczycieli. Jedynie poczucie własnej skuteczności w zakresie stosowania wiedzy naukowej oraz poczucie własnej skuteczności w zakresie oceniania istotnie różnicowały badanych.

Słowa kluczowe: nauczyciel wychowania fizycznego, poczucie własnej skuteczności.

Key words: physical education teacher, self-efficacy.

Wstęp

Pojęcie poczucia własnej skuteczności (self-efficacy, perceived self-efficacy) wprowadzone zostało do nomenklatury naukowej przez A. Bandurę, który zdefiniował je „przekonania we własne możliwości w zakresie organizowania i wykonywania kierunku działania, wymaganego do wywołania

określonych rezultatów”²⁷⁶. Według tego autora poczucie własnej skuteczności ma decydujący wpływ na to, czy człowiek w ogóle podejmie określone działanie, a następnie ile wysiłku będzie wkładał w jego wykonywanie i na ile będzie wytrwały w kontynuowaniu go w obliczu przeciwności. Tym samym, ludzie o wysokim poczuciu własnej skuteczności są bardziej skłonni stawiać sobie ambitne cele i nie poddawać się, gdy sprawy układają się nie po ich myśli.

W kontekście profesji nauczycielskiej konstrukt ten można określić jako “indywidualne przekonania nauczyciela w swoje zdolności planowania, organizowania i realizowania aktywności, koniecznych do osiągnięcia danych celów edukacyjnych”²⁷⁷ lub “przekonania nauczycieli w swoją możliwość wywierania wpływu na proces uczenia się wychowanków, nawet tych, którzy wydają się mieć trudności w uczeniu się lub są nieumotywowani”²⁷⁸. Jak kształtowanie pozytywnych spostrzeżeń odnośnie własnej skuteczności do podejmowania aktywności fizycznej stanowi jedną z ważniejszych strategii kształtowania intencji ludzi do podejmowania tej formy zachowań²⁷⁹, tak kształtowanie poczucia własnej skuteczności nauczycieli powinno być jednym z ważniejszych celów procesu przygotowywania do tego zawodu. Nauczyciele o wysokim poczuciu własnej skuteczności będą sprawniej radzić sobie z wyzwaniami jakie niesie ze sobą proces nauczania i wychowania swoich podopiecznych, co w przypadku nauczycieli wychowania fizycznego oznacza z jednej strony nauczania umiejętności ruchowych i kształtowanie sprawności motorycznej, a z drugiej – wychowanie do uczestnictwa w kulturze fizycznej.

Cel pracy

Celem badań było zdiagnozowanie poziomu poczucia własnej skuteczności nauczycielskiej w grupie nauczycieli wychowania fizycznego oraz określenie czy istnieje współzależność tej zmiennej poznawczej z wybranymi zmiennymi demograficznymi, takimi jak płeć oraz stopień awansu zawodowego.

Pytania i hipotezy badawcze

1. Jak kształtują się spostrzeżenia na temat własnej skuteczności wśród nauczycieli wychowania fizycznego?
2. Czy w zakresie poszczególnych wymiarów poczucia własnej skuteczności istnieją różnice między nauczycielkami a nauczycielami?
3. Czy w zakresie poszczególnych wymiarów poczucia własnej skuteczności istnieją różnice między nauczycielami o różnym stopniu zaawansowania zawodowego?

²⁷⁶ Bandura A. (1997). Self-efficacy. The exercise of self-control. W.H. Freeman & Company.

²⁷⁷ Skaalvik E.M., Skaalvik S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26, s.1059.

²⁷⁸ Brouwers A., Tomic W. (2001). The factorial validity of scores on the teacher interpersonal self-efficacy scale. *Educational and Psychological Measurement*, 61(3), s. 434.

²⁷⁹ Hagger M., Chatzisarantis N. (2005). *Social psychology of exercise and sport*. Open University Press, Berkshire.

Materiał i metody

Badaniami objęto 104 nauczycieli wychowania fizycznego, w równej liczbie kobiet i mężczyzn. 25 nauczycieli pracuje w szkole podstawowej, 22 w gimnazjum, 43 w szkole średniej, pozostali pracują w kilku szczeblach szkół. Badani reprezentowali różnorodny poziom awansu zawodowego. Najliczniejszą grupę stanowili nauczyciele dyplomowani ($n=57$), w dalszej kolejności mianowani ($n=20$), następnie kontraktowi ($n=16$) i stażyści ($n=11$).

W badaniach wykorzystano Skalę Pocucia Własnej Skuteczności Nauczycieli Wychowania Fizycznego Physical Education Teaching Efficacy Scale [PETES]²⁸⁰ w adaptacji własnej, przygotowane zgodnie z procedurą tłumaczenie-tłumaczenie zwrotne. Skala składa się z 7 podskal mierzących przekonania we własną skuteczność w zakresie: znajomości i umiejętności nauczania form aktywności ruchowej („pws form aktywności” - 5 pozycji, np. „znam wiele gier i zabaw rekreacyjnych i potrafię ich skutecznie nauczać”), rozumienia i wykorzystywania w praktyce wiedzy naukowej („pws stosowania wiedzy” - 4 pozycje, np. „Mam dużą wiedzę na temat zdolności motorycznych oraz potrafię ich skutecznie nauczać”), nauczania uczniów o zróżnicowanych możliwościach ruchowych („pws umiejętności” - 5 pozycji, np. „Jeśli ćwiczenie jest dla kogoś zbyt trudne do wykonania, potrafię je zmienić i dostosować do tej osoby”), pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych („pws specjalnej opieki” - 5 pozycji, np. „Potrafię sobie radzić z uczniami z ADHD”), instrukcji („pws instrukcji” - 6 pozycji, np. „Potrafię w zrozumiały sposób wyjaśnić i pokazać sposób wykonania ćwiczenia”), oceniania („pws oceniania” - 4 pozycje, np. „Oceny, które wystawiam uczniom dobrze odzwierciedlają ich rzeczywiste umiejętności”), wykorzystywania nowoczesnych środków dydaktycznych („pws technologii” - 5 pozycji, np. „Jeśli zajdzie taka potrzeba, potrafię korzystać na lekcjach ze sprzętu video czy sprzętu nagłaśniającego”). Badani zaznaczali odpowiedzi na skali od 1-10, gdzie 1- oznaczało, iż badany nie zgadza się ze stwierdzeniem natomiast 10- oznaczało, iż całkowicie zgadza się ze stwierdzeniem.

Rzetelność narzędzia oceniano przy pomocy metody zgodności wewnętrznej, wzorem alfa Cronbacha. Wszystkie podskale wykazały się rzetelnością zadowalającą do wysokiej: pws form aktywności $\alpha=0,73$; pws stosowania wiedzy naukowej do nauczania $\alpha=0,76$; pws nauczania umiejętności uczniów o zróżnicowanych możliwościach $\alpha=0,91$; pws w nauczaniu uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych $\alpha=0,65$; pws instrukcji $\alpha=0,83$; pws oceniania $\alpha=0,76$; pws wykorzystywania technologii edukacyjnych $\alpha=0,84$. Z uwagi na nienormalność rozkładów i niejednorodność wariancji do porównań między zmiennymi w uwagi na płeć i stopień awansu zawodowego wykorzystano testy nieparametryczne. Do oceny różnic między zmiennymi zastosowano testy: kolejności par Wilcozona (porównanie dwóch grup zależnych), U Manna-Whitneya (porównanie dwóch grup niezależnych) oraz ANOVY Kruskala-Wallisa (porównanie wielu grup). W analizie statystycznej danych zastosowano także analizę klastrową (skupień).

²⁸⁰ Humphries C.A., Hebert E., Daigle K. Martin J. (2012). Development of a Physical

Wyniki

Statystyki opisowe przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela 1. Statystyki opisowe

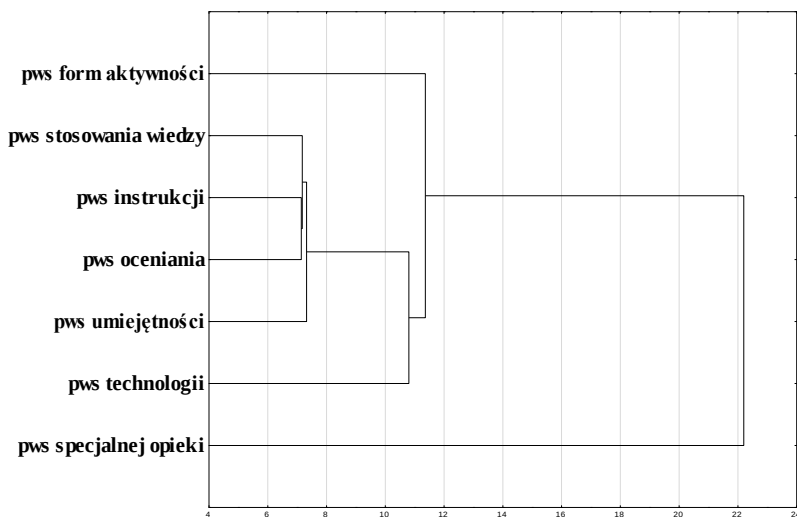
	Średnia	Odch. stand	Mediana	25 percentyl	75 percentyl
pws form aktywności ^a	8,12	1,32	8,40	7,60	9,10
pws stosowania wiedzy	8,81	1,05	9,00	8,25	9,50
pws umiejętności	9,31	1,03	9,70	9,00	10,00
pws specjalnej opieki	6,81	1,51	7,00	5,90	7,80
pws instrukcji	9,00	0,97	9,25	8,42	9,75
pws oceniania	9,13	1,06	9,50	8,75	10,00
pws technologii ^a	8,68	1,40	9,20	8,40	9,60

^a – rozkłady oznaczone tą samą literą w indeksie górnym nie różniły się od siebie w sposób istotny statystycznie ($p=0,54$)

Jak można wyczytać z tabeli nr 1 badani nauczyciele wychowania fizycznego czują się najbardziej skuteczni w nauczaniu umiejętności motorycznych, w dalszej kolejności w ocenianiu oraz instruowaniu i oferowaniu informacji zwrotnej, natomiast najmniej w zakresie pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, a zatem dotkniętymi zaburzeniami zachowania, ADHD, porażeniami itp. Choć niemal wszystkie zmienne są od siebie istotnie różne, ostatnia z wymienionych wyraźnie w sposób najbardziej wyrazisty odstaje in minus od pozostałych. Potwierdza to analiza klastrowa, w wyniku przeprowadzenia której uzyskano dendrogram (Rycina nr 1), na którym poczucie własnej skuteczności w pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, wyraźnie oddziela się od pozostałych zmiennych tworzących odrębne skupisko.

Płeć nie była czynnikiem różnicującym żadnej z kategorii przekonań na temat własnej skuteczności. Jedynie w dwóch przypadkach zaobserwowano tendencję w kierunku istotności różnic: pws stosowania wiedzy $U=1087,50$, $p=0,086$; pws oceniania $U=1069,00$; $p=0,066$. W obu przypadkach kobiety deklarowały silniejsze przekonanie odnośnie własnej skuteczności niż mężczyźni.

Wbrew temu, czego można byłoby oczekiwać poziom stopień awansu zawodowego także nie był czynnikiem różnicującym poszczególne grupy przekonań na temat własnej skuteczności. Jedynie poczucie własnej skuteczności w zakresie stosowania wiedzy naukowej ($H=8,88$, $p=0,030$) oraz poczucie własnej skuteczności w zakresie oceniania istotnie różnicowały badanych ($H=12,26$, $p=0,01$). Analiza post hoc pozwoliła stwierdzić, że w odniesieniu do pierwszej z wymienionych wystąpiła jedynie tendencja w kierunku istotności różnic między stażystami a nauczycielami dyplomowanymi ($p=0,09$), z wyższą postrzeganą samoskutecznością tych ostatnich. W przypadku pws oceniania wystąpiła istotna statystycznie różnica między tymi samymi grupami zawodowymi ($p=0,01$).

Rycina 1. Wyniki analizy skupień

Dyskusja

Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić wysoki poziom poczucia własnej skuteczności w takich zakresach takich kompetencji nauczycielskich, jak nauczanie form aktywności ruchowej i umiejętności ruchowych, wdrażanie w praktyce edukacyjnej wiedzy teoretycznej z nauk o kulturze fizycznej (fizjologii wysiłku, teorii motoryczności itp.), dostarczanie efektywnej instrukcji czy ocenianie. Są to tradycyjnie te zagadnienia, na które z jednej strony kładzie się największy nacisk na studiach, a z drugiej strony, które przyciągają najwięcej uwagi samych nauczycieli i studentów (bez ryzyko popełnienia większego błędu można założyć, że większość z nich częściej interesuje się sprawnością fizyczną, umiejętnościami motorycznymi i tym, w jaki sposób można je rozwijać). Można więc dobre przygotowanie nauczycieli do zawodu. Zwraca jednak uwagę niski poziom poczucia własnej skuteczności w pracy z uczniami wymagającymi specjalnego postępowania z uwagi na deficyty behawioralne, poznawcze i emocjonalne.

Przeprowadzone badania wzbogacają stan wiedzy na temat poczucia własnej skuteczności wśród nauczycieli wychowania fizycznego, który w naszym kraju jest bardzo skromny. W Polsce badania na temat poczucia własnej skuteczności prowadziła Maria Brudnik (2009). Brudnik oceniała poczucie własnej skuteczności w populacji wszystkich nauczycieli. Celem jej badań było określenie, w jakim stopniu ogólne postrzeganie własnej skuteczności chroni wykształcenie ogólne nauczycieli w Polsce w czterech etapach edukacyjnych przed wypaleniem zawodowym, a także czy istnieją różnice między nauczycielami różnych przedmiotów. Autorka ta zaobserwowa-

ła, że nauczyciele charakteryzują się wysokim poziomem poczucia własnej skuteczności, który ponadto stanowi czynnik chroniący przed wypaleniem zawodowym. Wyniki tych badań nie są jednak bezpośrednio porównywalne z opisanymi w niniejszej publikacji z uwagi na zastosowanie odmiennych narzędzi badawczych.

Wnioski

Otrzymane wyniki badań pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

- Nauczyciele wychowania fizycznego czują się najbardziej skuteczni w nauczaniu umiejętności motorycznych. W dalszej kolejności w ocenianiu oraz instruowaniu i oferowaniu informacji zwrotnej. Najmniej w zakresie pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, a zatem dotkniętymi zaburzeniami zachowania, ADHD, porażeniami itp.
- Płeć nie była czynnikiem różnicującym żadnej z kategorii przekonani na temat własnej skuteczności.
- Poziom stopień awansu zawodowego także nie był czynnikiem różnicującym poczucie własnej skuteczności nauczycieli. Jedynie poczucie własnej skuteczności w zakresie stosowania wiedzy naukowej oraz poczucie własnej skuteczności w zakresie oceniania istotnie różnicowały badanych.

Bibliografia

- Bandura A. (1997). Self-efficacy. The exercise of self-control. W.H. Freeman & Company.
- Brouwers A., Tomic W. (2001). The factorial validity of scores on the teacher interpersonal self-efficacy scale. *Educational and Psychological Measurement*, 61(3), s. 433-445.
- Brouwers A., Tomic W., Huibrecht B. (2011). Job demands, job control, social support and self-efficacy beliefs as determinants of burnout among physical education teachers, *Europe's Journal of Psychology*, 7 (1), s.17- 39.
- Brudnik M. (2009). Perception of self-efficacy and professional in general education teachers, *Human Movement*, 10 (2), s.170 – 175.
- Einar M. S., Sidsel S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations, *International Journal of Research and Studies in Management*, 26 (4), s.1059 – 1069.
- Hagger M., Chatzisarantis N. (2005). *Social psychology of exercise and sport*. Open University Press, Berkshire.
- Humphries C.A., Hebert E., Daigle K. Martin J. (2012). Development of a Physical Education Teaching Efficacy Scale. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 16, s.284–299.
- Skaalvik, E. M., Skaalvik S. (2007). Dimensions of teacher self-efficacy and relations with strain factors, perceived collective teacher efficacy, and teacher burnout. *Journal of Educational Psychology*, 99, s.611–625.
- Skaalvik E.M., Skaalvik S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26, s.1059-1069.
- Sokołowski A., Sagan A. (1999). Analysis of data in marketing and public opinion research. In: *Examples of statistical inference with the use of Statistica*. [in Polish]. Statsoft, Warszawa, s.8-12.
- Woolfolk-Hoy A., Spero R.B. (2005). Changes in teacher efficacy during the early years of teaching: A comparison of four measures. *Teaching and Teacher Education*, 21, s.343–356.

ТАТЬЯНА ЕРМАКОВА (TETIANA JERMAKOVA)

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.

Сквороды, Украина

BARBARA DIX

Zespół Szkół nr 10 w Bydgoszczy

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ
ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ПОЛЬШИ)
PECULIARITIES OF SCHOOLCHILDREN HEALTH CULTURE FORMATION IN CONDITIONS
OF HEALTHSAVING EDUCATION (ON EXAMPLE OF POLAND)**

Аннотация

Цель: раскрыть особенности формирования культуры здоровья школьников в условиях здоровьесберегающего образования в Польше.

Материал и методы: в исследовании использовано более 35 источников. Отображены результаты собственных исследований автора.

Результаты: определена эффективность реформирования образовательной отрасли в контексте укрепления здоровья детей школьного возраста через формирование у них знаний о культуре здоровья. Показаны позитивные и негативные факторы формирования культуры здоровья в контексте здоровьесберегающего образования в системе образования Польши. Рассмотрены основные европейские и международные документы, касающиеся формирования, сбережения и развития здоровья подрастающего поколения. Отмечается необходимость создания модели школы, которая отвечает современным цивилизационным вызовам и общественным потребностям. Выявлено, что одним из приоритетов для польской системы образования является воспитание человека, который легко может использовать современные достижения, понимает мир и хорошо ориентируется в жизненных трудностях, воспринимает разные точки зрения. В свою очередь польская школа обеспечивает своим ученикам безопасное и полезное для здоровья обучение, построение собственной системы ценностей, ее установление и совершенствование. Выявлено, что школа не полностью реализовывает главную цель воспитания – формирование здоровой личности, способной сохранить свое здоровье, а – необходимо привлекать родителей и средства массовой информации.

Выводы: Эффективное здоровьесберегающее образование способствует изменению способа мышления школьников, правильной оценке и переоценке негативных жизненных ценностей, появлению необходимых навыков и, как результат, формированию здоровьесберегающего поведения и культуре здоровья.

Summary

Purpose: to show the peculiarities of health culture formation of schoolchildren in the conditions of healthsaving education in Poland.

Material and methods: in research is used more than 35 resources. It is shown the results of author's own researches.

Results: certain efficiency of reformation of educational industry in the context of strengthening of health of school age children through forming knowledge about health culture. It is observed positive and negative factors of forming health culture were shown in the context of relation of educational system of Poland and Ukraine. It was considered main European and international documents concerning formation, saving and development of health growing generation. The necessity of creating a model school that meets modern civilization challenges and societal needs. It was revealed that one of the priorities for the Polish education system is to educate a man who could easily advancements, understands the world and is well-versed in the difficulties of life, perceives the different points of view. In turn, the Polish school provides its schoolchildren a safe and healthy learning, building their own system of values, its establishment and improvement. It was revealed that the school does not fully realizes the main goal of education – the formation of a healthy personality, able to maintain their health, and - it is necessary to involve parents and the media.

Conclusions: an effective healthsaving education lead to change a meaning of schoolchildren thought, right evaluation and reevaluation of negative life values, to necessary skills and, as a result, formation of health-saving behavior and health culture.

Ключевые слова: культура здоровья, здоровьесберегающее образование, формирование, сбережение, развитие, школьники.

Key words: health culture, healthsaving education, formation, saving, development, schoolchildren.

Введение

Новая образовательная парадигма отражает потребности человеческой цивилизации XXI века. Дальнейшее развитие демократии и рыночных отношений, достижение гармонии личности и общества возможно только на базе широкого фундаментального и целостного образования, способного реализовать потребность человека в смене сфер деятельности на протяжении всей его жизни.

Исследования ученых показывают, что современное поколение характеризуется отсутствием ценностного отношения к собственному здоровью, дезинформированностью о путях укрепления и сохранения здоровья, неумением и отсутствием желания вести здоровый образ жизни, что не есть обобщенной в обществе нормой, а скорее даже является исключением, и требует от современной системы образования определенных шагов к решению этой проблемы (Ionova 2013, Kozina и др. 2014). Очевидным есть и то, что уровень здоровья во многом зависит от качества и эффективности образования и обучения,

саморазвития человека еще со школьного возраста. Именно в это время закладываются основы формирования культуры здоровья личности, которая играет важную и значительную роль в дальнейшем жизненном пути человека и в целом способствует консолидации и изменению здоровья нации.

В исследованиях современных ученых данный вопрос является актуальным и рассматривается в разных аспектах и направлениях. В частности, аспекты сбережения здоровья человека и предотвращение вредных привычек через формирование здорового образа жизни (Demel 1968, Свириденко 2002, Халайцан 2014); особенности социально-педагогических аспектов, влияющих на состояние здоровья школьников (Сабиров 1984, Ionova & Kot 2013, Iermakova 2014); проблема формирования культуры здоровья школьников с точки зрения общей культуры личности и характеристики образованности человека (Ионова и Омельченко 2006, Васічка 2007, Iermakova 2013); психическое и духовное благополучие школьников как наивысшая ценность (Ляшенко 1998, Мадзігон 2007); проблема профессиональной подготовки будущих учителей к формированию ценностного отношения учащихся к собственному здоровью (Земляков и Одінцов 2008, Данилко 2011, Adashevskiy и др. 2014). В свою очередь и ученые Польши (Kacprzak 1958, Krawczyk 1970, Klus-Stańska & Nowicka 1999, Lopez 2006, Woynarowska 2010, Woynarowska и др. 2010) уделяют определенное значение вопросам психического развития здоровья школьников через оказание помощи в правильной оценке уровня собственного здоровья, исходя из разных аспектов (субъективные и многоаспектные).

Таким образом, проведенный теоретический анализ показал, что необходимо создать такую систему образования и такую ее структуру, которые способны постоянно улавливать, отслеживать и нести в среду обучающихся новейшие научные знания. Следовательно, речь должна идти не об обеспечении овладения всеми знаниями, поскольку в наш век их прирост и обновление приобрели такие быстрые темпы, которые при всем желании не могут позволить человеку их освоить, а об акцентировании внимания на освоении самых существенных, фундаментальных, устойчивых и долгоживущих знаний, лежащих в основе научной картины современного мира, представленного миром человека и общества, миром человеческой цивилизации и происходящих в них глобальных процессов.

Специфика такой системы образования должна проявляться в том, что она (система) должна быть способна не только вооружать знаниями, но и вследствие постоянного и быстрого обновления знаний формировать потребность в здоровьесбережении. Таким образом, необходим переход от принципа «образование на всю жизнь» к принципу «образование и здоровье на всю жизнь».

Цель исследования – раскрыть особенности формирования культуры здоровья школьников в условиях здоровьесберегающего образования в Польше.

Материал и методы: в исследовании использовано более 35 источников. Отображены результаты собственных исследований автора.

Результаты исследований

Одной из приоритетных задач систем образования многих странах становится сбережение и укрепление здоровья учащихся, формирование у них ценности здоровья, культуры здоровья, здорового образа жизни, выбора образовательных технологий, адекватных возрасту, устраняющих перегрузки и сохраняющих здоровье школьников. В современном мире школьное здоровьесберегающее образование занимает важное место в исследованиях ученых в области педагогики, медицины, социологии и гигиены. Учеными (Demel 1968, Wentlandtowa 1976, Zuchora 2000, Wolny 2007, Woynarowska 2010) было выявлено, что здоровьесберегающее образование, во-первых, помогает получить и усвоить знания, а также необходимые навыки формирования, сбережения и совершенствования здоровья, во-вторых, стимулирует родителей к заботе о подготовке будущего ученика к поступлению и обучению в школе через формирование у него здоровья, в-третьих, социально-экономические факторы (окружающая среда, социальные сети) имеют определенное влияние на здоровье и осведомленность в его формировании.

Ярким примером внедрения здоровьесберегающего образования является Республика Польша, правительством которой было создано образование в контексте формирования и сбережения здоровья детей и молодежи школьного возраста. Одним из приоритетов для польской системы образования является воспитание человека, который легко может использовать современные достижения, понимает мир и хорошо ориентируется в жизненных трудностях, воспринимает разные точки зрения. Это человек, который усвоил знания, которые помогают ему в искусстве жизни с другими людьми, высокогуманный, культурный, который является частью мира и занимает в нем свое место, развивает собственные способности и интересы, усовершенствуется физически и духовно.

Анализ педагогической литературы и нормативно-правовых документов показывает, что польская школа обеспечивает своим ученикам безопасное и полезное для здоровья обучение, построение собственной системы ценностей, ее установление и совершенствование. В свою очередь, сама школа берет на себя обязанности приучать детей к самостоятельности путем обеспечения высокого уровня внутреннего самосовершенствования и самоорганизации, обеспечении использования здоровьесберегающих технологий, иметь постоянный режим двигательной активности, объединять двигательные и статические нагрузки, организовывать сбалансированное питание, изменить авторитарный стиль общения на стиль сотрудничества, создать эмоционально приятную атмосферу обучения, формировать у учеников и их родителей осознания ценности здоровья, культивировать здоровье и т.д. (Бочаров 2009). Помимо этого, европейская интеграция Польши стала «двигателем» в изменении образовательной политики страны, поскольку Европейским Союзом были предложены следующие приоритеты в образовании: (1) создание школы, где обучаются и

воспитываются представители разных народов, которые передают национальные ценности один другому; (2) соответствие содержания образования общеевропейским стандартам; (3) конкурентоспособность образования; (4) развитие активной гражданской позиции у молодого поколения; (5) финансирование системы образования согласно наилучшим мировым стандартам.

Следует обратить внимание, что поскольку одной из главных стратегий стран Европейского Союза является воспитание здоровой личности, Польше необходимо было разработать программы, стратегии и концепции, соответствующие данной стратегии Европейского Союза (Janiszewska & Lichodziejewska-Niemierko 2006, Fedyn 2007). В частности отмечается, что не только правовые документов Польши, которые возникают из Конституции страны и Конвенции о правах ребенка, а и в остальные нормативно-правовые документы должны быть подчинены и скоординированы с Советом Европейской Комиссии и Европейским парламентом в «направлении стратегии Европейского Союза в интересах прав ребенка», соответствовать документу Организации Объединенных Наций касательно «Цели Миллениума» и «Приятного мира ребенка» с мая 2010 г. и «Европейской стратегии в интересах здоровья и развития детей и молодежи». К тому же, существуют признанные мировым сообществом стратегии и программы постепенного развития системы охраны здоровья подрастающего поколения, ее целей и направлений, которые сделали значительный вклад в развитие национальной системы охраны здоровья и способствовали укреплению приоритетов решения проблем охраны здоровья для обеспечения реализации права на здоровье и его охрану (программные документы Всемирной Организации Охраны Здоровья, Европейского регионального бюро ВООЗ, проект ЕС «Здоровые города», Алма-Атинская декларация, Люблинская хартия, Оттавская хартия, Загребская декларация).

Важную деятельность в Польше относительно формирования и сбережения здоровья детей и молодежи через формирование у них культуры здоровья проводит Министерство науки и высшей школы. Его работа сосредоточена, в первую очередь, на повышении уровня информированности детей школьного возраста, воспитании мотивации к формированию культуры здоровья через разработку и воплощение соответствующих учебных программ, развитие проектов, направленных на здоровьесберегающее образование (Ivashchenko и др. 2015, Yermakova 2015).

Неоднократное реформирование системы образования в Польше дало школе возможность лучше реализовать свои учебные и воспитательные задания, сформировать активную позицию подрастающего поколения в современной жизни, подготовить его к творческой работе в современных социально-экономических условиях развития страны. На данный момент система школьного образования имеет следующие этапы: дошкольные учреждения, которые имеют 0 классы, 1-6 классы основной школы, 3-х летняя гимназия, 3-х летний лицей, 2-4-х летняя профессионально-техническая школа (Федорик 2005). Основная школа охватывает детей в возрасте от 7 до 12 лет и

имеет интегрированное либо целостное обучение (для I-III классов), а также образовательные блоки для (IV-VI классы), в выпускном классе проводится итоговая проверка компетентностей учеников в виде стандартного теста. Гимназия охватывает учеников 13-16-летнего возраста. Обучение длится три года. Главным заданием обучения в гимназии является создание условий и помощи ученику в познании своих способностей и интересов для более сознательного выбора дальнейшего образовательного и профессионального пути.

Основными заданиями для учеников на каждом этапе обучения являются такие: (1) Для учеников начальных классов: осознание учеником потребности во всестороннем развитии, укреплении собственного здоровья, усовершенствовании физической подготовленности, приобретении правильной осанки; понимание учеником негативных последствий, которые могут иметь место через одностороннее развитие, недостаточную физическую подготовленность. (2) Для учеников IV-VI классов основной школы: помощь в гармоническом психофизическом развитии; формирование чувства ответственности за собственное здоровье и здоровье окружающих его людей. (3) Для учеников гимназий: понимание учеником сущности его усилий, направленных на заботу о собственном здоровье, физическом развитии; формирование ответственного отношение к своему собственному развитию и укреплению здоровья; способствовать всестороннему физическому и двигательному развитию, закаливание организма ученика. (4) Для учеников лицей: закрепление и совершенствование знаний о собственном здоровье, физическая подготовленность и способы ее сохранения и развития в процессе систематического исполнения разных форм спортивной, рекреационной и туристической активности; формирование таких морально-волевых качеств средствами физической культуры и спорта как настойчивость, ответственность, самодисциплина, уважение к сопернику («чистая игра»), умение правильно вести себя в ситуациях победы и поражения; развитие мотивации ученика к восприятию самостоятельных решений относительно физического развития, с учетом индивидуальных функциональных и морфологических особенностей организма (Jaworski Z. 2007, Wojnarowska B. 2010).

В свою очередь Министр образования является ответственным за разработку правительством образовательной политики, за качество образования в стране, распространение среднего и высшего образования, выравнивание образовательных шансов. Несмотря на то, что ученики нагружены обязательными предметами (религия, польский язык, математика, история, физика, астрономия, химия, информатика, изобразительное искусство, техника и др.), все занятия переплетаются с воспитательным содержанием и огромное значение уделяется формированию и заботе о собственном здоровье. Особенностью Польских школ в области здоровьесбережения учеников, по нашему мнению, является наличие так называемых «образовательных троп». Они реализуются в старших классах начальной школы, есть в гимназиях и лицеях и, как правило, основываются на собственных авторских программах учителей, которые утверждаются Министерством

образования. Образовательные тропы объединяют отрасли знаний, которые являются наиболее весомыми в жизни школьника и внедряются в часть обязательных уроков, а также в дополнительные внеклассные занятия.

Следует отметить, что не все учителя осмеливаются ввести в учебный предмет знания о здоровье людей. Более важным для них есть: создание благоприятных условий для здоровья, воспитание для жизни в обществе (воспитание к семейной жизни, региональное воспитание – культурная деятельность, патриотическое и гражданское воспитание). За включение проблематики образовательных троп в состав учебных программ ответственным является директор школы, а за их внедрение – учителя всех блоков и предметов. Частично это проводится через отдельные модульные несколько часовые занятия. Так, например, образовательная тропа «Здоровьесберегающее образование» имеет следующие задания: создание условий для формирования здоровьесберегающего поведения, которое способствует безопасности жизнедеятельности; пробуждение интереса ребенка к собственному здоровью и развитию, формирование основных умений в заботе о собственном здоровье; познание цивилизационных угроз и получение знаний и умений соответствующего поведения в случае с опасными токсическими и взрывающимися предметами и т.д. (Савина 2002). В качестве тем для изучения предлагаются следующие: (1) Гигиена тела, одежды, обуви, места работы и отдыха; (2) Безопасность на дороге во время двигательных игр, первая помощь при некоторых травмах; (3) Разнообразие и регулярность содержания питания, эстетика ее потребления, сохранение продуктов; (4) Двигательные игры и отдых, организация выполнения уроков и свободного времени, правильное построение осанки; (5) Познание собственных сильных и слабых сторон, преимуществ и недостатков, формирование соответствующего отношения к собственным положительным и отрицательным эмоциям, умение самостоятельно выходить из сложных ситуаций и искать помощь; поведение, которое способствует и не способствует здоровью; (6) Основные правила взаимоотношения между людьми; (7) Проблемы и необходимости детей с ограниченными возможностями; (8) Познание цивилизационных угроз и формирование умений соответствующего поведения в случае контактов с опасными предметами; (9) Охрана от природных и цивилизационных угроз; (10) Причины и результаты употребления психоактивных средств и злоупотребление лекарствами.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что формирование культуры здоровья школьников эффективно проводить с детства. Чем раньше ребенок попадет в сферу здоровьесберегающего образования, тем стабильнее будут его навыки и установки, которые необходимы будут ему на протяжении всей жизни. Исследователями установлено, что насколько успешно будут сформированы и закреплены в сознании навыки культуры здоровья в младшем возрасте, настолько в последствии и зависит реальный способ жизни, который способствует или не способствует раскрытию потенциала личности. Изменение отношения к своему здоровью, прежде всего, является проблемой воспитания. Поэтому сама система образования дает обществу

социальный заказ – усилить работу по оздоровлению школьной среды, укреплять здоровье детей и формировать у них культуру здоровья. Эту проблему должна развязывать школа совместно с родителями.

Здоровая личность формируется в двух социальных институтах: семья и школа. На сегодняшний день школа не полностью реализовывает главную цель воспитания – формирование здоровой личности, способной сохранить свое здоровье, а, следовательно, существует необходимость в вовлечении семьи к решению проблемы культуры здоровья школьников. Однако, прежде чем заняться решением проблемы формирования культуры здоровья школьников, необходимо выучить отношение семьи к этой проблеме: как родители заботятся о собственном здоровье и здоровье своих детей, умеют ли и стараются ли придерживаться правил и норм здорового образа жизни, насколько они осведомлены в этих вопросах. Как результат, школа должна проводить активную пропаганду среди родителей по исследуемой теме.

Для формирования культуры здоровья школьников в здоровьесберегающем образовании является организованная пропаганда и борьба с вредными привычками, которые дезорганизовывают человека, ослабляют ее волю, снижают работоспособность, нарушают здоровье и сокращают продолжительность жизни. Проблема употребления школьниками наркотических веществ является общенациональной, причиной чего стали недостаточная информированность школьников о вреде наркотических средств и последствия их употребления, формирование отношения к наркотикам как к развлечению, что помогает убежать от реальности. Поэтому существующая ситуация может быть исправлена не только деятельностью медицинских и социальных работников, но и педагогических. Именно поэтому перед учителем современной школы стоит немалое количество проблем, одной из которых является предотвращение употребления вредных привычек, требующих безотлагательного решения. Для предупреждения таких проблем рекомендовано проводить профилактическую работу еще и среди населения, в средствах массовой информации, с молодежными группами риска за пределами школы (Jaworski 2007). Для усовершенствования всей системы воспитания по данным проблемам ученые (Lopez 2006, Wolny 2007, Woynarowska 2010) выдвигают ряд предложений для улучшения состояния здоровья школьников: проводить воспитательную работу во вновь созданных семьях; усовершенствовать процесс получения нравственного образования; ввести чрезвычайно жесткий контроль за рекламой в средствах массовой информации; увеличить количество просветительских, спортивных заведений, где бы молодежь могла реализовать себя в свободное время; проводить акции пропаганды здорового образа жизни.

В профилактике употребления вредных привычек играет важную роль семья, хотя большинство считает (Савина 2002, Свириденко 2002, Халайцан 2014), что этой работой должны заниматься специальные государственные учреждения, педагоги, медики, милиция и т.п.

Современные родители должны принимать активное участие в жизни детей, помогать им в решении актуальных проблем, быть достаточно проинформированными о последствиях употребления наркотических средств, об их вредном влиянии на здоровье, о симптомах зависимости и тому подобное. Общеизвестен тот факт, что средства массовой информации (СМИ) оказывают наибольшее влияние на сознание подростков и общества в целом. Современные юноши и девушки воспринимают его во всем его большом многообразии. СМИ стремительно развиваются и играют все большую роль в жизни общества, оказывают большое влияние на школьников. Влияние СМИ может быть не столько прямым, сколько косвенным. Это связано с тем, насколько подростки взаимодействуют с самим источником и насколько они относятся к нему.

Проведение средствами массовой информации различных агитаций на формирование культуры здоровья школьников, антинаркотическая и антиалкогольная пропаганда среди детей, подростков и молодежи почти не проводится. Для решения этой проблемы рекомендуется добавить носители электронной видеoinформации на спортивную тематику, которые имеются в свободном доступе в виде CD-DVD дисков и в сети Интернет. Важная роль в выборе указанных видов информации определенной направленности принадлежит семье. Именно семья должна контролировать и оказывать помощь школьникам ориентироваться в таком многоаспектном источнике электронной информации.

Выводы. Эффективное здоровьесберегающее образование способствует изменению способа мышления школьников, правильной оценке и переоценке негативных жизненных ценностей, появлению необходимых навыков и, как результат, формированию здоровьесберегающего поведения и культуре здоровья. Основной целью функционирования системы здоровьесберегающего образования является формирование культуры здоровья участников учебно-воспитательного процесса, что выявляется в заданиях формирования, укрепления, сохранения и передачи здоровья. В свою очередь каждое из заданий здоровьесберегающего образования имеет свое содержание, предусматривает специально спланированную деятельность участников.

Литература

- Бочаров С.В. (2009) Модернізація польської системи освіти на рубежі ХХ-ХХІ століть. Наука. Релігія. Суспільство, N 3, С. 23-27.
- Васічкіна О.В. (2007) Здоровий спосіб життя як складова життєвої компетентності учнів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, N11, С. 221-225.
- Данилюк М. (2011) Упровадження педагогічних технологій фізичного виховання та спорту щодо методологічних основ формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. N 2(14), С. 26-31.
- Земаяков В.С., Одинцов М.В. (2008) Фактори формування культури здоров'я студентів вищих технічних навчальних закладів засобами фізичного виховання. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. N 6, С. 35-38.
- Іонова О.М., Омельченко О.В. (2006) В.О. Сухомлинський про виховання здорової дитини. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. N 11, С.47-50.

- Ляшенко О. (1998) Державний стандарт середньої освіти: концептуальні засади та підходи до його створення. Шлях освіти, N2, С. 5-8.
- Мадзігон В.В. (2007) Розвиток організаційно-педагогічних форм шкільного виробництва (друга половина ХХ століття). Київ, Педагогічна думка, с. 160.
- Сабиров Ю.А. (1984) Физическое воспитание - составная часть гармонического развития личности. Советская педагогика. N 3, С. 81-90.
- Савина А.К. (2002) Польша: образовательная политика государства для XXI в. Педагогика, N 8, с. 80-88.
- Свириденко С. (2002) Соціально-педагогічний аспект формування здорового способу життя. Київ, С. 189-191.
- Федорик Ю.В. (2005) Реформи польської освіти: досягнення й перспективи. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету, N27, С. 15-21.
- Халайцян А.П. (2014) Формування основ культури здоров'я як педагогічна проблема. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, N 8, С. 22-27.
- Adashevskiy V.M., Iermakov S.S., Korzh N.V., Muszkieta R., Prusik Kr., Cieśllicka M. (2014) Biomechanical study athletes' movement techniques in the hurdles (on example of phase of flight). Physical Education of Students, vol.4, pp. 3-12. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.996012>
- Demel M. (1968) O wychowaniu zdrowotnym. Warszawa, PZWS, 120 s.
- Fedyn B. (2007) Wychowanie do zdrowia. Życie Szkoły, Nr 9, s. 15-17.
- Iermakova T.S. (2013) The peculiarities of work of the European network of health promoting schools (comparative analysis). Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, vol.10, pp. 93-96. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.775339>
- Iermakova T.S. (2014) Development of the idea of forming health culture of a person in the world educational thought. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, vol.4, pp. 8-12. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.950949>
- Iermakova T.S. (2014) Education of children in Polish family in a context of forming health culture. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, vol.11, pp. 17-22. <http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2014.1104>
- Iermakova T.S. (2014) Forming a health culture of future teachers in Polish educational establishments. Physical education of students, vol.5, pp. 14-19. <http://dx.doi.org/10.15561/20755279.2014.0503>
- Iermakova T.S. (2014) Peculiarities of forming health culture of pupils in Poland: historical aspect. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, vol.6, pp. 16-20. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.1004090>
- Ionova O.M. (2013) The formation of person's health: experience of Waldorf school. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, vol.10, pp. 35-40. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.775337>
- Ionova O.M. (2015) Salutogenetic approach to professional training of future teachers. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. vol. 2, pp. 34-42. <http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2015.0206>
- Ionova O.M., Kot Ye.P. (2013) The contribution of teachers of the second half of XIX - early XX century in the development of anthropological ideas. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, vol.11, pp. 17-21. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.821217>
- Ivashchenko O.V., Khudolii O.M., Yermakova T.S., Pilewska Wiesława, Muszkieta Radosław, Stankiewicz Błażej. (2015) Simulation as method of classification of 7-9th form boy pupils' motor fitness. Journal of Physical Education and Sport, vol.15(1), pp. 142 - 147. <http://dx.doi.org/10.7752/jpes.2015.01023>
- Janiszewska Ju. & Lichodziejewska-Niemierko M. (2006) Znaczenie religijnosci w życiu człowieka chorego. Polski Merkuriusz Lekarski, T.21, Nr 122, s. 197-200.
- Jaworski Z. (2007) Koncepcje krzewienia kultury zdrowotnej w szkole polskiej (1965-2004). Warszawa, s. 9-29.
- Kacprzak M. (1958) Higiena szkolna. Warszawa, PZWL, s. 27.
- Klus-Stańska D., Nowicka M. (1999) Bezpieczeństwo dzieci. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 156.
- Kozina Zh.L., Sobko I.N., Prokopenko A.I., Guba A.V., Iermakov S.S., Prusik Kr., Cieśllicka M. (2014) Methods of technical and tactical training basketball players with hearing impairments using innovative technologies. Physical education of students, vol.3, pp. 30-39. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.978699>

- Krawczyk Z. (1970) Społeczno-kulturowe funkcje wychowania fizycznego i sportu. Analiza poglądów Eugeniusza Piaseckiego. *Natura Kultura Sport, kontrowersje teoretyczne w Polsce*. Warszawa, s. 163-217.
- Lopez R.I. (2006) Twój nastolatek. Zdrowie i dobre samopoczucie. Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 154 s.
- Wentlandtowa H. (1976) Oświata zdrowotna – wprowadzenie. Warszawa, PZWL, s. 7.
- Wolny B. (2007) Edukacja zdrowotna w zreformowanej szkole - rola i zadania nauczyciela. Warszawa, s. 169-183.
- Woynarowska B. (2010) Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 103.
- Woynarowska B., Kowalewska A., Izdebski Z., Komosińska K. (2010) Biomedyczne podstawy wychowania i kształcenia. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 156-160.
- Yermakova T.S. (2015) Individualization of forming health culture in schoolchildren of Polish schools. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. vol.1, pp. 29-33. <http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2015.0106>
- Zuchora K. (2000) Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie. *Studia i Monografie*. Warszawa, AWF Józefa Piłsudskiego, Nr 79, s. 145-148.

GABRIEL PAWLAK, MAGDALENA MIKOŁAJCZAK, MONIKA PAWLAK
Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
ŁUKASZ MALINOWSKI
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**DWUTOROWE KARIERY SPORTOWCÓW, DOBRA PRAKTYKA DZIAŁAŃ
PROJEKTOWYCH NA DOLNYM ŚLĄSKU**
**DUAL CAREER ATHLETES, GOOD PRACTICE OF PROJECT ACTIVITIES IN LOWER
SILESIA**

Streszczenie

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na problematykę sportowców na rynku pracy. Autorzy pokazują przykład dobrej praktyki w której działania są skoncentrowane na realizację zadań aktywizujących i uwzględniających grupę zawodową do jakiej należą sportowcy. Autorzy zwracają uwagę na istotne kompetencje wymagane przez rynek pracy, zestawiając je z tymi kompetencjami, które są zdobywane i rozwijane podczas kariery sportowej. Artykuł podejmuje także kwestie, korelacji między wymaganiami rynku pracy (m.in. kluczowe kompetencje pracownicze) a reorientacją w grupie zawodowej pn. sportowcy.

Podążając za nurtem badawczym autorzy poszukują biznesowego uzasadnienia dla zatrudniania sportowców w firmach i autorzy wskazują tutaj na aspekt budowania współpracy na płaszczyźnie działań z zakresu CSR²⁸¹ uwzględniających w swoich praktykach sport.

Słowa kluczowe: CSR, dwutorowa kariera sportowców, rynek pracy.

Key word: CSR, dual career athletes, labor market.

Wstęp

Rynek pracy zmienia się zarówno po stronie pracownika jak i pracodawcy. Wymaga to coraz nowych zasobów i kompetencji. Jak wskazują prognozy kompetencji m.in. badania przeprowadzone przez Foresight kadr dla nowoczesnej gospodarki oraz Future Work Skills 2020, istotną rolę zaczynają mieć te kompetencje, które będą odpowiadały na zapotrzebowanie nowo powstających zawodów i specyfiki rynku pracy. Szczególną wartością dla rynku pracy będą mialy, inteligencja emocjonalna, crossowanie umiejętności, oznaczające umiejętność łączenia i wykorzystywania wiedzy z wielu dziedzin. Istotną kompetencją będzie nadawanie znaczeń, rozumiane tutaj jako umiejętność krytycznego myślenia oraz podejmowania sensownych decyzji, które wpływają na osiągnięcie unikalnego spojrzenia, Nowe i adaptacyjne myślenie to kolejna ważna kompetencja oznaczająca sprawność i biegłość w myśleniu. Nowoczesny rynek pracy wymaga także wychodzenie poza schematy i utarte rozwiązania. Taki kreatywny proces myślenia prowadzi często do innowacyjności, co staje się szczególnie atrakcyjne dla pracodawcy. Kolejną kompetencją są umiejętności międzykulturowe, traktowane przez pracodawców jako źródło kreatywnych i twórczych działań. Umiejętność pracy w ze-

²⁸¹ CSR ang. *Corporate Social Responsibility*, Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw.

społach wirtualnych, u wielu pracodawców już teraz funkcjonuje taka forma współpracy. Polega ona na wykonywaniu jednego projektu lub zadania przez wiele osób będących od siebie w znacznej odległości, np. w innym oddziale, czy kraju. W przypadku tej kompetencji szczególnie znaczenie ma umiejętność komunikacji oraz współpracy w zespole (również międzykulturowym). Praca w szumie informacyjnym to umiejętność selekcji, rozróżniania i filtrowania informacji, wybieranie tego co rzeczywiście ważne. Mamy coraz bardziej do czynienia z nadprodukcją informacji w sieci, niezwykle cenną umiejętnością jest zatem wiedza jak wyszukiwać i wybierać cenne informacje²⁸².

Sportowcy i byli sportowcy to niestety słabo widoczna grupa na rynku pracy. Natomiast poprzez swoją determinację w wyznaczaniu i osiąganiu celów oraz umiejętności pracy zespołowej są już w stanie odpowiedzieć adekwatnie na wymagania rynku pracy i wykazać się nie zbędnymi i oczekiwanymi dla tegoż rynku, kompetencjami miękkimi. Brakującym tutaj ogniwem jest bezpośrednia współpraca na linii sportowiec – przedsiębiorca. Realizacja takiego podejścia będzie stanowiła krok w stronę innowacyjności²⁸³. Przedsiębiorstwa dość chętnie i entuzjastycznie angażują się we wsparcie finansowe samych sportowców często nie oczekując niczego więcej niż zwrot z inwestycji w postaci reklamy lub działań z obszaru public relations. Niesie to jednak za sobą pewne zagrożenie, że wraz z zakończeniem się kontraktu reklamowego kończy się kontakt między stronami. Relację taką mogą poprawić programy CSR firm²⁸⁴, które zamiast bezpośrednio dotować jakieś akcje mogą kształtować postawy, promować w ten sposób prozdrowotne zachowania a także wpływać na kształt rynku pracy, poprzez zwrócenie uwagi na taką grupę zawodową jaką są sportowcy. To pewna reorientacja własnego postrzegania się jako firma oraz swojego najbliższego otoczenia jakimi są interesariusze zewnętrzni. Oznacza to dla firm realizujących lub chcących w przyszłości realizować strategię CSR pewną spójność swojej działalności tzn. wpływania, kreowania i reagowanie na dany segment w swojej działalności oraz tworzenia partnerskiej relacji pomiędzy właśnie biznesem a środowiskiem sportowym. Takie działania to filary społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa²⁸⁵. Przedstawienie dobrych praktyk wspomagających łączenia studiowania oraz nabywanie kompetencji niezbędnych na rynku pracy poprzez włączanie programów CSR w sport, jest najlepszą formą wsparcia przez firmy.

Kompetencje pracownicze a orientacja sportowców na rynku pracy

Kompetencja to kluczowe aspekty zachowania danej osoby, które decydują o tym, że jej działania są bardziej lub mniej skuteczne²⁸⁶ (McClelland

²⁸² Future Work Skills 2020. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute <http://www.iff.org/futureworkskills/>

²⁸³ Filatotchev I., Nakajima C. Corporate governance, responsible managerial behavior, and corporate social responsibility: organizational efficiency versus organizational legitimacy?. The Academy of Management Perspectives (2014). Vol. 28 No.3 str. 289.

²⁸⁴ Anagnostopoulos C, Byers T, Shillbury D, *Corporate social responsibility in professional team sport organizations: towards a theory of decision-making*, European Sport Management Quarterly 2014. Vol. 14 No. 3, str. 259 – 265.

²⁸⁵ Rudnicka A, *CSR – doskonalenie relacji społecznych w firmie*, Warszawa 2012, str. 75.

²⁸⁶ McClelland D.C., Testing for Competence Rather Than for Intelligence, American Psychologist, No. 28, 1-14 1973

land, 1973). Kompetencje można określić jako właściwości jednostki, które może ona rozwijać. Określa się je na podstawie zachowania danej osoby i są one niezbędne do tego aby jednostka mogła w jak najlepszy sposób realizować konkretne zadania zawodowe i role organizacyjne. System zarządzania kapitałem ludzkim to identyfikacja obszarów rozwojowych (analiza potrzeb), pozyskiwanie kandydatów, ocenianie (dobór) oraz dysponowanie (zarządzanie celami)²⁸⁷. Najbardziej popularnym i najczęściej przywoływanym w publikacjach podziałem kompetencji jest podział dychotomiczny. Jako pierwszy takiego podziału dokonał (Woodruffe 1991)²⁸⁸. Wyróżnił on kompetencje miękkie i twarde. Kompetencje miękkie, inaczej behawioralne, dają nam informację w jaki sposób powinni zachowywać się ludzie aby dobrze wykonywać określone im zadania. Dotyczą one cech psychofizycznych oraz umiejętności społecznych. Określają zachowanie człowieka, dotyczą zarządzania własną osobą, motywacji i umiejętności interpersonalnych. Przykładami kompetencji miękkich mogą być, komunikatywność, kreatywność, odporność na stres, samodyscyplina, dynamizm działania, asertywność. Kompetencje twarde są traktowane jako umiejętności funkcjonalne, mówiące o tym co ludzie muszą wiedzieć aby dobrze wykonywać określone im zadania. To wszystkie te podstawowe kompetencje bez których nie mamy możliwości rekrutacji na określone stanowisko pracy. Są opisywane za pomocą systemu zero-jedynkowego tzn. albo posiadamy daną kompetencję albo nie. Przykładami kompetencji twardych są m.in. znajomość języków obcych, wiedza specjalistyczna, umiejętność obsługi komputera, programów komputerowych, posiadanie prawa jazdy.

W aspekcie poszukiwania pracy oraz orientacji na rynku pracy byłych i obecnych sportowców podkreślić należy przede wszystkim wagę posiadanych przez tę grupę społeczną kompetencji miękkich. Pracodawcy zwracają uwagę i poszukują u pracowników min. kompetencji samoorganizacyjnych, np. samodzielność, zarządzanie czasem, podejmowanie decyzji, inicjatywę, odporność na stres i ogólnie nastawienie do zadań w pracy. Cechy te były wskazywane jako znaczące na tak samo wysokim poziomie we wszystkich grupach zawodowych. Na drugim miejscu menedżerowie podkreślali umiejętności interpersonalne, dotyczące kontaktów z ludźmi, komunikatywności, współpracy w grupie oraz rozwiązywania konfliktów. Na trzecim plasują się kwalifikacje zawodowe związane z wykonaniem specyficznych zadań dla danego miejsca pracy, np. na stanowiskach kierowniczych²⁸⁹. E. H. Schein 2010²⁹⁰ na podstawie badań doszedł do wniosku, iż występuje ścisła zależność pomiędzy wyznawanym systemem wartości, kompetencjami, potrzebami, a obranym rodzajem kariery. W wyniku tej analizy wyodrębnił 8 grup kompetencji zawodowych i nazwał je kotwicami kariery. Są

²⁸⁷ Stosik A. Morawski M. *Zarządzanie kapitałem ludzkim dla menedżerów w sporcie*, Wrocław 2009 Str. 79

²⁸⁸ Woodruffe, C. *Competent by any other name*, Personnel Management, September, str. . 30 – 33.

²⁸⁹ W gospodarce „Kogo szukają pracodawcy na rynku pracy? Wygrywają kandydaci z "miękkimi" kompetencjami" <http://wgospodarce.pl/informacje/10123-kogo-szukaja-pracodawcy-na-ryнку-pracy-wygrywaja-kandydaci-z-miekkimi-kompetencjami>

²⁹⁰ Schein E.H., E.H. Schein, *Organizational Culture and Leadership*, 4th edition, Jossey-Bass, John Wiley & Sons, San Francisco 2010.

to²⁹¹: (1) Kompetencje menedżerskie, (2) Kompetencje zawodowe, profesjonalizm, (3) Styl życia, (4) Kreatywność, (5) Bezpieczeństwo i stabilizacja np. emocjonalny związek z firmą, poczucie lojalności, (6) Autonomia i niezależność, (7) Poświęcenie dla innych, (8) Wyzwanie.

Dobra praktyka działań projektowych na rzecz propagowania dwutorowych karier sportowców w Polsce

Problematyka włączania sportowców na rynek pracy w Europie jest już znana i praktykowana. W Polsce tego rodzaju praktyka nadal jest niewielka a ilość jakichkolwiek koncepcyjnych i strategicznych rozwiązań, które w sposób praktyczny mogły by temu tematowi zaradzić jest znikoma. Zauważa się tutaj brak tzw. innowacji kierowniczej²⁹² odczuwalnej na każdym szczeblu działalności od menedżerów klubów sportowych po zawodników.

Jednym z pierwszych dużych działań w Polsce podejmujących problematykę łączenia nauki ze sportem jest projekt pn. „Dolnośląscy sportowcy na rynek pracy”. Działania wynikające z realizacji tego projektu miały zapewnić zdobycie doświadczenia zawodowego oraz integrację społeczną poprzez m.in. wolontariat i staż. Nabycie umiejętności komunikacji odbywało się natomiast poprzez szkolenia kompetencji społecznych, które poprzedzone były spotkaniem z doradcą zawodowym. Kolejny etap to zdobycie wiedzy i umiejętności poprzez szkolenia zawodowe oraz szkolenia językowe poprzez kurs e-learningowy.

Pierwszą z form wsparcia jaką otrzymuje uczestnik było doradztwo zawodowe. Na podstawie dwóch indywidualnych spotkań z uczestnikiem, doradca zawodowy opracował Indywidualny Plan Działania wraz z Indywidualną Ścieżką Rozwoju uczestnika. Jedną z cech określanych w IPD były posiadane kompetencje, deklarowane przez samego uczestnika oraz określone za pomocą narzędzi doradczych czyli testów kompetencyjnych i psychologicznych.

Spośród 238 IPD najczęściej pojawiającymi się u uczestników kompetencjami były:

Wytrwałość – 77,3% (w 184 IPD)

Dyscyplina – 50,4% (w 120 IPD)

Kreatywność – 47,5% (w 113 IPD)

Ponadto często występowały również takie kompetencje jak:

Odporność na stres – 30,7 % (w 73 IPD)

Odpowiedzialność – 29,8 % (w 71 IPD)

Ambicja – 23,5% (w 56 IPD)

Łatwość adaptacji do warunków pracy – 18,9 % (w 45 IPD)

Pracowitość – 18,5% (w 44 IPD)

Samodzielność – 16% (w 38 IPD)

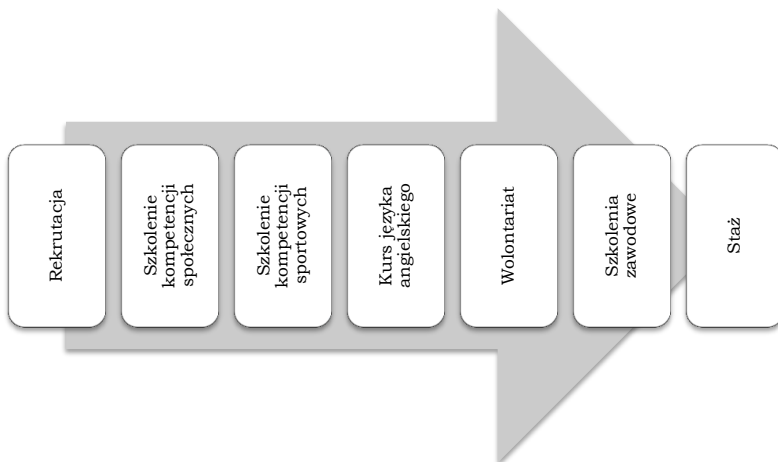
Umiejętność pracy w zespole – 13,9% (w 33 IPD)

W dokumentach opracowanych na podstawie spotkań z doradcą zawodowym pojawiały się również poniższe kompetencje, którymi wykazywali się

²⁹¹ Anna Walczyna, Psychospołeczne aspekty planowania kariery zawodowej <http://ergonomia.pollub.pl/Kariera-ZiIP-w1.pdf>

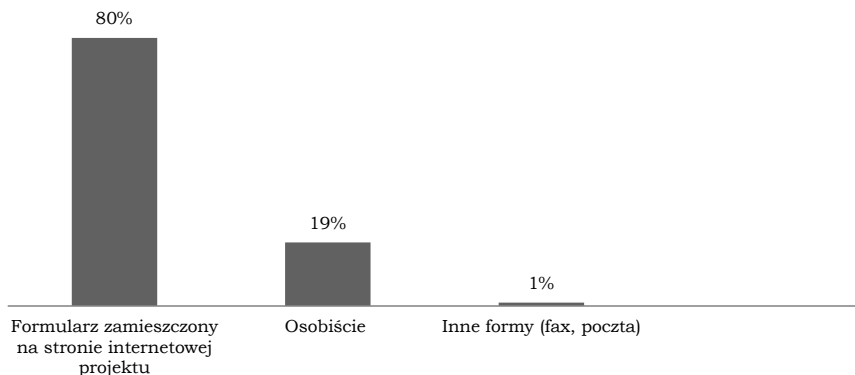
²⁹² Griffin R.W. Podstawy zarządzania organizacjami. Warszawa 1996. Str. 427.

Uczestnicy: solidność, szczerść, lojalność, życzliwość, uczciwość, pewność siebie, punktualność, zaradność, niezależność, motywowanie innych, zarządzanie ludźmi, komunikatywność, upór, wrażliwość. Działanie w projekcie wyznaczała tzw. ścieżka udziału, która w sposób klarowny i jednoznaczny pokazywała strukturę całego działania Rys 1.

Rys. 1. Opracowanie własne.

Sposób składania formularzy zgłoszeniowych

Rys. 2 Opracowanie własne.

Rekrutacja

Rekrutacja na każdy cykl projektu była poprzedzona akcją informacyjną. Największa ilość formularzy rekrutacyjnych spłynęła za pośrednictwem szablonu zamieszczonego na stronie internetowej projektu Rys.2. Na każdy cykl zostało przyjętych ok. 40 osób. W sumie do projektu przyjęto 240 osób. W trakcie projektu lub po zakończeniu udziału w nim pracę dostało 25 osób.

W sumie zostało złożonych 590 formularzy zgłoszeniowych z czego 344 osoby zostały zaproszone na spotkania rekrutacyjne. Pozostałe osoby nie spełniały kryteriów, przede wszystkim przekraczały wymagany dochód oraz nie posiadały określonego związku ze sportem lub nie można było się z nimi skontaktować. Największa ilość uczestników projektu to osoby w wieku 16-24 lata. Tylko 6 uczestników to osoby w wieku powyżej 55 roku życia rys.3.

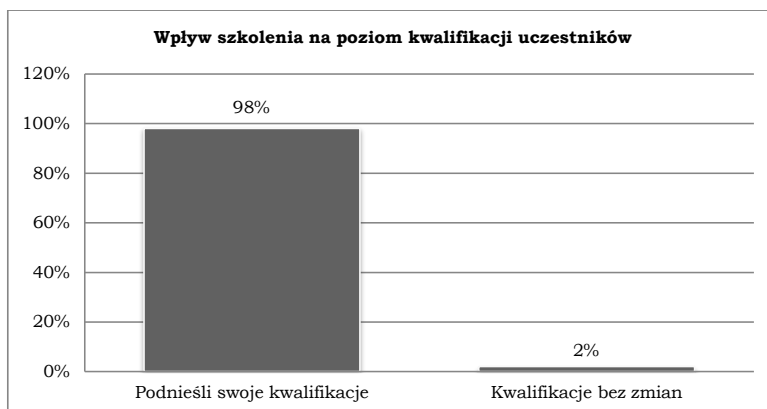

Rys. 3 Opracowanie własne.

Szkolenie kompetencji społecznych

Szkolenie to dotyczy przede wszystkim komunikacji, poruszania się na rynku pracy, specyfiki rynku pracy. Głównym celem tego etapu było przygotowanie każdego z uczestników do wejścia lub powrotu na rynek pracy. Szkolenie podzielone było na 2 bloki. Blok 1 dotyczy uczestnika w procesie rekrutacji. Porusza przede wszystkim tematy jak odnaleźć się na obecnym rynku pracy, co zrobić aby dostać się na rozmowę rekrutacyjną, jak napisać CV oraz list motywacyjny, aby zwrócić uwagę potencjalnego pracodawcy, ćwiczenia przygotowujące do rozmowy kwalifikacyjnej. Blok ten trwa 4 dni po 8 godzin szkoleniowych. Blok 2 dotyczy komunikacji międzyludzkiej. Trwa on 1 dzień szkoleniowy. Z ankiet przeprowadzonych po szkoleniach wynika, iż większość osób podniosła swoją wiedzę, samoocenę oraz kwalifikacje Rys. 4. Tylko kilka osób uważa, że ich kwalifikacje pozostały

bez zmian. Zadanie miało na celu m.in. zidentyfikowanie możliwości i pewnych cech kompetencji menedżerskich²⁹³.

Rys. 4 Opracowanie własne.

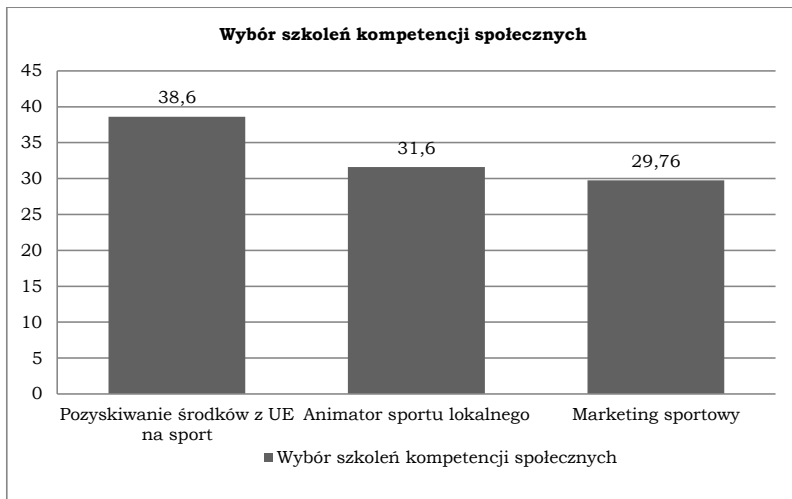
Szkolenie kompetencji sportowych

Po skończeniu szkolenia kompetencji społecznych każdy z uczestników wybiera jedno z trzech szkoleń kompetencji sportowych Rys. 5:

1. Pozyskiwanie środków z UE na sport – rozpoznanie możliwości finansowania projektów związanych ze sportem ze środków Unii Europejskiej, analiza problemów, celów, definiowanie projektów, analiza ryzyka, zarządzanie projektem oraz zespołem projektowym, realizacja projektów.
2. Marketing sportowy – pozyskiwanie sponsorów, produkt dla sponsora, jak dotrzeć do sponsora.
3. Animator sportu lokalnego – sport jako działalność społeczna, koalicja lokalna, infrastruktura sportowa jako współczesna przestrzeń, wzmocnienie działań organizacji sportowych, rozwiązywanie problemów społecznych poprzez sport, wolontariat sportowy.

Szkoleniem, które zostało wybrane przez największą ilość uczestników to „Pozyskiwanie środków UE na sport”. Wpływ na to może mieć fakt, iż w najbliższych miesiącach rozpoczyna się kolejny okres finansowania środków z Unii Europejskiej. Kolejnym szkoleniem pod względem ilości osób zainteresowanych jest „Animator sportu lokalnego”. Najczęściej wybierane szkolenie przez młodszych uczestników projektu.

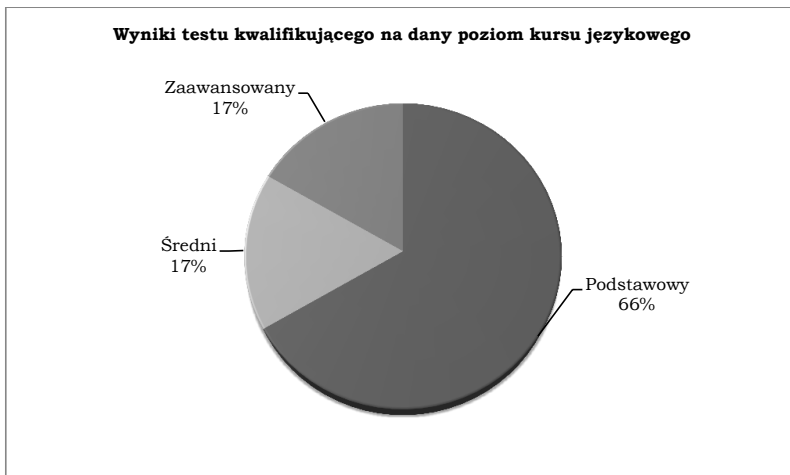
²⁹³ Głowicki P, Łasiński G, Olenderek T *Audyt kompetencji menedżerskich na przykładzie wybranej organizacji*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Wrocław 2013, Nr 277, s. 275-284

Rys. 5 Opracowanie własne.

Kurs języka angielskiego

W związku z tym, że w dużej ilości ogłoszeń o pracę wymagana jest znajomość języka obcego kolejnym etapem udziału w projekcie jest kurs e-learningowy języka angielskiego. Trwa on 4 miesiące. Przed rozpoczęciem każdy z uczestników musi wypełnić test kwalifikujący na odpowiedni poziom Rys. 6. Kurs podzielony jest na 5 sekcji: ćwiczenia wprowadzające, czytanie, słownictwo, gramatyka, słuchanie, pisanie oraz mówienie. Największa ilość uczestników projektu, bo aż 60%, po wypełnieniu testu została zakwalifikowana na poziom podstawowy. Jest to bardzo słaby wynik zważając na to jak niezbędnym narzędziem jest znajomość języka obcego w funkcjonowaniu na rynku pracy.

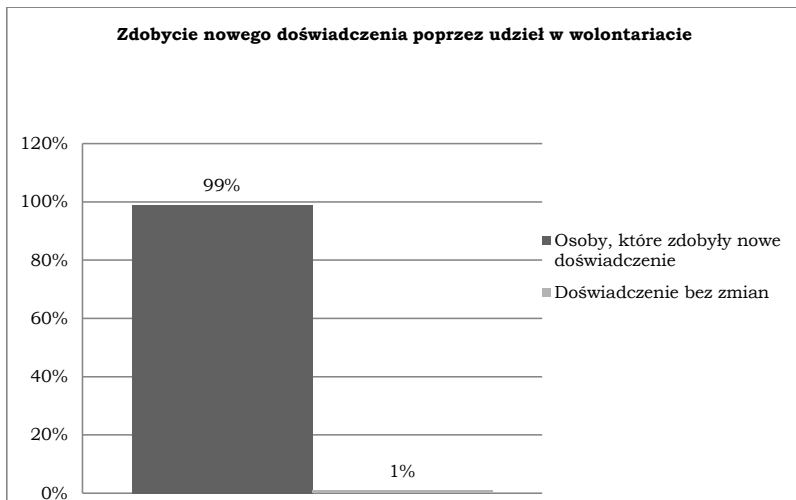

Rys. 6 Opracowanie własne.

Po zakończeniu kursu każdy z uczestników zdawał test końcowy, który podsumowywał dany poziom nauki. Spośród wszystkich zdających test, pomyślny wynik zapewniający zaliczenie testu osiągnęło 40% osób. Były to osoby do 30 roku życia.

Wolontariat

Wolontariat trwa 3 miesiące i odbywa się w wymiarze średnio 8h / tygodniowo. Uczestnicy projektu kierowani są do organizacji i instytucji prowadzących imprezy i projektu sportowe, klubów i związków sportowych oraz do organizacji sportowych znajdujących się na terenie Dolnego Śląska. Ważnym elementem wolontariatu jest osoba Mentora. Mentor musi być pracownikiem danej instytucji, musi posiadać doświadczenie i kwalifikacje dotyczące funkcjonowania oraz organizacji miejsca wolontariatu. Zadaniem mentora jest stworzenie programu wolontariatu, opieka nad wolontariuszem, przedstawienie mu specyfiki funkcjonowania danej instytucji, powierzenie zadań oraz ich monitorowanie. Z ankiet wykonanych po odbyciu stażu wynika, iż większość uczestników projektu dzięki odbytemu wolontariatowi podniosła swoje kwalifikacje, zdobyła nową wiedzę oraz doświadczenie. Tylko kilka osób nie poszerzyło swoich umiejętności Rys. 7.

Rys. 7 Opracowanie własne.

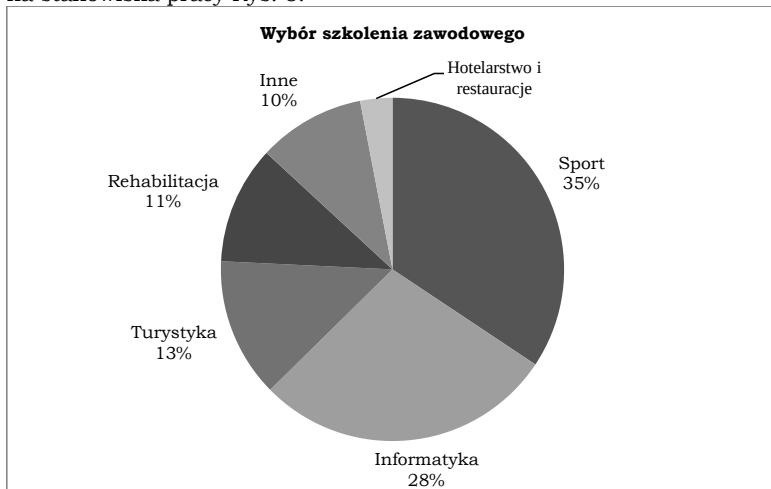
Szkolenia zawodowe

Szkolenia zawodowe mają na celu przygotowanie uczestników projektu do podejmowania pracy w branżach strategicznych Dolnego Śląska. Są one dobierane na podstawie stworzonego przez doradcę zawodowego Indywidualnego Planu Działania oraz na podstawie zainteresowań uczestnika projektu. Katalog szkoleń, opracowany na podstawie raportu o branżach strategicznych dla Dolnego Śląska, zawiera szkolenia takie jak:

1. Turystyka i działalność uzdrowiskowa: specjalista ds. turystyki, pracownik biura podróży, informacja turystyczna, animator czasu wolnego, pilot wycieczek/ przewodnik, inne uprawnienia: np. prawo jazdy.
2. Hotele i restauracje: menedżer gastronomii, kierownik/ pracownik obiektu hotelarskiego, kelner, barman, kucharz, organizator imprez.
3. Informatyka: tworzenie stron internetowych, tworzenie i obsługa systemów zarządzania bazami danych, tworzenie i obsługa sklepów internetowych, grafika komputerowa, kurs obsługi pakietu MS Office, kurs komputerowy
4. Rehabilitacja: kurs masażu, rehabilitacja w sporcie, kinezytaping (kurs dla trenerów sportu, fizjoterapeutów).
5. Sport: podstawy zarządzania w sporcie, kursy instruktorskie, menedżer sportu.

Najwięcej uczestników wybrało szkolenia zawodowe związane ze sportem, oraz branżą informatyczną natomiast najmniej z hotelarstwem i gastronomią. Młodzi uczestnicy byli przede wszystkim zainteresowani szkoleniami związanymi ze zdobyciem kwalifikacji instruktorskich, szkoleniem menedżer

sportu oraz szkoleniami związanymi z rehabilitacją, czyli wiedza, która może przydać się osobą związanym ze sportem w przyszłym funkcjonowaniu na rynku pracy. Natomiast osoby starsze wybierały przede wszystkim szkolenia związane z informatyką w celu zdobycia oraz poszerzenia wiedzy na temat funkcjonowania komputera, co ma ogromne znaczenie przy przyjmowaniu na stanowiska pracy Rys. 8.

Rys. 8 Opracowanie własne

Staż

Kolejnym etapem zdobywania przez uczestników nowego doświadczenia zawodowego, nowych kwalifikacji i wiedzy jest staż. Staż odbywa się w wymiarze średnio 20 godzin/tygodniowo przez 3 miesiące. Celem tego etapu było wyposażenie uczestników projektu w doświadczenie potrzebne przy ubieganiu się pracę. Każdy uczestnik za odbyty staż dostaje wynagrodzenie. Przed rozpoczęciem stażu każdy uczestnik ma zapewnione szkolenie BHP oraz badanie u lekarza medycyny pracy. Uczestnicy kierowani są do organizacji sportowych oraz przedsiębiorstw z branż strategicznych dla Dolnego Śląska. Jak wynika z raportu Ageron Polska na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego „Określenie struktury zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska oraz zdefiniowanie i opisanie kierunków rozwoju dolnośląskiego rynku pracy” z 2011 r. branże strategiczne dla Dolnego Śląska to: informatyka, turystyka, działalność uzdrowiskowa, hotele i restauracje. Branże te wykazują największy potencjał rozwoju i możliwości zatrudnienia oraz stwarzają możliwości stosowania elastycznych form zatrudnienia²⁹⁴.

²⁹⁴ Kotlorz D. Serwicyzacja polskiej gospodarki – przemiany wewnątrzsektorowe, Katowice 2013. str. 72- 86

Podsumowanie

Aktualne doświadczenia krajowe związane z realizacją zadań i problematyki sportowców na rynku pracy, nabierają dynamiki wraz ze sprawnością pozyskiwania środków unijnych przez zainteresowane tą tematyką organizacje. Do tych największych zadań należy zaliczyć m.in. projekt „Sportowcy na rynku pracy”, który to zaangażował 180 osób i był kierowany do bezrobotnych byłych sportowców i osób zagrożonych utratą pracy. Kolejnym istotnym projektem, którego beneficjentami byli sportowcy to program „Edukacja dla sportu” w projekcie przeszkolonych zostało 720 osób oraz „Menedżer na medal” przewidziany dla 240 osób ze środowiska sportowego. W najbliższym czasie Ministerstwo Sportu i Turystyki we współpracy z Polskim Komitetem Olimpijskim oraz Zarządem Głównym AZS planują uruchomić program pn. „Sportowiec - fachowiec”, który to koncentruje się na upowszechnianiu kariery dwutorowej sportowców i przewidują wsparcie dla 3000 sportowców. Formy wsparcia proponowane w projekcie to szkolenia dla trenerów prowadzących młodzież, doradztwo zawodowe dla młodych oraz starszych sportowców, współpraca z Ministerstwem Edukacji Narodowej, klubami sportowymi, Polskimi związkami sportowymi, Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Centralnym Ośrodkiem Sportu.

Procesowa orientacja przedsiębiorstwa oraz klubów sportowych zdecydowanie polepszyłaby tutaj dynamikę zachodzących zmian²⁹⁵ a znajomość wymiarów procesu gospodarowania zarządzania zasobami ludzkimi w organizacjach pozwoli skoordynować oba te procesy²⁹⁶. Właściwa identyfikacja interesariuszy w strategię CSR przedsiębiorstw w sposób znaczący pozwoli stworzyć właściwą platformę działania dla rozwoju m.in. dwutorowych karier sportowców²⁹⁷. Wzrastająca rola sportu i wartości w osiąganiu sukcesów stanowią dla działalności pozasportowej sportowca bezsprzecznie jego potencjał na rynku pracy. Wypracowane i przetestowane w projektach unijnych narzędzia pozwalają implementować najlepsze praktyki do życia zawodowego już byłego sportowca. Jednak największy potencjał w zaktywizowaniu grupy zawodowej jaka są sportowcy i upowszechnianiu nauki i sportu tkwi w nowej perspektywie finansowania na lata 2014-2020 i programowi Erasmus+ , rozbudowanego o komponent Sportu . Znajduję się tam osobna pozycja dotycząca „dwutorowych karier sportowców”. Należy mieć nadzieję, że środowisko sportowe w Polsce będzie skutecznie chciało z tego skorzystać.

²⁹⁵ Wojciech Cieśliński, *Procesowa orientacja przedsiębiorstwa*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 52, Wrocław 2009

²⁹⁶ Cewińska J. *Zarządzanie zasobami ludzkimi w klubach sportowych non-profit w Polsce*, Łódź 2013 str. 136 - 138

²⁹⁷ Pawlak G. *Sport w strategiach CSR przedsiębiorstw. Wybrane aspekty komunikacji z interesariuszami* Gdańsk 2015 str. 230 - 232.

Bibliografia:

- Anagnostopoulos C, Byers T, Shilbury D, *Corporate social responsibility in professional team sport organizations: towards a theory of decision-making*, European Sport Management Quarterly 2014. Vol. 14 No. 3.
- Cewińska J. *Zarządzanie zasobami ludzkimi w klubach sportowych non-profit w Polsce*, Łódź 2013.
- Cieśliński W. , *Procesowa orientacja przedsiębiorstwa*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 52, Wrocław 2009.
- Filatovchev I., Nakajima C. *Corporate governance, responsible managerial behavior, and corporate social responsibility: organizational efficiency versus organizational legitimacy?*. The Academy of Management Perspectives 2014. Vol. 28 No.3.
- Głowicki P, Łasiński G, Olenderek T *Audyty kompetencji menedżerskich na przykładzie wybranej organizacji*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Wrocław 2013.
- Griffin R.W. *Podstawy zarządzania organizacjami*. Warszawa 1996.
- Kotlorz D. *Serwicyzacja polskiej gospodarki – przemiany wewnątrzesektorowe*, Katowice 2013.
- Rudnicka A, *CSR – doskonalenie relacji społecznych w firmie*, Warszawa 2012.
- McClelland D.C., *Testing for Competence Rather Than for Intelligence*, „American Psychologist” No. 28, 1973.
- Pawlak G. *Sport w strategiach CSR przedsiębiorstw. Wybrane aspekty komunikacji z interesariuszami*. *Zmiany medialne i komunikacyjne, media, wizerunek, biznes*. Kopecka – Piech K (red), Gdańsk 2015.
- Stosik A. Morawski M. *Zarządzanie kapitałem ludzkim dla menedżerów w sporcie*, Wrocław 2009.
- Schein E.H., *Organizational Culture and Leadership*, 4th edition, Jossey-Bass, John Wiley & Sons, San Francisco 2010.
- Woodruffe, C. *Competent by any other name*, Personnel Management, 1991.

Źródła internetowe:

- Future Work Skills 2020. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute <http://www.iftf.org/futureworkskills/>
- W gospodarce „Kogo szukają pracodawcy na rynku pracy? Wygrywają kandydaci z „miękkimi kompetencjami” <http://wgospodarce.pl/informacje/10123-kogo-szukaja-pracodawcy-na-ryнку-pracy-wygrywaja-kandydaci-z-miekkimi-kompetencjami>

IZABELA BAJERSKA, MICHAŁ RŻANY, ZUZANNA SOŁTYSIAK, KRZYSZTOF
SUSZYŃSKI, DARIUSZ GÓRKA
Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

**PODEJŚCIE DO BÓŁU ZWIĄZANEGO ZE ZMĘCZENIEM WŚRÓD OSÓB
AKTYWNYCH FIZYCZNIE**
**APPROACH TO THE PAIN CONNECTED WITH TIREDNESS AMONG PHYSICALLY ACTIVE
PEOPLE**

Streszczenie

WSTĘP

Każdy z nas przynajmniej raz odczuwał dolegliwości bólowe po wysiłku fizycznym. W obecnych czasach duża część społeczeństwa uważa odczucie zmęczenia i powysiłkowego bólu za przyjemne. Ludzie często wybierają bardzo obciążające treningi, gdyż uważają je za efektywniejsze z wielu powodów. Jednym z nich jest zamięłowanie do uczucia zmęczenia oraz potrzeba silniejszych doznań. Zmusza nas do tego ówczesne otoczenie, które z każdej strony bombarduje nas intensywnymi bodźcami.

CEL

1. Czy płeć wpływa na podejście do bólu związanego ze zmęczeniem podczas aktywności fizycznej?
2. Czy długość uprawiania sportu ma wpływ na przyjemność czerpaną ze zmęczenia fizycznego?
3. Czy ból związany ze zmęczeniem mięśni może działać motywująco podczas aktywności fizycznej i czy jest to związane z płcią?

MATERIAŁ I METODA

Zbadanych zostało 149 osób w tym 91 kobiet w wieku od 13 do 24 lat ($\bar{x}=17,1$; $SD=3,7$) oraz 58 mężczyzn w wieku od 18 do 27 lat ($\bar{x}=21,8$; $SD=2,4$). Byli to studenci Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach oraz sportowcy z UKS Ósemka z Wejherowa. W badaniu została użyta autorska ankieta zawierająca 31 zamkniętych pytań. Pytania dotyczyły rodzaju uprawianej aktywności fizycznej, ilości czasu jej trwania, długości uprawiania, podejścia do zmęczenia fizycznego oraz bólu związanego ze zmęczeniem. Analiza statystyczna polegała na wykonaniu statystyk opisowych. Zależności zostały określone za pomocą analizy wariancji ANOVA.

WYNIKI

Analiza wariancji wykazała, że podejście do bólu podczas uprawiania aktywności fizycznej jest zależne od płci ($p=0,03$). Kobiety częściej odczuwają przyjemność ze zmęczenia. Długość uprawiania sportu nie ma wpływu na przyjemność czerpaną ze zmęczenia fizycznego ($p=0,92$). Płeć nie jest czynnikiem różnicującym czynnik bólowy jako „motywator” do aktywności fizycznej ($p=0,58$). Jednak u mężczyzn ból spowodowany zmęczeniem jest większym czynnikiem motywującym niż u kobiet.

WNIOSKI

1. Płeć wpływa na podejście do bólu związanego ze zmęczeniem fizycznym.
2. Długość uprawiania sportu nie ma wpływu na przyjemność odczuwaną ze zmęczenia fizycznego.

3. Ból nie jest czynnikiem powodującym zwiększenie motywacji u obu płci.

Słowa kluczowe: ból, aktywność fizyczna, motywacja, płęć.

Keywords: pain, physical activity, motivation, sex.

Wstęp

W przeszłości ból postrzegano wyłącznie w kategoriach doznania zmysłowego, które jest związane z ciałem. Wraz z postępem badań interdyscyplinarnych zmienił się sposób rozumienia bólu. Obecnie według definicji Międzynarodowego Stowarzyszenia Badania Bólu IASP (International Association for the Study of Pain) określa się go jako przykre, zmysłowe i emocjonalne odczucie, które jest związane z istniejącymi lub zagrażającymi uszkodzeniu tkankami²⁹⁸. Mówiąc o bólu, należałoby przyrzeć się często pomijanemu zagadnieniu jakim są zakwasy. Zakwasy wywołane są wytworzeniem się kwasu mlekowego w mięśniach odczuwalne do 3h po wysiłku oraz mikrouszkodzenia mięśniowe i występowanie zespołu DOMS²⁹⁹. W obrazie klinicznym DOMS (delayed onset muscle soreness), czyli opóźnionej bolesności mięśni, pojawia się ból, sztywność i obrzęk mięśni oraz inne dolegliwości nasilające się 24-48h po wysiłku. Intensywność dysfunkcji związanej z DOMS zależy od intensywności, czasu trwania treningu oraz uwodnienia organizmu³⁰⁰. Duża część osób aktywnych fizycznie lekceważy doznania bólowe związane z wysiłkiem fizycznym, z uwagi na odczuwanie przyjemności podczas ich występowania. Związane jest to z reakcją emocjonalną mogącą znacząco zwiększać próg tolerancji bólu³⁰¹. Dowiedziono, że na jakość oraz natężenie doznań bólowych w znaczy sposób może wpływać płęć. Badania przeprowadzone przez prof. Lindę LeResche Uniwersytetu Waszyngtona w Seattle wykazały, że kobiety odczuwają ból silniej niż ich partnerzy³⁰². Problematicznym aspektem odczuć bólowych jest ich złożony charakter, ponieważ w badaniach nad progiem bólu należałoby uwzględnić takie aspekty jak kontekst socjologiczny oraz kulturowy. Dodatkowym elementem utrudniającym analizę bólu jest subiektywność oceny przez osobę odczuwającą, a co za tym idzie niemożność dokonania obiektywnego pomiaru. Ból jest pojęciem nieostrym.

Aktywność fizyczna stanowi fundamentalne i integralne ogniwo zdrowego trybu życia, bez niej nie jest możliwa jakakolwiek strategia zdrowia, jego utrzymanie oraz pomnażanie. Sport jest niezbędny do prawidłowego funkcjonowania wielu układów w naszym ciele, zdrowia fizycznego, psychicznego oraz społecznego. W tym obszarze tematycznym mieszczą się pra-

²⁹⁸ Borys B., Każdego boli inaczej czyli – psychiczne uwarunkowania bólu. PTSR – „Życie pod Wiatr”, Gdańsk 1999r.

²⁹⁹ Pokora I., Ograniczenie spożycia sodu a zmiany objętości osocza podczas i po zakończeniu wysiłków fizycznych o różnej charakterystyce skurczów. Probl Hig Epidemiol 2013, 94(3): 489-493.

³⁰⁰ Bernatek-Brzózka P., Brzózka T. Fitness dla kobiet. 2011. ISBN 978-83-7568-633-3.

³⁰¹ de Walden-Gatuszko K., Psychologiczne aspekty bólu. Przew Lek 2001, 4, 4, 58-59.

³⁰² LeResche L. Defining gender disparities in pain management. Clin Orthop Relat Res. 2011 Jul; 469 (7): 1871-7.

ce między innymi: J. Drabika³⁰³, A. Knapika³⁰⁴, J. Nosko³⁰⁵, W. Żołnierczuk-Kieliczek³⁰⁶. Dowiedziono, że utrzymanie odpowiedniego poziomu aktywności fizycznej w ciągu dnia jest najskuteczniejszą metodą walczenia z problemem wczesnej niesprawności spowodowanej różnego rodzaju chorobami cywilizacyjnymi takimi jak: choroby serca i naczyń krwionośnych, choroby metaboliczne, choroby narządów ruchu, nerwice, urazy, do których bardzo często dochodzi na tle niewystarczającej sprawności fizycznej, zaburzenia układu nerwowego, czy wreszcie choroby przejawiające się zmniejszeniem zdolności odpornościowych organizmu³⁰⁷. Wiąże się to z wielkim skokiem cywilizacyjnym, w którym przez modernizację omija się między innymi styl życia obywateli³⁰⁸. Zintensyfikowanie poziomu aktywności fizycznej spowalnia procesy starzenia się, zwiększa odporność i wytrzymałość naszego organizmu oraz ma dobroczynny wpływ na podstawowe funkcje ustroju, a w efekcie na ich ekonomizację³⁰⁹. Aktywność fizyczna oraz przyjemność jaką potrafia czerpać ludzie z towarzyszącego jej bólu mięśniowego jest interesującym zjawiskiem. Od lat obserwujemy znaczny spadek aktywności fizycznej wśród młodych ludzi jednocześnie dostrzegając rosnącą świadomość własnego ciała i zdrowia co ma znaczący wpływ na prowadzony przez nas styl życia.

Niestety do dziś jest niewiele publikacji omawiających szerzej temat bólu, ćwiczeń oraz przyjemności z nich czerpanej. Stanowiło to inspirację dla przeprowadzonych tutaj badań.

Cel

Celem pracy było sprawdzenie podejścia osób uprawiających regularnie sport do bólu związanego ze zmęczeniem fizycznym. Badania miały wykazać, czy ból powysiłkowy może działać na sportowca motywująco oraz czy jest to zależne od rodzaju płci. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Czy rodzaj płci wpływa na podejście do bólu związanego ze zmęczeniem podczas uprawiania aktywności fizycznej?
2. Czy długość uprawiania sportu ma wpływ na przyjemność czerpaną ze zmęczenia fizycznego?
3. Czy ból związany ze zmęczeniem mięśni może działać motywująco podczas aktywności fizycznej i czy jest to związane z płcią?

³⁰³ Drabik J.: Aktywność fizyczna w edukacji zdrowotnej społeczeństwa, cz. I. Wydawnictwo Uczelniane AWF, Gdańsk 1995.

³⁰⁴ Knapik A., Plinta R., Saulicz E., Kuszewski M. Znaczenie aktywności ruchowej w profilaktyce zdrowotnej. *Zdrowie Publiczne* 2004; 114, 3: 331-337.

³⁰⁵ Nosko J. Zachowania a zdrowie: podstawowe zależności. Aktywność fizyczna, a zdrowie [w:] Gniazdowski A (red): *Zachowania zdrowotne. Zagadnienia teoretyczne, próba charakterystyki zachowań zdrowotnych społeczeństwa polskiego*. Instytut Medycyny Pracy, Łódź 1990.

³⁰⁶ Żolnierczuk-Kieliszek D. Zachowania zdrowotne i ich związek ze zdrowiem [w:] Kulik TB, Latański M. (red): *Zdrowie publiczne*. Wyd. Czelej, Lublin 2002.

³⁰⁷ Toczek-Werner S.: *Podstawy rekreacji i turystyki*. Wydawnictwo AWF, Wrocław 1998.

³⁰⁸ Przewęda R., Dobosz J.: *Ratujmy pozytywne zdrowie młodych Polaków*. Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Białystok 2012.

³⁰⁹ Dega W., *Koncepcja rehabilitacji*, Probl. Rehab. Spol. Zaw. 1995, 1, 16.

Material i metoda

Badaniami objęto grupę 149 osób w tym 91 kobiet w wieku od 13 do 24 lat ($x=17,1$; $SD=3,7$) oraz 58 mężczyzn w wieku od 18 do 27 lat ($x=21,8$; $SD=2,4$). Przedmiotem badania była grupa członków Akademickiego Związku Sportowego Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach uprawiających różne dyscypliny sportowe w liczbie 89 osób oraz grupa sportowców z Uczniowskiego Klubu Sportowego Osemka z Wejherowa w liczbie 60 osób. Dobór populacji stanowiły osoby zajmujące się sportem w życiu codziennym. Były to w większości osoby uprawiające sport amatorsko najczęściej o charakterze ogólnorozwojowym. Do badania została wykorzystana autorska ankieta zawierająca 31 pytań składająca się z metryczki oraz zamkniętych pytań jednokrotnego wyboru. Ankieta była wypełniana anonimowo i samodzielnie, a jej uzupełnienie nie trwało dłużej niż 5 minut. Pytania dotyczyły rodzaju uprawianej aktywności fizycznej, ilości czasu jej trwania, długości uprawiania, podejścia do zmęczenia fizycznego oraz bólu związanego ze zmęczeniem. Kwestionariusz zawierał również zestaw szczegółowych pytań dotyczących subiektywnych odczuć sportowca związanych ze zjawiskiem bólu w trakcie wysiłku oraz bólu powysiłkowego. Badany miał określić w skali od 1 do 5 w jakim stopniu ból ten jest dla niego przyjemny (1 – nieprzyjemny, 3 – obojętny, 5 – bardzo przyjemny). Arkusz obejmował także punkty, w których należało określić, czy ból po treningu jest dla sportowca motywujący oraz zapytania o aktywność potreningową i radzenie sobie z zespołem opóźnionego bólu mięśniowego (DOMS). Uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej przy użyciu programu Statistica 10 (StatSoft), która polegała na wykonaniu statystyk opisowych. Zależności zostały określone za pomocą analizy wariancji ANOVA.

Wyniki

Najpierw wykonano statystykę opisową wieku ankietowanych. Wyniki przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Statystyka opisowa wieku ankietowanych

	N	X	MIN	MAX	SD
Wiek	149	18,98	13,00	27,00	4,01

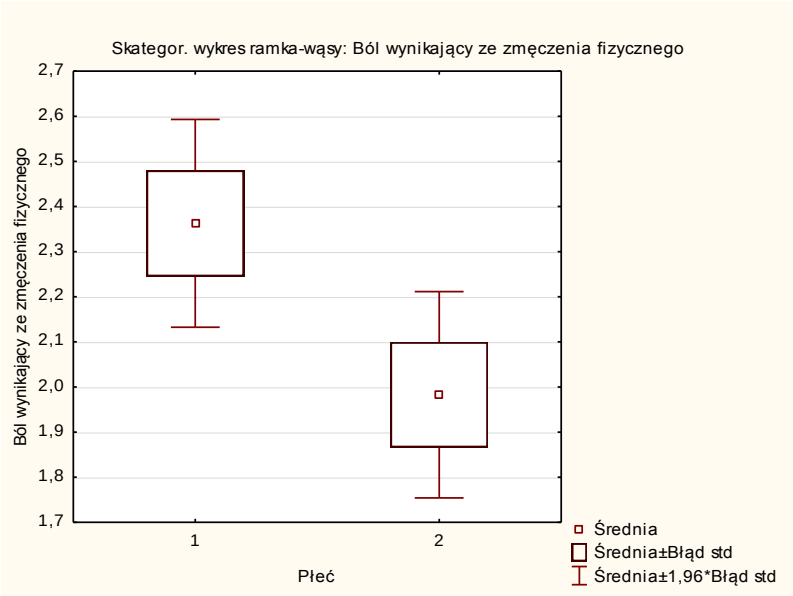
Drugim etapem analizy wyników było sprawdzenie, czy osoby aktywne fizycznie lubią ból wynikający ze zmęczenia fizycznego. W tym celu została wykonana analiza wariancji ANOVA której szczegółowe wyniki zostały przedstawione w tabeli 2

Tabela 2. Podejście do bólu związanego z wysiłkiem fizycznym

	F	p
Ból wynikający ze zmęczenia fizycznego	4,75*	0,03*

* zależność istotnie statystyczna

Analiza wariancji wykazała, że podejście do bólu podczas uprawiania aktywności fizycznej jest zależne od płci ($p=0,03$). Kobiety częściej odczuwają przyjemność ze zmęczenia. Zostało to przedstawione na ryc.1

1- Kobiety
2 - Mężczyźni

Rycina 1. Wartości średnie różnic pomiędzy podejściem do bólu związanego z wysiłkiem fizycznym u mężczyzn i kobiet.

Kolejnym krokiem było dowiedzenie się, czy ankietowani lubią uczucie zmęczenia po wysiłku fizycznym oraz ocena w skali o 1-5 jak bardzo. W tym celu również została wykonana analiza wariancji ANOVA której szczegółowe wyniki zostały przedstawione w tabeli 3.

Tabela 3. Stosunek ankietowanych do uczucia zmęczenia fizycznego po wysiłku oraz odczuwalnej przyjemności ze zmęczenia fizycznego

	F	p
Uczucie zmęczenia fizycznego po wysiłku	1,09	0,36
Odczuwalna przyjemność ze zmęczenia fizycznego w skali 1-5	0,59	0,92

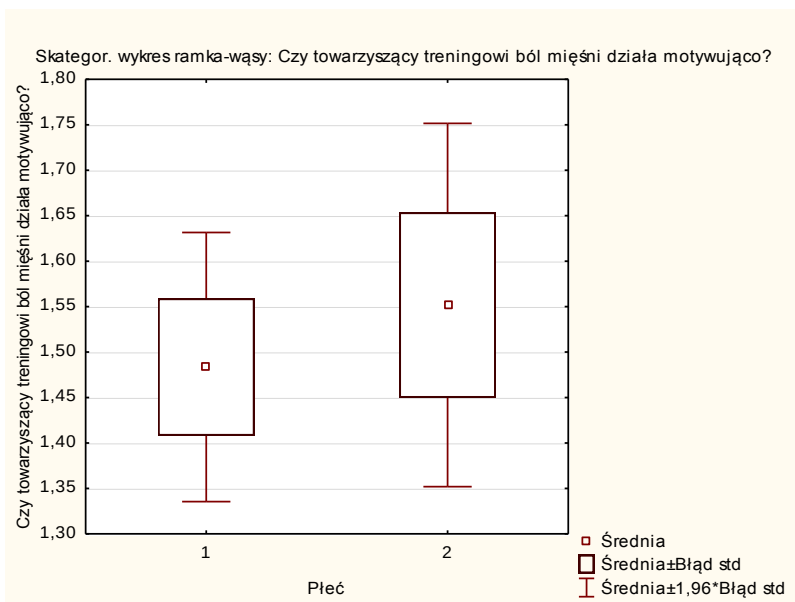
Następnie dokonano analizy statystycznej odpowiedzi na pytanie, czy towarzyszący treningowi ból mięśni działa motywująco. Szczegółowe wyniki zostały przedstawione w tabeli 4.

Tabela 4. Ocena wpływu bólu towarzyszącemu treningowi na motywację

	F	p
Czy towarzyszący treningowi ból mięśni działa motywująco?	0,29	0,58

Płeć nie jest czynnikiem różnicującym czynnik bólowy jako „motywator” do aktywności fizycznej (p=0,58). Mężczyźni jednak czują się bardziej od

kobiet zmotywowani bólem spowodowanym zmęczeniem. Przedstawiono to dokładnie na ryc 2.

1 - Kobiety
2 - Mężczyźni

Rycina 2. Wartości średnie oceny wpływu bólu towarzyszącego treningowi na motywację według kobiet oraz mężczyzn

Dyskusja

Aktywność fizyczna jest bardzo ważnym elementem edukacji zdrowotnej w polskim społeczeństwie zarówno od najmłodszych lat życia, aż do późnej starości. Powszechnie wiadomo o tym, że aktywny tryb życia oraz kontrolowany wysiłek fizyczny zapobiegają liczным schorzeniom i chorobom. Wdrażanie aktywności ruchowej w życie każdego człowieka już od najmłodszych lat tworzy korzystne warunki uruchomienia mechanizmów odpornościowych organizmu i dostosowania budowy i funkcji narządów do poziomu zapewniającego optymalną sprawność psychofizyczną. Hipokinetyczny tryb życia upośledza rozwój sprawności i wydolności, dlatego tak ważne jest wdrażanie sportu w nasze życie codzienne. O wydolności człowieka przesądają dwa elementy: sprawność jaką osiągnie do 25 roku życia oraz aktywność ruchowa w starszych latach³¹⁰. Człowiek w ciągu wieków zaadaptował

³¹⁰ Rudzik J. Zdrowotne znaczenie aktywności ruchowej. W: Prozdrowotny tryb życia: Uwarunkowania społeczne, red. Lisicki T., Wilk B., Walentukiewicz A. Gdańsk: AWFis, 2005.

się do dużej aktywności i operatywności, gdyż od nich zależała jego egzystencja oraz przetrwanie w niesprzyjających warunkach. Ostatnie pokolenia wykorzystując stworzone przez siebie udogodnienia cywilizacyjne w znacznym stopniu wyeliminowały wysiłek fizyczny. Niezwykle niepokojący jest stosunek dużej części społeczeństwa do własnej aktywności fizycznej. Z jednej strony u dojrzałego psychicznie człowieka w podświadomości istnieje poczucie konieczności ruchu, z drugiej strony występuje jednak tendencja do całkowitego ograniczenia wysiłku fizycznego. Skutki tego ograniczenia są odczuwalne w postaci zmniejszenia zdolności przystosowawczych - tak zwanych zespołów hipokinetycznych, a skutki braku ruchu wpływają negatywnie na cały nasz organizm³¹¹. Hipokineza polega na zaburzeniu proporcji pomiędzy zwiększającym się obciążeniem układu nerwowego, natomiast zmniejszającym się obciążeniem układu ruchowego. Prowadzi do zaburzeń pracy wielu systemów w naszym organizmie, między innymi: układu krążenia, układu trawiennego, autonomicznego oraz psychonerwowego. Prawdziwe jest zdanie, że narząd nieużywany przestaje spełniać swoją funkcję. Widać to wyraźnie, gdy ktoś ulegnie kontuzji bądź wypadkowi, który spowoduje konieczność przebywania w łóżku przez długi czas. Szybko pojawiają się wówczas zmiany w masie mięśni szkieletowych. Nawet nie tak drastyczne ograniczenie ruchu może spowodować zmiany we wskaźnikach fizjologicznych. Problem hipokinezy jest problemem ważnym, dotyczącym ludzi w każdym wieku i nie należy go bagatelizować³¹².

Zbyt mała aktywność ruchowa szkodzi naszemu zdrowiu, ale niestety podczas intensywnego uprawiania sportów również jesteśmy narażeni na różnego rodzaju kontuzje oraz bóle mięśniowe. Badania wykazały, że stosunek do odczuwania bólu podczas uprawiania sportu różni się w zależności od płci ($p=0,03$). Kobiety częściej od mężczyzn cenią sobie uczucie zmęczenia fizycznego. Na przyjemność odczuwaną w związku ze zmęczeniem fizycznym nie wpływa długość uprawiania sportu ($p=0,92$). Odpowiedź ankietowanych na pytanie „Czy ból wysiłkowy działa na ciebie motywująco?” pokazała, że może on nieznacznie wpływać na mobilizację do utrzymania lub zwiększenia aktywności fizycznej ($p=0,58$). Jeśli chodzi o aspekt bólowy, płeć nie jest czynnikiem różnicującym. Mężczyźni jednak nieznacznie częściej odczuwają dzięki niemu wzrost motywacji, co można określić jako chęć „podniesienia poprzeczki” w trakcie treningu. Możliwe, że wynika to z różnic w wysokości progu bólu u obu płci, ponieważ wg badań przeprowadzonych przez prof. Lindę LeResche, mężczyźni są bardziej odporni na ból. W celu udowodnienia tej tezy należałoby jednak wzbogacić ankietę o więcej szczegółów, pytania dotyczące wpływu obowiązków życia codziennego na podejście do sportu i bólu, oraz części dla kobiet zawierającej pytania odnoszące się do bólu odczuwalnego w trakcie treningu oraz poziomu mobilizacji na przestrzeni miesięcznych zmian hormonalnych dla kobiet.

Aktywność fizyczna powinna być integralną częścią stylu życia, towarzyszyć człowiekowi na co dzień i możliwie przez całe życie. Sprostać wymaganiom nowego tysiąclecia będzie mógł człowiek potrafiący osiągnąć założeń

³¹¹ Łobożewicz T., Wolańska T.: Rekreacja i turystyka w rodzinie. Biblioteka PTNKF, Warszawa 1994.

³¹² Górski J., Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego. PZWL Warszawa 2006, wyd. 2.

ne cele, wywiązać się z pełnionych ról, nabywać kolejnych umiejętności, umożliwiających przystosowanie się do nowych sytuacji społecznych oraz człowiek doskonalący zachowania prozdrowotne.

Wnioski

1. Płeć wpływa na podejście do bólu związanego ze zmęczeniem fizycznym.
2. Długość uprawiania sportu nie ma wpływu na przyjemność odczuwalną ze zmęczenia fizycznego.
3. Ból nie jest czynnikiem powodującym zwiększenie motywacji u obu płci.

Bibliografia:

- Borys B., Każdego boli inaczej czyli – psychiczne uwarunkowania bólu. PTSR – „Życie pod Wiatr”, Gdańsk 1999.
- Bernatek-Brzózka P., Brzózka T. Fitness dla kobiet. 2011. ISBN 978-83-7568-633-3.
- Dega W., Koncepcja rehabilitacji, Probl. Rehab. Spol. Zaw. 1995, 1, 16.
- Drabik J.: Aktywność fizyczna w edukacji zdrowotnej społeczeństwa, cz. I. Wydawnictwo Uczelniane AWF, Gdańsk 1995.
- Górski J., Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego. PZWL Warszawa 2006, wyd. 2.
- Knapik A, Plinta R, Saulicz E, Kuszewski M. Znaczenie aktywności ruchowej w profilaktyce zdrowotnej. Zdrowie Publiczne 2004; 114, 3: 331-337.
- Łobożewicz T., Wolańska T.: Rekreacja i turystyka w rodzinie. Biblioteka PTNKF, Warszawa 1994.
- Nosko J. Zachowania a zdrowie: podstawowe zależności. Aktywność fizyczna, a zdrowie [w:] Gniazdowski A (red): Zachowania zdrowotne. Zagadnienia teoretyczne, próba charakterystyki zachowań zdrowotnych społeczeństwa polskiego. Instytut Medycyny Pracy, Łódź 1990.
- Toczek-Werner S.: Podstawy rekreacji i turystyki. Wydawnictwo AWF, Wrocław 1998.
- Pokora I., Ograniczenie spożycia sodu a zmiany objętości osocza podczas i po zakończeniu wysiłków fizycznych o różnej charakterystyce skurczów. Probl Hig Epidemiol 2013, 94(3): 489-493.
- Przewęda R., Dobosz J.: Ratujmy pozytywne zdrowie młodych Polaków. Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Białystok 2012.
- LeResche L. Defining gender disparities in pain management. Clin Orthop Relat Res. 2011 Jul;469(7):1871-7.
- Rudzik J. Zdrowotne znaczenie aktywności ruchowej. W:Prozdrowotny tryb życia: Uwarunkowania społeczne, red. Lisicki T., Wilk B., Walentukiewicz A. Gdańsk: AWFis, 2005.
- de Walden-Gałaszko K., Psychologiczne aspekty bólu. Przew Lek 2001, 4, 4, 58-59.
- Żolnierczuk-Kieliszek D. Zachowania zdrowotne i ich związek ze zdrowiem [w:] Kulik TB, Latański M (red): Zdrowie publiczne. Wyd. Czelej, Lublin 2002.

MARIOŁA DUDA, MICHAŁ RŻANY, ALEKSANDRA DUDŁO, ALEKSANDRA DOGOŃSKA, KRZYSZTOF SUSZYŃSKI, DARIUSZ GÓRKA
 Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

OCENA CZYNNIKÓW MAJĄCYCH WPLYW NA PODEJMOWANIE AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ W TRAKCIE STUDIÓW
STUDENTS' ATTITUDE TOWARDS TAKING UP PHYSICAL ACTIVITIES APART FROM UNIVERSITY CLASSES

Streszczenie

Celem badania było odpowiedź na pytania: Od jakich czynników zależy podejmowanie aktywności fizycznej przez studentów poza uczelnią? Od czego zależy długość trwania ćwiczeń i w jakim okresie studiów jest on największy? Zbadano 301 studentów używając autorski kwestionariusz. Analiza polegała na wykonaniu statystyk opisowych oraz analizy wariancji ANOVA. Analiza wykazała zależność istotnie statystyczną pomiędzy płcią a podejmowaniem aktywności fizycznej. Mężczyźni częściej ćwiczą. Brak jest zależności pomiędzy częstością uprawiania sportu a płcią.

Słowa kluczowe: student, aktywność fizyczna, studia.

Key words: student, physical activity, studies.

Wstęp

Współczesne pojęcie zdrowia nie oznacza tylko całkowitego braku choroby, czy kalectwa, ale także stan pełnego, fizycznego, umysłowego i społecznego dobrostanu. Wśród czynników determinujących stan zdrowia 50% przypisuje się właściwemu stylowi życia, którego kluczowym elementem jest aktywność fizyczna³¹³. Aktywność fizyczna to nie tylko ważny element kształtowania zdrowego trybu życia, ale także korzystna forma spędzania wolnego czasu. W życiu młodych ludzi spełnia podstawową potrzebę, której zaspokojenie gwarantuje równowagę fizyczną i psychiczną: poprawia wytrzymałość na stres i zmęczenie, zmniejsza lęk i ryzyko depresji oraz może odgrywać ważną rolę w zapobieganiu patologii społecznej³¹⁴. Podczas wysiłku o obciążeniu powyżej 50% VO_2 max zwiększa się stężenie krwi beta-endorfin, które wywołują efekty morfinopodobne. W mózgu łączą się z receptorami opatowymi i hamują przekazywanie sygnałów, takich jak stres czy bardzo silny ból. Wzmocnionej produkcji endorfin przypisuje się kreowanie

³¹³ J. Górski: Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2006.

³¹⁴ E. Smoleń, L. Gazdowicz: Ocena aktywności fizycznej młodzieży akademickiej, Zakład Pielęgniarstwa, Instytut Medyczny, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku, 2012; B. Duda: Aktywność fizyczna studentów Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku przykładem zdrowego stylu życia. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, VOL. LX, SUPPL. XVI, 84. [W:] Promocja zdrowia w hierarchii wartości. Praca zbiorowa. NeuroCentrum, Lublin 2005, t. 1, s. 387-390.

stanu dobrego samopoczucia w czasie długotrwałych wysiłków³¹⁵. Poprzez aktywność fizyczną zwiększony jest wydatek energetyczny, co przyczynia się do właściwej dystrybucji składników spożywanego pokarmu, co prowadzi do zmniejszenia masy ciała w przypadku nadwagi, czy otyłości¹. Regularne uprawianie aktywności fizycznej prowadzi nie tylko do poprawy ogólnego stanu zdrowia, poprawia jakość snu oraz istotnie wpływa na zmniejszenie ryzyka zapadania na choroby cywilizacyjne. Systematyczny wysiłek fizyczny można rozpatrywać jako istotny czynnik w profilaktyce chorób nowotworowych, układu krążenia w tym choroby niedokrwienia serca, nadciśnienia tętniczego oraz układu kostnego³¹⁶. Systematyczna aktywność fizyczna młodych ludzi w wymierny sposób przekłada się na ich funkcjonowanie i jakość życia w późniejszych latach³¹⁷. Przyczynia się do opóźnienia starzenia się i prognozując dłuższe życie, a także istotnie wpływa na kondycję organizmu w kolejnych latach³¹⁸.

Młodzież akademicka powinna znać i rozumieć rolę, jaką odgrywa właściwy tryb życia na utrzymanie i poprawę stanu zdrowia, ponieważ to oni w niedalekiej przyszłości będą stanowić grupę ludzi odpowiedzialnych za promowanie zachowań prozdrowotnych³¹⁹. Pomimo dobroczynnego wpływu aktywności fizycznej młodzi ludzie coraz rzadziej mają motywację do jej podejmowania i wybierają statyczny tryb spędzenia wolnego czasu. Siedzący tryb życia, automatyzacja i ogólnie coraz niższa aktywność fizyczna społeczeństw oraz przekarmianie sprzyjają rozwojowi otyłości i innych chorób cywilizacyjnych³²⁰.

Cel badań

Celem pracy była ocena czynników mających wpływ na podejmowanie aktywności fizycznej w trakcie studiów. Postawiono następujące pytania badawcze:

³¹⁵ M. Plewa, A. Markiewicz: Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości. Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii 2006, tom 2, nr 1, s. 30–37; J. Górski: Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2006.

³¹⁶ E. Smoleń, L. Gazdowicz: Ocena aktywności fizycznej młodzieży akademickiej, Zakład Pielęgniarstwa, Instytut Medyczny, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku, Pielęgniarstwo XXI wieku, 2012, nr 4(41), s. 97–102.; A. Leszczyńska: Sport to zdrowie! Refleksje o aktywności fizycznej Polaków. Universitas Lodzensis Folia Sociologica, Łódź, 2013, nr 45, s. 179–189.; B. Kopff: Aktywność fizyczna w profilaktyce chorób cywilizacyjnych. Uniwersytet medyczny. Choroby społeczne i cywilizacyjne- wybrane zagadnienia pod redakcją prof. dr hab. med. Leokadia Bąk- Romaniszyn. Łódź, 2013, s.7–24.

³¹⁷ A. Marchewka, M. Jungiewicz: Aktywność fizyczna w młodości a jakość życia w starszym wieku. Katedra Rehabilitacji Klinicznej Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, 2008.

³¹⁸ L. Sochocka, A. Wojtyłko: Aktywność fizyczna studentów studiów stacjonarnych kierunków medycznych i niemedyceńskich. Medycyna Środowiskowa- Environmental Medicine, Opole, 2013, tom 16, nr 2, s.53–58.

³¹⁹ S. Motylewski, E. Poziomska-Piątkowska: Aktywność fizyczna w czasie wolnym studentów I roku nauki łódzkich uczelni. Kwartalnik Ortopedyczny, 2006, nr 4, s. 280–283.

³²⁰ M. Plewa, A. Markiewicz: Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości. Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii 2006, tom 2, nr 1, s. 30–37; J. Górski: Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2006.

1. Od jakich czynników zależy podejmowanie aktywności fizycznej przez studentów poza uczelnia?
2. Od czego zależy długość trwania ćwiczeń i w jakim okresie studiów jest on największy?

Materiał i metoda

Badanie przeprowadzono wśród studentów Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach. Grupa badana liczyła 301 osób w tym 173 kobiety w wieku od 18 do 24 lat ($\bar{x}=20,7$; $SD=1,04$) oraz 128 mężczyzn w wieku od 19 do 27 lat ($\bar{x}=20,8$; $SD=1,3$). Udział w badaniach był dobrowolny i studenci pozostali anonimowi. W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego w formie ankiety, której kwestionariusz został stworzony przez autorów pracy. Kwestionariusz zawierał metryczkę oraz 12 pytań zamkniętych. Studenci określali prowadzony przez nich tryb życia jako aktywny bądź statyczny. Kolejne pytania dotyczyły częstości podejmowania wybranej aktywności, czasu jej trwania oraz formy. Ankietowani wybierali rodzaje aktywności, które ich dotyczą oraz podawali swoje motywy. Osoby prowadzące statyczny tryb życia były pytane, dlaczego nie podejmują aktywności lub podejmują ją bardzo rzadko. Na część pytań autorzy dopuszczali możliwość wielokrotnego wyboru odpowiedzi. W pięciostopniowej skali (gdzie 1 oznaczał bardzo słabo a 5 bardzo dobrze) ankietowani oceniali swoją chęć do ćwiczeń, poziom sprawności fizycznej, wpływ ćwiczeń na postawione cele i oczekiwania oraz swoje samopoczucie po wysiłku fizycznym. Analiza statystyczna polegała na wykonaniu statystyk opisowych: średnich $\{\bar{x}\}$, wartości minimalnych $\{\min\}$, maksymalnych $\{\max\}$ i odchyłeń standardowych $\{SD\}$. Zależności zostały określone za pomocą analizy wariancji ANOVA.

Wyniki

Na początku analizy wyników wykonano statystyki opisowe ogółu badanych. Wyniki przedstawia tabela 1 i 2.

Tabela 1. Statystyki opisowe wieku i BMI u kobiet

	N	X	min	max	SD
Wiek	173	20,79	18,00	24,00	1,04
BMI	171	20,92	15,79	32,32	2,80

Tabela 2. Statystyki opisowe wieku i BMI u mężczyzn

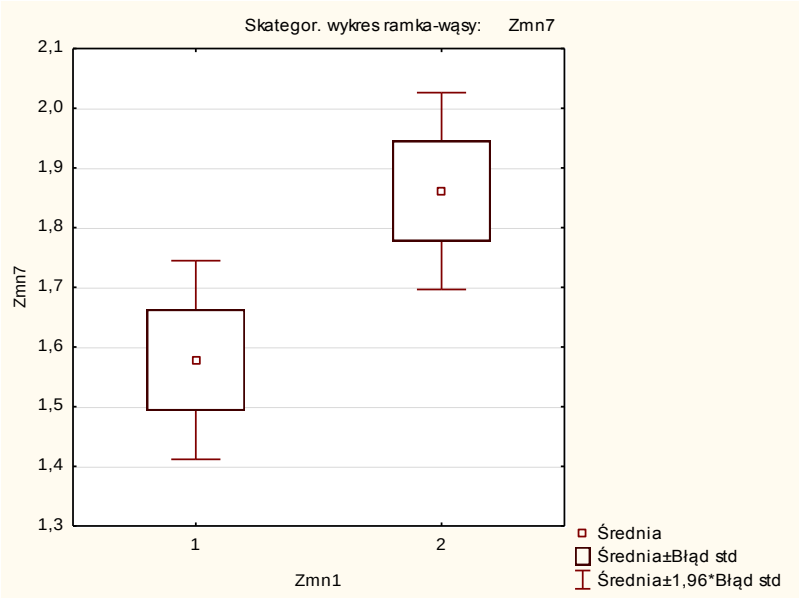
	N	X	min	max	SD
Wiek	128	20,89	19,00	27,00	1,38
BMI	128	23,42	14,83	32,87	2,69

Następnym etapem analizy było zbadanie zależności podejmowania aktywności fizycznej w czasie wolnym a płcią badanych osób. Aktywność sportową w czasie wolnym przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Podejmowanie aktywności fizycznej w czasie wolnym

	F	p
Podejmowanie aktywności fizycznej w czasie wolnym	5,37	0,021

Analiza wariancji ANOVA wykazała zależność istotnie statystyczną pomiędzy płcią a podejmowaniem aktywności fizycznej w czasie wolnym ($p=0,021$). Wyniki wskazują, że mężczyźni częściej niż kobiety podejmują aktywność fizyczną w czasie wolnym. Stosunek podejmowania aktywności fizycznej według płci przedstawia rycina 1.

1- Kobiety

2- Mężczyźni

Rycina 1. Podejmowanie aktywności fizycznej – zależność między płcią

Kolejny etap to analiza czasu trwania ćwiczeń fizycznych zależne od płci (tabela 4) oraz od wieku (tabela 5).

Tabela 4. Czas trwania ćwiczeń zależne od płci

	F	p
Czas trwania ćwiczeń	25,01056	0,000001*

*- zależność istotnie statystyczna

Tabela 5. Czas trwania ćwiczeń zależne od wieku

	F	p
Czas trwania ćwiczeń	2,21	0,02*

*- zależność istotnie statystyczna

Zbadano czy wiek oraz płeć badanych studentów wpływa na czas uprawiania sportu. Analiza wariancji nie wykazała w tym przypadku różnic istotnie statystycznie. Natomiast czas trwania ćwiczeń jest zależny od płci ($p=0,001$) oraz od wieku ($p=0,02$).

Dyskusja

Prowadzenie aktywności ruchowej jest bardzo ważnym aspektem w życiu każdego człowieka, dlatego istotne jest, aby młodzi ludzie zrozumieli rolę sportu w swoim życiu i z chęcią podejmowali wysiłek. Według wytycznych WHO codzienna aktywność fizyczna powinna zajmować co najmniej 60 minut. Możliwe są różne formy aktywności: aerobik, ćwiczenia siłowe, koordynacyjne, zwiększające gibkość oraz poprawiające ogólny rozwój ruchowy³²¹. Okres studencki rozpoczynają osoby od około 18 roku życia, a trwa do 25 a nawet 27 roku życia. Jest to czas największych możliwości siłowych, wytrzymałościowych oraz z dużą zdolnością do utrzymania sprawności fizycznej na wysokim poziomie. Aktywność fizyczna w tym wieku jest zależna od wielu czynników m.in. warunków bytowych, zamożności majątkowej, pracy i rodzaju studiów³²². Baka stwierdza, że podejmowanie uprawiania sportów opiera się na poziomie kulturowym, który decyduje o sile motywacji do regularnych ćwiczeń, zwiększa wiedzę na temat wpływu ich na zdrowie człowieka oraz daje możliwości samokontroli swojej sprawności³²³.

Z analizy powyższych badań wynika, że mężczyźni częściej podejmują aktywność fizyczną niż kobiety (tab.3; ryc.1). Wyniki te potwierdza badanie P. Kijo, który w swojej pracy podaje, że są to różnice istotne statystycznie ($p<0,001$)³²⁴. Zatem można przypuszczać, że mężczyźni chętniej uprawiają sport gdyż mają większą dostępność do ośrodków sportowych oraz bardziej zróżnicowanych form aktywności fizycznej. Wśród męskiej płci mocniej rozpowszechnione są niektóre sekcje treningowe tj. piłka nożna, piłka siatkowa, piłka ręczna czy hokej. Mediach częściej pokazują mężczyzn jako uczestników w różnych zawodach sportowych. Rywalizacja drużyn mężczyzn cieszy się dużą większą popularnością w porównaniu z tą samą dyscypliną z udziałem kobiet. Przykładem tego, mogą być mecze piłki nożnej, koszykówki, skoki narciarskie, boks itp. Jednak z powodu braku pytań w autorskiej ankiecie, który potwierdziłby tę tezę, nie możemy wyciągnąć konkretnych wniosków. Analizując badania P.Kijo, można zauważyć tendencję spadkową- to znaczy wraz z wiekiem zwiększa się bezczynność ruchowa oraz zmniejszanie się systematyczności podejmowanej aktywności, czego nie potwierdzają autorskie badania.³²⁵ Różnica ta może wynikać zbyt małej rozbieżności wieku grupy badawczej. Brak różnic istotnych staty-

³²¹ Wytyczne UE dotyczące aktywności fizycznej, Zalecane działania polityczne wspierające aktywność fizyczną wpływającą pozytywnie na zdrowie, Czwarty projekt skonsolidowany zatwierdzony przez Grupę Roboczą UE „Sport i Zdrowie”, Bruksela 2008, s. 4, 7-8.

³²² B. Kochanowicz, R. Hansdorfer-Korzon: Postawy studentów kierunku fizjoterapii wobec aktywności fizycznej. *Ann. Acad. Med. Gedan*, Gdańsk, 2013, 43, s.19-28.

³²³ R. Baka: Problemy aktywności fizycznej studentów. *AWFiS*, Gdańsk, 2007.

³²⁴ P. Kijo: Aktywność fizyczna wśród studentów kierunków pedagogicznych łódzkich uczelni publicznych i niepublicznych [w:] Z. Barabasz E. Zadarko (red.): Aktywność przez całe życie. Zdrowie i sprawność studentów pod kontrolą, Krosno, 2010, s.157-180.

³²⁵ P. Kijo: Aktywność fizyczna wśród studentów kierunków pedagogicznych łódzkich uczelni publicznych i niepublicznych [w:] Z. Barabasz E. Zadarko (red.): Aktywność przez całe życie. Zdrowie i sprawność studentów pod kontrolą, Krosno, 2010, s.157-180.

stycznie pomiędzy wiekiem oraz płcią a częstością podejmowania aktywności fizycznej można tłumaczyć małą liczebnością materiału badawczego, co sugeruje do podjęcia szerszych badań.

Czynnikiem niskiego poziomu aktywności u dzieci i młodzieży jest duży rozwój techniki, co sprzyja upowszechnieniu się statycznego trybu życia. Zaniedbanie własnego zdrowia (w tym aktywności fizycznej), w okresie młodości często nie przynosi natychmiastowych skutków. Dlatego często błędnie uważa się, że nie przełoży się to na ich zdrowie w kolejnych latach³²⁶. A. Marchewka uważa, że aktywność rodziców ma wpływ na aktywność ich dzieci. Podkreśla także, że aktywny tryb życia młodych ludzi ma pozytywny wpływ na ich jakość życia w podeszłym wieku³²⁷.

Można stwierdzić, że systematyczny wysiłek fizyczny jest jednym z najważniejszych czynników, które pozytywnie wpływają na funkcjonowanie organizmu człowieka. Warunkuje prawidłowy rozwój psychofizyczny, poprawia jakość życia i zapobiega występowaniu wielu chorób i dysfunkcji. Zauważa się, że osoby aktywne fizycznie żyją przeciętnie o 5–7 lat dłużej w porównaniu do osób nieaktywnych³²⁸. Pomimo wielu pozytywnych efektów uprawiania regularnej aktywności fizycznej młodzi ludzie nie zdają sobie sprawy, jak wielką rolę odgrywa właściwy styl życia.

Zazwyczaj usprawiedliwieniem siedzącego trybu życia wśród młodzieży jest brak czasu lub brak motywacji/lenistwo³²⁹.

Wnioski

Na podstawie analizy wyników badań własnych można sformułować następujące wnioski:

1. Płeć jest czynnikiem różnicującym aktywność fizyczną w trakcie studiów.
2. Czas trwania ćwiczeń jest zależny od płci oraz wieku.
3. Studenci najwięcej czasu na ćwiczenia poświęcają na początku oraz na końcu studiów.

³²⁶ M. Łaszek, E. Nowacka, A. Gawron-Skarbek, F. Szatko: Negatywne wzorce zachowań zdrowotnych studentów. Część II. Aktywność ruchowa i nawyki żywieniowe. *Probl Hig Epidemiol*, Łódź, 2011, nr 92(3), s. 461-465.

³²⁷ A. Marchewka, M. Jungiewicz: Aktywność fizyczna w młodości a jakość życia w starszym wieku. *Katedra Rehabilitacji Klinicznej Akademii Wychowania Fizycznego. Gerontologia Polska*, Kraków, 2008, tom 16, nr 2, s. 127-130.

³²⁸ P. Kijo: Aktywność fizyczna wśród studentów kierunków pedagogicznych łódzkich uczelni publicznych i niepublicznych [w:] Z. Barabasz E. Zadarko(red.): Aktywność przez całe życie. Zdrowie i sprawność studentów pod kontrolą, Krosno, 2010, s.157-180.

³²⁹ L. Sochocka, A. Wojtyłko: Aktywność fizyczna studentów studiów stacjonarnych kierunków medycznych i niemedycznych. *Medycyna Środowiskowa- Environmental Medicine*, Opole, 2013, tom 16, nr 2, s.53-58.; M. Łaszek, E. Nowacka, A. Gawron-Skarbek, F. Szatko: Negatywne wzorce zachowań zdrowotnych studentów. Część II. Aktywność ruchowa i nawyki żywieniowe. *Probl Hig Epidemiol*, Łódź, 2011, nr 92(3), s. 461-465.

Bibliografia:

- Baka R., Problemy aktywności fizycznej studentów. AWFIS, Gdańsk, 2007.
- Duda B., Aktywność fizyczna studentów Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku przykładem zdrowego stylu życia. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, VOL. LX, SUPPL. XVI, 84. [W:] Promocja zdrowia w hierarchii wartości. Praca zbiorowa. NeuroCentrum, t. 1., Lublin, 2005
- Górski J., Fizjologiczne podstawy wysiłku fizycznego, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2006.
- Kijo P., Aktywność fizyczna wśród studentów kierunków pedagogicznych łódzkich uczelni publicznych i niepublicznych [w:] Z. Barabasz E. Zadarko (red.): Aktywność przez całe życie. Zdrowie i sprawność studentów pod kontrolą, Krosno, 2010.
- Kochanowicz B., Hansdorfer-Korzon R., Postawy studentów kierunku fizjoterapii wobec aktywności fizycznej. *Ann. Acad. Med. Gedan*, 43, Gdańsk, 2013.
- Kopff B., Aktywność fizyczna w profilaktyce chorób cywilizacyjnych. Uniwersytet medyczny. Choroby społeczne i cywilizacyjne- wybrane zagadnienia pod redakcją prof. dr hab. med. Leokadia Bąk-Romaniszyn. Łódź, 2013.
- Leszczyńska A., Sport to zdrowie! Refleksje o aktywności fizycznej Polaków, *Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica*, nr 45, Łódź, 2013.
- Łaszek M., Nowacka E., Gawron-Skarbek A., Szatko F., Negatywne wzorce zachowań zdrowotnych studentów. Część II. Aktywność ruchowa i nawyki żywieniowe. *Probl Hig Epidemiol*, nr 92(3), Łódź, 2011.
- Marchewka A., Jungiewicz M., Aktywność fizyczna w młodości a jakość życia w starszym wieku. Katedra Rehabilitacji Klinicznej Akademii Wychowania Fizycznego. *Gerontologia Polska* tom 16, nr 2, Kraków, 2008.
- Sochocka L., Wojtyłko A., Aktywność fizyczna studentów studiów stacjonarnych kierunków medycznych i niemedycznych. *Medycyna Środowiskowa- Environmental Medicine*, tom 16, nr 2, Opole, 2013.
- Motylewski S., Poziomska-Piątkowska E., Aktywność fizyczna w czasie wolnym studentów I roku nauki łódzkich uczelni. *Kwartalnik Ortopedyczny*, nr 4, 2006.
- Plewa M., Markiewicz A., Aktywność fizyczna w profilaktyce i leczeniu otyłości. *Endokrynologia, Otyłość i Zaburzenia Przemiany Materii*, tom 2, nr 1, 2006.
- Smoleń E., Gazdowicz L., Ocena aktywności fizycznej młodzieży akademickiej, Zakład Pielęgniarstwa, Instytut Medyczny, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka, Pielęgniarstwo XXI wieku, nr 4(41), Sanok, 2012.
- Wytyczne UE dotyczące aktywności fizycznej, Zalecane działania polityczne wspierające aktywność fizyczną wpływającą pozytywnie na zdrowie, Czwarty projekt skonsolidowany zatwierdzony przez Grupę Roboczą UE „Sport i Zdrowie”, Bruksela 2008.

PAULA MUSIAŁ, WERONIKA LEDZION, MONIKA MICHALIK, EWELINA NOWAK,
KATARZYNA ŁOPATKA
Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

**ANALIZA ZALEŻNOŚCI POMIĘDZY POZIOMEM SPORTOWYM,
A WYSTĘPOWANIEM KONTUZJI**
ANALYSIS OF RELATIONSHIPS BETWEEN THE LEVEL SPORTS INJURY OCCURRENCE

Streszczenie

Brak lub nieodpowiednie przygotowanie narządu ruchu przed przystąpieniem do aktywności fizycznej, nieuwaga, agresja przeciwnika to tylko nie-liczne czynniki wpływające na zwiększoną liczbę występujących kontuzji. Doskonalenie sprawności nie zawsze koreluje z możliwościami adaptacyjnymi i kompensacjami danej osoby co skłania do poszukiwania czynników mających wpływ na częstotliwość występowania urazów wśród osób aktywnych fizycznie. Celem pracy jest analiza częstości występowania kontuzji w zależności od rodzaju sportu. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jak poziom sportowy wpływa na częstość uszkodzeń narządu ruchu?
2. Czy wskaźnik BMI ma wpływ na częstość pojawiających się kontuzji?
3. Czy istnieje zależność pomiędzy poziomem sportowym, a rodzajem uszkodzenia?

Grupę badaną stanowi 197 studentów Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, w tym 159 kobiet w wieku od 18 do 25 lat ($\bar{x}=20,4$; $SD=1,43$) oraz 38 mężczyzn w wieku od 20 do 24 lat ($\bar{x}=20,5$; $SD=1,28$). Zastosowano autorski kwestionariusz ankiety uzupełniony o metryczkę zawierającą podstawowe informacje (wiek, płeć, waga, wzrost). Kwestionariusz zawierał 28 zamkniętych pytań dotyczących rodzaju sportu, jego częstotliwości, czasu trwania, występowania i rodzaju kontuzji, dolegliwości bólowych, leczenia operacyjnego i rehabilitacyjnego. Opracowanie statystyczne obejmowało wykonanie statystyk opisowych, poziom różnic określono za pomocą analizy wariancji ANOVA. Analiza wariancji ANOVA wykazała, że istnieje zależność pomiędzy wskaźnikiem BMI, a występowaniem kontuzji zarówno wśród mężczyzn jak i kobiet ($p=0,000081$); Częstość urazów, jest uzależniona od poziomu sportowego ($p=0,007816$). U osób uprawiających sport amatorsko zdarzają się one częściej niż u osób trenujących sport wyczynowy. W badaniach nie wykazano zależności pomiędzy poziomem sportowym badanych osób, a rodzajem doznanego uszkodzenia aparatu ruchu ($p=0,376083$).

Wnioski:

1. Częstość uszkodzeń narządu ruchu występuje częściej u osób uprawiających sport amatorski, niż u osób zajmujących się sportem wyczynowo.
2. Wskaźnik BMI wpływa na częstość doznawanych kontuzji podczas aktywności sportowej.
3. Brak jest zależności pomiędzy poziomem sportowym, a rodzajami występujących uszkodzeń.

Słowa kluczowe: aktywność fizyczna, poziom sportowy, kontuzje.

Key words: physical activity, the level of sports, injuries.

Wstęp

Aktywność fizyczna stanowi najlepszy sposób na uniknięcie różnego typu schorzeń, powinna odgrywać istotną rolę w naszym życiu³³⁰. Jednak w przypadku aktywności fizycznej uprawianej na każdym poziomie sportowym (amatorsko czy też wyczynowo) ważna jest wiedza dotycząca podstawowego wpływu danego ruchu na organizm³³¹. Kiedy dochodzi do urazu, udzielenie fachowej pomocy medycznej powinno nastąpić jak najszybciej. Sportowcy, uprawiający sport amatorsko często zwlekają z podjęciem decyzji o leczeniu³³². Osoby rekreacyjnie zajmujące się sportem, nierzadko nie znają swoich ograniczeń, nie potrafią realnie wyznaczyć granic swoich możliwości³³³. Uprawianie aktywności fizycznej na poziomie wyczynowym wymaga podjęcia ciężkiej pracy, która niejednokrotnie przekracza granice fizjologicznej wytrzymałości³³⁴. Wszystkie działania (zwiększenie intensywności, obciążenia), zmierzające do osiągania coraz lepszych wyników, sprzyjają występowaniu kontuzji³³⁵.

Aktywność ruchowa w czasie wolnym może być spontaniczna (np. marsz) lub odpowiednio zaplanowana pod względem obciążenia³³⁶, przybierająca formę treningu zdrowotnego jako aktywnego wypoczynku³³⁷.

Dla bez urazowej aktywności fizycznej ważne są warunki, w jakich uprawiany jest sport. W przypadku biegaczy duże znaczenie odgrywa nawierzchnia oraz obuwie, które wpływa na przyjmowane obciążenia przez

³³⁰ R. Grodzki, Styl życia zawodników uprawiających wyczynowo piłkę nożną, Uwarunkowania zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego człowieka, wyd. Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji w Poznaniu, Bydgoszcz- Poznań 2013, s.167-182.

³³¹ J. Adamczyk i wsp., Postawy prozdrowotne u mężczyzn regularnie ćwiczących na siłowni, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ 2012, 2:s.138-144.

³³² A.Dziak, Uszkodzenia sportowe i ich leczenie, Acta Clinica, wyd. Fundacja Multis 2002, 3:s.217-224.

³³³ P. Nowak: Sport rekreacyjny na pograniczu wartości prozdrowotnych, Zdrowie-Kultura Zdrowotna-Edukacja, AWFis Gdańsk 2010, tom 5:s.129-134.

³³⁴ K. Mehlich, Charakterystyka ilościowa urazów ścięgna Achillesa z uwzględnieniem częstotliwości występowania, rodzaju, lokalizacji oraz objawów u lekkoatletów wysokiego ryzyka, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ 2005, s.19:66-76.

³³⁵ P. Raglewska, Rola ortopedy i fizjoterapeuty podczas diagnozy i leczenia uszkodzeń narządu ruchu poznańskich maratończyków, Dysfunkcje narządów ruchu, Wydawnictwo Naukowe UMP, Poznań 2013, 4: s.72-81.

³³⁶ M. Bytniewski, E. Huk-Wieliczuk, Bariery uczestnictwa studentów turystyki i rekreacji w wykorzystaniu czasu wolnego [w:] Rekreacja, turystyka, kultura. Red. B. Marciszewska. AWFis Gdańsk, 2004.

³³⁷ J. Rut, R. Kapica, P. Rytarowski, Aktywna turystyka weekendowa [w:] Turystyka aktywna – turystyka kwalifikowana. Zbiór materiałów pokonferencyjnych. Red. T. Łobożewicz, R. Kogut. DrukTur, Warszawa 1999.

układ ruchu³³⁸. Do najczęstszych kontuzji w tej grupie sportowej należą: urazy stawu skokowego, ścięgna Achillesa, stawu kolanowego³³⁹. Istotne znaczenie miała tu nieodpowiednia jakość przeprowadzonej rozgrzewki (w tym błędy w technice jej wykonania). Największa liczba kontuzji zostaje odnotowana podczas przeprowadzania treningów, co może mieć związek ze wzrostem obciążenia i specjalizacją treningu³⁴⁰. Prawidłowo przeprowadzona rozgrzewka redukuje ryzyko powstawania urazów³⁴¹. Po przeprowadzonej rozgrzewce zwiększenie elastyczności więzadeł i tkanek mięśniowych znacząco zapobiega urazom mechanicznym kończyn górnych i dolnych związanym z wykonywaniem intensywnego wysiłku, czasem, na pograniczu ludzkich możliwości.

Sport i zajęcia sportowe nieodłącznie są związane z ryzykiem makro- i mikrouszkodzeń (przeciążenia) tkanek narządu ruchu, gdy zarówno intensywne doskonalenie ruchów, jak i powiększanie siły mięśni nie może odbywać się bezkarnie i ceną jest przyspieszone zużycie tkanek³⁴². Skutkiem wypadków w sporcie są ciężkie urazy, niosące ze sobą konieczność długotrwałego, bolesnego i kosztownego leczenia, a następnie rehabilitacji. Często ofiary tego typu wypadków nie są w stanie powrócić do normalnej aktywności fizycznej. Znacznej liczbie wypadków można zapobiec lub zmniejszyć ich skutki przez zastosowanie środków ochrony indywidualnej³⁴³. Urazowość w sporcie, pomijając tzw. dyscypliny wyjątkowo niebezpieczne z racji współdziałania w osiągnięciu wyniku, najczęściej ma też swe podłoże w niewytrenowaniu lub też w przetrenowaniu zawodnika³⁴⁴.

Aktywność fizyczna, jeden z najważniejszych elementów stylu życia zwiększających szanse na zdrowie, jest w Polsce powszechnie zaniedbywana – nie tylko u dzieci i młodzieży, ale i u dorosłych³⁴⁵. Brak świadomości co do potrzeby dokonywania ruchu wiąże się także z brakiem wiedzy na temat sposobu jego wykonywania. Istnieje też inny problem wpływający na występowanie kontuzji. Na podstawie przeprowadzonych badań E. Chabros, we współczesnym świecie występuje doraźna dysproporcja między czasem poświęconym przez młodzież na zajęcia ruchowe i biernym spędzaniem wolnego

³³⁸ D. Czechowska, E.Golec, A. Masłoń, Ocena wpływu warunków treningu biegowego kobiet na występowanie wśród nich uszkodzeń urazowych kończyn dolnych, wyd. Danbert, „Ostry dyżur” 2013, tom 6:4,s.20-25.

³³⁹ A. Robak, M. Pencula, Charakterystyka uszkodzeń kończyn dolnych u biegaczy oraz przebieg i wyniki rehabilitacji, Zeszyty naukowe WSSP 2013, tom 17:s.25-47.

³⁴⁰ P. Raglewska, Rola ortopedy i fizjoterapeuty podczas diagnozy i leczenia uszkodzeń narządu ruchu poznańskich maratończyków, Dysfunkcje narządów ruchu, Wydawnictwo Naukowe UMP, Poznań 2013, 4: s.72-81.

12. S. Piotrowska i wsp., Rozgrzewka w sporcie – na przykładzie kolarstwa amatorskiego, Dysfunkcje narządów ruchu, wyd. UMP, Poznań 2013, 4:s.62-71.

³⁴² A.Dziak, Uszkodzenia sportowe i ich leczenie, Acta Clinica, wyd. Fundacja Multis 2002, 3:s.217-224.

³⁴³ D. Czechowska, E.Golec, A. Masłoń, Ocena wpływu warunków treningu biegowego kobiet na występowanie wśród nich uszkodzeń urazowych kończyn dolnych, wyd. Danbert, „Ostry dyżur” 2013, tom 6:4,s.20-25.

³⁴⁴ A. Pościk, Zastosowanie środków ochrony indywidualnej podczas uprawiania wybranych dyscyplin sportowych. Cz. Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka, Warszawa 2006

³⁴⁵ Z. Żukowska, Edukacja zdrowotna wobec potrzeb społecznych [w:] Edukacja zdrowotna – alkohol – sport. Red. W. Wrona-Wolny, M. Wdowik, B. Makowska, B. Jawień. AWF, Kraków 2002.

go czasu. Konsekwencją małej aktywności fizycznej i niewłaściwej diety jest narastanie częstości występowania nadwagi i otyłości już we wczesnym okresie życia³⁴⁶. Inni autorzy badań wykazali, że wzrost urazowości młodzieży gimnazjalnej zaobserwowany w latach 2006-2010 mógł być częściowo spowodowany nasilającą się epidemią otyłości. Ze względu na duże zagrożenie urazami, należy zwracać uwagę na poprawę warunków bezpieczeństwa w czasie tych zajęć³⁴⁷. Na przestrzeni lat możemy zaobserwować zwiększającą się liczbę osób zmagającą się z nadwagą oraz otyłością³⁴⁸. Jest to problem wynikający ze zmniejszonej ogólnej sprawności oraz braku właściwej kwalifikacji ćwiczeń dla osób z nadwagą³⁴⁹.

Na zakończenie warto przedstawić jeszcze wyniki badań A. Marchewki, które wskazują, że poziom aktywności fizycznej w rozwojowym okresie życia wpływa korzystnie na jakość życia w wieku podeszłym. Odpowiednia do wieku i sprawności fizycznej aktywność ruchowa jest najlepszym sposobem na zachowanie zdrowia, długowieczności, a także dobrego samopoczucia³⁵⁰.

Cel pracy

Celem była ocena częstości występowania kontuzji w zależności od rodzaju sportu. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jak poziom sportowy wpływa na częstość uszkodzeń narządu ruchu?
2. Czy wskaźnik BMI ma wpływ na częstość pojawiających się kontuzji? Czy istnieje zależność pomiędzy płcią a częstością występowania kontuzji?
3. Czy istnieje zależność pomiędzy poziomem sportowym a rodzajem uszkodzenia? Która grupa osób uprawiających sport amatorsko lub wyczynowo, należy do grupy podwyższonego ryzyka kontuzji? Czy poziom sportowy ma wpływ na uszkodzenia przeciążanych stawów i jakie są tego konsekwencje?

Materiał i metoda

Grupę badawczą stanowiło 197 studentów Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, w tym 159 kobiet w wieku od 18 do 25 lat ($\bar{x}=20,4$; $SD=1,43$) oraz 38 mężczyzn w wieku od 20 do 24 lat ($\bar{x}=20,5$; $SD=1,28$).

³⁴⁶ Chabros E. i wsp., Mała aktywność fizyczna młodzieży w wieku pokwitania sprzyja rozwojowi otyłości. *Probl Hig Epidemiol* 2008, 89(1):s.58-61.

³⁴⁷ J. Mazur, H. Kołoto, B. Wojnarowska, Występowanie urazów wymagających pomocy medycznej u młodzieży gimnazjalnej w zależności od masy ciała i poziomu aktywności fizycznej, *Probl Hig Epidemiol* 2012, 93(2):s.298-303.

³⁴⁸ A. Szadkowska, J. Bodalski: Otyłość u dzieci i młodzieży, *Przew Lek* 2003, 6:9:s.54-58

³⁴⁹ J. Mazur, H. Kołoto, B. Wojnarowska, Występowanie urazów wymagających pomocy medycznej u młodzieży gimnazjalnej w zależności od masy ciała i poziomu aktywności fizycznej, *Probl Hig Epidemiol* 2012, 93(2):s.298-303.

³⁵⁰ A. Marchewka, M. Jungiewicz, Aktywność fizyczna w młodości a jakość życia w starszym wieku., *Gerontologia Polska* 2008, tom 16:2:s.127-130.

Zastosowano autorski kwestionariusz uzupełniony o metryczkę, zawierający podstawowe informacje (wiek, płeć, waga, wzrost). Na podstawie zawartych informacji obliczono wskaźnik BMI (z ang. *Body Mass Index*). Kwestionariusz zawierał 28 zamkniętych pytań dotyczących rodzaju sportu, jego częstotliwości, czasu trwania, występowania i rodzaju kontuzji, dolegliwości bólowych, leczenia operacyjnego i rehabilitacyjnego. Ankieta uwzględniała również poziom aktywności sportowej badanych (sport uprawiany amatorsko lub wyczynowo). Sport uprawiany amatorsko został określony jako aktywność fizyczna odbywająca się 1-2 razy w tygodniu. W ankiecie sport wyczynowy zdefiniowano jako sport, w którym osoba badana uczestniczy w profesjonalnych treningach (najmniej 3 razy w tygodniu) oraz zawodach sportowych (w przeszłości lub w chwili obecnej). Kwestionariusz zawierał również pytania dotyczące przerw w aktywności sportowej, wynikających z różnych powodów (kontuzja, brak motywacji, brak czasu). Grupa badana udzieliła odpowiedzi na temat wystąpienia ewentualnych dolegliwości bólowych w trakcie aktywności fizycznej, rodzaju pojawiającego się bólu (kłujący, promieniujący, drący, miazdzący, szarpiący, palący, miejscowy, rozlany), natężenia bólu w skali od 1 do 10 (gdzie cyfra 1 oznaczała brak bólu, natomiast 10 – ból nie do wytrzymania). Część kwestionariusza dotycząca kontuzji obejmowała informacje o rodzaju kontuzji (skręcenie, złamanie, zwichnięcie), liczbie kontuzji, kontuzjowanej części ciała, powtarzalności i częstotliwości jej występowania. Ankietowani odpowiadali na pytania dotyczące związku wystąpienia kontuzji z uprawianym sportem. Wypełniający ankietę mieli za zadanie określić, czy pojawiający się ból ma związek z kontuzją oraz czy ustępuje po danej aktywności fizycznej. Ostatnie pytania kwestionariusza dotyczyły kwestii ewentualnego leczenia operacyjnego (z uwzględnieniem rodzaju zabiegu), rehabilitacji (rodzaju zabiegów: kinezyterapii, fizykoterapii, terapii manualnej).

Opracowanie statystyczne obejmowało wykonanie statystyk opisowych (wartości średnie { $\bar{x}$ }, minimalne {min}, maksymalne {max}, odchylenia standardowe {SD}), poziom różnic określono za pomocą analizy wariancji ANOVA. W opracowaniu statystycznym przyjęto poziom istotności: $p < 0,05$.

Wyniki

Pierwszym etapem analizy statystycznej było wykonanie statystyk opisowych wieku oraz parametrów morfologicznych wszystkich badanych osób. Szczegółowe wyniki zostały zamieszczone w tabeli 1. Podział ze względu na płeć został umieszczony w tabeli 2.

Tabela 1. Statystyki opisowe wieku, parametrów morfologicznych, BMI oraz długości uprawiania sportu wszystkich badanych osób (n=197)

PARAMETR	$\bar{X}$	Min	Max	SD
masa [kg]	62,76	45,00	125,00	12,33
wzrost [cm]	169,90	152,00	200,00	8,03
Wiek	20,47	18,00	25,00	1,40
BMI	21,58	16,33	33,21	2,96
Okres uprawiania sportu [miesiące]	73,45	1,00	228,00	53,59

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Tabela 2. Statystyki opisowe wieku, parametrów morfologicznych, BMI oraz długości uprawiania sportu w podziale ze względu na płeć

PARAMETR	X		Min		Max		SD	
Płeć	K	M	K	M	K	M	K	M
masa [kg]	58,69	79,78	45,00	60,00	98,00	125,00	8,16	12,35
wzrost [cm]	167,18	181,28	152,00	168,00	183,00	200,00	5,65	6,35
Wiek	20,45	20,55	18,00	19,00	25,00	24,00	1,43	1,28
BMI	20,94	24,29	16,33	18,61	30,25	33,21	2,39	3,56
Okres uprawiania sportu [miesiące]	70,94	83,94	1,00	4,00	216,00	228,00	53,52	53,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Kolejnym etapem analizy statystycznej było wykonanie statystyk opisowych występowania kontuzji podczas aktywności fizycznej u wszystkich badanych osób. Szczegółowe wyniki przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Statystyki opisowe występowania kontuzji podczas aktywności sportowej u wszystkich badanych osób

DOZNANIE KONTUZJI PODCZAS UPRAWIANIA SPORTU	LICZBA	PROCENT
TAK	107	54,31
NIE	89	45,17
BRAK ODPOWIEDZI	1	0,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Trzecim etapem analizy danych była analiza zależności pomiędzy częstością występowania kontuzji u wszystkich badanych osób a wskaźnikiem BMI. W tym wypadku analiza wariancji ANOVA wykazała zależność istotnie statystyczną, co zostało szczegółowo przedstawione w tabeli 4.

Tabela 4. Zależność pomiędzy częstością występowania kontuzji, a wskaźnikiem BMI wszystkich badanych osób

Parametr	F	p
BMI	9,89	0,00008*

*- zależność istotna statystycznie

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Następnie postanowiono wykonać analizę zależności pomiędzy poziomem sportowym a doznanymi kontuzjami podczas uprawiania sportu u wszystkich badanych osób. Analiza wariancji ANOVA wykazała istotnie statystyczną zależność pomiędzy poziomem sportowym a doznanymi kontuzjami podczas aktywności fizycznej. Natomiast brak jest zależności pomiędzy poziomem sportowym a liczbą kontuzji. Szczegółowe wyniki przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Zależność pomiędzy poziomem sportowym a występowaniem kontuzji

PARAMETR/ ZMIENNA	F	p
DOZNANIE KONTUZJI PODCZAS SPORTU	7,22	0,007*
LICZBA KONTUZJI PODCZAS SPORTU	0,001	0,95

*- zależność istotna statystycznie

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Statystyki opisowe doznanych kontuzji w zależności od poziomu uprawiania sportu zostały przedstawione w tabeli 6 (osoby amatorsko uprawiające sport) oraz w tabeli 7 (osoby wyczynowo uprawiające sport).

Tabela 6. Statystyki opisowe doznanych kontuzji podczas uprawiania sportu u amatorów

DOZNANIE KONTUZJI PODCZAS UPRAWIANIA SPORTU	Liczba	Procent
TAK	41	68,33
NIE	19	31,66

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Tabela 7. Statystyki opisowe doznanych kontuzji podczas aktywności fizycznej u osób, które sport uprawiają wyczynowo

DOZNANIE KONTUZJI PODCZAS UPRAWIANIA SPORTU	Liczba	Procent
TAK	66	48,17
NIE	70	51,09
BRAK ODPOWIEDZI	1	0,72

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Ostatnim etapem analizy statystycznej było wykonanie analizy zależności pomiędzy rodzajem uszkodzenia a poziomem sportowym. Analiza wariancji w tym wypadku nie wykazała istotności statystycznej. Szczegółowe wyniki przedstawia tabela 8.

Tabela 8. Zależność pomiędzy rodzajem uszkodzenia a poziomem sportowym

PARAMETR	F	p
RODZAJ USZKODZENIA	0,79	0,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Dyskusja

W ostatnim czasie zaobserwowano zwiększenie obciążenia organizmów sportowców wyczynowych, jak i rosnącą liczbę osób, uprawiających różne aktywności sportowe³⁵¹. Sport stał się globalną praktyką uprawianą przez miliony ludzi, zarówno w sposób amatorski – w celu zrelaksowania się i odpoczynku, jak i zawodowy. Zauważono wzrost liczby instytucji, takich jak kluby sportowe, kluby fitness, siłownie, korty tenisowe, które mają za zadanie rozpowszechnianie kultury fizycznej. Z drugiej strony wielkie widowiska sportowe z udziałem zawodowców są elementem współczesnej kultury i rozrywką dla dużej grupy odbiorców³⁵².

Aktywność fizyczna, zwłaszcza na poziomie profesjonalnym, sprzyja powstawaniu różnego rodzaju urazów sportowych. Problem występowania różnego rodzaju urazów czy kontuzji wśród osób uprawiających sport wyczynowy czy też rekreacyjny, jest niestety coraz większy. Wynika to między

³⁵¹ R. Grodzki, Styl życia zawodników uprawiających wyczynowo piłkę nożną, Uwarunkowania zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego człowieka, wyd. Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji w Poznaniu, Bydgoszcz- Poznań 2013, s.167-182.

³⁵² S. Piotrowska i wsp., Rozgrzewka w sporcie – na przykładzie kolarstwa amatorskiego, Dysfunkcje narządów ruchu, wyd. UMP, Poznań 2013, 4:s.62-71.

innymi ze skali tego zjawiska³⁵³. Jest ono powszechne do tego stopnia, iż mówi się o tym, że sport jest *sprawcą* różnego rodzaju obrażeń. Wzrost liczby różnych wypadków wiąże się również z masowością imprez sportowych, sprzętem stworzonym przez dzisiejszą technologię, który ma służyć do umożliwiania osiągnięcia lepszych rezultatów, a niestety bardzo często jest na pograniczu ludzkich możliwości³⁵⁴. Oczywiście nie dotyczy to tylko zawodowców sportowych, ale i również osób, które ruszają się stosunkowo mniej od wyczynowców³⁵⁵. Nie bez znaczenia jest również wpływ aktywności sportowej na układ kostno-mięśniowy. Wzmocniona praca mięśniowa jest często ukierunkowana na wybiórcze elementy ruchu, prowadzą między innymi do dysproporcji sił poszczególnych partii mięśniowych (Siqueira i wsp. 2002). Na tej podstawie udowodniono, że brak równowagi pomiędzy poszczególnymi partiami mięśniowymi przyczynia się do zwiększenia ryzyka wystąpienia kontuzji (Grace 1985)³⁵⁶. Sportowcy – amatorzy wykorzystują sport jako formę spędzania wolnego czasu, która jest połączona dodatkowo z wysiłkiem fizycznym. Osoby te dobierają dyscyplinę sportową według własnego uznania, indywidualnie, w zależności od czasu i możliwości. W tego rodzaju sporcie kładzie się duży nacisk na dbałość o zdrowie, pod warunkiem, że amator nie naśladuje treningów zawodowca. Sportowcy zawodowi natomiast, zajmują się jedną, konkretną formą aktywności fizycznej, która staje się w pewnym momencie pracą, pozwalającą na zapewnienie bytu. W tego rodzaju aktywności fizycznej, nie możemy już mówić o zdrowiu, ponieważ jest ono tylko warunkiem, który umożliwia pracę zawodowca^{357,358}.

Znane jest powszechnie przeświadczenie, że sport wyczynowy stanowi większe ryzyko utraty zdrowia, czy wystąpienia urazu, co wiąże się z dużym obciążeniem treningowym. Jednak należy jednocześnie zwrócić uwagę na fakt, iż osoby te, korzystają z pomocy trenerów jak i fizjoterapeutów, co znacznie zmniejsza ryzyko wystąpienia ewentualnej kontuzji. Natomiast osoby trenujące rekreacyjnie, dobierają sobie wszelkie obciążenia indywidualnie, nie kierując się przy tym kontrolą stanu parametrów organizmu, a jedynie subiektywnymi odczuciami. Często posiadają niewystarczającą wiedzę, popełniają błędy w planowaniu i realizacji swojego treningu oraz bardzo często nie stosują środków ochrony indywidualnej, jak ochraniacze, strój

³⁵³ P. Nowak, Sport rekreacyjny na pograniczu wartości prozdrowotnych, *Zdrowie-Kultura Zdrowotna-Edukacja*, AWFIS Gdańsk 2010, tom 5:s.129-134.

³⁵⁴ S. Piotrowska i wsp., Rozgrzewka w sporcie – na przykładzie kolarstwa amatorskiego, *Dysfunkcje narządów ruchu*, wyd. UMP, Poznań 2013, 4:s.62-71.

³⁵⁵ A.Dziak, Uszkodzenia sportowe i ich leczenie, *Acta Clinica*, wyd. Fundacja Multis 2002, 3:s.217-224.

³⁵⁶ A. Pościk, Zastosowanie środków ochrony indywidualnej podczas uprawiania wybranych dyscyplin sportowych. Cz. Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka, Warszawa 2006

³⁵⁷ K. Mehlich, Charakterystyka ilościowa urazów ścięgna Achillesa z uwzględnieniem częstotliwości występowania, rodzaju, lokalizacji oraz objawów u lekkoatletów wysokiego ryzyka, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ 2005, s.19:66-76.

³⁵⁸ P. Raglewska, Rola ortopedy i fizjoterapeuty podczas diagnozy i leczenia uszkodzeń narządu ruchu poznańskich maratończyków, *Dysfunkcje narządów ruchu*, Wydawnictwo Naukowe UMP, Poznań 2013, 4: s.72-81.

czy odpowiednie obuwie^{359, 360}. Dużym problemem wśród sportowców - amatorów jest brak zwracania uwagi na technikę wykonywania ćwiczeń, nieprawidłowa i zbyt krótka rozgrzewka, nieodpowiednie przyzwyczajenia zawodnika, jak palenie papierosów, mało snu, brak odpoczynku po wysiłku³⁶¹. Większe ryzyko wystąpienia kontuzji w sporcie rekreacyjnym niż wyczynowym, przedstawia również tabela 5. Jednak należy zauważyć, że odsetek osób trenujących wyczynowo i doznających kontuzji jest bardzo wysoki. Przyczyna może mieć związek z pojawiającą się tendencją do uzyskiwania spektakularnych osiągnięć sportowych w krótkim czasie, wbrew możliwościom narządu ruchu, co prowadzi do ich przeciążeń niejednokrotnie nadbranianych ambicją i siłą woli zawodnika. Czynniki ryzyka wystąpienia urazu w sporcie wyczynowym są również niewystarczające wytrenowanie lub też przetrenowanie zawodnika³⁶². Czynniki wpływającymi na przetrenowanie sportowca są między innymi objawy wynikające z formy sportowca: ospałość, ciągłe zmęczenie i spadek formy sportowej, czynniki fizjologiczne: częste infekcje, obniżenie wskaźników oraz zdolności do maksymalnych obciążeń, bezsenność, czynniki behawioralne, jak np. depresja, apatia³⁶³.

Dużą rolę w doznawaniu urazów ma wskaźnik BMI, który jest podwyższony u sportowców amatorów i potrafi sprawić problemy zdrowotne. Wskaźnik masy ciała jest prostą, nieinwazyjną metodą oceny rozmiaru ludzkiego ciała. Stosując tą metodę do określenia masy ciała, bierze się pod uwagę takie czynniki antropometryczne, jak: wzrost podany w metrach i wagę w kilogramach. Oblicza się iloraz wagi i wzrostu podniesionego do potęgi drugiej. Ograniczeniem w stosowaniu tej metody jest to, iż wskaźnik ten nie odróżnia zwiększonej masy ciała spowodowanej rozbudowaniem tkanki mięśniowej, od tej, na którą składa się tłuszcz³⁶⁴. Podczas wykonywania aktywności fizycznej, przy zwiększonym współczynniku BMI, należy zwrócić uwagę na specyfikę danej aktywności fizycznej oraz stwarzanie bezpiecznych warunków do uprawiania danego sportu. M. Wagner i wsp. Wskazują, że otyłość jest czynnikiem powodującym wzrost ryzyka wystąpienia zaburzeń w zakresie koordynacji i równowagi, co ma bezpośredni wpływ na doznawanie uszkodzeń w obrębie ciała. Wśród konsekwencji otyłości wymienia się zaburzenia ortopedyczne dla aparatu ruchu, takie jak: koślawość, szpotałość kończyn dolnych, przeciążenia w układzie kostno-mięśniowo stawowym, co sprzyja zarówno zaburzeniom statystyki ciała, jak i wadliwej postawy ciała. Zależność tą przedstawia tabela 4. Zarówno wysoki wskaźnik BMI, jak i częsta aktywność fizyczna, kumulują się, wywołując tym samym

³⁵⁹ D. Czechowska, E.Golec, A. Masłoń, Ocena wpływu warunków treningu biegowego kobiet na występowanie wśród nich uszkodzeń urazowych kończyn dolnych, wyd. Danbert, „Ostry dyżur” 2013, tom 6:4,s.20-25.

³⁶⁰ J. Mazur, H. Kołolo, B. Wojnarowska, Występowanie urazów wymagających pomocy medycznej u młodzieży gimnazjalnej w zależności od masy ciała i poziomu aktywności fizycznej, *Probl Hig Epidemiol* 2012, 93(2):s.298-303.

³⁶¹ A. Robak, M. Pencuła, Charakterystyka uszkodzeń kończyn dolnych u biegaczy oraz przebieg i wyniki rehabilitacji, *Zeszyty naukowe WSSP* 2013, tom 17:s.25-47

³⁶² J. Adamczyk i wsp., Postawy prozdrowotne u mężczyzn regularnie ćwiczących na siłowni, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ПРОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ 2012, 2:s.138-144.

³⁶³ A. Robak, M. Pencuła, Charakterystyka uszkodzeń kończyn dolnych u biegaczy oraz przebieg i wyniki rehabilitacji, *Zeszyty naukowe WSSP* 2013, tom 17:s.25-47.

³⁶⁴ A. Szadkowska, J. Bodalski, Otyłość u dzieci i młodzieży, *Przew Lek* 2003, 6:9:s.54-58.

ryzyko wystąpienia urazu^{365, 366}. W tabeli 4 nie odnotowano zależności między kontuzjami w sporcie wyczynowym a zwiększonym wskaźnikiem BMI. W momencie podjęcia przez daną osobę decyzji o zmianie stylu życia, by pozbyc się nadwagi, niezwykle ważna jest konsultacja ze specjalistami z różnych dziedzin medycznych. Najlepsze rezultaty walki z otyłością osiąga się, łącząc niskokaloryczną dietę z ćwiczeniami fizycznymi, dlatego w procesie utraty wagi ważna jest wizyta u fizjoterapeuty. Dopasuje on bowiem rodzaj i zakres ćwiczeń indywidualnie do możliwości osoby otyłej, tak aby proces odchudzania przebiegał w sposób bezpieczny i prawidłowy. Samodzielnie przeprowadzane ćwiczenia i aktywności sportowe jak i długotrwałe, restrykcyjne diety mogą stać się przyczyną niepożądanych zaburzeń w funkcjonowaniu organizmu³⁶⁷. Osoba otyła powinna zaczynać swoją aktywność fizyczną na przykład od marszu, jazdy na rowerze, ćwiczeniach w basenie, gier zespołowych. Niestety jak wyżej zostało wymienione osoby te bardzo rzadko korzystają z pomocy specjalistów i nie są wystarczająco przygotowane ani zmotywowane do wysiłku, dlatego szybko z postanowienia zrzucenia paru kilogramów rezygnują³⁶⁸. Często słyszy się, że osoby otyłe zaczynają proces odchudzania od dyscypliny sportowej, którą jest bieganie. Niestety, osoby te często mają już problemy ze stawami, ciśnieniem, więc nie jest to dla nich najlepsza forma spalania tkanki tłuszczowej, ponieważ może doprowadzić do zaostrzenia już istniejących problemów. Bezpieczeństwo biegania zależy od techniki, podejścia oraz indywidualnego dobrania najbardziej odpowiednich parametrów treningu biegowego jak: czas, dystans i tempo. Te parametry najlepiej dobierze nam trener kultury fizycznej, dzięki temu istnieje duże prawdopodobieństwo uniknięcia kontuzji, a co za tym idzie – swobodne kontynuowanie odchudzania³⁶⁹.

Bibliografia:

- Adamczyk J. i wsp., Postawy prozdrowotne u mężczyzn regularnie ćwiczących na siłowni, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ, 2, 2012.
- Bytniewski M., Huk-Wieliczuk E., Bariery uczestnictwa studentów turystyki i rekreacji w wykorzystaniu czasu wolnego [w:] Rekreacja, turystyka, kultura. Red. B. Marciszewska. AWF iS Gdańsk, 2004.
- Chabros E. i wsp., Mała aktywność fizyczna młodzieży w wieku pokwitania sprzyja rozwojowi otyłości. Probl Hig Epidemiol 89(1), 2008.
- Czechowska D., Golec E.J., Masłoń A., Ocena wpływu warunków treningu biegowego kobiet na występowanie wśród nich uszkodzeń urazowych kończyn dolnych, „Ostry dyżur” tom 6:4, 2013. Dziak A., Uszkodzenia sportowe i ich leczenie, Acta Clinica 3, 2002.

³⁶⁵ M. Bytniewski, E. Huk-Wieliczuk, Bariery uczestnictwa studentów turystyki i rekreacji w wykorzystaniu czasu wolnego [w:] Rekreacja, turystyka, kultura. Red. B. Marciszewska. AWF iS Gdańsk, 2004.

³⁶⁶ A. Szadkowska, J. Bodalski, Otyłość u dzieci i młodzieży, Przew Lek 2003, 6:9:s.54-58.

³⁶⁷ Z. Żukowska, Edukacja zdrowotna wobec potrzeb społecznych [w:] Edukacja zdrowotna – alkohol – sport. Red. W. Wrona-Wolny, M. Wdowik, B. Makowska, B. Jawień. AWF, Kraków 2002.

³⁶⁸ Chabros E. i wsp., Mała aktywność fizyczna młodzieży w wieku pokwitania sprzyja rozwojowi otyłości. Probl Hig Epidemiol 2008, 89(1):s.58-61.

³⁶⁹ J. Mazur, H. Kołolo, B. Wojnarowska, Występowanie urazów wymagających pomocy medycznej u młodzieży gimnazjalnej w zależności od masy ciała i poziomu aktywności fizycznej, Probl Hig Epidemiol 2012, 93(2):s.298-303.

- Grodzki R. i wsp., Styl życia zawodników uprawiających wyczynowo piłkę nożną, Uwarunkowania zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego człowieka 2013.
- Marchewka A., Jungiewicz M., Aktywność fizyczna w młodości a jakość życia w starszym wieku., *Gerontologia Polska* tom 16:2, 2008.
- Mazur J., Kołolo H., Wojnarowska B., Występowanie urazów wymagających pomocy medycznej u młodzieży gimnazjalnej w zależności od masy ciała i poziomu aktywności fizycznej, *Probl Hig Epidemiol* 93(2), 2012.
- Mehlich K. i wsp., Charakterystyka ilościowa urazów ścięgna Achillesa z uwzględnieniem częstotliwości występowania, rodzaju, lokalizacji oraz objawów u lekkoatletów wysokiego ryzyka, ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ПРОБАЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ 19, 2005.
- Nowak P., Sport rekreacyjny na pograniczu wartości prozdrowotnych, *Zdrowie-Kultura Zdrowotna-Edukacja* tom 5, AWFis Gdańsk 2010.
- Piotrowska S. i wsp., Rozgrzewka w sporcie – na przykładzie kolarstwa amatorskiego, *Dysfunkcje narządów ruchu* 4, Poznań 2013.
- Pościk A., Zastosowanie środków ochrony indywidualnej podczas uprawiania wybranych dyscyplin sportowych. Cz. Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka, Warszawa 2006.
- Raglewska P. i wsp., Rola ortopedy i fizjoterapeuty podczas diagnozy i leczenia uszkodzeń narządu ruchu poznańskich maratończyków, *Dysfunkcje narządów ruchu*, Poznań 2013, 4.
- Robak. A., Pencuła. M., Charakterystyka uszkodzeń kończyn dolnych u biegaczy oraz przebieg i wyniki rehabilitacji, *Zeszyty naukowe WSSP* tom 17. 2013.
- Rut J., Kapica R., Rytarowski P., Aktywna turystyka weekendowa [w:] *Turystyka aktywna – turystyka kwalifikowana. Zbiór materiałów pokonferencyjnych*. Red. T. Łobożewicz, R. Kogut. DrukTur, Warszawa 1999.
- Szadkowska A., Bodalski J., Otyłość u dzieci i młodzieży, *Przew Lek* 6:9, 2003.
- Żukowska Z., Edukacja zdrowotna wobec potrzeb społecznych [w:] *Edukacja zdrowotna – alkohol – sport*. Red. W. Wrona-Wolny, M. Wdowik, B. Makowska, B. Jawień. AWF, Kraków 2002.

ADAM JAKUSZEWICZ
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

PROBLEMATYKA KULTURY FIZYCZNEJ I SPORTU WE WSPÓŁCZESNYCH KONSTYTUCJACH – MODELE REGULACJI

PHYSICAL CULTURE IN MODERN CONSTITUTIONS – THE MODELS OF REGULATION

Streszczenie

Od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku zaznacza się tendencja do wprowadzania do tekstów konstytucji postanowień dotyczących problematyki kultury fizycznej i sportu. Tendencja ta wpisuje się w kontekst coraz wyraźniejszego uznawania przez ustrojodawców praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych. Regulacje zagadnień dotyczących kultury fizycznej i sportu przybierają w różnych krajach rozmaity kształt; podczas gdy niektóre konstytucje proklamują wyraźne prawo jednostki do sportu, w innych zagadnienie to zostało ujęte jako część składowa innych uprawnień (np. prawa do ochrony zdrowia, prawa do wypoczynku, czy też prawa do edukacji). Niezależnie od modelu regulacji przyjętego przez danego ustrojodawcę, najczęściej podkreśla się obowiązki państwa w zakresie wspierania i promowania kultury fizycznej i sportu, co można określić jako wspólny mianownik przepisów konstytucyjnych normujących analizowaną problematykę.

Słowa kluczowe: Konstytucjonalizacja kultury fizycznej i sportu, prawo do sportu, prawa socjalne.

Key words: constitutionalization of physical culture and sports, right to sport, social rights.

Konstytucjonalizacja kultury fizycznej jako przejaw rozwoju idei praw socjalnych

Problematyka konstytucjonalizacji kultury fizycznej wpisuje się w szerszą dyskusję na temat zasadności umieszczania w ustawach zasadniczych praw socjalnych³⁷⁰. Kwestia ta jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień, zarówno w ogólnej debacie praw człowieka jak i w obrębie prawa konstytucyjnego poszczególnych państw³⁷¹. Źródłem kontrowersji nie jest jednak doktrynalny spór prawny, lecz fakt, że realizacja praw socjalnych jest ściśle związana z kondycją ekonomiczną państwa oraz poziomem jego rozwoju gospodarczego³⁷². W konsekwencji, kwestie włączania praw socjalnych do tekstu konstytucji oraz problem stworzenia ich katalogu są odmiennie regulowane przez ustawodawców konstytucyjnych poszczególnych państw, przy czym należy zauważyć, że ich proklamowanie w usta-

³⁷⁰ Na potrzeby niniejszego opracowania przyjmuje szerokie rozumienie pojęcia praw socjalnych jako zbioru wszystkich uprawnień mających bezpośredni związek ze sferą materialną życia jednostki, czyli bezpośrednio wpływających na jej status materialny oraz poziom wszechstronnego rozwoju fizycznego i duchowego. Por. P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, Warszawa 2014, s. 152.

³⁷¹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2010, s. 239.

³⁷² P. Sarnecki (red.), *op. cit.*, s. 152.

wach zasadniczych nie jest warunkiem *sine qua non* ustanowienia państwa socjalnego, charakteryzującego się istnieniem szeroko rozbudowanego pakietu różnego rodzaju świadczeń ze strony państwa względem obywateli. Prawa socjalne nie występują zwłaszcza w konstytucjach „starych” demokracji, uchwalanych bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej, jak chociażby w Ustawie Zasadniczej RFN, gdzie ograniczono się jedynie do wprowadzenia ogólnej klauzuli socjalnego państwa prawnego³⁷³. Obecnie jednak coraz wyraźniej zaznacza się tendencja do wprowadzania do konstytucji szerszego bądź węższego katalogu praw socjalnych. Dotyczy ona zarówno konstytucji byłych krajów socjalistycznych, jak i przechodzących procesy demokratyzacji państw Ameryki Łacińskiej³⁷⁴.

Regulacja zagadnień dotyczących kultury fizycznej i sportu w niektórych współczesnych konstytucjach nie jest więc zjawiskiem przypadkowym, lecz stanowi rezultat ewolucji koncepcji praw jednostki oraz odpowiadających tym prawom obowiązków władzy publicznej. Konstytucja przestaje być postrzegana wyłącznie jako mechanizm wyznaczający granice władzy, lecz staje się „swoistą kartą życia społecznego”³⁷⁵ oraz zbiorem wartości, na których opiera się państwo i społeczeństwo³⁷⁶. Powyższa zmiana percepcji istoty i funkcji konstytucji stanowi odzwierciedlenie zmiany postrzegania przez społeczeństwo procesu rozwoju, którą wiąże się nowe oczekiwania społeczne w stosunku do państwa jako stymulatora tegoż procesu. Mianowicie, koncepcja rozwoju oparta na jednowymiarowej wizji wzrostu ekonomicznego została zastąpiona przez koncepcję rozwoju zrównoważonego a zarazem wielopłaszczyznowego, obejmującego wszystkie aspekty życia człowieka oraz uwzględniającego potrzebę stworzenia i wspierania przez państwo warunków sprzyjających wzrostowi jakości życia obywateli we wszystkich wymiarach ludzkiej egzystencji. W tym kontekście umieścić należy pewne nowe regulacje włączane przez ustrojodawców do konstytucji wielu państw, w tym do katalogu konstytucyjnych praw i wolności. Do regulacji tego rodzaju można zaliczyć na przykład przepisy nakładające na państwo obowiązki w obszarze ochrony środowiska, dostępu obywateli do dóbr kultury, zachowania i ochrony dziedzictwa narodowego, ochrony konsumenta, a nawet ochrony zwierząt. W kontekst wskazanych przemian wpisuje się także tendencja do włączania do tekstu współczesnych konstytucji zagadnień dotyczących zadań państwa w sferze kultury fizycznej i sportu. Tendencja ta stanowi odzwierciedlenie coraz wyższej świadomości społecznej odnośnie roli kultury fizycznej i sportu w podnoszeniu jakości życia jednostki³⁷⁷.

³⁷³ Praw socjalnych nie włączono także do konstytucji innych państw europejskich o wyraźnie socjalnym profilu, jak np. Austria, Dania czy Szwecja.

³⁷⁴ Istnieją państwa, których konstytucje zawierają jedynie niewielką liczbę praw socjalnych (Estonia, Litwa, Grecja, Finlandia) oraz państwa, których konstytucje zawierają szeroki ich katalog (Portugalia, Włochy, Węgry), zob. M. Urbaniak, *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne oraz ekonomiczne w Polsce i we Włoszech. Analiza prawnoporównawcza*, Toruń 2009, s. 66.

³⁷⁵ J. Ciemniewski, *Konstytucja państwa socjalnego czy konstytucja państwa liberalnego?*, [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z badań Instytutu Nauk Prawnych PAN*, Warszawa 1995, s. 69.

³⁷⁶ J. L. Cea Egaña, *La interpretación axiológica de la constitución*, [w:] *Interpretación, integración y razonamiento jurídicos* (nie podano redaktora), Santiago de Chile 1992, s. 90.

³⁷⁷ M. A. Serrano Lucero, *El derecho al deporte en Chile. Fundamentos y antecedentes para su consagración constitucional*, Santiago de Chile 2011, s. 45,

Początki konstytucjonalizacji kultury fizycznej i sportu na świecie

Pierwszą konstytucją, w której znalazł się przepis dotyczący kultury fizycznej i sportu, jest konstytucja Niemieckiej Republiki Demokratycznej z 6 kwietnia 1968 roku. Omawiane zagadnienia zostały uregulowane w obszernym art. 25 konstytucji NRD, normującym prawo do wykształcenia ogólnego i specjalistycznego na wysokim poziomie, gwarancję wychowania socjalistycznego realizowanego poprzez system edukacji, prawo do uczestnictwa w kulturze, które, jak podkreślił ustrojodawca NRD, w warunkach rewolucji naukowo-technicznej ma coraz większe znaczenie, oraz obowiązek szkolny. W odniesieniu do kultury fizycznej i sportu, ust. 3 cytowanego artykułu przewiduje, że „w celu pełnego kształtowania socjalistycznej osobowości oraz coraz pełniejszego zaspokajania kulturalnych zainteresowań i potrzeb państwo i społeczeństwo wspierają uczestnictwo obywateli w życiu kulturalnym, kulturze fizycznej i sporcie”³⁷⁸. Dla pełnego zrozumienia przytoczonej regulacji należy uwzględnić zapis poprzedniego ustępu, który stanowi, że Niemiecka Republika Demokratyczna zapewnia, aby naród kroczył w kierunku socjalistycznej wspólnoty „ludzi wszechstronnie wykształconych i harmonijnie rozwiniętych”. Abstrahując od intensywnego zabarwienia ideologicznego omawianych przepisów, warto zwrócić uwagę na fakt, że gwarancje wspierania kultury fizycznej i sportu zostały umieszczone w szerokim, a zatem właściwym kontekście; chodziło wszak o osiągnięcie celu, jakim jest harmonijny rozwój człowieka we wszystkich wymiarach jego egzystencji. Cel ten miał być osiągany poprzez zapewnienie jednostce dostępu do dóbr szeroko rozumianej kultury i nauki, której integralnym elementem jest kultura fizyczna i sport. Chociaż cytowany przepis ma charakter zdecydowanie programowy, w doktrynie wyrażono pogląd, iż w konstytucji NRD po raz pierwszy w historii Niemiec pojawia się prawo obywateli do wychowania fizycznego i sportu oraz wynikająca z tego prawa konstytucyjna odpowiedzialność państwa i społeczeństwa. Ponadto wskazano, że poprzez wprowadzenie problematyki kultury fizycznej i sportu do konstytucji wytyczono szeroko zakrojone cele i obowiązki, które powinny znaleźć odzwierciedlenie w procesie jej wdrażania, w szczególności w decyzjach i dekreтах organów rządowych oraz organizacji społecznych³⁷⁹. Warto także zauważyć, że nowatorski charakter omawianego postanowienia polega nie tylko na aprecjacji sportu, tj. na nadaniu mu rangi konstytucyjnej na równi z kulturą i turystyką. Konstytucja

http://www.thesis.uchile.cl/bitstream/handle/2250/111883/de-Serrano_martin.pdf?sequence=1 (17.05.2014); R. Teixeira Ramos, *Direito desportivo e o direito ao desporto na Constituição da República Federativa do Brasil*, „Anuario de derecho del fútbol”, Buenos Aires, tomo 2, 2009, s. 423.

³⁷⁸ Konstytucja NRD w języku niemieckim zamieszczona jest na stronie internetowej: <http://www.documentarchiv.de/ddr/verfddr.html>. Wszystkie tłumaczenia cytatów zawartych w niniejszym artykule pochodzą od autora, o ile nie wskazano inaczej.

³⁷⁹ E. Buggel, *Solidaridad Olímpica*, Publicación Comité Olímpico Internacional, 1976, brak numeru strony, cytat za: J. Elorza Garrido, *Constitución y deporte*, <http://www.monografias.com/trabajos73/constitucion-deporte/constitucion-deporte2.shtml> (28.04.2014). Zapis dotyczący sportu nie stał się jednak przedmiotem głębszej refleksji doktrynalnej w NRD, co ilustruje chociażby poniższy komentarz do omawianego przepisu: „Każdy obywatel powinien mieć możliwość rozwoju fizycznego. Kultura fizyczna i sport są istotnymi przesłankami zdrowia, fizycznej i psychicznej wydajności oraz gotowości do obrony (kraju – A.J.). Poza tym stanowią sensowny sposób spędzania czasu wolnego.” (G. Egler et al., *Staat-srecht der DDR. Lehrbuch*, Berlin 1977, s. 216).

tucja NRD przyczyniła się także do rozpowszechnienia terminu „kultura fizyczna” jako pojęcia prawno-konstytucyjnego³⁸⁰.

W ślad za Niemiecką Republiką Demokratyczną poszła Bułgaria. W art. 47 ust. 2 konstytucji Republiki Bułgarskiej z 1971 roku znajduje się następujący zapis: „Państwo oraz organizacje społeczne rozpowszechniają wśród narodu oświatę i kulturę prozdrowotną oraz stymulują rozwój kultury fizycznej i turystyki”. W myśl cytowanej regulacji wspieranie kultury fizycznej służyć ma jednak nie tyle ogólnemu rozwojowi jednostki, ile raczej osiągnięciu węższego celu, jakim jest ochrona zdrowia³⁸¹.

Charakterystyczną cechą konstytucji niektórych państw socjalistycznych, głęboko przesyconych ideologią marksistowską, była próba uczyńnięcia z aktywności sportowej narzędzia służącego realizacji określonych celów politycznych. Omówiona powyżej pierwsza na świecie regulacja konstytucyjna dotycząca kultury fizycznej i sportu zawarta w ustawie zasadniczej NRD wskazywała, że celem uczestnictwa obywateli w aktywności sportowej jest nie tylko zaspokajanie potrzeb jednostki, lecz także „kształtowanie socjalistycznej osobowości”. Dążenie do instrumentalizacji sportu dla celów umacniania komunistycznego ustroju najdobitniej zostało wyrażone w nieobowiązującej już konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej z 1975 roku. Artykuł 12 tejże konstytucji przewidywał, że „proletariat powinien sprawować całkowitą dyktaturę nad burżuazją w obrębie nadbudowy, włączając w to całą sferę kultury. Kultura i edukacja, literatura i sztuka, kultura fizyczna, praca w zakresie ochrony zdrowia oraz praca w zakresie badań naukowych, wszystko to powinna służyć polityce proletariatu, służyć robotnikom, chłopom i żołnierzom oraz łączyć się z produktywną pracą”³⁸². Z kolei w art. 36 konstytucji Albanii z 1976 roku umieszczono zapis, że sport ma stanowić m.in. wkład w obronę kraju.

Pierwszą konstytucją kraju nienależącego do bloku państw socjalistycznych, w której zamieszczono postanowienia dotyczące sportu jest konstytucja Grecji z 1975 roku. Artykuł 16 ust 9 tejże konstytucji zyskał następujące brzmienie: „Sport znajduje się pod ochroną i ścisłym nadzorem państwa. Państwo subwencjonuje i kontroluje związki stowarzyszeń sportowych wszelkiego rodzaju, zgodnie z postanowieniami ustawy. Zakres pomocy przyznawanej w postaci subwencji państwowych stosownie do celów, jakie stawiają sobie te związki, określa ustawa.”³⁸³ Z tekstu przywołanego przepisu wynika, że główny nacisk został położony na kontrolne i nadzorcze funkcje państwa wobec organizacji sportowych. Założeniem wyjściowym przyjętym przez ustrojodawcę nie była więc koncepcja wolnościowego charakteru aktywności sportowej, pozostawionej w pierwszej kolejności inicjatywie obywateli, a jedynie posiłkowo wspieranej przez władze publiczne. W świetle

³⁸⁰ M. A. Serrano Lucero, *op. cit.*, s. 46.

³⁸¹ Podobnie zagadnienie sportu reguluje obecnie obowiązująca konstytucja Bułgarii, która w art. 52 ust. 3 stanowi: „Państwo chroni zdrowie obywateli i wspiera rozwój sportu i turystyki”. Tekst polski konstytucji Bułgarii znajduje się na stronie internetowej: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/bulgaria2013.pdf> (28.04.2014).

³⁸² Tekst angielski konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej z 1975 roku zamieszczony jest na stronie internetowej: <http://www.e-chaupak.net/database/chicon/1975/1975e.htm> (dostęp 30.04.2014).

³⁸³ Tekst konstytucji Grecji w języku polskim znajduje się na stronie internetowej: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/grecja.html> (dostęp 30.04.2014).

omawianej regulacji to raczej państwo przejmuje funkcję „autentycznej siły sprawczej w zakresie zapewnienia rozwoju oraz rozpowszechniania sportu”³⁸⁴. Z drugiej jednak strony na uwagę zasługuje podniesienie do rangi konstytucyjnej obowiązku finansowania aktywności sportowej poprzez udzielanie subwencji zrzeszeniom sportowym. Zakres tego obowiązku ze względu na szczegółowy charakter materii z natury rzeczy nie nadaje się do regulacji konstytucyjnej, dlatego ustrojodawca grecki odsyła do ustawy, w której zagadnienia te powinny zostać ściśle unormowane.

Konstytucyjny obowiązek wspierania kultury fizycznej

Niektóre konstytucje zawierają normy programowe, przewidujące ogólny obowiązek władz publicznych wspierania kultury fizycznej. Według omawianego modelu regulacji zagadnienie kultury fizycznej i sportu nie zostały bezpośrednio powiązane z określonymi uprawnieniami jednostki, czy innymi celami działalności państwa. Pod pojęciem wspierania kultury fizycznej należy rozumieć działania o charakterze świadczeniowym, stymulującym i regulującym, podejmowane w celu stworzenia najlepszych warunków rozwoju kultury fizycznej i sportu. Zakłada to obowiązek pewnej interwencji państwa w tym obszarze, aczkolwiek konstytucje nie określają bliżej ani sposobu, ani stopnia tejże interwencji³⁸⁵.

Przykładem regulacji tego rodzaju jest art. 82 Konstytucji Panamy, który stanowi, że „Państwo wspiera rozwój kultury fizycznej poprzez instytucje sportowe, edukacyjne oraz rekreacyjne, funkcjonowanie których zostanie uregulowane w ustawie.” Podobną regulację można odnaleźć w art. 84 konstytucji Paragwaju, mającym następujące brzmienie: „Państwo promuje wszelkie rodzaje sportu (*los deportes –A.J.*), w szczególności sport o charakterze niezawodowym, który stymuluje edukację fizyczną, poprzez udzielanie wsparcia ekonomicznego oraz zwolnienia podatkowe przewidziane w ustawie. Państwo stymuluje także uczestnictwo krajowe w zawodach międzynarodowych”.

W omawianym kontekście warto zwrócić uwagę na szczegółowe regulacje odnośnie finansowania kultury fizycznej i sportu zawarte w konstytucji Gwatemali z 1985 roku. W rozdziale drugim konstytucji Gwatemali noszącym tytuł „Prawa socjalne” został zamieszczony odrębny dział (sekcja szósta) pt. „Sport” składająca się z dwóch artykułów: artykułu 91 opatrzonego tytułem: „Asygnowanie środków budżetowych na sport”, oraz artykułu 92 noszącego tytuł: „Autonomia sportu”. Artykuł 91 konstytucji Gwatemali ma następujące brzmienie: „Obowiązkiem państwa jest wspieranie i promocja edukacji fizycznej i sportu. W tym celu przeznacza się dotacje (*asignación*) w wysokości nie mniejszej niż 3% Ogólnego Budżetu Dochodów Zwyczajnych Państwa. 50% tego przydziału przeznacza się (na finansowanie A.J.) sportu zrzeszonego (dosł. sfederowanego - *federado*), za pośrednictwem ich organów kierowniczych, w formie przewidzianej przez ustawę. 25% - na finansowanie edukacji fizycznej, rekreacji i sportów szkolnych, oraz 25% na finansowanie sportu niezrzeszonego (*no federado*)”. Z kolei artykuł 92 stanowi, co nastę-

³⁸⁴ J. Elorza Garrido, *Constitucion...*

³⁸⁵ E. González Acevedo, *¿Es el Deporte, la Recreación y la Educación Física en Colombia, un derecho fundamental?*, http://www.thesis.uchile.cl/bitstream/handle/2250/111883/de-Serrano_martin.pdf?sequence=1, (dostęp 09.05.2014).

puje: „Autonomię sportu sfederowanego jest zapewniana i zagwarantowana poprzez organy kierownicze Autonomicznej Konfederacji Sportowej Gwatemali oraz Gwatemalskiego Komitetu Olimpijskiego, które posiadają osobowość prawną, własny majątek a jednocześnie są zwolnione z wszelkiego rodzaju podatków i opłat lokalnych”.

Prawo do sportu jako prawo podmiotowe jednostki

Od końca lat siedemdziesiątych XX wieku zarysowuje się również tendencja do regulowania aktywności sportowej na poziomie konstytucyjnym nie tylko jako przedmiot ochrony ze strony państwa, lecz także jako prawo podmiotowe jednostki. Analizując pojęcie prawa do sportu należy odróżnić prawo do podejmowania aktywności sportowej od prawa dostępu do możliwości uprawiania sportu. W pierwszym przypadku mamy do czynienia nie tyle z prawem podmiotowym, ile raczej z wolnością jednostki, a więc z pozostawieniem jednostce swobody decyzji, czy, w jakiej formie i w jakim zakresie zechce podejmować aktywność sportową. W drugim przypadku chodzi natomiast o sytuację prawną, w której prawu jednostki odpowiadają określone obowiązki władz publicznych realizacji określonych działań mających na celu zapewnienie jednostce realnych możliwości podejmowania aktywności sportowej. U podstaw konstytucyjnej regulacji prawa do sportu jako prawa podmiotowego jednostki leży drugi z wymienionych wariantów rozumienia omawianego pojęcia³⁸⁶.

Pierwszą konstytucją, która w sposób wyraźny przewiduje prawo do sportu jako podmiotowe prawo jednostki, jest konstytucja Republiki Kuby. Konstytucja ta stała się wzorem dla innych państw Ameryki Łacińskiej, zwłaszcza Nikaragui, Kolumbii i Wenezueli³⁸⁷. Artykuł 8 punkt b konstytucji Republiki Kuby stanowi m.in., że „Państwo socjalistyczne jako władza ludu w służbie ludu gwarantuje, że(...), nie będzie osoby, która nie miałaby prawa do studiów, dóbr kultury i sportu”. Przepis ten ma charakter deklaracyjny; wśród wymienionych w nim celów państwa pojawia się obowiązek zagwarantowania każdemu prawa dostępu do uprawiania sportu. Prawo to jest „jednym z bezpośrednich celów państwa o charakterze socjalnym stanowiącym zdobycz rewolucji”³⁸⁸. Istotne znaczenie w omawianym zakresie ma także art. 15, w którym wśród składników własności „socjalistycznego państwa całego ludu” zostały wymienione m.in. „fabryki, przedsiębiorstwa i urzędnictwa gospodarcze i ośrodki naukowe, społeczne, kulturalne i sportowe zbudowane, rozbudowane lub nabyte przez państwo i te, które w przyszłości państwo zbuduje, rozbuduje lub nabędzie. Dóbr tych nie można przekazać na własność osobom fizycznym lub prawnym z wyjątkiem przypadków, gdy przekazanie częściowe lub całkowite obiektu gospodarczego służy rozwojowi kraju i nie narusza podstaw politycznych, gospodarczych i społecznych państwa (...)”. W objęciu urządzeń i obiektów sportowych reżimem własności państwowej doktryna upatruje niezbędną przesłankę efektywnej realizacji

³⁸⁶ E. González Acevedo, *op.cit.*

³⁸⁷ K. L. Pacho Zambrana, *El derecho al Deporte, la constitución y las normas de ordenación del deporte en Cuba*, La Habana 2008, s. 82.

³⁸⁸ Ibidem, s. 78.

prawa do sportu³⁸⁹. Kolejna wzmianka na temat kultury fizycznej i sportu w konstytucji Kuby znajduje się w art. 43 dotyczącym równości, który stanowi, że wszyscy obywatele niezależnie od rasy, koloru skóry, wierzeń religijnych, pochodzenia narodowościowego oraz bez względu na jakiekolwiek inne zróżnicowanie stanowiące naruszenie ludzkiej godności korzystają z tych samych kąpielisk, plaż, parków, ośrodków kultury, sportu, rekreacji i wypoczynku. Ponadto ustrojodawca kubański postrzega kulturę fizyczną i sport jako „narzędzie edukacji oraz wkład w integralny rozwój obywateli”, co stanowi uzasadnienie nakazu promowania i wspierania wszystkich jej form (art. 43). Prawo jednostki do sportu jako praw podmiotowe zostało natomiast proklamowane w art. 52 konstytucji Kuby, który stanowi, że „wszyscy mają prawo do uprawiania kultury fizycznej, sportu i korzystania z wypoczynku. Korzystanie z tego prawa gwarantowane jest poprzez włączenie nauczania i praktyki uprawiania wychowania fizycznego i sportu do planów szkolnictwa narodowego systemu edukacji oraz szeroki system instruktarszy i środków oddanych do dyspozycji narodu ułatwiających masowe uprawianie sportu i korzystanie z wypoczynku”³⁹⁰. Ułatwianiu masowego uczestnictwa obywateli w uprawianiu sportu ma służyć instytucja tak zwanych licencji, ustanowiona na mocy dekretu 134 z dnia 6 maja 1984 roku. W świetle przywołanego dekretu pod pojęciem licencji należy rozumieć zwolnienie z pracy w celu uczestniczenia w zawodach sportowych oraz innych wydarzeniach związanych z kulturą fizyczną i rekreacją wpisanych do rocznego oficjalnego kalendarza Narodowego Instytutu Sportu, Edukacji Fizycznej i Rekreacji, przysługujące robotnikom oraz rolnikom zatrudnionym w spółdzielniach rolniczo - hodowlanych, przy czym osoby korzystające z takiego zwolnienia nie tracą innych uprawnień pracowniczych, zwłaszcza prawa do wynagrodzenia³⁹¹.

W doktrynie wskazano, że z uwagi na uniwersalny charakter praw człowieka, w tym praw socjalnych, które mają na celu pełny rozwój osoby ludzkiej, zakres podmiotowy prawa do sportu nie może zostać ograniczony do obywateli. Z tego względu konstytucja Kuby stanowi, iż podmiotem uprawnionym jest „każdy”. Zakres przedmiotowy omawianego prawa rozciąga się zaś na wszystkie dyscypliny sportu oraz wszelkie przejawy aktywności sportowej, obejmując prawo dostępu do uprawiania sportu, do przygotowania się do tej aktywności, a także do poznania wybranej przez siebie dyscypliny sportowej na warunkach równych dla wszystkich. Dostęp do sportu wyczynowego może zostać ograniczony w oparciu o kryterium zdolności i umiejętności danych osób. Ograniczenia tego nie można jednak uznać za arbitralne, lecz należy je postrzegać jako tak zwane ograniczenie immanentne, czyli takie, które tkwi w samym pojęciu i istocie sportu. Inne immanent-

³⁸⁹ Idem. Warte odnotowania są także rozważania cytowanego autora dotyczące ewentualnej prywatyzacji obiektów sportowych. Cytowany autor stoi na stanowisku, że przekazanie obiektu sportowego w ręce prywatne jest wykluczone, ponieważ nie jest on obiektem o charakterze gospodarczym. Z drugiej strony polityka w zakresie sportu stanowi jeden z filarów polityki nakreślonej przez rewolucję, prywatyzacja obiektów sportowych byłaby więc równoznaczna z naruszeniem podstaw politycznych i społecznych państwa.

³⁹⁰ J. Czajkowski, *Konstytucja Republiki Kuby*, Kraków 2002, s. 52.

³⁹¹ K. L. Pachó Zambrana, *op.cit.*, s. 84. Aczkolwiek Autor zauważa także, iż cytowany dekret nie obejmuje pracowników wszystkich kategorii jednostek produkcyjnych, zwłaszcza tych, które powstały w latach 90tych ubiegłego wieku, co rodzi problemy zgodności takiego stanu prawnego z konstytucją.

ne ograniczenia korzystania z prawa do sportu wynikają z reguł danej dyscypliny sportowej; kto narusza reguły danej dyscypliny, ten nie korzysta z prawa do sportu, lecz podejmuje aktywność innego rodzaju. Poza tym niektóre dyscypliny sportowe, zwłaszcza sporty walki, zakładają konieczność stosowania wobec przeciwnika pewnych form przemocy oraz siły fizycznej. Stwarza to ryzyko naruszenia jego integralności cielesnej, a także spowodowania zagrożenia dla zdrowia i życia. Naruszenie wymienionych dóbr w sytuacji uprawiania sportu zgodnie z regułami danej dyscypliny nie może zostać zakwalifikowane jako przestępstwo, ponieważ nastąpiło w związku z wykonywaniem prawa do sportu, co stanowi okoliczność wyłączającą odpowiedzialność karną (kontratyp). Penalizowane może być natomiast naruszenie, ewentualnie także zagrożenie, dóbr osobistych zawodników spowodowane w związku z nierespektowaniem zasad danej dyscypliny sportowej. Wśród przesłanek ograniczających prawo do sportu szczególne znaczenie ma natomiast ochrona zdrowia. Konieczność ograniczenia prawa do sportu w oparciu o tę przesłankę zachodzi zwłaszcza w sytuacjach, gdy osoby uprawiające sport nie podejmują właściwych środków zmierzających do ochrony zdrowia własnego i innych osób³⁹².

W niedługim czasie po wejściu w życie Konstytucji Republiki Kuby została uchwalona konstytucja Republiki Portugalskiej. Artykuł 79 tejże konstytucji regulujący prawo do sportu ma następującą treść: „Wszyscy mają prawo do kultury fizycznej i sportu. Do obowiązków państwa, we współpracy ze szkołami i stowarzyszeniami oraz społecznościami sportowymi, należy popieranie, pobudzanie, ukierunkowanie i wspomaganie uprawiania i szerzenia kultury fizycznej i sportu oraz zapobieganie przemocy w sporcie.”³⁹³ W doktrynie wskazuje się, że portugalska regulacja prawa do sportu jest „nienaganna”³⁹⁴. Jej niewątpliwą zaletą jest sprzęgnięcie podmiotowego prawa do sportu z gwarancjami jego efektywności, a więc z ustanowieniem określonych obowiązków władzy publicznej. Istotne jest także, że funkcje państwa w zakresie wspierania kultury fizycznej i sportu powinny być realizowane we współpracy z podmiotami bezpośrednio zainteresowanymi organizowaniem i realizowaniem aktywności sportowej, co z definicji samego pojęcia „współpraca” zakłada obowiązek poszanowania ich autonomii. Ponadto regulację portugalską wyróżnia ustanowienie przez ustawodawcę konstytucyjnego obowiązku przeciwdziałania przemocy w sporcie. Obowiązek, o którym mowa, został skonkretyzowany w art. 5 ust. 3 ustawy o podstawach systemu sportu z 13 stycznia 1990 roku³⁹⁵, który przewiduje, że rolą państwa w zakresie ochrony etyki w sporcie jest podejmowanie środków zmierzających do zapobiegania i karania wszelkich działań nie dających się pogodzić z zasadami uprawiania sportu, w szczególności przemocy, korupcji, dopingu oraz jakiejkolwiek dyskryminacji³⁹⁶.

³⁹² K. L. Pacho Zambrana, *op. cit.*, s. 86 i n.

³⁹³ Konstytucja Republiki Portugalskiej z dnia 2 kwietnia 1976 r. (z późniejszymi zmianami, ostatnie wprowadzone ustawą konstytucyjną nr 1 z 20 września 1997 r.), tłum. A. Wojtyczek-Bonnand, Warszawa 2000, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/portugalia-r1.html> (dostęp 30.04.2014).

³⁹⁴ J. Elorza Garrido, *Constitución...*

³⁹⁵ Ley de Bases do Sistema Desportivo (Ley nr 1/90 de 13 de Janeiro).

³⁹⁶ Procuradoria-Geral da República, *Pareceres, Volume III. Direitos e deveres economicos, sociais e culturais*, Lisboa 1997, s. 618.

Obszerna regulacja problematyki kultury fizycznej i sportu, ujmowana zarówno w kategoriach obowiązków państwa, jak i praw jednostki, zawarta jest w art. 217 konstytucji Federacyjnej Republiki Brazylii mającym następującą treść:

„Obowiązkiem państwa jest popieranie uprawiania sportu w sposób zorganizowany i niezorganizowany, jako prawa każdego, przy poszanowaniu:

I - autonomii sportowych instytucji kierowniczych oraz stowarzyszeń sportowych, w zakresie ich organizacji i funkcjonowania;

II - przeznaczenia środków publicznych na priorytetowe promowanie sportu edukacyjnego, oraz, w szczególnych przypadkach, na sport wyczynowy;

III - zróżnicowanego traktowania sportu zawodowego i niezawodowego;

IV - ochrony i pobudzania form sportu powstałych w kraju.

§ 1. Władza sądownicza rozpoznaje sprawy związane z dyscypliną i zawodami sportowymi dopiero po wyczerpaniu toku instancji w sądownictwie sportowym, uregulowanym w ustawie.

§ 2. Sądownictwo sportowe ma sześćdziesiąt dni od wszczęcia postępowania na wydanie ostatecznego orzeczenia.

§ 3. Władza publiczna zachęca do korzystania z wypoczynku jako formy awansu społecznego.”³⁹⁷

W doktrynie podkreślono, że kluczowym elementem prawa do sportu w konstytucji Brazylii jest gwarancja autonomii organizacji sportowych, czyli przyznanie ww. podmiotom prawa do samostanowienia, samoorganizowania się i funkcjonowania przy możliwie najmniejszej ingerencji ze strony władz publicznych. Gwarancja autonomii organizacji sportowych stanowi *lex specialis* wolności zrzeszania się. Umieszczenie w konstytucji omawianej zasady oznacza nakaz kształtowania przepisów prawa sportowego w oparciu o prywatno-prawną metodę regulacji oraz o zasadę możliwie najmniejszej interwencji ze strony państwa w sferę organizacji i funkcjonowania sportu³⁹⁸. Z drugiej strony autonomii organizacji sportowych nie można przeceniać, ponieważ jej zakres *ex definitione* mieści się w ramach obowiązującego prawa. Z tego rodzaju autonomii korzysta więc każda prywatna jednostka organizacyjna, wszak nikt nie może zostać zobowiązany do określonego działania lub zaniechania, chyba że na podstawie ustawy. Autonomia organizacji sportowych oznacza więc przede wszystkim to, że nie mogą one obligatoryjnie zostać powiązane z podmiotami państwowymi³⁹⁹. Z kolei gdy chodzi o finansowe wspieranie sportu, zostało ono ograniczone do sportu edukacyj-

³⁹⁷ Tekst konstytucji Brazylii w języku polskim znajduje się na stronie internetowej: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/brazylia.html> (dostęp 02.06.2014).

³⁹⁸ R. Teixeira Ramos, *op. cit.*, s. 429 i n.

³⁹⁹ I. M. Gonçalves Ferreira Filho, *Comentarios a Constituição brasileira*, vol. 4, São Paulo 1995, s. 88.

nego oraz wyczynowego. Państwo nie ma więc konstytucyjnego obowiązku wspierania wszelkich stowarzyszeń, czy klubów sportowych. Formułę zróżnicowanego traktowania sportu zawodowego i niezawodowego należy natomiast postrzegać jako *superfluum*. Nakaz odmiennego traktowania wskazanych rodzajów sportu wynika bowiem z zasady równości nakazującej odmienne traktowanie stanów rzeczy, podmiotów i sytuacji, w przypadku gdy wykazują one cechę relewantną uzasadniającą ich zróżnicowanie.

Omawiając regulację prawa do sportu w konstytucji Brazylii warto zwrócić uwagę na obowiązek ochrony i pobudzania, także na arenie międzynarodowej, rodzimych dyscyplin sportowych postrzeganych jako form manifestacji kultury narodowej⁴⁰⁰. Jako przykłady dyscyplin sportowych powstałych w Brazylii, do których odnosi omawiany przepis, wskazuje się futsal (piłka nożna halowa) oraz capoeira (rodzaj sztuki walki). Niemniej jednak włączenie omawianego postanowienia do konstytucji zostało przez część doktryny przyjęte ze sceptycyzmem. Wskazuje się mianowicie, że przepisy ten „służy jedynie ukazaniu nacjonalistycznego ducha konstytucji i niczemu więcej. Jakaż by to bowiem miała być forma sportu powstała w kraju, która zasługiwałaby na ochronę oraz wsparcie?”⁴⁰¹ Z kolei inny autor wyjaśniając *raison d'être* omawianego przepisu, argumentuje, iż ustawodawca konstytucyjny dostrzega dużą kreatywność Brazylijczyków w zakresie tworzenia rozmaitych form uprawiania sportu, i pragnie tę kreatywność dowartościować.

Niemniej jednak nie podaje żadnych przykładów wskazanej kreatywności⁴⁰². Szczególnie interesującym rozwiązaniem jest wprowadzenie do konstytucji Brazylii sądownictwa sportowego, które w zamyśle ustrojodawcy ma być mechanizmem rozstrzygania sporów w zakresie sportu „charakteryzującym się, podobnie jak sama aktywność sportowa, dużym stopniem wyspecjalizowania, szybkością i dynamicznością”⁴⁰³. Sądy sportowe, mimo swej nazwy, są organami o charakterze prywatnoprawnym, wyposażonymi w kompetencje administracyjne. Ustawodawca konstytucyjny ustanowił nakaz wyczerpania toku instancji jako pozytywną przesłankę procesową, której spełnienie stanowi warunek *sine qua non* wniesienia skargi do sądów powszechnych⁴⁰⁴. Innymi słowy, stronom przysługuje prawo skierowania skargi do sądu powszechnego po bezskutecznym upływie sześćdziesięciodniowego terminu na wydanie ostatecznego rozstrzygnięcia przez sądy sportowe. Prawo to wprawdzie nie wynika wprost z cytowanego przepisu, niemniej jednak stanowi jego logiczną konsekwencję⁴⁰⁵. Nakaz wyczerpania toku instancji w ramach sądownictwa sportowego stanowi konstytucyjną gwarancję nienaruszalności kompetencji sądów sportowych oraz ochronę przed uzurpacją jurysdykcji w sprawach z zakresu sportu ze strony innych władz⁴⁰⁶. Ustanawiając sądownictwo sportowe ustawodawca wprowadził pewien wyłom w monopolu władzy sądowniczej na rozstrzyganie sporów prawnych, przez co dokonał modyfikacji treści prawa do sądu. Oprócz tego, stworzenie

⁴⁰⁰ R. Teixeira Ramos, *op.cit.*, s. 433.

⁴⁰¹ I. M. Gonçalves Ferreira Filho, *op.cit.*, s. 89.

⁴⁰² J. Cretella, *Comentarios a Constituição brasileira*, vol. VIII, Arts. 170 a 232, Rio de Janeiro 1993, omówienie art. 217, numer boczny 336.

⁴⁰³ R. Teixeira Ramos, *op.cit.*, s. 435.

⁴⁰⁴ J. Cretella, *op.cit.*, omówienie art. 217, numer boczny 336.

⁴⁰⁵ I. M. Gonçalves Ferreira Filho, *op.cit.*, s. 89.

⁴⁰⁶ R. Teixeira Ramos, *op.cit.*, s. 435.

wyspecjalizowanego sądownictwa sportowego z pewnością wydłużyło drogę do wszczęcia procesu przed sądem powszechnym, co jednak niewątpliwie wpływa na łagodzenie napięcia pomiędzy państwem, które pragnie objąć swoją jurysdykcją wszelkie stosunki społeczne występujące na jego terytorium i zgodnie z zasadą państwa prawnego oraz prawem do sądu poddaje je kognicji sądów powszechnych, a międzynarodowych organizacji sportowych, takich jak MKOl czy FIFA, które uważają, że spory sportowe powinny być rozstrzygane *in foro interno*. W praktyce strony zadowolają się treścią rozstrzygnięć zapadłych przed niepaństwowymi organami sportowymi, te z kolei usiłują wpływać na strony, aby nie odwoływały się od ich decyzji do sądów powszechnych. W tej sytuacji wszczynanie powództwa przed sądami państwowymi należy więc do rzadkości⁴⁰⁷.

Podobnie jak w przypadku konstytucji Brazylii, obszerna regulacja prawa do sportu znajduje się w art. 111 konstytucji Boliwariańskiej Republiki Wenezueli, który uzyskał następujące brzmienie:

„Wszyscy mają prawo do sportu i rekreacji będących aktywnościami sprzyjającymi podnoszeniu jakości życia indywidualnego i społecznego. Państwo bierze na siebie odpowiedzialność za sport i rekreację w formie polityki w zakresie edukacji i ochrony zdrowia oraz gwarantuje środki na jej realizację. Edukacja fizyczna i sport pełnią zasadniczą rolę w integralnej formacji dzieci i młodzieży. Jej nauczanie jest obowiązkowe na wszystkich poziomach edukacji publicznej i prywatnej, aż do cyklu zróżnicowanego, poza wyjątkami określonymi w ustawie. Państwo zapewnia zintegrowaną opiekę (*atención integral*) sportowcom, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, oraz wsparcie sportu wychowawczego na wysokim poziomie jak i ewaluację i regulację organizacji sportowych sektora publicznego i prywatnego zgodnie z ustawą. W ustawie ustanowione zostaną środki zachęcające i stymulujące dla osób, instytucji i wspólnot, promujące sportowców, za pomocą których będą tworzone i finansowane projekty i programy oraz działalność sportowa kraju.”

W doktrynie pozytywnie oceniono powyższą regulację wskazując na sprężgnięcie uprawnień jednostki oraz obowiązków gwarancyjnych państwa, zwłaszcza obowiązku finansowania działalności sportowej. Jako mankament omawianej regulacji wskazano natomiast niewłaściwe umiejscowienie omawianej problematyki w rozdziale poświęconym kulturze i edukacji, nie zaś w rozdziale „Prawa socjalne i rodzina”. Najistotniejszą wadą omawianej regulacji jest jednak brak wyraźnej i kategorycznej gwarancji autonomii organizacji sportowych i ich federacji⁴⁰⁸.

⁴⁰⁷ R. Teixeira Ramos, *op.cit.*, s. 436.

⁴⁰⁸ J. Elorza Garrido, *Socialismo, deporte y constitución*, <http://www.monografias.com/trabajos94/socialismo-deporte-y-constitucion/socialismo-deporte-y-constitucion.shtml#constitucia>, (dostęp 28.04.2014).

Kolejnym przykładem regulacji prawa do sportu jest art. 92 Konstytucji Republiki Kolumbii, któremu nadano następującą treść:

„Uprawianie sportu, wszystkie jego przejawy (manifestaciones – A.J.) rekreacyjne, wyczynowe i autochtoniczne spełniają funkcję integralnej formacji osób, zachowania i rozwijania lepszego zdrowia istoty ludzkiej. Sport i rekreacja stanowią część edukacji oraz publiczny wydatek społeczny. Uznaje się prawo każdego do wypoczynku, uprawiania sportu oraz do korzystania z czasu wolnego. Państwo wspiera tę działalność oraz nadzoruje i kontroluje organizacje sportowe i rekreacyjne, które powinny mieć demokratyczną strukturę i charakter.”

Kwalifikacja wydatków na sport i rekreację jako publiczny wydatek społeczny oznacza, że ustrojodawca ujmuje wskazane wartości w kategoriach podstawowych potrzeb jednostki, zaspokajanie których stanowi formę podnoszenia jakości jej życia. W ten sposób szczególnie uwypuklony został obowiązek władz publicznych przeznaczania na te cele odpowiednich środków, co powinno przekładać się na stwarzanie i stosowanie konkretnych mechanizmów polityki społecznej, beneficjentem której powinny być przede wszystkim grupy najbardziej potrzebujące (np. najubożsi)⁴⁰⁹.

Wzorcowym rozwiązaniem ze względu na swoją zwięzłość oraz zawarcie wszystkich istotnych elementów prawa do sportu wydaje się regulacja Konstytucji Nikaragui. Artykuł 65, umieszczony w rozdziale IV tytułu I „Prawa socjalne” ma następującą treść: „Nikaraguańczycy mają prawo do sportu, edukacji fizycznej, rekreacji oraz rozrywki. Państwo wspiera uprawianie sportu oraz edukację fizyczną w formie zorganizowanego i masowego uczestnictwa narodu, w celu integralnej formacji Nikaraguańczyków. Zadanie to realizowane jest za pomocą specjalnych programów i projektów”.

Kultura fizyczna jako element innych uprawnień jednostki

W konstytucjach niektórych państw regulacje dotyczące kultury fizycznej i sportu zostały ujęte jako jeden z elementów gwarancyjnych i część składowa innych uprawnień. Prawo do sportu nie ma więc w tym modelu charakteru samoistnego, zaś obowiązek państwa wspierania kultury fizycznej i sportu postrzegany jest jako sposób realizacji szerszego celu, np. ochrony zdrowia. Jednym z wariantów omawianego sposobu konstytucjonalizacji kultury fizycznej i sportu jest usytuowanie tej problematyki w kontekście szeroko rozumianego prawa do wypoczynku. Za przykład takiej regulacji może posłużyć art. 41 konstytucji Związku Radzieckiego z 1977 roku, w którym gwarantowane przez państwo prawo do wypoczynku miało być urzeczywistniane między innymi poprzez rozwój sportu, kultury fizycznej oraz masowej turystyki. Innym przykładem jest konstytucja Ekwadoru, która w art. 24 stanowi, że „wszyscy (dosł. osoby) mają prawo do rekreacji i

⁴⁰⁹ E. González Acevedo, *op. cit.*; Barreto Soler M., Sarmiento Anzola L., *Constitución política de Colombia comentada por la Comisión colombiana de juristas Tomo II.De los derechos, las garantías y los deberes*, Bogotá 1992, s. 233 i n.

rozrywki, uprawiania sportu i czasu wolnego”. Poza tym konstytucja Ekwadoru zawiera szereg rozbudowanych gwarancji rozwoju kultury fizycznej i sportu; art. 381 stanowi, że „państwo chroni, promuje i koordynuje kulturę fizyczną, która obejmuje sport, edukację fizyczną i rekreację, jako aktywności przyczyniające się do (ochrony – A.J.) zdrowia oraz integralnej formacji i rozwoju osób; popiera masowy dostęp do aktywności sportowych na poziomie edukacyjnym, w dzielnicach i parafiach, obejmuje troską przygotowanie i uczestnictwo sportowców w zawodach krajowych i międzynarodowych, w tym w Igrzyskach Olimpijskich i Paraolimpijskich a także wspiera uczestnictwo osób niepełnosprawnych.”

Trafną perspektywę odnośnie roli sportu w kontekście prawa do wypoczynku przyjął ustawodawca konstytucyjny argentyńskiej prowincji Córdoba. W artykule 56 konstytucji prowincji Córdoba z 1987 roku, usytuowanym w Tytule drugim „Szczegółowe polityki prowincji”, w jego drugim dziale „Praca, zabezpieczenie społeczne i dobrobyt”, czytamy, że „prowincja promuje aktywności będące przedmiotem interesu społecznego, które zmierzają do zwiększenia dobrostanu osoby oraz wspólnoty. Aktywności te obejmują sport, rekreację, wykorzystywanie czasu wolnego oraz turystykę”. Chociaż w cytowanym przepisie sport jest wymieniony obok innych aktywności o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym, trafnie umieszczono go w szerszym kontekście jako aktywność, której wspieranie służy nie tylko interesom jednostki, lecz całego społeczeństwa.

Ujęcie zagadnień kultury fizycznej i sportu w kontekście prawa do wypoczynku charakterystyczne jest także dla Konstytucji Francji z 1958 roku. Konstytucja ta nie zawiera wprawdzie żadnej bezpośredniej wzmianki na temat kultury fizycznej i sportu, niemniej jednak w jej preambule znajduje się odesłanie m.in. do preambuły konstytucji IV Republiki z 1946, przez co została ona włączona do obowiązującego tekstu konstytucji. Artykuł 14 preambuły konstytucji z 1946 roku stanowi, że „każdemu, w szczególności dziecku, matce oraz byłym pracownikom, gwarantuje się ochronę zdrowia, bezpieczeństwo materialne, wypoczynek i rekreację”. Ponieważ uprawianie sportu stanowi jedną z form wypoczynku, zarówno doktryna jak i orzecznictwo są zgodne, że aktywność sportowa stanowi część składową prawa do wypoczynku. Oprócz tego wskazuje się na ścisły związek uprawiania sportu z prawem do ochrony zdrowia oraz z prawem do edukacji, co uzasadnia objęcie tego obszaru ochroną konstytucyjną⁴¹⁰.

Jednym z kluczowych motywów leżących u podstaw konstytucjonalizacji omawianej problematyki jest założenie, że zadania państwa w zakresie rozpowszechniania, wspierania i promowania kultury fizycznej i sportu wpisują się w kontekst działań władz publicznych podejmowanych w celu ochrony zdrowia kolektywnego i indywidualnego oraz podnoszenia jakości życia obywateli. Przykładem takiej regulacji jest obowiązek wspierania kultury fizycznej i sportu przewidziany w art. 43 konstytucji Hiszpanii mającym następujące brzmienie:

„1. Uznaje się prawo do ochrony zdrowia.

2. Do władz publicznych należy organizacja i ochrona zdrowia publicznego za pośrednictwem przedsięwzięć o charakterze zapobiegawczym oraz niezbęd-

⁴¹⁰ M. A. Serrano Lucero, *op. cit.*, s. 48.

nych świadczeń i usług. Ustawa określi prawa i obowiązki wszystkich w tym zakresie.

3. Władze publiczne rozwijają oświatę sanitarną, wychowanie fizyczne i sport. Ułatwiają zarazem właściwe wykorzystanie wypoczynku.”⁴¹¹

Postanowienie to pomieszczone zostało w rozdziale III tytułu I „O przewodnich zasadach polityki społecznej i gospodarczej”. Postanowieniom konstytucyjne zawartym w tym rozdziale przypisuje się charakter normatywny. Ich funkcja polega na ukierunkowaniu działalności władz publicznych na osiągnięcie wytyczonych w nich celów. Przepisy określone mianem przewodnich zasad polityki społecznej i gospodarczej regulują wprawdzie społeczne i ekonomiczne prawa jednostki, co *expressis verbis* wynika z treści niektórych z nich, nie są to jednak prawa podmiotowe, ponieważ w przypadku ich naruszenia jednostce nie przysługuje bezpośrednie uprawnienie do wnoszenia skargi przeciwko państwu. Uprawnienie takie może się natomiast pojawić w przypadku konkretyzacji danego prawa przez ustawodawcę. W tym sensie prawa zawarte w rozdziale III mają charakter swego rodzaju ekspektatywy⁴¹². Artykuł 43 konstytucji jest więc przepisem o charakterze programowym; wyrażony w nim został nakaz działania przez władze publiczne do osiągnięcia określonych celów. Z nakazu tego wynika obowiązek dostarczania i finansowania określonych świadczeń dla obywateli. Z pośród rozmaitych opcji działania dozwolonych przez prawo władze powinny wybierać te, które w sposób najpełniejszy realizują zasadę przewodnią polityki społecznej wyrażoną w art. 43 konstytucji Hiszpanii oraz okazują się najużyteczniejsze dla ułatwiania obywatelom uczestnictwa w aktywnościach sportowych oraz dla usuwania przeszkód w tym zakresie. Chociaż zasady przewodnie polityki społecznej są wiążące dla władzy publicznej, nakładając obowiązek podjęcia pewnych działań na rzecz obywateli, jako takie nie przysługują im prawa domagania się konkretnego działania ze strony państwa⁴¹³.

Analizując znaczenie art. 43 konstytucji Hiszpanii, Sąd Najwyższy tego kraju wskazał, że „art. 43 konstytucji z pewnością nie przewiduje prawa do sportu, lecz ogranicza się jedynie do ustanowienia obowiązku jego wspierania przez władze publiczne. Niemniej jednak włączenie zjawiska sportu do tekstu konstytucyjnego nie ma jedynie znaczenia symbolicznego, lecz rodzi określone skutki prawne; ustawodawca konstytucyjny rozumiejąc doniosłość sportu we współczesnym społeczeństwie i włączając tę problematykę do tekstu ustawy zasadniczej wyraził pogląd, że sport, jak i pozostałe instytucje społeczne, powinien przesiąknąć materialnymi zasadami konstytucji, co pociągnęło za sobą istotne następstwa w regulacjach prawa sportowego. Chodzi więc o ochronę aktywności o niewątpliwiej użyteczności społecznej, która stanowi część działań zmierzających do (...) poprawy jakości życia obywateli.”⁴¹⁴

⁴¹¹ T. Moldawa (tłum.), *Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 roku*, Warszawa 1992, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hiszpania.html>.

⁴¹² E. Álvarez Conde, V. Garrido Mayol, R. Tur Ausina, *Derecho constitucional*, Madrid 2011, s. 467 i n.

⁴¹³ A. Alué Batiza, *Introducción al derecho del deporte*, Madrid 2009, s. 71.

⁴¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 23 marca 1988, cyt. za: M. A. Serrano Lucero, *op. cit.*, s. 52.

W niektórych konstytucjach zagadnienia kultury fizycznej i sportu zostały uregulowane w kontekście edukacyjnych praw dzieci. Za przykład takiej regulacji może posłużyć konstytucja Republiki Hondurasu, w której problematyka ta pomieszczona została w rozdziale VIII „Edukacja i kultura”. Artykuł 173 konstytucji Hondurasu stanowi, że państwo wspiera uprawianie hobby, kultury fizycznej i sportu. Wyraźne prawo do sportu jest z kolei ujęte jako jedno z praw dzieci. Artykuł 123 stanowi, że „każde dziecko ma prawo do bezpieczeństwa socjalnego i do edukacji. Ma prawo rosnąć i rozwijać się w dobrym zdrowiu. W tym celu od okresu prenatalnego należy otoczyć je oraz jego matkę specjalną troską, zapewniając mu prawo do wyżywienia, mieszkania, edukacji, odpoczynku, sportu oraz odpowiednich usług medycznych”.

W omawianym kontekście warto także zwrócić uwagę na ewolucję regulacji problematyki kultury fizycznej i sportu w konstytucji Stanów Zjednoczonych Meksyku. Konstytucja Meksyku do niedawna nie przewidywała wyraźnie prawa do sportu, niemniej jednak niektórzy autorzy wyprowadzali to prawo w oparciu o doktrynę praw nienazwanych⁴¹⁵ z art. 3 konstytucji Meksyku, normującego prawo każdego do otrzymywania edukacji. Przywołany przepis stanowi, że „edukacja świadczona przez państwo zmierza do harmonijnego rozwoju zdolności człowieka”⁴¹⁶. Sformułowanie „harmonijny rozwój zdolności człowieka” postrzegano w doktrynie jako wyrażenie bardzo pojemne, a przez to wieloaspektowe, co prowadziło do wniosku, iż obejmuje ono swoim zakresem zarówno rozwój zdolności intelektualnych, jak i fizycznych, czy manualnych. Prawo do sportu w konstytucji Meksyku stanowiło więc integralny element prawa do edukacji. Taką wykładnię przywołanego postanowienia konstytucji przyjął także ustawodawca meksykański, który w art. 7 punkcie IX ustawy generalnej o edukacji, wśród licznych celów jakie państwo ma realizować w procesie świadczenia usług edukacyjnych wymienia stymulowanie kultury fizycznej oraz uprawiania sportu. Niemniej jednak takie pośrednie uregulowanie prawa do sportu stało się przedmiotem krytyki Komisji Konstytucyjnej, wyrażonej w opinii skierowanej do Senatu Republiki, w której wyraziła pogląd, że chociaż istnieje ustawa generalna o kulturze fizycznej i sporcie, a jednym z celów edukacji państwowej jest promowanie uprawiania sportu, to jednak zachodzi potrzeba włączenia do konstytucji przepisu zawierającego gwarancję prawa do kultury fizycznej i sportu po-

⁴¹⁵ Pod pojęciem praw nienazwanych ma dwa znaczenia. Po pierwsze chodzi o prawa, które wprawdzie nie są ujęte wyraźnie w żadnym przepisie konstytucji, są jednak przez nią chronione ze względu na konieczność zapewnienia jednostce pełnej ochrony. Po drugie, chodzi o prawa, które mają pewien punkt zaczepienia w tekście konstytucji, niemniej jednak nie wynikają z niego jednoznacznie, lecz raczej wyprowadzane są z niego za pomocą dynamicznej, rozszerzającej i twórczej interpretacji. Wyrastają więc niejako z praw tradycyjnych, umożliwiając ich rozwój oraz adaptację do zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Zob. G. J. Bidart Campos, *Los derechos „no enumerados” y su relación con el derecho constitucional y el derecho internacional*, [w:] R. Méndez Silva (coord.), *Derecho internacional de los derechos humanos. Memoria del VII. Congreso Iberoamericano de Derecho Constitucional*, México D.F. 2002, s. 104.

⁴¹⁶ Podobny, aczkolwiek szerszy zapis odnaleźć można w konstytucji Panamy; art.88 stanowi, że edukacja służy harmonijnemu i integralnemu rozwojowi wychowanka w ramach wymagań współżycia społecznego w aspekcie fizycznym, intelektualnym, moralnym, estetycznym i obywatelskim. Innym przykładem powiązania problematyki kultury fizycznej i sportu z edukacją jest art. 14 konstytucji Republiki Peru, który stanowi, że „Edukacja promuje znajomość, naukę i praktykowanie nauk humanistycznych, nauk ścisłych, techniki, sztuki, edukacji fizycznej oraz sportu.”

przez zobowiązanie państwa do jego wspierania, promowania i pobudzania. Podkreślono przy tym, że należy w taki sposób przeformułować politykę w zakresie kultury fizycznej i sportu, aby stała się istotną częścią polityki społecznej i gospodarczej. Cel ten można osiągnąć poprzez konstytucjonalizację prawa do sportu oraz poprzez nałożenie na władze publiczne obowiązku stworzenia najlepszych warunków dostępu do uprawiania sportu, co przyczyni się do krzewienia wolności, równości i solidarności. Reasumując powyższe stanowisko Komisja Konstytucyjna podkreśliła, że „biorąc powyższe pod uwagę (...) konstytucyjne uznanie prawa do kultury fizycznej i sportu będzie oznaczało dla władz państwowych definitywne przyjęcie obowiązku zabezpieczania dobrobytu socjalnego naszego społeczeństwa, w czym z kolei odzwierciedli się ustanowienie nowego etapu rozwoju państwa meksykańskiego. Ważne jest również spostrzeżenie, że ulega wątpliwości, iż zarówno w płaszczyźnie międzynarodowej jak i w prawie porównawczym sport, czy to jako rozrywka lub spektakl, czy też jako aktywność o charakterze wyczynowym lub zawodowym, stał się jedną z ludzkich aktywności, które przykuwają najwyższą uwagę. Z racji na dużą doniosłość sportu dla społeczeństwa bezsporne jest istnienie oraz konieczność uznania prawa do sportu jako prawa socjalnego⁴¹⁷.” Owocem przytoczonej opinii było jednogłośnie uchwalenie przez Kongres reformy konstytucji Meksyku, na mocy której do konstytucji w art. 4 wprowadzono zapis „każda osoba ma prawo do kultury fizycznej i sportu. Obowiązkiem państwa jest ich promowanie, wspieranie i pobudzanie zgodnie z ustawą regulującą tę materię.”

Umieszczenie zagadnień dotyczących kultury fizycznej i sportu w kontekście określonego prawa jednostki nie wydaje się prawidłowe. Może bowiem sugerować, że kultura fizyczna i sport mają dla ustrojodawcy wartość jedynie instrumentalną, zaś obowiązek państwa ich wspierania służy wyłącznie urzeczywistnieniu danego prawa podmiotowego, z którym obowiązek ten sprzecznięto. W ten sposób kultura fizyczna i sport zostają sprawowane do jednego wymiaru, co nie oddaje w pełni złożonego charakteru tych aktywności, ani nie odzwierciedla wielości pełnionych przez nie funkcji. Ustrojodawcy, którzy łączą problematykę kultury i sportu z określonym prawem, zdają się nie dostrzegać, że uprawianie sportu stanowi aktywność zorientowaną na równoczesne urzeczywistnianie wielu wartości istotnych dla jednostki oraz relewantnych z perspektywy konstytucyjno-prawnej. Już słownikowe definicje sportu⁴¹⁸ wskazują na wiele funkcji tej aktywności oraz na związane z nią dobra i interesy jednostek i całego społeczeństwa. Oprócz funkcji kultury fizycznej i sportu odnoszących się do ochrony zdrowia w wymiarze profilaktyki i rehabilitacji należy wskazać funkcję wychowawczą polegającą na kształtowaniu pozytywnych cech charakteru i osobowości człowieka takich jak zdyscyplinowanie, wytrwałość, nawyk przestrzegania reguł, silna wola, lojalność, poczucie solidarności i koleżeństwa, dążenie do osiągania jak najlepszych wyników, a więc o doskonalenie jednostki poprzez rozwijanie pożądanых cech fizycznych, umysłowych i wolicjonalnych. Nie-

⁴¹⁷ Gaceta Parlamentaria año XIV, número 3221-III, martes, 15 de marzo de 2011, <http://gaceta.diputados.gob.mx/Gaceta/61/2011/mar/20110315-III.html#DictamenesAD>, (dostęp 24.06.2014).

⁴¹⁸ Szereg słownikowych oraz legalnych definicji sportu zawartych w obowiązujących oraz dawniejszych aktach prawnych można odnaleźć w: S. Fundowicz, *Prawo sportowe*, Warszawa 2013, s. 15 i n.

mniej ważna jest także funkcja ludyczna sportu, polegająca na dostarczaniu rozrywki, zaspokajaniu potrzeb współzawodnictwa oraz rekreacji. Wobec powyższego właściwsza wydaje się systematyzacja zagadnień dotyczących kultury fizycznej i sportu w konstytucji jako odrębnego zagadnienia, niepowiązanego jednostronnie z jednym prawem czy wartością. Ujęcie takie w większym stopniu oddaje aksjologiczną wielowarstwowość regulowanej aktywności.

Regulacje dotyczące kultury fizycznej w konstytucjach Polski

W historii polskiego konstytucjonalizmu regulacje dotyczące sportu odnajdujemy po raz pierwszy w Konstytucji PRL z 1952 roku, aczkolwiek kwestie te zostały podjęte tam jedynie śladowo, niejako na marginesie. Zgodnie z art. 40 konstytucji PRL, znajdującym się w rozdziale piątym zatytułowanym „Terenowe organy władzy państwowej”, a więc w rozdziale poświęconym zagadnieniom organizacji państwa, na Rady Narodowe został nałożony obowiązek prawidłowego gospodarowania zasobami terenu, między innymi w celu rozbudowy instytucji i urządzeń sportowych. O potrzebie rozwoju urządzeń sportowych mowa jest także w kontekście prawa do wypoczynku, unormowanego w art. 59 konstytucji PRL. Organizacja tychże urządzeń, jak i innych wymienionych tam urządzeń wypoczynkowych, jak domy kultury, świetlice czy parki ma stwarzać „możliwości zdrowego i kulturalnego wypoczynku dla coraz szerszych rzesz ludu pracującego miast i wsi”. Ponadto w kontekście prawa do zrzeszania się, które ma umożliwić obywatelom czynny udział w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym, obok rozmaitych organizacji (np. zrzeszeń pracujących chłopów, organizacji kobiecych, obronnych, młodzieżowych, spółdzielczych) wymieniono także organizacje sportowe. Wspomnieć warto także o obowiązku państwa otaczania szczególną troską wychowanie młodzieży oraz zapewnienia jej „najszerzych możliwości rozwoju”. W kontekście wychowania nie ma wprawdzie wyraźnie mowy o wspieraniu kultury i sportu, jednak należałoby przyjąć, iż wyrażenie „najszerze możliwości rozwoju” jest na tyle pojemne, że z pewnością dałoby się z niej wyinterpretować obowiązek promowania i wspierania kultury fizycznej wśród dzieci i młodzieży.

Analizując postanowienia konstytucji PRL dotyczące kultury fizycznej i sportu należy wziąć pod uwagę, że przepisy regulujące prawa, wolności i obowiązki obywatela należało interpretować w świetle zasady ich klasowego i rozwojowego charakteru wyrażonej w art. 67 konstytucji PRL w sformułowaniu, że Polska Rzeczpospolita Ludowa „umacnia i rozszerza prawa i wolności obywateli.”, przy czym „cecha dynamiczności (rozwojowego charakteru) dotyczy wszystkich rodzajów praw”.⁴¹⁹

Podczas gdy konstytucja PRL napomykała o sporcie w różnych kontekstach, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku zawiera jeden zapis dotyczący tej problematyki. Mowa o art. 68 ust. 5, który stanowi, że do obowiązków władz publicznych należy popieranie rozwoju kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. Przepis ten jest zawarty w części Konstytucji zatytułowanej „Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne”. Należy zauważyć, że Konstytucja nie zawiera definicji kultury fizycznej; elementy składowe tego pojęcia zostały natomiast wskazane w art. 1 ustawy o

⁴¹⁹ Z. Jarosz, S. Zawadzki, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 1987, s. 219.

sporcie⁴²⁰, który stanowi, że w skład pojęcia kultury fizycznej wchodzi wychowanie fizyczne, sport oraz rehabilitacja ruchowa. Konstytucyjny obowiązek wspierania sportu wynika z faktu, że sport jest dobrem publicznym, które państwo powinno wspierać ze względu na jego znaczenie społeczne (zdrowie, promocja kraju, spójność społeczna) oraz edukacyjne (wychowanie młodzieży przez sport)⁴²¹. Wspieranie kultury fizycznej i sportu oznacza konieczność finansowania budowy i utrzymywania obiektów sportowych oraz podejmowania działań edukacyjnych i organizacyjnych na rzecz fizycznych uzdolnień człowieka, a także zapewnienia mu możliwości czynnego wyczynku i uprawiania sportu. Z obowiązków tych nie można jednak wyprowadzić żadnych praw podmiotowych (konkretnych roszczeń) do korzystania z obiektów sportowych lub innych form popierania kultury fizycznej⁴²².

W polskiej doktrynie prawniczej pojawiły się dwa nurty interpretacyjne omawianego postanowienia Konstytucji RP, które wzajemnie się uzupełniają. Zdaniem J. Trzczińskiego obowiązki władzy publicznej w zakresie wspierania kultury fizycznej należy odczytywać w kontekście prawa do ochrony zdrowia. Artykuł 68 stanowi bowiem jedną całość redakcyjną, co oznacza, że wszystkie jego postanowienia powinny być interpretowane w związku z sobą. Przepisy pomieszczone w ustępach 2-5 art. 68 dopełniają ogólne prawo każdego do ochrony zdrowia, choć nie można ich odczytywać jako enumeratywne wyliczenie wszystkich składników tego prawa⁴²³. Następnie cytowany Autor zauważa, że postanowienia art. 68 Konstytucji RP, w tym nakaz wspierania kultury fizycznej, jest niewątpliwie normą programową. Istotą norm programowych jest wyznaczenie kierunku i celów działania państwa, nie zaś przyznanie konkretnych uprawnień jednostce. „Chodzi tu o cele normodawcy, cele i zadania kierowane pod adresem władzy publicznej, a nie o prawo po stronie obywatela. Norma programowa nie wskazuje zatem, jak należy się zachować po to, aby zrealizować pewien cel, lecz określa, jaki cel powinien być zrealizowany”⁴²⁴. Sformułowanie określonego prawa jako norma programowa, nie musi jednak oznaczać wyłączenia możliwości powoływania się na nią przez obywatela. Chociaż poziom realizacji praw socjalnych jest funkcją rozwoju gospodarczego i społecznego państwa, czyli że państwo może zaoferować obywatelowi jedynie tyle, na ile stać jego finanse, to jednak nie należy przyjąć interpretacji praw mających postać przepisów programowych, według której państwo mogłoby odmówić jakiegokolwiek ich realizacji argumentując, że władze czynią wszystko, aby „zapewnić obywatelom realizację tych praw, a przepis konstytucyjny nie nakłada na nie obowiązku osiągnięcia określonych rezultatów. Gdyby takie miało być patrzenie na charakter prawny praw społeczno-ekonomicznych, to nie mogłyby być zrozumienia dla założenia, że prawa i wolności są funkcją rozwoju społeczno-ekonomicznego”⁴²⁵. Według cytowanego Autora nie można więc wykluczyć sytuacji, w których prawa socjalne, mimo programowego charakteru, mogłyby być przywoływane przez obywateli jako podstawa konkretnego

⁴²⁰ Dz. U. z 2010 r. Nr 127, poz. 857, ze zm.

⁴²¹ S. Fundowicz, *op. cit.*, s. 30.

⁴²² B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 412 i n.

⁴²³ J. Trzcziński, Omówienie artykułu 68 Konstytucji RP, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom III*, Warszawa 2003, s. 2.

⁴²⁴ *Ibidem*.

⁴²⁵ *Ibidem*, s. 6.

roszczenia. Taki wniosek wynika z zapisu art. 8 Konstytucji RP, zgodnie z którym Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej. Wśród form naruszenia norm programowych, w przypadku których powstaje konkretne roszczenie obywatela, J. Trzcíński wymienia przyjęcie środków „za słabych”, (np. niewystarczające fundusze do realizacji danego celu), stworzenie gwarancji prawa poniżej pewnego minimum, które najczęściej, choć nie zawsze, będzie pokrywać się z nienaruszalną istotą danego prawa. W konsekwencji Autor dochodzi do wniosku, że normy programowe zawierają pewne minimum praw obywatela, które mogą być przez niego dochodzone w formie skargi konstytucyjnej. „Nie może bowiem być tak, że postanowienia o prawach społeczno-ekonomicznych obywatela będą odczytywane jedynie jako deklaracje czy manifest określonego celu państwa, bo taka lekcja przepisów konstytucji byłaby sprzeczna z tezą o tym, że konstytucja jest najwyższym prawem”⁴²⁶

Odmienne spostrzeżenie na omawiany przepis proponuje S. Fundowicz, który wychodzi z założenia, że obszar kultury fizycznej i sportu należy do sfery praw kulturalnych, te zaś ze swojej istoty nie powinny podlegać nadmiernej reglamentacji prawnej oraz ingerencji władz publicznych⁴²⁷. W konsekwencji, obowiązek wspierania sportu powinien zostać wyraźnie odróżniony od ingerencji państwa w tę sferę ludzkiej działalności. Wspieranie ma wyłącznie charakter pomocniczy, co zakłada zasadnicze poszanowanie wolności człowieka w uprawianiu sportu. S. Fundowicz formułuje w tym kontekście zasadę pomocniczości państwa w wolnej kulturze fizycznej społeczeństwa, argumentując, że kultura fizyczna, w tym sport, nie jest domeną państwa, lecz przede wszystkim mieści się w zakresie wolnościowej aktywności obywateli. Wskazana zasada odnosi się zarówno do procesu stanowienia prawa, jak i jego stosowania. Zdaniem cytowanego Autora wskazana zasada realizowana jest w sposób nieodpowiedni; obowiązujące przepisy regulujące działalność sportową cechuje bowiem charakterystyczny dla ustroju socjalistycznego „szeroki i pogłębiony zakres regulacji”. Niejednokrotnie przybierają one kształt swoistych instrukcji organizowania i uprawiania kultury fizycznej, w tym sportu, przez obywateli.

Podsumowanie

Tendencję do wprowadzania do konstytucji problematyki kultury fizycznej i sportu, zaznaczającą się od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku we współczesnym konstytucjonalizmie, należy uznać za zjawisko pozytywne. Trudno však nie zgodzić się z poglądem, że „brak lub skromne ujęcie w konstytucji państwa materii społecznej nie zamyka możliwości prowadzenia przez nie szerokiej polityki społecznej, kształtującej je jako państwo socjalne, ale obecność w konstytucji precyzyjnej i rozwiniętej materii społecznej już ten kierunek rozwoju przesądza”⁴²⁸. Konstytucjonalizacja kultury fizycznej i sportu pozwala na sformułowanie głównych celów oraz wytycznych kształtowania polityki państwa w tym zakresie. Normy konstytucyjne tworzą

⁴²⁶ Ibidem, s. 7.

⁴²⁷ S. Fundowicz, *op. cit.*, s. 30; por. także: Rządowy projekt ustawy o sporcie (druk sejmowy nr 2313).

⁴²⁸ B. Zawadzka, *Prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne*, Warszawa 1996, s. 94.

wówczas jakby sklepienie, pod którym skupiają się zarówno regulacje prawa sportowego, jak i konkretne mechanizmy polityki państwa.

Regulacje konstytucyjne dotyczące kultury fizycznej i sportu nie są jednolite, aczkolwiek można wyróżnić dwa ogólne sposoby konstytucjonalizacji omawianej problematyki. Pierwszym z nich jest wprowadzanie do konstytucji postanowień o charakterze programowym, wyznaczającym kierunek aktywności (polityki) państwa, a więc przewidujące obowiązek władz publicznych wspierania i promowania kultury fizycznej i sportu. Drugi model regulacji omawianej problematyki w ustawach zasadniczych to proklamowanie wyraźnego prawo do sportu, ujmowanego jako część składowa innych praw jednostki (np. prawa do wypoczynku, czy prawa do ochrony zdrowia) lub jako prawo samoistne. Niezależnie od formy regulacji przyjętej przez konkretnego ustrojodawcę, konsekwencją włączania problematyki kultury fizycznej i sportu do współczesnych konstytucji jest podniesienie tych obszarów ludzkiej aktywności do rangi wartości konstytucyjnej, co przekłada się na kwalifikację aktywności państwa w tym zakresie jako konstytucyjny obowiązek władz publicznych. Regulacja konstytucyjna kultury fizycznej i sportu w formie prawa podmiotowego będąca jednocześnie podkreśleniem zarówno doniosłości uprawiania sportu dla jednostki, jak i wagi obowiązków państwa w tym zakresie może wydawać się *prima facie* postępową i korzystną z punktu widzenia interesów jednostki. Nie można jednak zapominać, że prawo to należy do kategorii praw socjalnych, ekonomicznych i kulturalnych, których urzeczywistnienie wymaga aktywnej roli państwa oraz desygnowania na ten cel określonych środków finansowych, bez których prawo do sportu, jak i inne prawa socjalne pozostaną czężą deklaracją, przyczyniając się do dewaluacji konstytucji oraz idei praw podstawowych.

Bibliografia

- Aluë Batiza A.(2009), *Introducción al derecho del deporte*, Madrid
Álvarez Conde E., Garrido Mayol V., Tur Ausina R.(2011), *Derecho constitucional*, Madrid
Banaszak B.(2012), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa
Banaszak B.(2010), *Prawo konstytucyjne*, Warszawa
Barreto Soler M., Sarmiento Anzola L.(1992), *Constitución política de Colombia comentada por la Comisión colombiana de juristas Tomo II.De los derechos, las garantías y los deberes*, Bogotá
Bidart Campos G. J.(2002), *Los derechos „no enumerados” y su relación con el derecho constitucional y el derecho internacional*, [w:] Méndez Silva R. (coord.), *Derecho internacional de los derechos humanos. Memoria del VII. Congreso Iberoamericano de Derecho Constitucional*, México D.F.
Buggel E.(1976), *Solidaridad Olímpica*, Publicación Comité Olímpico Internacional.
Cea Egaña J. L.(1992), *La interpretación axiológica de la constitución*, [w:] *Interpretación, integración y razonamiento jurídicos* Santiago de Chile
Ciemniewski J.(1995), *Konstytucja państwa socjalnego czy konstytucja państwa liberalnego?*, [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z badań Instytutu Nauk Prawnych PAN*, Warszawa
Cretella J.(1993), *Comentarios a Constituição brasileira*, vol. VIII, Arts. 170 a 232, Rio de Janeiro, omówienie art. 217, numer boczny 336
Czajkowski J.(2002), *Konstytucja Republiki Kuby*, Kraków
Egler G. et al.(red.) (1977), *Staatsrecht der DDR. Lehrbuch*, Berlin 1977
Elorza Garrido J., *Socialismo, deporte y constitución*, <http://www.monografias.com/trabajos94/socialismo-deporte-y-constitucion/socialismo-deporte-y-constitucion.shtml#constitucia>, (dostęp 28.04.2014)
Elorza Garrido J., *Constitución y deporte*, <http://www.monografias.com/trabajos73/constitucion-deporte/constitucion-deporte2.shtml> (dostęp 28.04.2014)
Fundowicz S.(2013), *Prawo sportowe*, Wolters Kluwer Warszawa

- Gaceta Parlamentaria año XIV, número 3221-III, martes, 15 de marzo de 2011.
<http://gaceta.diputados.gob.mx/Gaceta/61/2011/mar/20110315-III.html#DictamenesaD>,
 (dostęp 24.06.2014)
- Gonçalves Ferreira Filho I. M.(1995), *Comentarios a Constituição brasileira*, vol. 4, São Paulo
- González Acevedo E., *¿Es el Deporte, la Recreación y la Educación Física en Colombia, un derecho fundamental?* http://www.tesis.uchile.cl/bitstream/handle/2250/111883/de-Serrano_martin.pdf?sequence=1, (dostęp 09.05.2014).
- Jarosz Z., Zawadzki S.(1987), *Prawo konstytucyjne*, Warszawa
- Moldawa T. (tłum.), *Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 roku*, Warszawa 1992,
<http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hiszpania.html>
- Pacho Zambrana K. L.(2008), *El derecho al Deporte, la constitución y las normas de ordenación del deporte en Cuba*, La Habana
- Procuradoria-Geral da República, *Pareceres, Volume III. Direitos e deveres economicos, sociais e culturais*, Lisboa 1997
- Rządowy projekt ustawy o sporcie (druk sejmowy nr 2313)
- Sarnecki P.(2014) (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, Warszawa 2014
- Serrano Lucero M. A., *El derecho al deporte en Chile. Fundamentos y antecedentes para su consagración constitucional*, Santiago de Chile 2011,
http://www.tesis.uchile.cl/bitstream/handle/2250/111883/de-Serrano_martin.pdf?sequence=1 (dostęp 17.05.2014)
- Teixeira Ramos R.(2009), *Direito desportivo e o direito ao desporto na Constituição da República Federativa do Brasil*, „Anuario de derecho del fútbol”, Buenos Aires, tomo 2,
- Trzeciński J.(2003), Omówienie artykułu 68 Konstytucji RP, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom III*, Warszawa
- Urbaniak M.(2009), *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne oraz ekonomiczne w Polsce i we Włoszech. Analiza prawnoporównawcza*, Toruń
- Zawadzka B.(1996), *Prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne*, Warszawa

MAREK MRÓWCZYŃSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

DZIAŁALNOŚĆ SPORTOWA A DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA W POLSKIM SYSTEMIE PRAWA
THE RELATIONSHIP BETWEEN SPORTS ACTIVITIES AND ECONOMIC ACTIVITY IN THE SYSTEM OF POLISH LAW

Streszczenie

Potrzeba analizy na gruncie prawa wzajemnych relacji między działalnością sportową a działalnością gospodarczą wynika przede wszystkim z postępującego zjawiska komercjalizacji sportu. W opracowaniu podjęto rozważania nad zagadnieniami dopuszczalności i warunków prowadzenia na gruncie prawa polskiego działalności sportowej łącznie z działalnością gospodarczą oraz działalności sportowej jako działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe: działalność sportowa, działalność gospodarcza, prawo cywilne.

Keywords: sports activities, economic activity, civil law.

Uwagi wprowadzające

Życie człowieka i społeczności ludzkich charakteryzuje wiele różnych rodzajów aktywności. Może to być np. działalność gospodarcza, zawodowa, artystyczna, kulturalna, oświatowa, charytatywna, religijna, sportowa. Aktywności te z natury rzeczy pozostają w określonych relacjach, bliższych lub dalszych i powstają na różnych płaszczyznach życia społeczno-państwowego. Jeżeli chodzi o aktywności, których dotyczy niniejsze opracowanie, tj. działalność sportową i działalności gospodarczą, to rozważać można ich związki na płaszczyźnie socjologicznej i ekonomicznej – sport się profesjonalizuje i jednocześnie staje źródłem dochodów (wręcz utrzymania) dla organizatorów i samych sportowców⁴²⁹, a także – na płaszczyźnie prawa (w obecnym modelu państwa są one bowiem w szerokim zakresie ujęte w ramy prawa).

Profesjonalizacja ta następuje wraz z instytucjonalizacją, komercjalizacją i mediatyzacją sportu⁴³⁰. Mówi się o „rynku sportu”⁴³¹, a także o związkach sportu z biznesem. W tych rozważaniach nie będzie jednak chodzić o prawne relacje między podmiotami zajmującymi się działalnością sportową a podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą, lecz o relacje wewnętrzne. Zauważmy, że takie relacje na gruncie prawa mogą mieć charakter czysto normatywny. Interesującego przykładu dostarcza tu ustawa z 25 października 1991 o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej; zgodnie z art. 3 ust. 2 tej ustawy: działalność kulturalna nie stanowi

⁴²⁹ Zob. M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie, komentarz, Warszawa 2011, s. 19.

⁴³⁰ Szerzej A. Wach, Aktualne problemy polskiego piłkarstwa profesjonalnego, w: Unia Europejska i sport oraz wspieranie społecznego dialogu w europejskim piłkarstwie zawodowym, red. A. J. Szwarc, Poznań 2006, s. 122 – 124.

⁴³¹ Zob. M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie, komentarz, red. M. Gniatkowski, Wrocław 2011, s. 28.

działalności gospodarczej w rozumieniu odrębnych przepisów; ale jednocześnie w tym samym artykule stanowi się dalej, że w zakresie nieuregulowanym należy stosować przepisy o prowadzeniu działalności gospodarczej. W wypadku działalności sportowej nie ma takiego przepisu, ale w każdym razie na gruncie prawa powstają tu realne problemy do rozwiązania, dotyczące działalności całego spektrum podmiotów, poczynając od samych sportowców, a kończąc na przedsiębiorcach zakupujących prawa do transmisji telewizyjnych z imprez sportowych. Przystępując do badania wzajemnych relacji obu interesujących nas działalności zakładamy, że należy postawić pytania o występowanie sytuacji, w których działalność gospodarcza jest elementem działalności sportowej, jak również sytuacji, w których działalność sportowa jest elementem działalności gospodarczej i wreszcie sytuacji, gdy obie te działalności będą się ze sobą pokrywać. Przede wszystkim jednak w tych rozważaniach chodzić będzie o odpowiedź na dwa bardziej szczegółowe pytania, a mianowicie:

- jaki jest stan prawny co do dopuszczalności i warunków prowadzenia działalności sportowej łącznie z działalnością gospodarczą,
- czy i w jakim zakresie działalność sportowa może na gruncie naszego prawa być kwalifikowana jako jednocześnie działalność gospodarcza.

Oczywiste jest, że zakwalifikowanie określonej działalności jako działalności w rozumieniu prawa gospodarczej wywoła na gruncie prawa znaczące skutki. Są to skutki w postaci stosowania tych a nie innych przepisów prawa cywilnego, przepisów dotyczących rejestracji i ustanawiających określone obciążenia, ale też i uprawnienia w zakresie podatków i innych danin publicznych, przepisów dotyczących ochrony konkurencji i konsumentów czy też przepisów zakazujących łączenia jej z innym rodzajem działalności; od sposobu prowadzenia działalności gospodarczej możliwość skorzystania z uprzywilejowanego statusu na gruncie prawa finansowego.

Jak widać, badania nad tymi związkami między działalnością sportową a działalnością gospodarczą wymagają spojrzenia na system prawa z szerokiej perspektywy. Wymagają też oczywiście w punkcie wyjścia sformułowania definicji interesujących nas działalności.

Ujęcie określonej działalności w ramy prawa może oznaczać w szczególności, że ma ona swoją legalną definicję. W każdym razie zakładamy, że w definicjach – czy to ustawowych czy doktrynalnych – interesujących nas działalności uwzględnia się płaszczyzny: podmiotów, przedmiotu działalności, cech samej działalności, jej celu i że relacje między jedną a drugą działalnością ustalać trzeba przy uwzględnieniu tych samych aspektów.

W ramach analizy materiału normatywnego trzeba będzie wziąć pod uwagę przepisy rangi ustawowej, przepisy wykonawcze w postaci Polskiej Klasyfikacji Działalności⁴³² i Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług⁴³³, ale również przepisy wewnętrzne jednostek organizacyjnych prowadzących działalność sportową. Oczywiście punktem wyjścia jest ustrojowa zasada wolności gospodarczej, wyrażona w art. 20 Konstytucji RP. Wolność gospodarcza to też prawo podstawowe Unii Europejskiej. Na początek rozstrzygnąć

⁴³² Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (Dz. U. Nr 251, poz. 1885 ze zm.). Dalej jako PKD.

⁴³³ Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 października 2008 w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (Dz. U. Nr 207, poz. 1293 ze zm.). Dalej jako PKWiU.

trzeba kwestię fundamentalną, a mianowicie: czy aby organizacja społeczna mogła zgodnie z prawem prowadzić działalność gospodarczą, dopuszczalność prowadzenia takiej działalności musi być wprost ustanowiona w przepisach dotyczących jej ustroju. Trzeba się opowiedzieć za poglądem, że – ze względu na wymienioną zasadę – wystarczy brak w przepisach zakazu jej prowadzenia przez dany rodzaj podmiotu⁴³⁴.

Zagadnienia terminologiczne

W przepisach nie znajdziemy definicji działalności sportowej. Dla określenia, czym jest ta działalność punktem wyjścia jest oczywiście pojęcie sportu. Formulowane są liczne definicje tego pojęcia, przy czym wszystkie wychodzą z założenia, że chodzi tu o rodzaj aktywności ludzkiej⁴³⁵. Ustawodawca polski zdecydował się zawrzeć taką definicję w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 25 października 2010 o sporcie⁴³⁶. Zgodnie z tym przepisem sportem są wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach. Zauważmy od razu, że – choć co innego mogłoby wynikać z założenia wyrażonego w tej definicji – to jednak w istocie rzeczy ustawa nie odnosi się do sportu powszechnego; reglamentacja obejmuje tu co do zasady wyłącznie sport określany w dotychczasowym porządku prawnym jako sport kwalifikowany⁴³⁷.

Pojęcie działalności sportowej pojawia się w art. 3 tej ustawy⁴³⁸. Jest też powszechnie używane w literaturze⁴³⁹. Pojęcie to jest ewidentnie ogólne, obejmuje różnorodne sytuacje zaangażowania w sferze sportu⁴⁴⁰. Chodzi zarówno o działalność osób fizycznych, jak i działalność jednostek organizacyjnych, a w najszerszym ujęciu uwzględnić trzeba by również w ramach tego pojęcia funkcjonowanie organów administracji państwowej i samorządu

⁴³⁴ L. Zamojski, Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym, komentarz, Warszawa 2009, s. 326.

⁴³⁵ Jeżeli chodzi o przykłady takich definicji, zob. S. Fundowicz, Prawo sportowe, Warszawa 2013, s. 16; W. Cajsels, Ustawa o sporcie, komentarz, Warszawa 2011, s. 35–36.

⁴³⁶ Dz. U. Nr 127, poz. 857 ze zm. Dalej jako u.s.

⁴³⁷ H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 25 i 29. Zob. jednak W. Cajsels, Ustawa o sporcie..., s. 43. W art. 3 nieobowiązującej ustawy z 29 lipca 2005 o sporcie kwalifikowanym (Dz. U. Nr 155, poz. 1298 ze zm.) zawarta była definicja sportu kwalifikowanego, według której taki sport to forma aktywności człowieka związana z uczestnictwem we współzawodnictwie sportowym, organizowanym lub prowadzonym w określonej dyscyplinie sportu przez polski związek sportowy lub podmioty działające z jego upoważnienia. Ustawodawca zrezygnował z tego pojęcia ze względu na jego niejednoznaczność i – co za tym idzie – okoliczność, że w praktyce stosowania przepisów sport kwalifikowany niesłusznie utożsamiano ze sportem profesjonalnym (zob. niżej), a to z kolei prowadziło do trudności w uzyskiwaniu finansowego wsparcia sportu przez jednostki samorządu terytorialnego; W. Cajsels, Ustawa o sporcie ..., s. 44. Poza tym ustawodawca, używając pojęcia „sport”, nie jest konsekwentny, bo w innych miejscach ustawy pojęcie to jest używane na określenie dyscypliny sportowej; szerzej S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 19.

⁴³⁸ Przepis ten brzmi następująco: Działalność sportowa jest prowadzona w szczególności w formie klubu sportowego.

⁴³⁹ Zob. np. M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 19; J. Foks, Polskie prawo sportowe a prawo Unii Europejskiej, w: Unia Europejska i sport. Implikacje członkostwa Polski w Unii Europejskiej dla polskiego sportu, red. J. Foks, Warszawa 2006, s. 28; A. Wach, Aktualne problemy..., s. 121.

⁴⁴⁰ Por. M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 27.

terytorialnego⁴⁴¹. Należy przyjąć, że sport można uprawiać albo organizować jego uprawianie. Art. 1 u. s. brzmi: Ustawa określa zasady uprawiania i organizowania sportu. Można zatem z wymienionych trzech pierwszych przepisów tej ustawy wysnuć wniosek, że na gruncie normatywnym działalność sportowa to działalność polegająca na uprawianiu lub organizowaniu sportu (albo jednym i drugim naraz). Przy tym obie sfery warunkują się wzajemnie, właściwie jedna bez drugiej nie istnieje⁴⁴².

Z punktu widzenia niniejszych rozważań znaczenie ma wyróżnienie w ramach działalności sportowej działalności w zakresie sportu profesjonalnego. Pojęcie to nie jest obecnie pojęciem ustawowym⁴⁴³. Występowało na gruncie nieobowiązującej już ustawy z 18 stycznia 1996 o kulturze fizycznej⁴⁴⁴, w której w art. 3 pkt 5 określono sport profesjonalny jako rodzaj sportu wyczynowego uprawianego w celach zarobkowych⁴⁴⁵. Działalnością w zakresie sportu profesjonalnego może być uprawianie sportu przez zawodników lub grupy sportowców (grupy zawodowe), ale zaliczamy do niej też działalność polskich związków sportowych (w ich ramach funkcjonują też ligi zawodowe) oraz działalność podmiotów organizujących na zasadach komercyjnych sportowe imprezy zawodowe (np. gale bokserskie, turnieje tenisowe) i działalność agencji marketingu sportowego⁴⁴⁶.

W każdym wypadku o prowadzeniu działalności sportowej można mówić wtedy, gdy występują takie cechy, jak stałość czy ciągłość oraz minimalny choćby stopień zorganizowania⁴⁴⁷ (np. dysponowanie odpowiednim sprzętem sportowym).

Jeśli chodzi o zdefiniowanie działalności gospodarczej, mamy do czynienia z sytuacją skrajnie odmienną niż wypadku działalności sportowej. Otóż w polskim porządku prawnym jest wiele ustawowych definicji działalności gospodarczej⁴⁴⁸. Definicję mającą walor dla całego porządku prawnego zawiera art. 2 ustawy z 2 lipca 2004 o swobodzie działalności gospodarczej⁴⁴⁹. Według tego przepisu działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa i polegająca na poszukiwaniu, rozpoznawaniu i wydobywaniu kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły.

Zarobkowy cel oznacza, że przynajmniej zakłada się osiąganie zysku (nie chodzi o sam fakt odpłatności)⁴⁵⁰. Bez tego działalność nie jest gospo-

⁴⁴¹ A.J. Szwarc, Nowe regulacje prawne dotyczące statusu prawnego polskich klubów i związków sportowych, w: Status polskich klubów i związków sportowych, red. A. J. Szwarc, Poznań 2000, s. 23.

⁴⁴² W. Cajselski, Ustawa o sporcie..., s. 38.

⁴⁴³ M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 27.

⁴⁴⁴ Dz. U. Nr 25, poz. 113 ze zm..

⁴⁴⁵ Art. 22 ust. 2 tej ustawy definiował zawodnika profesjonalnego a art. 29 ust. 2 uznawał, że działalność w zakresie sportu kwalifikowanego mogły prowadzić polskie związki sportowe i sportowe spółki akcyjne jako rodzaje klubów sportowych (art. 6).

⁴⁴⁶ Zob. M. Rudnik, Sport profesjonalny w Polsce. Rola regulacji prawnych, w: Unia Europejska i sport oraz wspieranie..., s. 103 – 104.

⁴⁴⁷ Por. S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 18.

⁴⁴⁸ W tej kwestii obszernie M. Etel, Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym, Warszawa 2012, s. 275 – 285.

⁴⁴⁹ T. jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 672 ze zm.. Dalej jako u.s.d.g.

⁴⁵⁰ M. A. Waligórski, w: System prawa handlowego, t. 1, Prawo handlowe – część ogólna, red. S. Włodyka, Warszawa 2009, s. 383; M. Etel, Pojęcie przedsiębiorcy..., s. 179; M. Szydło, Swoboda działalności gospodarczej, Warszawa 2005, s. 37 – 38.

darcza. Może wystąpić natomiast działalność, która stawia sobie cele gospodarcze, ale nie zarobkowe⁴⁵¹. Możemy wreszcie mieć do czynienia z działalnością o celach w ogóle niegospodarczych, np. kulturalną czy charytatywną. Jeśli chodzi o sposób prowadzenia działalności, to wymienione w przepisie kryterium zorganizowania nie jest w literaturze rozumiane jednolicie, jednak trzeba mieć na uwadze, że przesądzające dla uznania danej działalności za gospodarczą jest jej zorganizowanie pod względem materialnym (mieszcza się tu elementy takie, jak kapitał, lokal, w którym działalność jest prowadzona, reklama, strona internetowa, zatrudnianie pracowników)⁴⁵². Z kolei kryterium ciągłości sprawia, że nie można uznawać za działalność gospodarczą działań okazjonalnych, podejmowanych od przypadku do przypadku, bez założonego planu⁴⁵³; będą jednak wypadki niepoddające się jednoznacznej ocenie.

Do wymienionych kryteriów dochodzi element podmiotowy. Otóż trzeba taką działalność prowadzić we własnym imieniu (a więc nie jako pracownik, pełnomocnik czy prokurent). Podmiot prawa (osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, lecz mająca przyznaną przez ustawę zdolność prawną), który tak działa, jest w rozumieniu prawa (art. 4 u.s.d.g., art. 43¹ k.c.) przedsiębiorcą. Z punktu widzenia ustawy nie ma znaczenia, czy działalność gospodarcza jest główną działalnością danego podmiotu, czy prowadzi on ją tylko ubocznie. Definicje z u.s.d.g. mają znaczenie systemowe, pozwalają generalnie dokonać identyfikacji działalności gospodarczej i przedsiębiorcy⁴⁵⁴. Spośród innych ustawowych definicji działalności gospodarczej trzeba koniecznie zwrócić uwagę na: 1. definicję z ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁴⁵⁵ – nawiązującą wprawdzie do kryteriów z u.s.d.g., ale jako decydujące kryterium ustanawiającą źródło uzyskania przychodów⁴⁵⁶ (zob. art. 5a pkt 6 ustawy); 2. definicję z ustawy o podatku od towarów i usług⁴⁵⁷ – szerszą niż definicja z u.s.d.g. – kwalifikującą jako działalność gospodarczą wszelką działalność producentów, handlowców, usługodawców, w tym podmiotów pozyskujących zasoby naturalne, rolników, osób wykonujących wolne zawody, a ponadto działalność obejmującą czynności polegające na wykorzystywaniu towarów lub wartości niematerialnych i prawnych w sposób ciągły dla celów zarobkowych (art. 15 ust. 2 ustawy); 3. definicję z art. 3 pkt 9 ordynacji podatkowej⁴⁵⁸ – ewidentnie abstrahującą od kryteriów działalności gospodarczej z u.s.d.g.⁴⁵⁹. W szeregu ustaw szczególnych znajdują się też definicje przedsiębiorcy, jak np. ewidentnie szersza od definicji z u.s.d.g. definicja zawarta w ustawie z dnia 16 lutego 2007 o ochronie konkurencji i konsumentów⁴⁶⁰.

⁴⁵¹ Zob. A. Powałowski, w: A. Powałowski, S. Koroluk, *Podejmowanie działalności gospodarczej w świetle regulacji prawnych*, Bydgoszcz-Gdańsk 2005, s. 34 i 35.

⁴⁵² Zob. M. Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy...*, s. 179 i 188 – 189.

⁴⁵³ Zob. M. Szydło, *Swoboda działalności...*, s. 56 – 60.

⁴⁵⁴ M. Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy...*, s. 353.

⁴⁵⁵ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 (t. jedn. Dz. U. z 2012 r. poz. 361 ze zm.).

⁴⁵⁶ M. Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy...*, s. 279. Uzyskane przychody nie mogą być zaliczane do innych przychodów ze źródeł wymienionych w art. 10 ust. 1 pkt 1, 2 i 4 – 9.

⁴⁵⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2004 (t. jedn. Dz. U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 ze zm.).

⁴⁵⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 (t. jedn. Dz. U. z 2012 r. poz. 749 ze zm.).

⁴⁵⁹ Zob. M. Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy...*, s. 278.

⁴⁶⁰ Dz. U. Nr 50, poz. 331 ze zm. Zob. M. Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy...*, s. 287 – 288.

Rozważania nad związkami między działalnością sportową a działalnością gospodarczą przeprowadzimy biorąc za punkt wyjścia formy organizacyjne, a konkretnie podmioty, których przedmiotem działalności jest uprawianie lub organizowanie sportu.

Działalność jednostek organizacyjnych określonych w ustawie o sporcie

Rozważyć trzeba pięć rodzajów jednostek organizacyjnych występujących w u.s.

1. Kluby sportowe.

W myśl art. 3 ust. 1 u.s. klub sportowy to jedna z form prowadzenia działalności sportowej. Ust. 2 tegoż artykułu stanowi, że klub sportowy działa jako osoba prawna. Wynika z tego po pierwsze, że w obecnym stanie prawnym nie jest dopuszczalne prowadzenie klubu sportowego przez osobę fizyczną⁴⁶¹ ani w formie osobowej spółki prawa handlowego. Po drugie – że klub sportowy działa w formach prawnoorganizacyjnych występujących w naszym porządku prawnym, i to – *lege non distinguente* – zarówno typowych dla prowadzenia działalności gospodarczej (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, spółka akcyjna, ewentualnie spółdzielnia), jak i takich, które działalności gospodarczej jako głównego celu nie zakładają (stowarzyszenie⁴⁶², fundacja). W istocie spółki kapitałowe mogą być tworzone również w celach niegospodarczych, a stowarzyszenie i fundacja też mogą prowadzić działalność gospodarczą. Zgodnie z art. 2 ust. 1 Prawa o stowarzyszeniach⁴⁶³ stowarzyszenia działają w celach niezarobkowych. Jednak działalność gospodarcza może być prowadzona pod warunkiem, że uzyskany dochód będzie służył realizacji celów statutowych i nie zostanie przeznaczony do podziału między członków stowarzyszenia (art. 34 zd. drugie p.s.). Z kolei stosownie do art. 5 ust. 5 zd. pierwsze ustawy o fundacjach fundacja może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jej celów⁴⁶⁴. W każdym razie wybór formy zależy od skali i złożoności przedsięwzięcia⁴⁶⁵, np. utworzenie spółki akcyjnej jest potrzebne w wypadku dyscyplin sportowych wymagających zaangażowania znacznego kapitału. Ustawa wprowadza jednak wyjątki od tej dowolności. I tak: art. 15 ust. 3 u.s. wymaga formy spółki akcyjnej dla klubów sportowych wchodzących w skład ligi zawodowej w grach zespołowych. Z kolei uczniowski klub sportowy (uregulowany w art. 4 u.s.) może działać tylko jako stowarzyszenie⁴⁶⁶.

Utworzenie klubu sportowego wymaga tylko spełnienia wymogów określonych przez przepisy regulujące konkretne formy organizacyjnopraw-

⁴⁶¹ Zob. H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 34. Np. sportowiec nie może być przedsiębiorcą prowadzącym klub sportowy. Natomiast na gruncie wcześniejszego stanu prawnego zob. W. Cajselski, Ustawa o sporcie kwalifikowanym, komentarz, Warszawa 2006, s. 53.

⁴⁶² Nie chodzi tu o tzw. stowarzyszenie zwykłe czyli nieposiadające osobowości prawnej.

⁴⁶³ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 (t. jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 ze zm.). Dalej jako p.s.

⁴⁶⁴ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 (t. jedn. Dz. U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 ze zm.). Dalej jako u.f.

⁴⁶⁵ H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 38.

⁴⁶⁶ M. Gniatkowski kwalifikuje go jako „specyficzne stowarzyszenie”, ale w istocie – o czym niżej – różni się od innych stowarzyszeń tylko sposobem rejestracji; W. Cajselski, Ustawa o sporcie..., s. 52.

ne⁴⁶⁷.. Jednak - z mocy art. 4 ust. 2 u.s. – do uczniowskiego klubu sportowego przepisy Prawa o stowarzyszeniach dotyczące rejestracji nie mają zastosowania. Ten rodzaj klubu podlega wpisowi do ewidencji prowadzonej przez starostę właściwego ze względu na siedzibę klubu, przy czym zarówno wpis jak i odmowa wpisu wymaga wydania decyzji administracyjnej (tak stanowi art. 4 ust. 4 u.s.)⁴⁶⁸. Taka sama uproszczona rejestracja obowiązuje w odniesieniu do klubów sportowych innych niż uczniowskie, mających formę stowarzyszenia, nieprowadzących działalności gospodarczej⁴⁶⁹. Jednak jeżeli uczniowski klub sportowy bądź będący stowarzyszeniem nieprowadzącym działalności gospodarczej miałby uzyskać status organizacji pożytku publicznego, konieczny jest wpis do Krajowego Rejestru Sądowego. Tak wynika z art. 49a ust. 1 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 o Krajowym Rejestrze Sądowym⁴⁷⁰.

Poza wymienionymi wyjątkami przy tworzeniu klubu sportowego co do zasady wręcz zakłada się podjęcie choćby w przyszłości działalności gospodarczej, gdyż bez tego klub nie mógłby się rozwijać⁴⁷¹. Odpowiednie postanowienia w tej kwestii powinny znajdować się w statucie. W tych wypadkach, w których jest prowadzone współzawodnictwo przykładą się wagę do licencji przyznawanych przez organizatorów współzawodnictwa; systemy licencyjne wiążą się m. in. z koniecznością zapewnienia klubom wypłacalności w czasie rozgrywek⁴⁷². Działalność gospodarcza klubów sportowych polega w szczególności na sprzedaży biletów na imprezy sportowe, wynajmowaniu powierzchni reklamowej⁴⁷³.

Art. 28 ust. 1 u.s. stanowi, że klub sportowy działający na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego, nie działający w celu osiągnięcia zysku, może otrzymywać dotację celową z budżetu tej jednostki z zastosowaniem przepisów ustawy z 2009 o finansach publicznych. Z samego faktu, że klub działa w formie spółki kapitałowej nie można wyciągać wniosku, że działa w celu osiągnięcia zysku⁴⁷⁴. Niedziałanie w celu osiągnięcia zysku oznacza, że zysk nie jest dzielony między członków czy pracowników; klub sportowy musiałby więc przeznaczać cały zysk na działalność statutową⁴⁷⁵. Innymi słowy organizacja nie działająca w celu osiągnięcia zysku może pro-

⁴⁶⁷ H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie, komentarz, Warszawa 2011, s. 38. Tak więc zastosowanie mają odpowiednio: kodeks spółek handlowych, p.s., u. f., ustawa z dnia 16 września 1982 Prawo spółdzielcze (t. jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm.).

⁴⁶⁸ Nie jest to zwykła ewidencja; wpis wywiera skutek prawny w postaci nabycia przez klub osobowości prawnej (art. 4 ust. 6 u.s.); zob. H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 42. 4 Art. ust. 8 u.s. zawiera delegację dla ministra właściwego do spraw kultury fizycznej do określenia sposobu prowadzenia tej ewidencji oraz dane podlegające wpisowi.

⁴⁶⁹ Zob. M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 37

⁴⁷⁰ T. jedn. Dz. U. z 2077 r. Nr 168, poz. 1186 ze zm. Zob. też M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 37

⁴⁷¹ Zadłużenie to realny problem klubów sportowych; zob. W. Cajsels, Ustawa o sporcie..., s. 57. Zob. też H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 45.

⁴⁷² S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 66 – 67.

⁴⁷³ G. Kałużny, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 350.

⁴⁷⁴ Ibidem, s. 349.

⁴⁷⁵ Ibidem, s. 340 i 350.

wadzić działalność gospodarczą, ale jedynie jako środek umożliwiający prowadzenie działalności głównej⁴⁷⁶.

Jak wynika z powyższych rozważań, kluby sportowe – i to niezależnie od konkretnej formy prawnoorganizacyjnej⁴⁷⁷ – można podzielić na prowadzące działalność gospodarczą i nieprowadzące takiej działalności⁴⁷⁸. Wśród tych pierwszych można z kolei wyróżnić prowadzące działalność *non for profit*.

2. Związki sportowe.

Art. 6 u.s. stanowi, że kluby sportowe w liczbie co najmniej trzech mogą tworzyć związki sportowe. Nie zależy to od formy prawnoorganizacyjnej danego klubu⁴⁷⁹. Związek sportowy działa w formie stowarzyszenia lub związku stowarzyszeń (art. 6 ust. 2 u.s.). Wpisywany jest w ramach KRS do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej. W literaturze zauważono, że w ustawie powinien znaleźć się przepis wyraźnie stanowiący, że w zakresie nieuregulowanym w ustawie należy stosować odpowiednio przepisy Prawa o stowarzyszeniach⁴⁸⁰. Brak takiego przepisu rodzi poważne konsekwencje prawne. Otóż na gruncie poprzedniego stanu prawnego utarła się praktyka polegająca na tym, że związki sportowe działające jako związki stowarzyszeń przyjmowały w poczet członków zwyczajnych także spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne, i to działające w celu osiągnięcia zysku⁴⁸¹. W obecnym stanie prawnym trzeba stosować – z mocy art. 7 ust. 2 p.s. – wprost przepisy p.s., czyli również art. 22 ust. 1 zd. drugie, według którego założycielami i członkami związku stowarzyszeń mogą być także inne niż stowarzyszenia osoby prawne, z tym, że osoby prawne mające cele zarobkowe mogą być członkami wspierającymi⁴⁸². W statutach związków sportowych wprost przewiduje się wśród celów prowadzenie działalności gospodarczej⁴⁸³.

3. Polskie związki sportowe.

W myśl art. 7 u.s. polskie związki sportowe są tworzone w celu organizowania i prowadzenia współzawodnictwa w danym sporcie. Zgodnie z art. 8 u.s. członkiem takiego związku może być: klub sportowy, związek sportowy, inna osoba prawna, której statut umowa albo akt założycielski przewi-

⁴⁷⁶ Ibidem, s. 350. Jest to tzw. działalność *non for profit* (typowa dla stowarzyszeń, fundacji, szkół wyższych), która z kolei nie jest tym samym, co działalność *non profit*; szerzej R. Flejszar, Przedsiębiorca w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, Warszawa 2006, s. 45.

⁴⁷⁷ Zob. H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 47 – 48.

⁴⁷⁸ S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 66.

⁴⁷⁹ Ibidem, s. 60.

⁴⁸⁰ W. Cajsels, Ustawa o sporcie..., s. 65.

⁴⁸¹ H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 50.

⁴⁸² Ibidem.

⁴⁸³ Zob. w szczególności statuty Szkolnego Związku Sportowego i Akademickiego Związku Sportowego cytowane przez S. Fundowicza, Prawo sportowe..., s. 71 i 73.

duje prowadzenie działalności w danym sporcie. Art. 7 ust. 3 tej ustawy nakazuje w sytuacjach w niej nieuregulowanych stosować do polskiego związku sportowego przepisy Prawa o stowarzyszeniach. Utworzenie polskiego związku sportowego wymaga zgody ministra właściwego do spraw sportu⁴⁸⁴; zgoda ta udzielana jest w formie decyzji administracyjnej⁴⁸⁵. Polski związek sportowy jest właściwie odrębnym typem normatywnym osoby prawnej; wpisowi do KRS (art. 12 u.s.) podlega jako „inna organizacja społeczna”⁴⁸⁶. Ale może też być uważany za rodzaj stowarzyszenia lub związku stowarzyszeń⁴⁸⁷. Zauważa się, że w obliczu postępującej komercjalizacji polskich związków sportowych założony przez ustawę status takiego związku jako stowarzyszenia jest nieadekwatny⁴⁸⁸. W każdym razie z mocy wspomnianego art. 34 p.s. polskie związki sportowe mogą prowadzić działalność gospodarczą⁴⁸⁹ i jest regułą, że to czynią⁴⁹⁰. Odpowiednie postanowienia w tej kwestii znajdują się w ich statutach. Mieszczą się tu i takie wypadki, które wyraźnie wymienia ustawa⁴⁹¹: Przede wszystkim chodzi o możliwość gospodarczej (czyli zarobkowej) eksploatacji uzyskanych praw wyłącznych w postaci praw do wizerunku członka kadry narodowej (oczywiście za jego zgodą) w stroju reprezentacji kraju (art. 14 ust. 1 i 3 u.s.) i gospodarczej eksploatacji przedmiotów będących odwzorowaniem stroju reprezentacji kraju (art. 13 ust. 4 u.s.). Polski związek sportowy może też na zasadach odpłatności powierzać innym podmiotom realizację swoich ustawowych zadań. W art. 15 ust. 5 zd. drugie u. s. jest wprost mowa o partycypowaniu polskiego związku sportowego w dochodach związanych z zarządzaniem ligą zawodową⁴⁹². Z mocy ustawy (art. 15 ust. 4 u.s.) liga zawodowa musi być zarządzana przez spółkę kapitałową. Działalność gospodarcza takiej spółki zarządzającej może w szczególności polegać na produkcji i dystrybucji artykułów i pamiątek sportowych⁴⁹³. Nie ma żadnych szczególnych wymagań ustawowych przy zakładaniu takiej spółki⁴⁹⁴. Wprawdzie jest ona odrębnym podmiotem, ale nie musi być odrębna od polskiego

⁴⁸⁴ Art. 7 ust. 2 brzmi dosłownie: „Utworzenie polskiego związku sportowego przez związek sportowy wymaga uzyskania zgody ministra właściwego do spraw kultury fizycznej”, jednak W. Cajselski (Ustawa o sporcie..., s. 68 – 69) uważa, że wyrazy „przez związek sportowy” są niepotrzebne, gdyż sugerują jakoby utworzenie polskiego związku sportowego przez kluby sportowe lub inne osoby prawne, o których mowa w art. 8 u.s., nie wymagało takiej zgody.

⁴⁸⁵ W. Cajselski, Ustawa o sporcie..., s. 69.

⁴⁸⁶ M. Badura, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 88.

⁴⁸⁷ Ibidem, s. 89.

⁴⁸⁸ Ibidem, s. 93; S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 78 – 79.

⁴⁸⁹ M. Badura, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 92.

⁴⁹⁰ Zob. S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 84.

⁴⁹¹ Zob. M. Badura, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 93. , M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 86, S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 78.

⁴⁹² Cechy ligi zawodowej jako formy współzawodnictwa sportowego są następujące: regularność (cykliczność) zawodów, przeprowadzanie rozgrywek corocznie, wylanianie na koniec sezonu mistrza, co do zasady zasięg terytorialny ograniczony do obszaru jednego państwa, M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 93.

⁴⁹³ Przykład konkretnego statutu takiej spółki omawia S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 98 – 99.

⁴⁹⁴ M. Badura, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 248

związku sportowego pod względem kapitałowym, tzn. polski związek sportowy może być nawet jej jedynym współnikiem czy akcjonariuszem⁴⁹⁵. Utworzenie takiej spółki zarządzającej w formie spółki akcyjnej może ułatwiać pozyskanie inwestorów zewnętrznych, w tym przez wprowadzenie akcji do obrotu publicznego⁴⁹⁶.

4. Polski Komitet Olimpijski.

Zgodnie z art. 24 ust. 1 jest on związkiem stowarzyszeń zrzeszającym polskie związki sportowe oraz inne osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej lub osoby fizyczne, związane z narodowym ruchem olimpijskim. Jednocześnie stanowi organizację pozarządową. W statucie Polskiego Komitetu Olimpijskiego jest wprost mowa o prowadzeniu działalności gospodarczej z przeznaczeniem uzyskanych dochodów na cele statutowe oraz powoływaniu fundacji i spółek, wstępowaniu do spółek i udziale w innych przedsięwzięciach gospodarczych⁴⁹⁷. Art. 14 ust. 2 u.s. stanowi, że członek reprezentacji olimpijskiej udostępnia Komitetowi na zasadach wyłączności, z chwilą powołania do reprezentacji olimpijskiej, swój wizerunek w stroju reprezentacji, który jest uprawniony do wykorzystania tego wizerunku do swoich celów gospodarczych w zakresie wyznaczonym przez swoje przepisy lub przepisy Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (stosownie do art. 14 ust. 3 u.s. wymagana jest zgoda zawodnika wyrażona przed zakwalifikowaniem do reprezentacji olimpijskiej). Zgodnie z art. 13 ust. 4 Komitet ma prawo do wykorzystania do swoich celów gospodarczych przedmiotów będących odwzorowaniem stroju reprezentacji olimpijskiej w zakresie określonym w tym przepisie.. Natomiast wszelkie prawa do dóbr olimpijskich (np. symbol olimpijski, flaga, hymn) należą wyłącznie do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, który może udzielić licencji na ich wykorzystywanie w szczególności w celach zarobkowych⁴⁹⁸.

5. Polski Komitet Paraolimpijski.

Stosownie do art. 26 ust. 1 u.s. Polski Komitet Paraolimpijski działa w formie stowarzyszenia lub związku stowarzyszeń. Zgodnie ze statutem jest on związkiem stowarzyszeń i innych osób prawnych, realizujących cele i zadania ruchu paraolimpijskiego oraz zajmujących się organizacją, upowszechnianiem i działalnością na rzecz rozwoju sportu osób niepełnosprawnych. Dla uzyskania środków finansowych koniecznych dla realizacji celów statutowych Komitet może prowadzić działalność gospodarczą i w związku z tym może powoływać m. in. fundacje, tworzyć i wstępować do spółek oraz uczestniczyć w innych przedsięwzięciach gospodarczych (§ 9 ust. 3 statutu). Zgodnie z art. 13 ust. 4 u.s. Komitet ma prawo do wykorzystania do swoich celów gospodarczych przedmiotów będących odwzorowaniem stroju reprezentacji paraolimpijskiej w zakresie określonym w tym przepisie

Działalność sportowa w wypadkach omówionych jednostek organizacyjnych polega w istocie rzeczy na organizowaniu uprawiania sportu⁴⁹⁹.

⁴⁹⁵ Ibidem, s. 249.

⁴⁹⁶ Ibidem.

⁴⁹⁷ Statut cytuje S. Fundowicz, *Prawo sportowe...*, s. 134 – 135.

⁴⁹⁸ Zob. ibidem, s. 143.

⁴⁹⁹ Trzeba zauważyć, że rywalizacja klubów sportowych jest tylko pochodną stanowiącą rezultat rywalizacji zawodników, W. Cajsels, *Prawne aspekty zatrudniania sportowców w Polsce a prawo*

Jednostki te co do zasady prowadzą obok działalności sportowej uboczną działalność gospodarczą, a tym samym uzyskują status przedsiębiorcy (na gruncie różnych gałęzi prawa). Zauważmy, że również na gruncie prawa unijnego stowarzyszenia czy federacje sportowe uznawane są jednostki prowadzące działalność gospodarczą⁵⁰⁰

Wszystkie przepisy prawa, które znajdują zastosowanie w rezultacie podjęcia przez daną jednostkę działalności gospodarczej (i uzyskania statusu przedsiębiorcy) nie mogą być scharakteryzowane w krótkim opracowaniu⁵⁰¹. Można jednak wskazać pewne szczególnie istotne konsekwencje.

1. Obowiązki rejestracyjne. Wśród obowiązków rejestracyjnych na pierwszym miejscu znajduje się obowiązek wpisu do właściwego rejestru (z wyjątkiem wskazanych wyżej sytuacji, w których w grę wchodzi wpis do ewidencji prowadzonej przez starostę). Na gruncie ustawy o KRS wszystkie spółki handlowe (czyli w tym spółka z ograniczoną odpowiedzialnością i spółka akcyjna) uznawane są za przedsiębiorców, a tym samym podlegają wpisowi do rejestru przedsiębiorców. W wypadku innej formy organizacyjnej zastosowanie ma art. 50 ustawy o KRS, w myśl którego oprócz wpisu do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej musi nastąpić wpis do rejestru przedsiębiorców. Należy zwrócić uwagę, że to nie wpis w rejestrze przedsiębiorców nadaje status przedsiębiorcy⁵⁰².

2. Podleganie opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług. Brak w statucie postanowienia dotyczącego prowadzenia działalności gospodarczej nie oznacza, że obowiązek podatkowy nie powstanie.

3. Podleganie przepisom ustanawiającym szczególną ochronę konsumentów, zawartym w kodeksie cywilnym i ustawach szczególnych, jak w szczególności ustawa z 24 czerwca 2014 roku o prawach konsumenta⁵⁰³, (mieszczą się tu również ułatwienia dowodowe w sporze konsumenta z przedsiębiorcą, o których mowa w art. 74 §2 k.c.). Zgodnie z art. 22¹ k.c. za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

4. Stosowanie szczególnych przepisów kodeksu cywilnego dotyczących prokury oraz zawierania i formy umów między przedsiębiorcami, a także przepisów szczególnych dotyczących niektórych typów umów, np. najmu, ubezpieczenia.

5. Właściwość sądu gospodarczego w sprawach ze stosunków cywilnych z innymi przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej oraz w innych sprawach, o których mowa w art. 2 ustawy z dnia 24 maja 1989 roku o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁵⁰⁴.

Unii Europejskiej, w: Unia Europejska i sport. Implikacje członkostwa..., s. 81. Zob. też M. Gniatkowski, P. Kokot, w: Ustawa o sporcie..., red. M. Gniatkowski, s. 26.

⁵⁰⁰ Szerzej S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 37; J. Żukowska-Easton, Sport w pracach organów Unii Europejskiej a zadania polskiej administracji, w: Unia Europejska i sport. Implikacje członkostwa..., s. 23 – 24.

⁵⁰¹ Ustalono, że termin „działalność gospodarcza” pojawia się w 498 z polskich ustaw, natomiast termin „przedsiębiorca” – w 376 ustawach; M. Etel, Pojęcie przedsiębiorcy..., s. 351.

⁵⁰² Zob. Ł. Zamojski, Ustawa o Krajowym Rejestrze..., s. 251 i 325.

⁵⁰³ Dz. U. z 2014 r., poz. 827.

⁵⁰⁴ Dz. U. Nr 33, poz. 175 ze zm.

6. Stosowanie szczególnych przepisów w razie bycia stroną lub uczestnikiem postępowania cywilnego, a mianowicie: o właściwości przemiennej sądu (art. 33 k.p.c.), o pełnomocnictwie (art. 87 §2 k.p.c.), o doręczeniach (art. 133 §2a k.p.c.), i to również z zakresu postępowania zabezpieczającego (art. 752² §1 k.p.c., art. 753¹ k.p.c. i egzekucji sądowej (art. 1061 k.p.c., art. 1064¹ – 1064¹³ k.p.c., art. 1064¹⁴ – 1064²³ k.p.c.).

7. Podleganie zakazom z ustawy z dnia 16 lutego 2007 roku o ochronie konkurencji i konsumentów⁵⁰⁵, takim, jak zakaz praktyk ograniczających konkurencję⁵⁰⁶.

8. Uzyskanie zdolności upadłościowej (zob. art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 Prawo upadłościowe i naprawcze⁵⁰⁷), a tym samym podleganie obowiązkowi złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w razie niewypłacalności oraz podleganie sankcjom za niewypełnienie tego obowiązku (w tym zakazowi działalności gospodarczej orzekanemu wobec reprezentanta na podstawie art. 373 i 374 wymienionej ustawy).

Działalność sportowa, nawet jeśli towarzyszy jej działalność gospodarcza, może spełniać jednocześnie kryteria działalności pożytku publicznego. Działalność pożytku publicznego to działalność społecznie użyteczna, prowadzona w sferze zadań publicznych określonych w ustawie przez organizacje pozarządowe (art. 3 ust. 1 ustawy z 24.04.2003 o działalności pożytku publicznego i wolontariacie⁵⁰⁸) i niektóre inne jednostki organizacyjne. Organizacje pozarządowe charakteryzują się tym, że nie należą do sektora finansów publicznych w rozumieniu przepisów o finansach publicznych i nie działają w celu osiągnięcia zysku (art. 3 ust. 2 u.d.p.p.w.); mogą nimi być np. stowarzyszenia. Ich społecznie użyteczna działalność może być w sferze wspierania i upowszechniania kultury fizycznej (art. 4 ust. 1 pkt 17 u.p.p.d.w.). Organizacja pozarządowa może zostać organizacją pożytku publicznego, jeżeli spełnia łącznie wymagania określone w art. 20 ustawy o SPR. JAKEL. Art. 22 ust. 1 ustawy uzależnia natomiast uzyskanie statusu organizacji pożytku publicznego od prowadzenia działalności na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów stosownie do art. 20 ust. 1 pkt 1 u.d.p.p.w. nieprzerwanie przez okres co najmniej dwuletni. W art. 3 ust. 3 u.p.p.d.w. wprost jest mowa o tym, że działalność pożytku publicznego może być prowadzona przez kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy o sporcie, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. Organizacji pożytku publicznego przysługują w odniesieniu do prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego zwolnienia z podatków i opłat wymienione w art. 24 ust. 1 u.d.p.p.w., możliwość nabywania na szczególnych warunkach prawa użytkowania wieczystego, nieodpłatnego informowania o swojej działalności w jednostkach publicznej radiofonii i telewizji oraz otrzymywania 1 % podatku przekazywanego przez podatników podatku dochodowego od osób fizycznych.

⁵⁰⁵ Dz. U. Nr 50, poz. 331 ze zm.

⁵⁰⁶ Zob. szerzej M. Badura, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie..., s. 93.

⁵⁰⁷ T. jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 1112 ze zm.

⁵⁰⁸ T. jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm. Dalej jako u.d.p.p.w.

Działalność zawodników, trenerów i instruktorów sportu

W u.s. nie ma definicji zawodnika. Zniesiono też ustawowy podział na zawodników profesjonalnych i amatorów, natomiast utrzymywany jest on w wewnętrznych regulacjach polskich związków sportowych⁵⁰⁹. Status zawodnika profesjonalnego niewątpliwie wynika z zaistnienia takich przesłanek, jak związanie umową z klubem i otrzymywanie za uprawianie sportu wynagrodzenia⁵¹⁰. Oczywiście ogólnie rzecz biorąc, zawodnik może brać udział we współzawodnictwie sportowym albo w ramach klubu albo indywidualnie (dla sportów indywidualnych charakterystyczne jest to, że we współzawodnictwie mogą brać udział co do zasady zawodnicy niezrzeszeni⁵¹¹). W każdym razie u.s. nie reguluje zatrudniania zawodników. W poprzednim stanie prawnym obowiązywał przepis art. 4 ust. 2 ustawy o sporcie kwalifikowanym, według którego zawodnik zrzeszony w klubie to był zawodnik związany z klubem umową. Już na gruncie wcześniej obowiązującej o kulturze fizycznej⁵¹² znane było obecnie kontynuowane rozwiązanie polegające na zawieraniu z zawodnikami przez kluby albo umów o pracę (z zastosowaniem kodeksu pracy) albo umów cywilnoprawnych⁵¹³. Co do umowy cywilnoprawnej, to w tym wypadku trzeba ją zakwalifikować jako umowę o świadczenie usług sportowych⁵¹⁴ i zaliczyć do umów nienazwanych⁵¹⁵. Widać, że z punktu widzenia działalności zawodnika mamy do czynienia ze świadczeniem usług. Również w PKWiU wyodrębnia się „usługi świadczone przez sportowców”, a w PKD „działalność niezależnych sportowców”. Skoro tak, to powstaje kwestia, czy istnieje jeszcze inna - trzecia - możliwość zorganizowania uprawiania sportu przez zawodnika profesjonalnego, a konkretnie - czy działalność sportowa zawodnika ma lub może mieć charakter działalności gospodarczej. W ostatnich latach przyjęło się w praktyce, że taki zawodnik może być osobą prowadzącą jednoosobową działalność gospodarczą, której przedmiotem jest stałe świadczenie usług sportowych. W literaturze zostało to zauważone⁵¹⁶, a nawet zaaprobowane⁵¹⁷. Takie podejście stało się charakterystyczne zwłaszcza dla sportów motorowych⁵¹⁸. Zawodnik, o którym mowa, zawiera z klubem sportowym umowę cywilnoprawną. Świadczenie zawodnika w takiej umowie polega na uprawianiu przez niego określonej dyscypliny sportu w danym klubie sportowym i reprezentowanie klubu we współzawodnictwie, a świadczeniem klubu jest wynagrodzenie dla zawodnika⁵¹⁹.

⁵⁰⁹ S. Fundowicz, *Prawo sportowe...*, s. 41.

⁵¹⁰ Zob. *ibidem*, s. 41 - 42.

⁵¹¹ H. Basiński, w: M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, *Ustawa o sporcie...*, s. 35, W. Cajselski, *Ustawa o sporcie kwalifikowanym...*, s. 51

⁵¹² Zob. przypis 16.

⁵¹³ Stosuje się w szczególności nazwę „kontrakt”, która może oznaczać całość umowy albo być stosowana na oznaczenie aneksu do umowy o pracę; S. Fundowicz, *Prawo sportowe...*, s. 42 - 43.

⁵¹⁴ W. Cajselski, *Ustawa o sporcie kwalifikowanym...*, s. 52. Nie jest też wykluczone zawarcie przez klub sportowy z zawodnikiem umowy o dzieło, zob. *idem*, *Prawne aspekty zatrudniania sportowców w Polsce a prawo Unii Europejskiej*, w: *Unia Europejska i sport. Implikacje członkostwa...*, s. 80.

⁵¹⁵ J. Foks, *Sportowcy na rynku pracy*, <http://www.equal.org.pl>, s. 53,

⁵¹⁶ Szerzej A. Wach, *Aktualne problemy...*, s. 125 - 128.

⁵¹⁷ J. Foks, *Sportowcy na rynku...*, s. 51.

⁵¹⁸ *Ibidem*, s. 54.

⁵¹⁹ *Ibidem*, s. 53 - 54

Zawodnik prowadzący działalność gospodarczą uzyskuje status przedsiębiorcy⁵²⁰ na gruncie przepisów prawa administracyjnego i cywilnego (w tym upadłościowego) z konsekwencjami analogicznymi do tych, o których była mowa wyżej w rozważaniach dotyczących jednostek organizacyjnych. W szczególności ma obowiązek uzyskania wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. W razie niewypłacalności ma obowiązek złożenia wniosku o ogłoszenie swojej upadłości (obowiązek ten obwarowany jest sankcjami, w szczególności możliwe jest za jego niedopełnienie orzeczenie przez sąd zakazu prowadzenia działalności gospodarczej uregulowanego w art. 373 i n. Prawa upadłościowego i naprawczego). Jeżeli chodzi o proces cywilny, zastosowanie znajdzie art. 61 §3 k.p.c., według którego za zgodą przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną, wyrażoną na piśmie, organizacja pozarządowa, której jest on członkiem, może na jego rzecz wytoczyć powództwo lub przystąpić do niego w toczącym się postępowaniu w sporze z innym przedsiębiorcą o roszczenia wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej.

To tzw. samozatrudnienie ma na celu ponoszenie niższych obciążeń publicznoprawnych⁵²¹. W praktyce na gruncie stosowania prawa podatkowego doszło do kontrowersji. Przede wszystkim organy skarbowe odmawiają sportowcom, o którym mowa, opodatkowania zryczałtowaną stawką liniową 19% podatku dochodowego od osób fizycznych., a więc rozliczania w sposób przewidziany dla przedsiębiorców. W orzecznictwie sądów administracyjnych wskazano, że przychody sportowców są wprost wymienione w art. 13 pkt 2 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, co sprawia, że nie mogą być kwalifikowane jako przychody z pozarolniczej działalności gospodarczej⁵²². Zauważono, że zawodnik związany umową z jednym konkretnym klubem nie uczestniczy w obrocie gospodarczym, nie oferuje swoich usług innym podmiotom, działalność zawodnika organizuje klub; fakt wpisu do ewidencji działalności gospodarczej pozostaje bez znaczenia dla tej oceny⁵²³. W literaturze wyrażono poglądy zbieżne z przyjętymi w orzecznictwie⁵²⁴. Uznaje się, że jeśli już działalność sportowa zawodnika miałaby być traktowana jako działalność gospodarcza, to nie w stosunku do zawodników uprawiających sporty zespołowe, przynajmniej w odniesieniu do tych sytuacji, gdy zawodnik może reprezentować tylko jeden klub⁵²⁵.

Inną kwestią jest ewentualne uprawianie przez zawodnika sportu i równoległe prowadzenie innej działalności gospodarczej. Należy zauważyć, że w umowie z klubem zawodnik może zobowiązać się do niezajmowania się działalnością, która mogłaby utrudniać lub uniemożliwiać mu wykonywanie swoich obowiązków.

W u.s. po nowelizacji zachowano szcątkową regulację dotyczącą trenera i instruktora sportu. Mianowicie art. 41 u.s. określa zadania trene-

⁵²⁰ Mówi się wtedy o „sportowcu-przedsiębiorcy”; zob. J. Foks, Sportowcy na rynku..., s. 36.

⁵²¹ J. Foks, Sportowcy na rynku..., s. 54, W. Cajsels, Prawne aspekty zatrudniania..., s. 81.

⁵²² Np. wyrok NSA z dnia 25 listopada 2011, II FSK 1002/10, www.nsa.gov.pl

⁵²³ zob. uzasadnienie wyroku WSA we Wrocławiu z 19 czerwca 2007, I SA/Wr 200/07, www.nsa.gov.pl

⁵²⁴ M. Chudzik, Piłkarz-przedsiębiorca?, Rzeczpospolita z 22 sierpnia 2006.

⁵²⁵ M. Bałaziński, Kim jest sportowiec profesjonalny w polskim systemie prawa – pracownicze aspekty wykonywania zawodu, Praca i Zabezpieczenie Społeczne 2013, nr 6, s. 27 – 28. Zob. też J. Foks, Sportowcy na rynku..., s. 36.

ra i instruktora sportu oraz warunki, jakie musi spełniać trener lub instruktor sportu w sportach, w których działają polskie związki sportowe. Osoby te oczywiście mogą być członkami danego klubu sportowego czy związku. Trener lub instruktor sportu może zostać zatrudniony przez klub lub związek sportowy w ramach umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej (umowy o świadczenie usług)⁵²⁶. Może jednak też być osobą prowadzącą jednoosobową działalność gospodarczą, która zawiera z klubem lub związkiem sportowym umowę. Podjęcie działalności gospodarczej i uzyskanie tym samym statusu przedsiębiorcy wywoła oczywiście skutki prawne, o których była już wyżej mowa.

Działalność innych podmiotów

Wśród osób fizycznych biorących udział w organizowaniu sportu znajdują się – oprócz już wskazanych – także sędziowie sportowi i menedżerowie sportu. Obecnie ich status nie jest regulowany żadnymi szczególnymi przepisami prawa powszechnie obowiązującego, podobnie jak szeregu pracowników zatrudnianych przez jednostki organizacyjne, o których była wyżej mowa czy też członków ich władz. Co do kwestii ewentualnego prowadzenia działalności gospodarczej przez takie osoby pojawia się jednak problem zakazów mających na celu wyeliminowanie sprzeczności interesów. Chodzi o dążenie do uniknięcia sytuacji faworyzowania określonego przedsiębiorcy przy zleceniach udzielanych przez polski związek sportowy⁵²⁷. Otóż art. 8 ust. 2 u.s. stanowi, że członkiem zarządu polskiego związku sportowego nie może być osoba prowadząca działalność gospodarczą związaną bezpośrednio z realizacją przez ten związek jego zadań statutowych, np. produkcją sprzętu do uprawiania danego sportu⁵²⁸. Regulacja ta z kolei znajduje odzwierciedlenie w statutach poszczególnych polskich związków sportowych.

Wreszcie organizowanie sportu może odbywać się jako normalna działalność gospodarcza prowadzona przez specjalizujących się w tym przedsiębiorców. Wymienić tu należy przede wszystkim agencje marketingu sportowego, organizatorów imprez, podmioty prowadzące hale sportowe, podmioty zajmujące się pośrednictwem transferowym, podmioty prowadzące stacje telewizyjne transmitujące wydarzenia sportowe. W PKD wymienia się np. prowadzenie obiektów sportowych, działalność właścicieli samochodów wyścigowych.

Wnioski

Związek działalności sportowej z działalnością gospodarczą na płaszczyźnie podmiotowej może polegać na tym, że: a) ten sam podmiot (np. klub sportowy, związek sportowy) prowadzi łącznie działalność polegającą na organizowaniu sportu i działalność gospodarczą, przy czym najczęściej służącą tej pierwszej działalności, b) podmiot prowadzi działalność gospodarczą polegającą na organizowaniu sportu c) osoba fizyczna (zawodnik, trener)) pro-

⁵²⁶ Szerzej M. Stopczyński, Zatrudnianie trenerów – formy prawne a interesy stron, Sport Wyuczynowy 2004, nr 1 – 2, s. 47 i n.

⁵²⁷ S. Fundowicz, Prawo sportowe..., s. 89.

⁵²⁸ Ibidem.

wadzi działalność sportową jako działalność gospodarczą, d) osoba fizyczna (zawodnik, trener) uprawia sport i prowadzi działalność gospodarczą z tym niezwiązaną..

Związek działalności sportowej z działalnością gospodarczą może objawić się już na gruncie formy prawnoorganizacyjnej, gdyż klub sportowy może mieć formę spółki kapitałowej, a więc typową dla prowadzenia działalności gospodarczej.

Prowadzenie działalności gospodarczej przez jednostki organizacyjne określone w ustawie o sporcie jest rzeczą naturalną, tym bardziej w warunkach, gdy finansowanie ze środków publicznych nie jest znaczne. W niektórych wypadkach ustawodawca wręcz zakłada skomercjalizowanie ich działalności.

Przedmiot działalności gospodarczej jednostek organizacyjnych określonych w ustawie o sporcie zasadniczo jest związany z ich działalnością sportową. Przedmiotem działalności zawodnika-przedsiębiorcy jest świadczenie usług sportowych. W ogóle działalność sportowa może być w niektórych sytuacjach szczególnym wypadkiem działalności gospodarczej.

Zarobkowość - jako cel- nie należy do konstytutywnych cech działalności sportowej, inaczej niż w wypadku działalności gospodarczej.

Wreszcie na płaszczyźnie cech działalności ciągłość i zorganizowanie charakteryzują zarówno działalność sportową, jak i działalność gospodarczą.

Samo uprawianie sportu nie jest przez ustawodawcę reglamentowane⁵²⁹. Reglamentowane jest organizowanie uprawiania sportu i prowadzenie działalności gospodarczej. Niemniej jednak prowadzenia działalności gospodarczej we wszystkich wskazanych wypadkach następuje nie na podstawie jakichś szczególnych uregulowań prawnych, lecz na zasadach ogólnych.

Prowadzenie działalności gospodarczej – bez względu na to, czy jest działalnością główną czy uboczną - rodzi poważne konsekwencje prawne. W szczególności są to obostrzenia na gruncie prawa cywilnego czy możliwość znalezienia się w stanie upadłości. Natomiast samo prowadzenie działalności gospodarczej przez jednostkę organizacyjną nie musi stanowić przeszkody do nabycia uprzywilejowanego statusu na gruncie prawa podatkowego i w ogóle finansowego.

Bibliografia:

- M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, (2011), *Ustawa o sporcie, komentarz*, Wrocław.
- M. Bałaziński, (2013), *Kim jest sportowiec profesjonalny w polskim systemie prawa – pracownice aspekty wykonywania zawodu*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne Warszawa.
- W. Cajsels (2006), *Ustawa o sporcie kwalifikowanym, komentarz*, Warszawa.
- W. Cajsels (2011), *Ustawa o sporcie, komentarz*, Warszawa.
- M. Chudzik, *Piłkarz-przedsiębiorca?*, Rzeczpospolita.
- M. Etel (2012), *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym*, Warszawa.
- R. Flejszar (2006), *Przedsiębiorca w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym*, Warszawa.
- J. Foks (red) [2006], *Unia Europejska i sport. Implikacje członkostwa Polski w Unii Europejskiej dla polskiego sportu*, Warszawa.
- S. Fundowicz (2013), *Prawo sportowe*, Wolters Kluwer Warszawa.
- M. Gniatkowski (red), [2011] *Ustawa o sporcie, komentarz*, red. M. Gniatkowski, Wrocław.

⁵²⁹ Zob. W. Cajsels., *Ustawa o sporcie...*, s. 40.

- A. Powałowski, S. Koroluk (2005), *Podejmowanie działalności gospodarczej w świetle regulacji prawnych*, Bydgoszcz-Gdańsk.
- A.J. Szwarc (red) [2000], *Status polskich klubów i związków sportowych*, Poznań.
- A.J. Szwarc (red) [2006], *Unia Europejska i sport oraz wspieranie społecznego dialogu w europejskim piłkarstwie zawodowym* Poznań.
- M. Stopczyński, *Zatrudnianie trenerów – formy prawne a interesy stron*, Sport Wyczynowy 2004
- M. Szydło (2005), *Swoboda działalności gospodarczej*, Warszawa.
- S. Włodyka (red) [2009], *System prawa handlowego*, t. 1, *Prawo handlowe – część ogólna*, Warszawa.
- L. Zamojski (2009), *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym, komentarz*, Warszawa.

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (t. jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (t. jedn. Dz. U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (t. jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 ze zm.)
- Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sąd spraw gospodarczych (Dz. U. z 1989 r. Nr 33, poz. 175 ze zm.)
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 o podatku dochodowym od osób fizycznych (t. jedn. Dz. U. z 2012 r. poz. 361 ze zm.)
- Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej. (Dz. U. z 1996r. Nr 25, poz. 113 ze zm.)
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 o ochronie danych osobowych (t. jedn. Dz. U. z 2012 r. poz. 749 ze zm)
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r Prawo upadłościowe i naprawcze (T. jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 1112 ze zm).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (T. jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm).
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 o podatku od towarów i usług (t. jedn. Dz. U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r o swobodzie działalności gospodarczej (T. jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 672 ze zm.)
- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. z 2007 Nr 50, poz. 331 ze zm)
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r o sporcie (Dz. U. Nr 127, poz. 857 ze zm).
- Ustawa z dnia 30 maja 2014 r o prawach konsumenta (Dz. U. z 2014 r., poz. 827 ze zm.)
- Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (Dz. U. z 2007r. Nr 251, poz. 1885 ze zm.).
- Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 października 2008 w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (Dz. U z 2008 Nr 207, poz. 1293 ze zm.).

DOMINIK BOREK
 Katolicki Uniwersytet Lubelski

ORGANY DORADCZE W JEDNOSTKACH SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO – RADY SPORTU
ADVISORY BODIES IN LOCAL GOVERNMENT UNITS – ADVICE SPORT

Streszczenie

Ustawa o sporcie z dnia 29 czerwca 2010 roku wskazuje wprost, iż w jednostkach samorządu terytorialnego mogą działać rady sportu powołane przez właściwe organy wykonawcze spośród przedstawicieli organizacji i instytucji realizujących zadania w zakresie kultury fizycznej. Organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego, ustala skład i zasady powoływania członków rady sportu, a także regulamin jej działania. W niniejszym artykule rozważeniu będzie podlegała instytucja Rady Sportu jako takiej, zostaną wysnute wnioski de lege ferenda co do jej funkcjonowania, a także kwestie nomenklatury.

Słowa kluczowe: sport, rady sportu, kultura fizyczna, wychowanie fizyczne, samorząd terytorialny

Key words: sport, advice sport, physical culture, physical education, local government

W imię rozwoju samorządności i szerokiego dostępu obywateli do władz lokalnych, tworzone są instytucje doradcze, mające na celu opiniowanie i koordynowanie pracy samorządowej. Wiele z tych osobliwych tworów, zostało uregulowanych w przepisach prawa powszechnie obowiązującego. Specyficzne podmioty z zakresu kultury fizycznej będą podlegały omówieniu w niniejszej publikacji.

Zgodnie z ustawą o sporcie z 29 czerwca 2010 roku⁵³⁰ w jednostkach samorządu terytorialnego mogą działać rady sportu powołane przez właściwe organy wykonawcze spośród przedstawicieli organizacji i instytucji realizujących zadania w zakresie kultury fizycznej. Organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego, ustala skład i zasady powoływania członków rady sportu, a także regulamin jej działania.⁵³¹ Zgodnie z Kodeksem Postępowania Administracyjnego (KPA) przez organy jednostek samorządu terytorialnego - rozumie się organy gminy, powiatu, województwa, związków gmin, związków powiatów, wójta, burmistrza (prezydenta miasta), starostę, marszałka województwa oraz kierowników służb, inspekcji i straży działających w imieniu wójta, burmistrza (prezydenta miasta), starosty lub marszałka województwa, a ponadto samorządowe kolegia odwoławcze.⁵³²

Warto w tym kontekście zastanowić się nad tym czy jednostki pomocnicze samorządu w postaci chociażby dzielnic czy osiedli kwalifikują się pod pojęcie jednostek samorządu terytorialnego? Z literalnego brzmienia art. 5

⁵³⁰ Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U. Nr 127, poz. 857 z późn. zm.)

⁵³¹ Tamże

⁵³² Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U.z 2013 r. poz. 267 z późn. zm.)

KPA nie możemy wysnuć takiej interpretacji. Wydaje się jednak, że w tej sprawie znacznie ważniejsza jest interpretacja funkcjonalna. Tylko w ten sposób pod pojęcie jednostki samorządu terytorialnego można podpiąć dzielnicę bądź osiedle.

W tym kontekście warto przywołać wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego- Ośrodka Zamiejscowego we Wrocławiu z dnia 26 marca 1992 r. o sygn. SA/Wr 300/92. Jedną z tez tego orzeczenia mówi iż „ilekroć w przepisach KPA jest mowa o organach samorządu terytorialnego, rozumie się przez to organy gmin.

Pod pojęciem „*organy gmin*” należy rozumieć nie tylko organy gminy określone w rozdziale 3 ustawy o samorządzie terytorialnym, ale również organy jednostek pomocniczych, o których mowa w art. 5 ust. 1 ustawy o samorządzie terytorialnym. Wchodzą one w zakres pojęcia „*organy samorządu terytorialnego*”, a nie zakres pojęcia „*organizacja samorządowa*”.⁵³³

Co do organizacji samorządowej to nie można interpretować tego pojęcia jako jednostki samorządu terytorialnego. Z pewnością należy pojęcie to rozumieć w zupełnie inny sposób. Otóż za organizację samorządową można uznać m.in. samorząd gospodarczy i samorząd zawodowy.⁵³⁴ W skład samorządu gospodarczego wchodzi między innymi Izby gospodarcze. Z kolei samorząd zawodowy stanowią chociażby Rady Adwokackie, Izby Radców Prawnych czy Izby Lekarzy Weterynarii.

Powołując się dalej na przytoczony w jednym z powyższych akapitów wyrok należy wskazać kolejną tezę tego orzeczenia. „Brak regulacji prawnej w ustawie o samorządzie terytorialnym przyznającej sołectwom, dzielnicom, osiedlom prawa do uczestnictwa w postępowaniu administracyjnym na zasadach ustalonych dla organizacji społecznych w KPA wyłącza możliwość przyznania tym jednostkom pomocniczym gminy w formie uchwały organu gminy pozycji podmiotu na prawach strony w postępowaniu administracyjnym.”⁵³⁵

Taka interpretacja nie ma jednak większego znaczenia bowiem powołanie rady sportu należy do domeny prawa ustrojowego, nie zaś postępowania administracyjnego. Co prawda dzielnica nie będzie stroną postępowania administracyjnego, ale w ramach swojej właściwości może powołać radę sportu. Do zadań rady sportu należy przede wszystkim opiniowanie strategii rozwoju gmin, powiatów i województw w zakresie kultury fizycznej.⁵³⁶ Opinie nie są wiążące dla jednostek samorządu terytorialnego, ale stanowią pewną wytyczną dalszych działań, które powinny być skoordynowane i zmierzać w kierunku ich pełnej realizacji. W szczególności rady sportu mogą też opiniować projekty budżetu w części dotyczącej kultury fizycznej. Działalnością własną jednostek samorządu terytorialnego jest również krzewienie kultury fizycznej. Rady sportu mają pomagać w takim ustaleniu wydatków i przychodów, aby budżet uwzględniał potrzeby sportowe w danej jednostce samorządowej. Bardzo cenne są również opinie dotyczące programów rozwoju bazy sportowej na danym terenie, w tym w szczególności miejsco-

⁵³³ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego- Ośrodka Zamiejscowego we Wrocławiu z dnia 26 marca 1992 r. o sygn. SA/Wr 300/92.

⁵³⁴ Tak: R.Kedziora, *Ogólne postępowanie administracyjne*, Warszawa 2008, str. 29-30.

⁵³⁵ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego- Ośrodka Zamiejscowego we Wrocławiu z dnia 26 marca 1992 r. o sygn. SA/Wr 300/92.

⁵³⁶ Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U.z 2010r Nr 127, poz. 857 z późn. zm.)

wych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie dotyczącym terenów wykorzystywanych na cele kultury fizycznej.⁵³⁷ Takie działania sprawiają, że jednostka samorządu terytorialnego będzie w sposób zrównoważony planować infrastrukturę sportową na danym terytorium.

Zadania własne związane z kulturą fizyczną stanowią podstawę dla postawy prospołecznej regionu, zgodnie z art. 68 ust. 5 Konstytucji „Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.” Przepis ten znajduje się w rozdziale II Konstytucji zatytułowanym: „Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne”.⁵³⁸ Konstytucja przyznaje zatem każdemu prawo do rozwoju własnej kultury fizycznej. Członkowie rad sportu wykonują swoje funkcje społecznie, nie wiąże się to zatem z żadnymi apałkami czy wynagrodzeniami dla tych ludzi.⁵³⁹

Skład osobowy gminnej rady sportu jest powoływany przez organy wykonawcze jednostek samorządu terytorialnego, przez co nie zawsze odzwierciedla reprezentację organizacji i instytucji, które na co dzień zajmują się zagadnieniami rozwoju kultury fizycznej na terenie jednostki samorządu terytorialnego. Co więcej najczęściej na czele takiej rady stoi organ wykonawczy danej jednostki samorządu terytorialnego (wójt, prezydent, burmistrz).⁵⁴⁰ To wszystko sprawia, że charakter instytucji jest marionetkowy, należy zastanowić się nad postulatami *de lege ferenda* mającymi zmienić sytuację panującą w tym zakresie.

Rozwiązaniem pożądanym byłoby przede wszystkim uregulowanie kwestii nomenklatury. Rady sportu działają w obszarze kultury fizycznej, stąd niestosownym jest ograniczanie ich nazwy wyłącznie do sportu. Sport wraz z wychowaniem fizycznym i rehabilitacją ruchową składają się bowiem na kulturę fizyczną. W literaturze podmioty te są nazywane w różny sposób, W.Cajsel zaproponował termin *radę sportowe*⁵⁴¹, wydaje się jednak, iż najpoprawniejszym z legislacyjnego punktu widzenia byłaby nazwa *radę kultury fizycznej*. Powoływanie rad sportu ma za zadanie stworzyć profesjonalne instytucje, na wzór podobnych, funkcjonujących w państwach Unii Europejskiej. Warto może jednak skorzystać z doświadczeń krajowych w obszarze turystyki, gdzie inicjowanie tworzenia lokalnych i regionalnych organizacji turystycznych (LOT i ROT), instytucji odpowiedzialnych za promocję turystyki, stało się płaszczyzną współpracy lokalnej branży turystycznej, jednostek samorządu terytorialnego i pozarządowych organizacji sektora turystyki.⁵⁴² Do tworzenia i działania LOT i ROT stosuje się przepisy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. - Prawo o stowarzyszeniach⁵⁴³ oraz ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej⁵⁴⁴. Członkiem tych or-

⁵³⁷ Tak: W.Śniecikowski, Gminna rada sportu – konieczność czy fasada ?,

<http://www.samorząd.lex.pl/czytaj/-/artykul/gminna-rada-sportu--koniecznosc-czy-fasada>

⁵³⁸ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U.1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.)

⁵³⁹ Tak: M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak, *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Wrocław, 2011 r

⁵⁴⁰ W.Śniecikowski, Gminna rada sportu – konieczność czy fasada ?, <http://www.samorząd.lex.pl/czytaj/-/artykul/gminna-rada-sportu--koniecznosc-czy-fasada>

⁵⁴¹ W.Cajsel, *Ustawa o sporcie komentarz*, Warszawa 2011 r., str. 251

⁵⁴² M.Migdał, *Lokalna Organizacja Turystyczna*, Warszawa, 2014 r., str. 9

⁵⁴³ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. (Dz.U. z2001r. Nr. 79.poz 855 z późn. zm.)

⁵⁴⁴ Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej. (Dz.U.1999r. Nr.62 poz. 689 z późn. zm.)

ganizacji mogą być osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki samorządu terytorialnego. Nadzór nad tymi organizacjami sprawuje minister właściwy do spraw turystyki. Analizując działania prowadzone w obszarze turystyki przez LOT i ROT należy stwierdzić, iż stanowią one profesjonalne forum tworzenia strategii i długofalowego programu rozwoju turystyki w określonych obszarach kraju⁵⁴⁵. Wystarczy wskazać, iż ROT Świętokrzyski prowadząc „Kampanię Promocyjną Województwa Świętokrzyskiego” w latach 2007-2013 dysponował kwotą 7.3 mln złotych z czego dofinansowanie unijne wyniosło 80%⁵⁴⁶. Skuteczność promocji turystycznej jest zależna od sprawnego funkcjonowania płaszczyzny współpracy władz samorządowych, organizacji branżowych oraz samych uczestników rynku.

De lege ferenda należałoby rozważyć stworzenie podobnego systemu rozwiązywania problemów kultury fizycznej na danym (lokalnym) obszarze kraju. W tym zakresie niezbędnym byłoby uzupełnienie systemu o instytuty badawcze oraz ośrodki naukowe i edukacyjne. Wówczas forum dialogu byłoby pełne i stanowiłoby odzwierciedlenie profesjonalizmu wzajemnych relacji jakie powinny zachodzić pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego a członkami rad sportu.

Bibliografia

M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak (2011), *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Wrocław
W.Cajsel (2011), *Ustawa o sporcie komentarz*, Warszawa
R.Kędziora (2008), *Ogólne postępowanie administracyjne*, Warszawa
M.Migdał, (2014), *Lokalna Organizacja Turystyczna*, Warszawa
W.Sniecikowski, Gminna rada sportu – konieczność czy fasada ?,
<http://www.samorząd.lex.pl/czytaj/-/artykul/gminna-rada-sportu--koniecznosc-czy-fasada>

Akty prawne

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U.1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.)
Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (T. jedn. Dz.U. z 2013r .poz. 267 z późn. zm.)
Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. (Dz.U. z 2001 r. Nr. 79, Poz. 855 z późn. zm.)
Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej. (Dz.U z 1999 r. Nr. 62 Poz. 689 z późn. zm.)
Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz.U. Nr 127, poz. 857 z późn. zm.)

Orzecznictwo

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego- Ośrodka Zamiejscowego we Wrocławiu z dnia 26 marca 1992 r. o sygn. SA/Wr 300/92.

⁵⁴⁵ M.Migdał, *Lokalna Organizacja Turystyczna*, Warszawa, 2014 r., str. 89

⁵⁴⁶ Pozostałe 20% sfinansowali członkowie ROT (ilość podmiotów współfinansujących kampanię – 34podmioty)
http://rot.swietokrzyskie.travel/s,16,Kampania_promocyjna_woj_swietokrzyskiego.html

MAREK BARSZCZ

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ŚRODKI NADZORU STOSOWANE PRZEZ SĄD POWSZECHNY
MEASURES SUPERVISION OF SPORTS ASSOCIATIONS USED BY A COURT OF LAW**Streszczenie**

Ustawa o sporcie z 2010 roku przewiduje środki nadzoru stosowane przez sąd powszechny zawieszenie władz i rozwiązanie polskiego związku sportowego. Mają one zastosowanie w najcięższych przypadkach złamania prawa lub statutu związku sportowego. Procedura zawieszenia władz zmieniła się w porównaniu do początków ustawy o sporcie kwalifikowanym z 2005r. Regulacje odnośnie rozwiązania związku sportowego utrzymane zostały te funkcjonujące w poprzedniej ustawie.

Słowa kluczowe: ustawa o sporcie, kurator, zawieszenie władz, rozwiązanie związku sportowego, ustawa o sporcie kwalifikowanym

Key words: Act of the sport, curator, suspending the authorities, dissolution of sports association, act of sports qualified

W art. 22 ust. 1 pkt. 4 Ustawy o sporcie z dnia 25 czerwca 2010r.⁵⁴⁷ przewiduje możliwość wnioskowania przez ministra właściwego do spraw kultury fizycznej o zastosowania środka nadzoru, o których mowa w art. 23 ust. 1. Są to zawieszenie w czynnościach władze polskiego związku sportowego i rozwiązanie związku sportowego. To rozwiązanie prawne jest kontynuacją rozwiązań zastosowanych już w ustawie o sporcie kwalifikowanym z dn. 29 lipca 2005r.⁵⁴⁸. Mają one na celu ochronę autonomii związków sportowych przez niezawisły sąd. Bowiem większe zagrożenie dla autonomii może zagrażać decyzja ministra właściwego do spraw sportu, podyktowana obowiązującym dyskursem politycznym, szczególnie w przypadku najostrzejszych środków nadzoru.

Przesłanką ku zastosowaniu zawieszenia władz polskiego jest zgodnie z wspomnianym art. 22 ustawy o sporcie jest naruszenie prawa, bądź też postanowień statutu przez władze polskiego związku sportowego. Poprzednia regulacja zawarta w art. 23 ustawy o sporcie kwalifikowanym przewidywała jako przesłankę naruszenie prawa, postanowień statutu i regulaminów w wyniku działalności polskiego związku sportowego. Różnicowanie w zdefiniowaniu owej przesłanki odnośnie sprawcy owych naruszeń wynika z przyjęcia przez ustawodawcę w art. 16 ust. 4 obecnie obowiązującej ustawy o sporcie, jako tożsamej działalności związku sportowego z działalnością jego władz. Nie ma także w obowiązującej ustawie o sporcie zapisu o traktowaniu jako przesłanki regulaminów polskiego związku sportowego. Celem zawieszenia jest powstrzymanie podejmowania przez działające niezgodnie z prawem władze związku sportowego i ustalenie nowego ich składu.

⁵⁴⁷ Dz. U. z 2010 r. Nr 127, poz. 857 z późn. zm

⁵⁴⁸ Dz. U. Nr 155, poz. 1298 z późn. zm.

Minister właściwy do spraw kultury fizycznej nie ma obecnie w ustawie instrumentu prawnego pozwalającego na samodzielne zawieszeniu władz polskiego związku sportowego, tak jak to miało miejsce za sprawą zapisów art. 23 ustawy o sporcie kwalifikowanym do dnia 31 grudnia 2007r. Ta data końcowa wynika z nowelizacji ustawy z dnia 23 sierpnia 2007r.⁵⁴⁹ Sprawiała ona, iż właściwym do wyznaczenia kuratora był Trybunał Arbitrażowy przy Polskim Komitecie Olimpijskim, a minister mógł tylko o to wnioskować. W tej sprawie jednak nie był sądem polubownym, jak jego nazwa mogłaby na to wskazywać. Bowiernie nie funkcjonuje na podstawie zgodnej woli stron, tylko na podstawie wniosku jednej ze stron, w tym wypadku ministra właściwego ds. kultury fizycznej. To rozwiązanie miało charakter rozwiązania tymczasowego, które zostało zmienione w obecnie funkcjonującej ustawie o sporcie.

Obecnie wnioskuję o zawieszenia władz polskiego związku sportowego na mocy art. 22 ust.1 pkt. 4 ustawy o sporcie do sądu rejestrowego, który jest właściwy dla danego związku sportowego. Ustawa o sporcie nie nakłada na sąd terminu rozpatrzenia sprawy o zawieszenie władz związku sportowego. Jest to zmiana w porównaniu do ustawy o sporcie kwalifikowanym, gdzie za sprawą art. 23a Trybunał Arbitrażowy przy PKOl miał czas 30 dni.

W związku z zawieszeniem władz polskiego związku sportowego, pojawia się kwestia zdefiniowania, jakie konkretne organy są traktowane jako władze, które podlegałyby zawieszeniu. Bowiernie na mocy art. 11 ustawy Prawo o stowarzyszeniach z dn. 7 kwietnia 1989r.⁵⁵⁰ w związku z art. 7 ust.3 ustawy o sporcie władzami polskiego związku sportowego są zarząd, organ kontroli wewnętrznej oraz walne zebranie członków (delegatów). Z treści art. 23 ustawy o sporcie może wynikać interpretacja sugerująca, iż zawieszone przez sąd są wszystkie organy będące władzami związku sportowego. Jest ona błędna, ponieważ uniemożliwiałaby ona realizację celu założonego kuratorowi przeprowadzenia nowych wyborów władz.⁵⁵¹ Bowiernie w wypadku zawieszenia wszystkich organów władz, zawieszone zostałyby walne zgromadzenie członków, które jest jedynym organem uprawnionym do wyboru zarządu i organu kontroli wewnętrznej. Kurator nie ma możliwości samodzielnego powołania tychże organów.⁵⁵²

W przypadku zawieszenia władz polskiego związku sportowego sąd na mocy art. 23 ust. 2 ustawy o sporcie jest zobowiązany do powołania kuratora. Powinno ono następować wraz z decyzją sądu o zawieszeniu władz. Bowiernie zawieszenie władz i wyznaczenie kuratora w dwóch różnych odrębnych terminach powodowałoby pozbawiony przedstawicielstwa działającego w jego imieniu.

Kuratorowi przysługuje wynagrodzenie z tytułu pełnionych a tym stanowisku obowiązków. Jego wysokość z godnie z art. 23 ust. 4 ustawy o sporcie określa sąd i wypłacane jest ze środków polskiego związku sportowego.

⁵⁴⁹ Dz.U. 2007 nr 171 poz. 1208

⁵⁵⁰ Tekst jednolity. Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.

⁵⁵¹ M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak, Ustawa o sporcie.Komentarz, Warszawa 2011, s. 318

⁵⁵² Postanowienie SN z dnia 7 maja 2004 r., III CK 249/03

Przepisy ustawy o sporcie nie określają wysokości ustalenia tego wynagrodzenia. W związku z tym sąd zachowuje w tym zakresie swobodę przy uwzględnieniu nakładu pracy kuratora i finansów polskiego związku sportowego. Ustawodawca nie określił, w którym momencie powinno być określone. Więc może ono nastąpić w postanowieniu o jego wyznaczeniu.

Art. 42 Kodeksu Cywilnego z dn. 24 kwietnia 1964r.⁵⁵³ regulujący instytucję kurateli będzie miał zastosowanie także do kuratora powołanego przez sąd rejestrowy. Dotyczy to sytuacji niemożności prowadzenia swoich spraw przez związek sportowy z powodu rzeczywistego braku powołanych do tego organów.

Kurator zobowiązany do przeprowadzenia wyborów nowych władz w ciągu 6 miesięcy od dnia wyznaczenia przez sąd. Cel wyznaczony kuratorowi został znacząco zmieniony, bowiem na mocy art. 23 ust. 3 ustawy o sporcie kwalifikowanym był zobowiązany do zwołania w terminie trzech miesięcy walnego zebrania członków bądź delegatów, w celu wyboru nowych władz. Z kolei ust. 4 tegoż art. stanowi, iż kuratorowi przysługują uprawnienia statutowe do czasu wyboru władz. Powodowało to, iż trzymiesięczny termin nie miał charakteru bezwzględnej dla funkcjonowania kuratora w danym związku sportowym. Przyjęcie takiej interpretacji dawało kuratorowi pozycję „reformatora” danego związku sportowego. Ta interpretacja funkcjonowała praktycznie, czego dowodem jest działalność Wiktora Cajsela jako kuratora w Polskim Związku Łuczniczym w 2007r. Dokonał on zmian w statucie związku, ordynacji wyborczej delegatów na walne zebranie delegatów i zarejestrował w Krajowym Rejestrze Sądowym po uzyskaniu zgody ówczesnej Minister Sportu i Turystyki Elżbiety Jakubiak i przeprowadził wybory.⁵⁵⁴ Zauważa jednocześnie, iż obecny stan prawny nie pozwala na takie działania. W mojej ocenie ma to uzasadnienie przede wszystkim w bezwzględnym terminie sześciu miesięcy na przeprowadzenie wyborów. Nie ma możliwości funkcjonowania w dłuższym okresie kuratora na danym stanowisku i co za tym idzie zakres możliwości jest węższy.

Zawieszenie władz polskiego związku sportowego niewątpliwie jest jednym z najcięższych środków nadzoru nad nim. Obecna ustawa o sporcie w art. 22 uzależnia zastosowanie danego środka od stopnia występujących nieprawidłowości. Jest to potwierdzenie reguły zawartej w art. 28 Prawa o stowarzyszeniach, iż od konkretnego przypadku i stopnia naruszenia prawa zależy wykorzystanie środka, jednorazowo. Nie ma konieczności trzymania kolejności środków nadzoru podanej w ustawie o sporcie. Ustawa nie stwarza przeszkód ku późniejszemu zastosowaniu środka dotkliwszego.⁵⁵⁵

Przy wykorzystywaniu danego środka należy trzymać się jak to formułuje Marcin Badura „zasady niezbędności” nie sformułowanej wprost w ustawie o sporcie, ale wynikającej z konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego, a także art. 31 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997r.⁵⁵⁶ Na podstawie wspomnianych zapisów konstytucyjnych należy stwierdzić organ nadzoru podejmuje działania zmierzające do

⁵⁵³ Tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 121.

⁵⁵⁴ S.Fundowicz, Prawo Sportowe, Warszawa 2013, s. 117.

⁵⁵⁵ M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak, Ustawa o sporcie.Komentarz, Warszawa 2011, s. 312

⁵⁵⁶ Dz. U. z 1997r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

osiągnięcia rezultatów ściśle powiązanych z interesem publicznym, Przy ich podejmowaniu działania mogą mieć charakter konieczny, które nie dają jakichkolwiek możliwości podjęcia innych działań, mniej uciążliwych (umiarkowanych) dla podmiotu nadzorowanego. Zawieszenie władz polskiego związku sportowego zdaniem Wiktora Cajseła powinno być krokiem stosowanym w ostateczności.⁵⁵⁷

Zawieszenie władz polskiego związku sportowego wydaje się być najbardziej powszechnie znanym opinii publicznej, ze względu na jego częste zastosowanie wobec władz Polskiego Związku Piłki Nożnej, który sprawuje pieczę nad jedną z najbardziej popularnych dyscyplin sportowych, jakim jest niewątpliwie piłka nożna. Wspomniany środek nadzoru zastosowano w sumie trzykrotnie w latach 2007-2008, podczas których kuratorami byli: Andrzej Rusko (od 19 stycznia do 1 lutego 2007r.), Marcin Wojcieszak (od 1 lutego 2007r. do 5 marca 2007r.) i Robert Zawłocki.⁵⁵⁸ Każde wejście kuratora powodowało zdecydowaną niechęć do współpracy zawieszonych władz i było zdecydowanie odbierane jako decyzja służąca zdobyciu większej popularności wśród społeczeństwa, które było zdecydowanie negatywne do związku nastawione. To odczucie miało potwierdzenie także w podstawach prawnych do zawieszenia władz, bowiem jak już było wyżej wspomniane władze były zawieszane na mocy decyzji Ministra właściwego dla spraw sportu, co już było potwierdzeniem jej charakteru politycznego. Dodatkowymi trudnościami przy podejmowaniu decyzji były uwarunkowania międzynarodowe, które przejawiały się w groźbie wykluczenia ze struktur międzynarodowych federacji polskiego związku, a co za tym idzie wykluczenie z wszelkich międzynarodowych rozgrywek reprezentacji Polski i polskich klubów w związku z naruszeniem autonomii związku sportowego. W związku z tym wzięto pod uwagę te uwarunkowania przy nowelizacji ustawy o sporcie kwalifikowanym i pracach nad ustawą o sporcie⁵⁵⁹, powodujące przeniesienie rozstrzygnięcia o ewentualnym zawieszeniu władz polskiego związku sportowego do organu mającego charakter apolityczny i niezawisły, którym był najpierw Trybunał Arbitrażowy przy Polskim Komitecie Olimpijskim, a potem Sąd Rejestrowy.

Drugi środek nadzoru możliwy do stosowania przez sąd powszechny na wniosek ministra właściwego do spraw kultury fizycznej, czyli rozwiązanie polskiego związku sportowego. Zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt. 2 ustawy o sporcie ma to uzasadnienie rażącym lub uporczywym naruszeniu prawa albo postanowień statutu i nie ma możliwości przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem. Jest to jak najcięższy i niestosowany do tej pory w praktyce środek nadzoru.

Przez rażące naruszenie prawa lub postanowień statutu należy rozumieć takie naruszenie przepisów, które uzyskuje aprobatę organów, bądź też członków organów związku sportowego. Z uporczywym naruszeniem mamy do czynienia wówczas, gdy organy bądź też członkowie organów związku sportowego są świadomi owego naruszenia i dążą do utrzymania tego stanu rzeczy. Brak możliwości przywrócenia działalności może z kolei

⁵⁵⁷ S.Fundowicz, *Prawo Sportowe*, Warszawa, 2013, s. 116 [cyt. za] W. Cajseł, *Ustawa o sporcie* Komentarz, Warszawa 2011, s. 188

⁵⁵⁸ Ibidem, s. 117

⁵⁵⁹ Ibidem, s. 118

objawiać się w nieskutecznym działaniu mniej radykalnych przewidzianych w ustawie o sporcie środków nadzoru.

Jak stwierdziła Marta Błażejczyk – Dyrektor Departamentu Sądów Powszechnych w Ministerstwie Sprawiedliwości ten środek nadzoru nie budzi wątpliwości prawnych i jest wzorowane na rozwiązaniu z ustawy prawo o stowarzyszeniach.⁵⁶⁰ W związku z oparciem tego środka nadzoru na rozwiązaniu z prawa o stowarzyszeniach, warto wziąć pod uwagę orzecznictwo dotyczące stowarzyszeń. I tak Sąd Apelacyjny w swoim orzeczeniu z dnia 12 kwietnia 1995r.⁵⁶¹ stwierdza: „w każdej sprawie o rozwiązanie stowarzyszenia niezbędny jest udział stowarzyszenia, którego wniosek dotyczy. Brak wezwania z urzędu do udziału w toczącym się postępowaniu stowarzyszenia, którego wynik postępowania dotyczy, jak również nie ustanowienie kuratora dla stowarzyszenia, które nie może prowadzić spraw z braku powołanych do tego organów pociąga za sobą nieważność postępowania.”

Podsumowując decyzja o zastosowaniu wspomnianych środków nadzoru należy do sądu powszechnego. Jest to uzasadnione, ze względu na zapewnienie trwałości autonomii związku sportowego. Bowiem istnieje zagrożenie, iż mogłaby by być mocno naruszana przez radykalną decyzję ministra właściwego do spraw kultury fizycznej, podyktowaną na przykład bieżącym interesem politycznym. Dlatego ważnym jest zapewnienie przy tego środkach nadzoru charakteru apolitycznego takiej decyzji.

Bibliografia

Badura.M, Basiński.H, Kałużny.G, Wojcieszak.M (2011), *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Warszawa
Fundowicz.S. (2013), *Prawo sportowe* Warszawa

Akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997r. (Dz. U. z 1997r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
Ustawa z dnia 24 kwietnia 1964 Kodeks cywilny z dn. 24 kwietnia 1964r. (T. jedn. Dz. U. z 2014 r. poz. 121.)
Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (T. jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.)
Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym (Dz. U. z 2005r. Nr 155, poz. 1298 z późn. zm.)
Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy o sporcie kwalifikowanym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2007r. Nr 171, poz. 1208)
Ustawa o sporcie z dnia 25 czerwca 2010r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 127, poz. z późn. zm)

Orzecznictwo:

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dn. 12 kwietnia 1995r., IACr 123/95
Postanowienie SN z dnia 7 maja 2004 r., III CK 249/03

⁵⁶⁰ Ibidem

⁵⁶¹ Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dn. 12 kwietnia 1995r., IACr 123/95

ADAM SOKOŁOWSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

NATURALIZACJA W POLSKIM SPORCIE. PRZEPISY O NADANIU OBYWATELSTWA W ŚWIELE USTAWY Z 2009 R. O OBYWATELSTWIE POLSKIM

NATURALISATION IN POLISH SPORT. REGULATIONS ABOUT GRANTING CITIZENSHIP FOR SPORTSMEN ACCORDING POLISH NATIONALITY ACT FROM 2009 YEAR

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza kwestie uzyskiwania obywatelstwa przez sportowców starających się o możliwość trenowania sportu wyczynowego w ramach polskich przepisów oraz możliwość reprezentowania polski na arenie międzynarodowej. Opisuje on drogę jaką zobligowani są przejść sportowcy by uzyskać polskie obywatelstwo i osiągnąć status polskiego sportowca. Wyrażenia on nie tylko rodzaje dróg ale także osoby które przez ten proces, z większym bądź mniejszym sukcesem, przeszły.

Słowa kluczowe: sposoby naturalizacji w polskim prawie, nadanie obywatelstwa jako naturalizacja sportowców do drużyn narodowych naturalizacja jako światowy trend w sporcie

Key words: ways of polish naturalisation, granting citizenship as naturalisation, naturalisation sportsmen for national teams, sport naturalisation as world trend

Coraz częściej doktryna wyznosi kwestie posiadania obywatelstwa do poziomu praw człowieka. Jest to kwestia bardzo istotna z racji jej wpływu na swobodę państw w kształtowaniu prawa o obywatelstwie.

562

W obecnych czasach niemal wszystkie państwa przyjęły regulacje umożliwiające naturalizację obywateli. Naturalizacja sama w sobie jest niczym innym jak procesem nadawania obywatelstwa osobie po urodzeniu która z racji tegoż urodzenia nie nabyła go w świetle obowiązujących przepisów. Istnieją zasadniczo dwa sposoby naturalizacji obywateli.⁵⁶³

Pierwszy sposób to naturalizacja *sensu stricte* która opiera się na decyzji. Osoba która spełni określone warunki i posiada interes prawny w nabyciu takiego obywatelstwa występuje z wnioskiem. W tym przypadku decyzja władz jest jak najbardziej uznaniowa, obywatelstwo może zostać nadane lub może zostać nie nadane, co więcej najczęściej decyzja taka pozytywna czy też negatywna nie podlega uzasadnieniu.

Drugi sposób to naturalizacja tzw. uproszczona. W tym przypadku osoba po spełnieniu określonych warunków ma prawo do nabycia takowego obywatelstwa (*right to naturalisation* lub *dront a la naturalisation*). W tym

⁵⁶² J.Jagielski, Z problematyki obywatelstwa oraz prawa o obywatelstwie polskim, Wrocław 2009, s.221;

⁵⁶³ D.Pudżanowska, Obywatelstwo w procesie zmian, Wolters Kulwer Business, Warszawa 2013, s.89-92;

przypadku otrzymuje je po uprzednim złożeniu wniosku (w różnych państwach odmienne nazwy - *by declaration, by registration, by notification*). Warunki, jakie musi spełnić podmiot posiadający interes w otrzymaniu obywatelstwa, są zazwyczaj jasno określone w ustawodawstwie państwowym. Owe wymogi, potrzebne do otrzymania obywatelstwa dzielą się na trzy grupy. Są to warunki odnoszące się po pierwsze – do zamieszkania, po drugie – do poziomu znajomości języka i asymilacji kulturowej i po trzecie – do moralnych i społecznych cech występującego z wnioskiem.⁵⁶⁴

W Polsce nadanie obywatelstwa należy do prerogatyw Prezydenta, definiowanych jako możliwość podejmowania aktów urzędowych bez obowiązku kontrasygnaty, które wskazują na osobistą i samodzielną władzę Prezydenta, samodzielne atrybuty władzy, a jednocześnie kształtują charakter ustrojowy prezydentury. Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny nadanie obywatelstwa stanowi władczę i jednostronne rozstrzygnięcie o włączeniu do wspólnoty politycznej, dokonane na wniosek osoby fizycznej, niebędącej obywatelem danego państwa i wyrażającej wolę nabycia obywatelstwa. Dotyczy zatem tych obywateli innych państw, czy też osób nieposiadających żadnego obywatelstwa lub o obywatelstwie nieokreślonym, których nie łączy z Polską szczególne więzi wynikające przede wszystkim z pochodzenia, czy też utraconego uprzednio obywatelstwa polskiego⁵⁶⁵.

Kwestie dotyczące nadania obywatelstwa polskiego reguluje rozdział 3 ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 roku o obywatelstwie polskim. Przepisy dotyczące owej kwestii zawarte są w artykułach 18 do 29. Jest to paradoksalnie najobszerniejsza część ustawy ponieważ zawiera tylko sposób nadania. Rozpoczyna się typową przesłanką proceduralną czyli fakultatywnego nadania obywatelstwa przez prezydenta w art. 19 które jest skrajnie uznaniowe. Kolejny art. to najbardziej radykalna zmiana w porównaniu do ustawy z 1962 roku ponieważ w poprzedniej ustawie wymagany aby uzyskać obywatelstwo polskie było spędzenie 10 lat na terytorium Rzeczpospolitej, natomiast w ustawie aktualnej brak jest takowych wymogów. Kolejny artykuł bo 20 określa wnioskowy tryb ubiegania się podmiotu o nadanie obywatelstwa oraz wymienia dane faktyczno formalne które taki wniosek musi spełniać.

Ciekawostką jest art. 20 paragraf 1 pkt. 9 który jasno określa konieczność uzasadnienia występowania z wnioskiem o nadanie obywatelstwa, tak więc można wpisać w nim cokolwiek, co więcej, we wzorze formularza załączonego do rozporządzenia Prezydenta do tejże ustawy, znajduje się przeszło strona A4 na takowe uzasadnienie. Wnioski składa się pośrednio przez wojewodów bądź konsulów, osobiście lub korespondencyjnie z podpisem urzędowo poświadczonym.

Kolejnym etapem jest przekazanie przez wojewodę bądź konsula wniosku do Ministra właściwego do spraw wewnętrznych, a dokładniej do Prezydenta za pośrednictwem tegoż Ministra. Przed przekazaniem owego wniosku to właśnie ów Minister gromadzi informacje na temat wnioskodawcy. Informacje gromadzone są po przez zwrócenie się o nie do Komendanta

⁵⁶⁴ D.Pudzianowska, Obywatelstwo w procesie zmian, Wolters Kulwer Business, Warszawa 2013, s.89-92;

⁵⁶⁵ Uzasadnienie wyroku TK z dnia 18 stycznia 2012r., sygn. Kp 5/09, „Monitor Polski” z 2012 r., poz. 39.

Głównego Policji, Szefa ABW lub innych organów o udzielenie informacji istotnych dla sprawy nadania obywatelstwa polskiego.

W przypadku wątpliwości, na którymkolwiek etapie, co do tego czy wnioskodawca już nie posiada obywatelstwa to wojewoda wszczyną postępowanie w sprawie potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego, lub robi to na wniosek Prezydenta, Konsula lub Ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Oczywisty jest fakt wynikający z art.22 par 3 mówiący o tym iż w przypadku potwierdzenia posiadania obywatelstwa przez wnioskodawcę jego wnioskowi nie nadaje się dalszego biegu. Jest to klasyczne przypadek zbiegu postępowań. Co więcej, jeżeli takowy wniosek o nadanie zbiegnie się w czasie z prowadzonym już postępowaniem o uznanie za obywatela polskiego lub o przywrócenie takowego obywatelstwa, oba te postępowania winne zostać umorzone na rzecz postępowania o nadanie obywatelstwa.

Istnieją sytuacje wyjątkowe jak np. kasus Olisadebe który pokazał że niektóre kwestie z przyczyn istotnych można pominąć, jak np. znajomość języka polskiego. Piłkarz ten uzyskał obywatelstwo w roku 2000 tak więc obowiązywały w tym czasie przepisy z ustawy z 1962 roku. Nowa ustawa również zawiera możliwości „przeskoczenia” niektórych etapów. Taką możliwość zapewnia art. 24 mówiący o tym iż bez względu na etap na jakim znajduje się postępowanie w sprawie nadania obywatelstwa polskiego, Prezydent może zdecydować iż wniosek ten ma trafić na jego biurko z pominięciem np. Ministra właściwego do spraw wewnętrznych.

Kolejnym ciekawym zapisem są art.25-27. W przypadku postanowienia Prezydenta o nadaniu obywatelstwa polskiego, postanowienie to jest aktem częściowym. Postanowienie taki trafia do kancelarii Prezydenta a ta dopiero wydaje akt ostateczny zwany zawiadomieniem o postanowieniu.. Co więcej, obcokrajowiec który ubiegał się o nadanie obywatelstwa otrzymuje je z chwilą wydania przez Prezydenta postanowienia, co wskazuje iż prawomocność takiego postanowienia jest natychmiastowa. Natychmiastowość prawomocności powoduje brak możliwości odwołania się od postanowienia. Takowy akt nadania postanowienia bądź zawiadomienie o odmowie nadania obywatelstwa polskiego które są efektem postanowienia w tej sprawie sporządza Szef Kancelarii Prezydenta. Kieruje ona taki akt lub zawiadomienie do wojewody który z kolei wręcza je wnioskodawcy bądź Ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych a ten konsulowi jeżeli to na jego ręce wpłynął wniosek o nadanie obywatelstwa polskiego.

Drugi sposób to tzw. uznanie obywatelstwa wymienione w art. 4 ustawy o obywatelstwie. Już we wcześniejszej regulacji dotyczącej obywatelstwa polskiego możliwe było uzyskanie statusu obywatela państwa polskiego w drodze decyzji administracyjnej wydawanej przez wojewodę. Obecnie decyzję taką również wydaje wojewoda natomiast jego kompetencje uległy rozszerzeniu, tak samo jak przesłanki wymagane w przypadku tej drogi do naturalizacji. Ustawa enumeratywnie wymienia przesłanki które należy spełnić by móc uzyskać obywatelstwo w drodze uznania:

- na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich lub na podstawie prawa stałego pobytu, przebywa w Polsce nieprzerwanie co najmniej od 3 lat i posiada stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego bądź przebywa w Polsce nieprzerwanie co najmniej od

lat 2 lat i pozostaje co najmniej od 3 lat w związku małżeńskim zawartym z obywatelem polskim lub nie posiada żadnego obywatelstwa,

- przebywa nieprzerwanie w Polsce co najmniej od 2 lat na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, które uzyskał w związku z posiadaniem statusu uchodźcy,

- jest osobą małoletnią i jedno z jego rodziców jest obywatelem polskim lub rodzicowi temu zostało przywrócone obywatelstwo polskie oraz przebywa w Polsce na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE lub prawa stałego pobytu, a ponadto drugie z rodziców nieposiadające obywatelstwa polskiego wyraziło zgodę na to uznanie,

- przebywa w Polsce nieprzerwanie i legalnie co najmniej od 10 lat i posiada jednocześnie zezwolenie na osiedlenie się, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego WE lub prawo stałego pobytu oraz stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego w Polsce, - przebywa w Polsce nieprzerwanie co najmniej od 2 lat na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, które uzyskał w związku z polskim pochodzeniem.

Uznanie za obywatela polskiego następuje w formie decyzji administracyjnej wydanej przez właściwego wojewodę na wniosek cudzoziemca bądź jego przedstawicieli ustawowych, jeżeli będzie on osobą małoletnią. Wojewoda może odmówić uznania cudzoziemca za obywatela polskiego, jeżeli nie spełnia on wymogów określonych w ustawie lub nabycie przez niego obywatelstwa stanowi zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, a wynika to z informacji udzielonych wojewodzie przez komendanta wojewódzkiego Policji, dyrektora delegatury Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego lub przez inne organy. Niezadowolony z decyzji cudzoziemiec ma prawo się od niej odwołać do ministra właściwego do spraw wewnętrznych, a w dalszej kolejności złożyć skargę do sądu administracyjnego⁵⁶⁶.

Należy także rozwinąć pojęcia występujące w ustawie takie jak zezwolenie na osiedlenie się, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich oraz prawo stałego pobytu.

Zezwolenie na osiedlenie się udziela się cudzoziemcowi który: (1) jest małoletnim dzieckiem cudzoziemca, posiadającego zezwolenie na osiedlenie się, urodzonym na terytorium Rzeczypospolitej polskiej; (2) pozostaje w związku małżeńskim zawartym z obywatelem polskim co najmniej 3 lata przed złożeniem wniosku i bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywał nieprzerwanie na terytorium RP co najmniej 2 lata na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony; (3) bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywał nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przez okres nie krótszy niż 10 lat na podstawie zgody na pobyt tolerowany udzielonej na podstawie art. 97 ust.1 pkt. 1a albo ust. 2 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁶⁷ lub przez

⁵⁶⁶ A.Bochetyn, Więcej przesłanek do uznania za obywatela polskiego, System Informacji Prawnej LEX on-line dostęp: <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/wiecej-przeslanek-dla-uznania-za-obywatela-polskiego> ;

⁵⁶⁷ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U.2003 Nr 128 poz. 1176;

okres 5 lat w związku z uzyskaniem statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej; (4) jest dzieckiem obywatela polskiego i pozostaje pod jego władzą rodzicielską. Zezwolenie na osiedlenie się udzielane jest także cudzoziemcom deklarującym narodowość polską.

Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich reguluje z kolei art. 65 ust.1 ustawy o cudzoziemcach⁵⁶⁸. Udziela się go wyłącznie cudzoziemcowi niebędącemu obywatelem Unii Europejskiej, przebywającemu w Rzeczypospolitej Polskiej, bezpośrednio przed złożeniem wniosku, legalnie i nieprzerwanie, co najmniej 5 lat, jeżeli posiada: (1) stabilne i regularne źródło dochodu wystarczającego do pokrycia kosztów utrzymania siebie i członków rodziny pozostających na jego utrzymaniu; (2) ubezpieczenie zdrowotne lub potwierdzenie pokrycia przez ubezpieczyciela kosztów leczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Pewne wyjątki określa art.65 ust.2 tej ustawy.

Prawo stałego pobytu zostało uregulowane w ustawie o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin⁵⁶⁹. Zgodnie z tą ustawą prawo stałego pobytu co do zasady nabywają obywatele Unii Europejskiej po upływie 5 lat od nieprzerwanego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo stałego pobytu przed upływem 5-letniego okresu pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nabywa: (1) pracownik lub osoba pracująca na własny rachunek, która w chwili zakończenia wykonywania pracy lub innej działalności zarobkowej we własnym imieniu i na własny rachunek osiągnęła wiek emerytalny określony przez polskie przepisy dotyczące ubezpieczenia emerytalnego lub która zakończyła wykonywanie pracy w celu przejścia na wcześniejszą emeryturę jeżeli przedtem przez okres 12 miesięcy wykonywała pracę lub inną działalność zarobkową we własnym imieniu i na własny rachunek na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i przebywała na tym terytorium nieprzerwanie przez okres dłuższy niż 3 lata; (2) pracownik lub osoba pracująca na własny rachunek, która zaprzestała wykonywania pracy lub innej działalności we własnym imieniu i na własny rachunek na tym terytorium z powodu trwałej niezdolności do pracy, jeżeli przybywała na tym terytorium nieprzerwanie przez okres dłuższy niż 2 lata; (3) pracownik lub osoba pracująca na własny rachunek, która po 3 latach nieprzerwanego pobytu lub wykonywania pracy lub innej działalności zarobkowej we własnym imieniu i na własny rachunek na tym terytorium wykonuje pracę lub inną działalność zarobkową we własnym imieniu i na własny rachunek w innym państwie członkowskim, przebywając nadal na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, dokąd powraca co najmniej raz w tygodniu. Dotyczy to również członków rodzin tych podmiotów.

Są to elementy niezwykle istotne ponieważ mają nie tylko wpływ na status osoby ubiegającej się o status obywatela ale także na jego małżonka bądź dzieci. Osoba przebywająca na terytorium polski i zajmująca się sportem wyczynowo po 3 latach ma ułatwiony dostęp do uznania jej za obywatel-

⁵⁶⁸ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku, o cudzoziemcach, Dz.U. 2003 Nr 128 poz. 1175 ze zm.;

⁵⁶⁹ Ustawa z dnia 14 lipca 2006 roku, o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, Dz.U. z 2006 r. Nr 144, poz. 104;

la, podobnie jak jej dziecko. Również kwestia cenzusu majątkowego w postaci zabezpieczenia finansowego jest istotnym elementem ułatwiającym uzyskanie statusu obywatela polski.

Najczęstszą przyczyną ubiegania się o obywatelstwo wśród sportowców jest fakt reprezentowania Polski na zawodach międzynarodowych bądź chęć rozwinięcia skrzydeł w swojej dyscyplinie w krajach europejskich. By znaleźć przypadki naturalizacji sportowców, wcale nie trzeba szukać daleko. Na naszym lokalnym podwórku - Bydgoszczy można spotkać drużyny które chętnie biorą do swojego składu obcokrajowców i pomagają im w zdobywaniu obywatelstwa polskiego. Przykładem takiej drużyny może być Artego Bydgoszcz. To właśnie ta drużyna koszykówki w swoim składzie ma do 22 marca 2013 roku Nigeryjkę a od tego dnia już Polkę. Jest to przykład z regionu, ale i na arenie ogólnokrajowej również występują przyznania obywatelstwa bądź odmowy. Należą do nich m.in.:

- Manuel Arboleda, Kolumbijczyk który w grudniu 2013 roku odebrał zawiadomienie o odmowie nadania obywatelstwa polskiego o które starał się 2 lata. Zawiadomienie to wywołało sporo kontrowersji z racji 8 letniego pobytu Arboledy w Polsce oraz odprowadzania do skarbu państwa bardzo wysokiego podatku dochodowego. 11 marca 2008 roku wystąpił w powołanej *ad hoc* reprezentacji obcokrajowców występujących w polskiej Ekstraklasie, która pod wodzą Jana Urbana zmierzyła się z reprezentacją Polski w meczu kontrolnym. W pierwszej minucie tego meczu strzelił gola. W 2010 roku Arboleda zadeklarował chęć występowania w reprezentacji Polski.
- Miroslav Radović, Serb do 14 stycznia 2014 roku po 3 latach starań odebrał akt nadania obywatelstwa polskiego. W 2010 roku zadeklarował chęć przyjęcia obywatelstwa polskiego. 27 czerwca 2011 roku podpisał z Legią nową, trzyletnią umowę i podjął bezpośrednie kroki zmierzające do przyznania mu polskiego obywatelstwa.
- Thiago Rangel Cionek, Brazylijczyk polskiego pochodzenia(jego dziadkowie byli polakami) uzyskał akt nadania obywatelstwa polskiego w październiku 2011 po 2,5 roku starań. Pradziadkowie Thiago Cionka ze strony jego ojca Agata Sykulska i Franciszek Cionek osiedlili się w Kurtytybie w Brazylii w 1900 roku. 3 października 2011 roku Thiago Cionek na specjalnie zwołanej konferencji prasowej, poinformował o nadaniu mu obywatelstwa polskiego, o które starał się dwa i pół roku. Obecnie gra we Włoszech w drużynie Padwy.
- Damien Perquiz, Francuz polskiego pochodzenia(jego babka była polką). Otrzymał od urzędu Wojewody Mazowieckiego zawiadomienie o odmowie nadania obywatelstwa, ponieważ najzwyczajniej nie uzupełnił dokumentacji, możliwe że było to działanie umyślne ponieważ po odmowie zdobył obywatelstwo polskie w inny sposób. Faktem jest iż już 6 września 2011 roku zagrał pierwszy mecz w reprezentacji Polski.
- Ludovic Obraniak, Francuz, otrzymał akt nadania obywatelstwa polskiego w 2009 roku. Występowanie z wnioskiem o nadanie obywatelstwa nie było w jego przypadku konieczne z racji przepisów FIFA które uprawniały go do gry w polskiej reprezentacji. Do reprezentacji zo-

stał Powołany przez Leo Benhakera i 12 sierpnia 2009 roku rozegrał pierwszy mecz w reprezentacji Polski.

- Sebastian Boenish, Niemiec polskiego pochodzenia(uciekł z rodzicami ze śląska do Niemiec). W przypadku Sebastiana ustawodawca określił wprost iż nie trzeba ubiegać się o nadanie obywatelstwa ponieważ nigdy go nie utracił. Dla własnej satysfakcji bądź dla formalności mógł wystąpić z wnioskiem o potwierdzenie posiadania obywatelstwa polskiego.
- Patrick Pirsach, Niemiec który w kwietniu 2014 roku wystąpił o polskie obywatelstwo (jego babka jest polką) wyraził chęć w gry w polskiej reprezentacji hokeja na trawie.
- Philipp Weide, Niemiec polskiego pochodzenia(jego ojciec jest polakiem) uzyskał akt nadania obywatelstwa polskiego w marcu 2014 roku, wyraził chęć gry w reprezentacji Polski w hokeju na trawie.

Są to tylko niektóre przypadki osób ubiegających się o prawo do reprezentowania polski na arenie międzynarodowej. Jak łatwo można zauważyć taka naturalizacja jest bardzo w naszym kraju modna, lecz nie jest polskim wynalazkiem. Moda na naturalizację zaczęła się na zachodzie i z czasem zdobyła wielu zwolenników jak i przeciwników. Należy zauważyć że poza korzyściami jakie niesie za sobą znaturalizowanie obcokrajowców jak np. promocja regionu z którego dana drużyna pochodzi, istnieją również przesłanki temu przeciwnie jak np. blokowanie dostępu do drużyn regionalnych osobom z regionu. Faktem jest że uzyskanie Obywatelstwa polskiego jest w obecnej regulacji dużo łatwiejsze niż miało to miejsce przed 2009 rokiem. W obecnym stanie można obywatelstwo nabyć, otrzymać w formie nadania, zostać uznanym za obywatela bądź wystąpić o przywrócenie obywatelstwa.

Bibliografia:

J.Jagielski (2009), *Z problematyki obywatelstwa oraz prawa o obywatelstwie polskim*, Wrocław
J. Leraczyk, B.Wójcik, A.Zaprzaluk, T.Sieniow (2013), *Nabycie Obywatelstwa Polskiego*, Fundacja Instytut na Rzecz Państwa Prawa, Lublin
D.Pudziałowska (2013), *Obywatelstwo w procesie zmian*, Warszawa

Akty prawne

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz.U. z 2003r. Nr 128 poz. 1176 z późn zm).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku, o cudzoziemcach, (Dz.U. 2003r. Nr 128 poz. 1175 z późn zm).

Ustawa z dnia 14 lipca 2006 roku, o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, (Dz.U. z 2006 r. Nr 144, poz. 104).

Orzecznictwo

Wyrok TK z dnia 18 stycznia 2012r., sygn. Kp 5/09, „Monitor Polski” z 2012 r. poz. 39.

Inne źródła:

A.Bochetyn, Więcej przesłanek do uznania za obywatela polskiego, System Informacji Prawnej LEX on-line dostęp: <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/wiecej-przeslanek-dla-uznania-za-obywatela-polskiego>.

MONIKA WISZYŃSKA
Uniwersytet w Białymstoku

BEZPIECZEŃSTWO UCZESTNIKÓW NARCIARSKICH TRAS ZJAZDOWYCH THE SAFETY OF USERS OF SKI DOWNHILL RUNS

Streszczenie

Praca przedstawia aktualną regulację dotyczącą bezpieczeństwa użytkowników narciarskich tras zjazdowych w świetle obecnej ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich. Jest to regulacja stosunkowo nowa i zawierająca wiele niedociągnięć, jednak mimo wszystko niektóre problemy zostały trafnie rozwiązane przez polskiego ustawodawcę. Zawiera porównanie z poprzednią regulacją na poziomie aktów wykonawczych, a przede wszystkim zawartą w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne. Została ukazana lakoniczność poprzednich sformułowań oraz wprowadzenie pojęcia zarządzającego zorganizowanym terenem narciarskim, które nie dotyczy już wyłącznie właściciela terenu. Zawarte zostały również odniesienia do tzw. kodeksu narciarskiego stworzonego przez Międzynarodową Federację Narciarską, który jest aktem uniwersalnym stosowanym na całym świecie. W pracy został dostrzeżony regulacja działań zarządzającego zorganizowanym terenem narciarskim, jak i użytkownika tras narciarskich. Odnosi się to takich kwestii jak: zapewnienie warunków bezpieczeństwa na stoku, maksymalne obciążenie trasy narciarskiej, zasady organizowania tras narciarskich, obowiązki ciężące na osobach uprawiających narciarstwo lub snowboarding

Słowa kluczowe: Międzynarodowa Federacja Narciarska, narciarska trasa zjazdowa, zarządzający zorganizowanym terenem narciarskim, obiekty i urządzenia służące do uprawiania narciarstwa i snowboardingu, dopuszczalne obciążenie narciarskiej trasy zjazdowej

Key words: ski downhill run, FIS, management of organized ski area, permissible load of a downhill run

Narciarstwo to niepopularna dyscyplina sportu w Polsce. Kwestia uprawiania narciarstwa oraz snowboardingu na zorganizowanych terenach narciarskich była do 2011 roku regulowana na poziomie aktów wykonawczych. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne⁵⁷⁰ zawierało jednak bardzo lakoniczne regulacje, które okazały się niewystarczające. Największy wpływ na regulację zagadnienia bezpieczeństwa na terenach i trasach służących do uprawiania sportów zimowych miały normy zwyczajowe wykształcone na przestrzeni lat przez narciarzy oraz tzw. kodeks

⁵⁷⁰ Dz. U z 1997 Nr. 57, poz. 358

narciarski⁵⁷¹. Międzynarodowa Federacja Narciarska nakazuje traktować ten dekalog jako wzorzec zachowania odpowiedzialnego i ostrożnego narciarza lub snowboardera, a celem regulacji jest maksymalne zminimalizowanie ryzyka wypadków na trasach narciarskich. Rozporządzenie wprost nakazywało przestrzeganie kodeksu narciarskiego przez użytkowników narciarskich tras zjazdowych popularnych i wyczynowych, w obecnej ustawie brakuje odniesienia do norm tego kodeksu, który jest regulacją uniwersalną na całym świecie i pozwalał na zachowanie spójności regulacji w świecie narciarzy.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne zawierało zaledwie sześć paragrafów w rozdziale drugim dotyczących zasad bezpieczeństwa w górach, a zasady bezpieczeństwa zostały przeniesione do załączników. Powyższa regulacja raczej sygnalizowała problemy związane z bezpieczeństwem na narciarskich trasach, nie wprowadzając jasnych i precyzyjnych zasad. Jedyną precyzyjną regulacją jest zakaz krzyżowania się narciarskiej trasy zjazdowej z wyciągiem podporowym lub zaczepowym oraz ograniczenie w miarę możliwości przechodzenia narciarskiej trasy zjazdowej pod koleją linową, a także zakaz krzyżowania się narciarskiej trasy zjazdowej z drogami publicznymi, drogami i szlakami turystycznymi przeznaczonymi dla turystyki pieszej i narciarskiej. Ponadto, w omawianym rozporządzeniu zamieszczono nakaz odpowiedniego oznaczenia tras narciarskich w zależności od stopnia trudności trasy. Stopnie trudności trasy zostały ustalone przez Radę Ministrów również w tym samym załączniku. Wprowadzono jednak zastrzeżenie, że ostateczny stopień trudności trasy ustalany był przez GOPR lub TOPR. Właściciel narciarskiej trasy zjazdowej wraz z kompleksem kolei linowych oraz wyciągów narciarskich zobowiązany był do ustalenia regulaminu porządkowego na wyznaczonym terenie obejmującego w szczególności zasady korzystania z kolei linowych oraz wyciągów narciarskich oraz ich czasu pracy, a także wytyczenie ściśle określone granic narciarskich tras zjazdowych. W ostatnim paragrafie (9) załącznik numer jeden został sformułowany nakaz przestrzegania zasad ruchu narciarskiego sformułowanych przez Międzynarodową Federację Narciarstwa oraz przyjętych przez Polski Związek Narciarstwa.

Obecnie kwestia uprawiania narciarstwa oraz bezpieczeństwa na zorganizowanych terenach narciarskich została podniesiona do rangi ustawowej. Podstawową kwestią regulowaną przez ustawę z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich⁵⁷² jest zapewnienie bezpieczeństwa osobom przebywającym na zorganizowanych terenach narciarskich.

W poprzedniej regulacji z 1997r. za stan i warunki bezpieczeństwa terenów i tras służących uprawianiu sportów zimowych odpowiadali właściciele kolei linowych oraz wyciągów znajdujących się w pobliżu.

⁵⁷¹ <http://www.sitn.pl/dokumenty/147,dekalog-fis.html>

⁵⁷² Dz. U z 2011 r. Nr. 208, poz. 1241 z późn zm.

Obecnie katalog osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo na terenach i trasach służących do uprawiania sportów zimowych został rozszerzony o wszystkie podmioty prawa cywilnego posiadające tytuł prawny (w szczególności ustawodawca wyróżnił właściciela, użytkownika, najemcę, dzierżawcę) do zorganizowanych terenów narciarskich urządzeń transportu linowego lub taśmowego przeznaczonych do transportu osób, przy których znajduje się zorganizowany teren narciarski. Podmioty te ustawodawca określił mianem zarządzającego zorganizowanym terenem narciarskim.

Zapewnienie warunków bezpieczeństwa na terenach narciarskich polega w szczególności na: (1) przygotowaniu, oznakowaniu, zabezpieczeniu terenów, obiektów i urządzeń służących do uprawiania narciarstwa i snowboardingu, oraz bieżącej kontroli stanu zabezpieczeń, oznaczeń i warunków narciarskich; (2) zapewnieniu ratownictwa narciarskiego; (3) określeniu i upowszechnieniu zasad korzystania z danego terenu, obiektu i urządzenia; (4) informowaniu o warunkach narciarskich i ich zmianach; np. w przypadku zagrożenia lawinowego zarządzający zorganizowanym terenem narciarskim wyłącza dla ruchu narciarskiego i snowboardowego zorganizowane tereny narciarskie lub ich części oraz odpowiednio oznacza do czasu ustąpienia zagrożenia; (5) prowadzeniu działalności profilaktycznej i informacyjnej dotyczącej bezpieczeństwa podczas uprawiania narciarstwa i snowboardingu; (6) przekazywaniu informacji i tworzeniu ułatwień szczególnie istotnych dla potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, a przebywającymi na zorganizowanych terenach narciarskich.

W ramach pierwszego obowiązku „zarządzający zorganizowanymi terenami narciarskimi zobowiązany jest do przeprowadzenia codziennej kontroli stanu zabezpieczeń, oznakowania i stanu przygotowania terenów, obiektów i urządzeń na zorganizowanych terenach narciarskich przed ich otwarciem oraz po ich zamknięciu. Z przeprowadzenia takiej kontroli sporządza się protokół. Zarządzający zorganizowanym terenem narciarskim może te zadania (przeprowadzenie kontroli i sporządzenie protokołu z niej) zlecić podmiotowi uprawnionemu do wykonywania ratownictwa górskiego. W tym celu zarządzający zorganizowanym terenem narciarskim zawiera z podmiotem uprawnionym do wykonywania ratownictwa górskiego odpowiednią umowę⁵⁷³. Kwestie takie jak dopuszczalne obciążenie narciarskiej trasy zjazdowej, sposób jego obliczania oraz szczegółowe warunki oświetlania zorganizowanych terenów narciarskich zostały określone przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych w rozporządzeniu z dnia 19 stycznia 2012r.⁵⁷⁴.

Dopuszczalne obciążenie narciarskiej trasy zjazdowej przy szczytowej zdolności przewozowej urządzenia transportu linowego lub taśmowego przeznaczonego do przewozu osób wynosi: (1) minimalnie 200 m² na osobę – dla narciarskiej trasy zjazdowej o stopniu trudności A (Bp > 200 m²/os.), czyli trasy łatwe — o średnim nachyleniu do 21% (12°) i maksymalnym

⁵⁷³ Sławomir Fundowicz, *Prawo sportowe*, Warszawa, 2013, str. 210.

⁵⁷⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie dopuszczalnego obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej, sposobu jego obliczania oraz szczegółowych warunków oświetlenia zorganizowanych terenów narciarskich Dz. U z 2012r. Poz. 102.

stopniu nachylenia do 30% (17°); (2) minimalnie 300 m² na osobę – dla narciarskiej trasy zjazdowej o stopniu trudności B ($B_p > 300 \text{ m}^2/\text{os.}$), czyli trasy trudne – o średnim nachyleniu do 29% (16°) i maksymalnym stopniu nachylenia do 40% (22°); (3) minimalnie 400 m² na osobę – dla narciarskiej trasy zjazdowej o stopniu trudności C ($B_p > 400 \text{ m}^2/\text{os.}$), czyli trasy bardzo trudne – o średnim nachyleniu powyżej 29% (16°) i maksymalnym stopniu nachylenia powyżej 40% (22°).

W rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 stycznia 2012 r. w sprawie dopuszczalnego obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej, sposobu jego obliczania oraz szczegółowych warunków oświetlenia zorganizowanych terenów narciarskich zamieszczono także wzór obliczania obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej w poniżej przedstawiony sposób:

$$B_p = \frac{P}{Z} \times \frac{2,4 \text{ m/s}}{S_{\max}}$$

gdzie:

B_p – obciążenie narciarskiej trasy zjazdowej,

P – całkowita powierzchnia dostępnej trasy wyrażona w m²,

2,4 m/s – współczynnik korygujący uwzględniający faktyczną prędkość urządzenia transportu linowego lub taśmowego,

Z – liczba osób, które może równocześnie pomieścić urządzenie transportu linowego lub taśmowego przeznaczone do przewozu osób, transportując osoby w górę,

$S_{\max}$ – maksymalna prędkość jazdy urządzenia transportu linowego lub taśmowego przeznaczonego do transportu osób wyrażona w m/s (wg dokumentacji technicznej).

W ustawie, a także w rozporządzeniu wydanym na podstawie artykułu 28 ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich zabrakło regulacji, która pozwoliłaby egzekwować przestrzeganie powyższych norm. Jeżeli ustawodawca zdecydował się na określenie minimalnej powierzchni przypadającej na jedną osobę na poszczególnego rodzaju trasach, by zapobiec narażaniu życia i zdrowia podczas uprawiania narciarstwa, to powinien zapewnić realizację tych norm poprzez wprowadzenie przepisów wykonawczych. Zabrakło nawet sformułowania, kto jest odpowiedzialny za zachowanie wyznaczonej powierzchni przypadającej na poszczególnego użytkownika narciarskiej trasy zjazdowej. Brak sposobów regulacji tego ruchu na trasach zjazdowych powoduje, że normy te istnieją wyłącznie na papierze. W poprzedniej regulacji zawartej w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne możemy znaleźć podobne sformułowanie. W poprzedniej regulacji dotyczącej powierzchni przypadającej na jednego użytkownika narciarskiej trasy zjazdowej miało przypadać 100 m² przy szczytowej zdolności przewozowej urządzenia w ciągu 1 godziny. Regulacja ta dotyczyła jednak nie samego zachowania wolnej przestrzeni, a możliwości eksploataowania urządzeń transportu górskiego, z którego korzystają narciarze. Moim zdaniem wystarczające są regulacje zawarte w kodeksie

narciarskim, a mianowicie każdy uczestnik może poruszać się swobodnie, o ile dostosuje swój sposób jazdy do umiejętności i warunków panujących na stoku. Jadąc za innym narciarzem lub snowboardzistą w tym samym kierunku musimy zachować odpowiednią odległość, aby pozostawić wystarczająco dużo miejsca na swobodne wykonanie wszystkich manewrów.

„Ustawa o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich określa także zasady organizowania narciarskich tras zjazdowych, narciarskich tras biegowych, nartostrad, pól ćwiczebnych oraz parków narciarskich.⁵⁷⁵” Narciarskie trasy zjazdowe, biegowe oraz nartostrady nie mogą krzyżować się z drogami publicznymi oraz trasami urządzeń transportu linowego osób o niskim prowadzeniu liny lub urządzeń transportu taśmowego przeznaczonych do transportu osób, natomiast skrzyżowania narciarskich tras zjazdowych, biegowych oraz nartostrad ze szlakami turystycznymi i trasami narciarskimi oraz z urządzeniami transportu linowego osób o wysokim prowadzeniu liny wymagają oznaczeń oraz zabezpieczenia. Podczas przygotowania maszynami śnieżnymi, wymienione powyżej trasy, muszą być zamknięte dla ruchu narciarskiego i snowboardowego.

W granicach narciarskich tras zjazdowych i nartostrad, nie mogą znajdować się niezabezpieczone i nieoznakowane przeszkody stanowiące zagrożenie dla osób uprawiających narciarstwo i snowboarding. W celu ograniczenia zagrożenia dla osób przebywających na narciarskich trasach biegowych, narciarskich trasach zjazdowych oraz nartostradach właściwym znakiem ostrzegawczym oraz odpowiednim zabezpieczeniem oznacza się: (1) przeszkody, których nie da się usunąć, (2) miejsca prowadzonych prac konserwacyjnych, zabiegów sztucznego naśnieżania oraz stabilizacji pokrywy śnieżnej, (3) miejsca w pobliżu podpór, urządzeń transportu linowego i taśmowego przeznaczonych do transportu osób, (4) granice narciarskich tras zjazdowych i nartostrad, (5) miejsca szczególnie niebezpieczne o trudnym do przewidzenia ukształtowaniu.

Ponadto przeszkody sztuczne, a w szczególności urządzenia transportu taśmowego, podpory urządzeń transportu linowego, słupy oświetleniowe, urządzenia naśnieżające, pojazdy mechaniczne, które znajdują się w odległości mniejszej niż 2 m od granicy trasy zjazdowej lub nartostrady są odpowiednio zabezpieczone.

Na zorganizowane tereny narciarskie nie wolno wjeżdżać pojazdom silnikowym. Jest to ogólna zasada, od której ustawodawca ustanowił wyjątek. Dotyczy on podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego, ratowników narciarskich i służb wykonujących zadania z zakresu bezpieczeństwa, porządku publicznego oraz ochrony przyrody. W celu zapewnienia widoczności takich pojazdów na zorganizowanych terenach narciarskich, muszą one wysyłać jednocześnie sygnały świetlne w postaci niebieskich światła błyskowych i sygnały dźwiękowe o zmiennym tonie. Osoby znajdujące się na terenie zorganizowanego terenu narciarskiego zobowiązane są do niezwłocznego ustąpienia pierwszeństwa przejazdu. Zakaz ten nie dotyczy także używania przez zarządzającego zorganizowanym terenem narciarskim na tym terenie pojazdu silnikowego w razie konieczności usunięcia

⁵⁷⁵ Ibidem, str. 210

usterek technicznych urządzeń transportu linowego lub taśmowego przeznaczonych do transportu osób lub dokonania niezbędnych prac zabezpieczających. Aby te pojazdy były widoczne ustawodawca nałożył obowiązek wysyłania jednocześnie sygnału świetlnego w postaci żółtych świateł błyskowych i sygnału dźwiękowego.

W ramach trzeciego obowiązku zarządzający zorganizowanym terenem narciarskim informuje o zasadach korzystania ze zorganizowanych terenów narciarskich poprzez umieszczenie i rozpowszechnienie tych informacji w miejscach wejścia na te tereny, a w szczególności przy miejscach sprzedaży biletów wstępu i przy stacjach urządzeń transportu linowego i taśmowego przeznaczonych do transportu osób. W tych samych miejscach zarządzający terenem narciarskim zamieszcza takie informacje jak: (1) mapy poglądowe zorganizowanych terenów narciarskich z zaznaczeniem przebiegu, trudności, długości i sposobu oznaczenia udostępnionych do użytku narciarskich tras zjazdowych, biegowych oraz nartostrad oraz miejsca udzielania pierwszej pomocy; (2) informacje o ewentualnych zamknięciach niektórych narciarskich tras zjazdowych, biegowych, nartostrad lub ich odcinków; (3) informacje o warunkach narciarskich obejmujące w szczególności warunki śniegowe, stan przygotowania trasy, temperaturę, prędkość wiatru, widzialność; (4) informacje promujące zasady bezpiecznego uprawiania narciarstwa i snowboardingu; (5) sposoby powiadamiania o wypadkach wraz z numerami telefonicznymi lokalnego ratownictwa narciarskiego oraz numerami alarmowymi.

„Następna grupa przepisów odnosi się wprost do osób uprawiających narciarstwo lub snowboarding na zorganizowanych terenach narciarskich. Osoby uprawiające narciarstwo zjazdowe lub snowboarding do ukończenia 16 roku życia obowiązane są używać w czasie jazdy kasku ochronnego konstrukcyjnie do tego przeznaczonego.⁵⁷⁶”

Na zorganizowanych terenach narciarskich obowiązuje zakaz uprawiania narciarstwa lub snowboardingu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (stan nietrzeźwości- art. 115 § 16 KK⁵⁷⁷). Gdyby osoba, której zachowanie wyraźnie wskazuje, że znajduje się ona w stanie nietrzeźwości lub jest pod wpływem środka odurzającego znajdowała się na zorganizowanym terenie narciarskim zarządzający tym terenem lub osoba przez niego upoważniona może odmówić wstępu albo nakazać opuszczenie zorganizowanego terenu narciarskiego.

W rozdziale 7 ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich do powyższych zasad zostały dołączone sankcje karne. Kto uprawia narciarstwo lub snowboarding na zorganizowanym terenie narciarskim w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, podlega karze grzywny (art. 45) oraz kto, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad osobą do ukończenia 16 roku życia, dopuszcza do uprawiania narciarstwa zjazdowego lub snowboardingu przez tę osobę, na zorganizowanym terenie narciarskim, bez kasku konstrukcyjnie do tego przeznaczonego, podlega karze grzywny (art. 46). Postępowanie w oparciu o powyższe przepisy prowadzone jest na zasadach zawartych w ustawie Kodeks Postępowania w sprawach o wykroczenia.

⁵⁷⁶ Ibidem, str. 212

⁵⁷⁷ Dz. U z 1997 r. Nr 88. Poz. 553 z późn. zm.

Na osobach uprawiających narciarstwo lub snowboarding ciąży także inne obowiązki. Każdy użytkownik narciarskiej trasy zjazdowej obowiązany jest do zachowania należytej staranności w celu ochrony życia i zdrowia własnego oraz innych osób, a w szczególności: (1) zapoznania się z zasadami korzystania z danego terenu, obiektu lub urządzenia i ich przestrzegania; (2) stosowania się do znaków nakazu i zakazu umieszczanych przez zarządzającego zorganizowanym terenem narciarskim; (3) zjeżdżania z szybkością dostosowaną do swoich umiejętności oraz stopnia trudności i stanu trasy, warunków atmosferycznych i natężenia ruchu; (4) użytkowania sprawnego technicznie sprzętu narciarskiego i snowboardowego odpowiedniego do rodzaju podejmowanej aktywności, zgodnie z jego przeznaczeniem i zasadami użycia; (5) bezzwłocznego informowania ratowników narciarskich o zaistniałym wypadku lub zaginięciu osoby oraz o innych zdarzeniach nadzwyczajnych mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo osób.

Obowiązki te przypominają regulacje zawarte w kodeksie narciarskim, jednak można dostrzec pewne różnice. Być może ustawodawca uznał, że pozostałe regulacje kodeksu narciarskiego odnoszą się bezpośrednio do sposobu poruszania się do trasach zjazdowych, a zasady te są nauczane podczas kursu nauki jazdy i powtarzanie ich mogłoby okazać się zbędne.

Polska ustawa o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich to regulacja pozwalająca na zapewnienie bezpieczeństwa podczas uprawiania narciarstwa. Wiele rozwiązań jest trafnych i realizowanych w praktyce. Niektóre jednak są czysto teoretyczne jak np. regulacja dotycząca maksymalnego obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej. Taka sytuacja spowodowana jest zbytnią ogólnością przepisu: niewskazaniem sposobu regulacji ilości osób na trasie zjazdowej. Mimo iż wystarczyłoby np. przyznać zarządzającemu zorganizowanymi terenami narciarskimi uprawnienie do wprowadzenia systemu kontroli na stokach zjazdowych przy wejściu na urządzenia transportu linowego. Takie uregulowanie pozwoliłoby regulować obciążenie narciarskiej trasy zjazdowej w ośrodkach bardziej obleganych, jednocześnie nie narzucając wprowadzenia systemów w drobniejszych ośrodkach narciarskich. Ustawa mogłaby te z zawierać odniesienie do zasad regulacji ruchu narciarskiego zawartych w kodeksie narciarskim na zasadzie respektowania tych regulacji. Zapewniłoby to maksymalny komfort podczas uprawiania kultury fizycznej na zorganizowanych terenach narciarskich, który był obok zapewnienia bezpieczeństwa istotnym celem jaki przyświecał ustawodawcy przy wprowadzaniu omówionej przeze mnie ustawy.

Bibliografia:

S. Fundowicz (2013), *Prawo sportowe* Warszawa.

Akty prawne:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 Kodeks karny (Dz. U z 1997r, Nr 88, poz. 553 z późn zm)

Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz. U z 2011 r. Nr. 208 poz. 1241).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne. (Dz. U z 1997 Nr. 57, poz. 358).

Inne źródła:

<http://www.sitn.pl/dokumenty/147,dekalog-fis.htm>

MICHAŁ LECIAK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PRAWO KARNE WOBEC PROBLEMU DOPINGU W SPORCIE
CRIMINAL LAW AGAINST DOPING IN SPORT

Streszczenie

Ustawa o sporcie przewiduje odpowiedzialność karną za zachowania związane z dopingiem tylko w dwóch przypadkach. Po pierwsze karalnym jest stosowanie go wobec małoletniego uczestniczącego lub przygotowującego się do współzawodnictwa sportowego. Po drugie natomiast dotyczy to podawania dopingu drugiej osobie bez jej wiedzy. Oczywiście niejednokrotnie może wejść także w grę odpowiedzialność karna za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu lub przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Brak jest zatem uzasadnionych argumentów za znacznym poszerzeniem zakresu kryminalizacji zachowań związanych z dopingiem.

Słowa kluczowe: sport, doping, przestępstwo, kara kryminalna.

Key words: sport, doping, crime, penalty.

Podjęcie przez ustawodawcę polskiego prac nad przyszłą ustawą o sporcie z dnia 25 czerwca 2010 r.⁵⁷⁸ (dalej: u.s.) wymusiło jednocześnie potrzebę rozstrzygnięcia dylematu co do sposobu reakcji prawnej na patologię współczesnego sportu. Dylemat ten wiązał się przede wszystkim z udzieleniem odpowiedzi na pytanie o konieczność sięgnięcia po instrumenty prawa karnego jako *ultima ratio*, które w znacznym zakresie wykorzystano. Dotyczy to penalizacji zachowań korupcyjnych (art. 46 i 48 u.s.), oszukańczego udziału w zakładach wzajemnych (art. 47 u.s.) oraz podawania dopingu w sporcie (art. 50 u.s.). O ile jednak skala zachowań korupcyjnych w Polsce w tym okresie mogła w pełni utwierdzać w zasadności reakcji karnoprawnej, tak ilość wykrytych przypadków dopingu w sporcie – zdecydowanie niższa – mogła rodzić pewne wątpliwości co do potrzeby takich kroków prawnych. Ustawodawca zdał sobie jednak najwyraźniej sprawę, że skala nielegalnych praktyk dopingowych, tak jak w innych państwach, będzie zapewne ulegać zwiększeniu, stąd konieczne są tak radykalne rozwiązania normatywne. Konieczność ich wprowadzenia wiąże się również z założeniem, że stosowanie dopingu wypacza funkcjonowanie współczesnego sportu, godząc w zasady uczciwej rywalizacji, a także w takie dobra jak – przede wszystkim – życie i zdrowie sportowca. Nie ma również co ukrywać, że poprzez stworzenie tego typu konstrukcji normatywnych polski ustawodawca starał się nadać za rozwiązaniami prawnymi innych państw europejskich⁵⁷⁹, w których pierwsze ustawodawstwa antydopingowe, w tym także rozwiązania karnoprawne,

⁵⁷⁸ Dz. U. Nr 127, poz. 857 ze zm.

⁵⁷⁹ Zob. A. Szwarc, Prawna reglamentacja sportu w ustawie o sporcie [w:] Ustawa o sporcie, pod red. A. Szwarca, Poznań 2011, s. 27.

powstały już w latach 60-tych XX-go w. (Francja- 1963 r.; Belgia- 1965 r.⁵⁸⁰). Oczywiście wydaje się nadto wniosek, że sukces idei walki z dopingiem w sporcie może zostać osiągnięty dopiero wówczas, gdy międzynarodowa legislacja antydopingowa zostanie uzupełniona o skuteczne rozwiązania krajowe⁵⁸¹.

Przypomnieć wypada, że pierwsze inicjatywy międzynarodowe w tym zakresie została podjęta wiele lat temu. Już w 1960 r. Rada Europy zaprezentowała pierwsze programy walki ze zjawiskiem dopingu w sporcie. Dopiero jednak utworzenie w 1967 r. Komisji Medycznej przy Międzynarodowym Komitecie Olimpijskim zapoczątkowało pierwsze efektywne badania antydopingowe, w tym w czasie igrzysk olimpijskich w 1968 r. w Meksyku. Kamieniem milowym w walce z dopingiem było jednak sporządzenie w dniu 16 listopada 1989 r. Konwencji Antydopingowej Rady Europy⁵⁸², a następnie Międzynarodowej Konwencji UNESCO o zwalczaniu dopingu w sporcie w dniu 19 października 2005 r.⁵⁸³, które po ratyfikacji (odpowiednio w 1990 r. i 2007 r.) stanowią część polskiego porządku prawnego. Wśród aktów o charakterze wewnątrzorganizacyjnym nie sposób natomiast nie wskazać na Światowy Kodeks Antydopingowy przyjęty w 2003 r. w Kopenhadze podczas Światowej Agencji Antydopingowej⁵⁸⁴. Ta została zaś powołana w dniu 10 listopada 1999 r. podczas zwołanej przez MKOL Światowej Konferencji na temat Dopingu w Sporcie, przejmując wówczas kompetencje wspomnianej Komisji Medycznej przy MKOL⁵⁸⁵. Mimo że regulacje tego Kodeksu nie stanowią prawa powszechnie obowiązującego, to jednak nie ma wątpliwości co do ich znaczenia i wpływu na kształt ustawodawstwa krajowego⁵⁸⁶. Dobitnie może o tym zaświadczać choćby fakt, że szereg rozwiązań przyjętych w polskim ustawodawstwie opiera się właśnie na postanowieniach Kodeksu. Dotyczy to właśnie regulacji u.s.

Problemowi dopingu ustawodawca poświęcił odrębny rozdział 9 u.s. pt. „Zwalczanie dopingu w sporcie”. W świetle art. 44 ust. 1-9 u.s. organem właściwym do zwalczania dopingu w sporcie jest Komisja do Zwalczania Dopingu w Sporcie, do której zadań należy w szczególności prowadzenie wykazu substancji i metod zabronionych, przeprowadzanie kontroli antydopingowych podczas zawodów oraz poza nimi, prowadzenie badań wspierających zwalczanie dopingu w sporcie oraz wspieranie, opracowywanie i wdrażanie programów edukacyjnych lub szkoleniowych, dotyczących zwalczania dopingu w sporcie.

Podkreśla się także rzecz oczywistą, że „Podmioty prowadzące działalność sportową, w szczególności polskie związki sportowe, realizują odpowiedzialność dyscyplinarną za stosowanie dopingu w sporcie w zakresie określonym w ich regulaminach” (art. 43 ust. 6 u.s.). Dalej przyjęte unor

⁵⁸⁰ Zob. <http://www.doping-prevention.sp.tum.de/pl/doping-in-general/fight-against-doping.html> (dostęp: 30.06.2014 r.).

⁵⁸¹ Zob. R. Piechota, Reguły antydopingowe w prawie międzynarodowym, *Studia Iuridica Toruniensia* 2010, t. VI, s. 180.

⁵⁸² Dz. U. z 2001 r. Nr 15, poz. 49.

⁵⁸³ Dz. U. z 2007 r. Nr 142, poz. 999.

⁵⁸⁴ Zob. A. Wach, Światowy Kodeks Antydopingowy- aspekty prawne, *Sport Wyczynowy* 2003, Nr 7-8, s. 37 i n.

⁵⁸⁵ Zob. A. Wach, O celowości uchwalenia ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie, *Sport Wyczynowy* 2005, Nr 11-12, s. 33 i n.

⁵⁸⁶ Zob. R. Piechota [w:] *Antydoping w Polsce*, pod red. A. Pokrywki, Warszawa 2009, s. 7.

mowania koncentrują się przede wszystkim na wyjaśnieniu pojęcia doping. Jego definicja istotnie opiera się na wykazie przyjętym w Światowym Kodeksie Antydopingowym. W ujęciu art. 43 ust. 1 u.s. za doping uznaje się przede wszystkim: (1) obecność substancji zabronionej lub jej metabolitów lub markerów w próbce fizjologicznej osoby uczestniczącej lub przygotowującej się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym; (2) użycie, usiłowanie użycia, pomocnictwo lub podżeganie do użycia przez osobę uczestniczącą lub przygotowującą się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym substancji zabronionej lub metody zabronionej; (3) posiadanie w związku z uczestnictwem lub przygotowaniem do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym substancji zabronionej lub przyrządów umożliwiających stosowanie metody zabronionej; (4) podanie lub usiłowanie podania substancji zabronionej oraz udział w przygotowaniu lub zastosowaniu metody zabronionej w związku z uczestnictwem lub przygotowaniem do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym; (5) utrudnianie lub udaremnianie kontroli dopingowej lub manipulowanie jej przebiegiem; (6) wprowadzanie do obrotu substancji zabronionych lub przyrządów umożliwiających stosowanie metody zabronionej albo uczestniczenie w takim obrocie.

Pojawiający się w tym przepisie termin „substancja zabroniona” ustawodawca rozumie jako substancję mogącą służyć poprawie wyniku sportowego, której użycie pozostaje w sprzeczności z uczciwością rywalizacji sportowej, określona w załączniku nr 1 do Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu doping w sporcie, sporządzonej w Paryżu dnia 19 października 2005 r. oraz jego zmianach dokonanych w trybie art. 34 tej konwencji (art. 43 ust. 3 u.s.). Z kolei za „metodę zabronioną” uznano działanie mogące służyć poprawie wyniku sportowego, pozostające w sprzeczności z uczciwością rywalizacji sportowej, określone w załączniku nr 1 do konwencji, o której mowa w ust. 3, oraz jego zmianach dokonanych w trybie art. 34 tej konwencji (art. 43 ust. 4 u.s.). Dodatkowo, substancją lub metodą zabronioną jest także substancja lub działanie utrudniające wykrycie substancji lub metody określonej w art. 43 ust. 3 i 4, określone w załączniku nr 1 do konwencji (art. 43 ust. 5 u.s.).

Z punktu widzenia komentowanej poniżej regulacji karnej przywołania wymaga nadto treść art. 43 ust. 2 u.s., który *de facto* wyłącza bezprawność niektórych zachowań związanych z dopingiem w sporcie. Nie traktuje się bowiem jako przestępstw zachowań określonych w przywołanym wyżej art. 43 ust. 1 pkt 1-4 u.s., jeżeli doping był uzasadniony celem leczniczym, a zawodnik otrzymał zgodę Komisji do Zwalczania Doping w Sporcie na stosowanie określonej substancji zabronionej lub metody zabronionej, a także zachowań określone w art. 43 ust. 1 pkt 6 u.s. w odniesieniu do produktów leczniczych dopuszczonych do obrotu na zasadach przewidzianych w ustawie z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne.

Jak wspomniano jednak na wstępie, to co wyróżnia obowiązującą ustawę o sporcie w obszarze walki z dopingiem w sporcie od rozwiązań wcześniej obowiązującej ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej⁵⁸⁷ oraz ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym⁵⁸⁸, to przyjęcie środków reakcji karnoprawnej. Ustawodawca zdecydował się na

⁵⁸⁷ Dz. U. Nr 25, poz. 113 ze zm.

⁵⁸⁸ Dz. U. Nr 155, poz. 1298 ze zm.

karalność tylko pewnych, dość ograniczonych, kategorii zachowań związanych z dopingiem w sporcie. Po pierwsze zakazuje się podawania dopingu małoletniemu. Wszak w świetle art. 50 ust. 1 u.s. „Kto małoletniemu uczestniczącemu lub przygotowującemu się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym podaje substancję zabronioną lub stosuje wobec niego metodę zabronioną w rozumieniu przepisów o zwalczaniu dopingu w sporcie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Po drugie natomiast czynem zabronionym pozostaje podstępne jego podawanie. W ujęciu art. 50 ust. 2 u.s. karze określonej w art. 50 ust. 1 u.s. ulega ten, „kto bez wiedzy osoby uczestniczącej lub przygotowującej się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym podaje jej substancję zabronioną lub stosuje wobec niej metodę zabronioną w rozumieniu przepisów o zwalczaniu dopingu w sporcie”.

Rozstrzygnięcie, czy ich wprowadzenie było konieczne oraz ocena kształtu przyjętych rozwiązań normatywnych wymagają poddania analizie znamion wskazanych typów przestępstw. Na początek zastanawiać może, jaki był cel powołania powyższych konstrukcji prawnych z punktu widzenia dobra podlegającego ochronie. W tej kwestii wyrażane są w literaturze rozbieżne poglądy. Z jednej wszakże strony wskazuje się na zasady rywalizacji sportowej⁵⁸⁹, z drugiej natomiast eksponuje się znaczenie takich dóbr jak życie, zdrowie czy wolność człowieka⁵⁹⁰. Zauważyć należy, że na etapie projektowania przyjętych ostatecznie rozwiązań określających różne typy deliktów sportowych ustawodawca planował zamieścić je w odrębnym rozdziale KK pt. „Przestępstwa przeciwko zasadom rywalizacji sportowej”. Oczywiście takie rozstrzygnięcie mogłoby sugerować główny przedmiot ochrony przestępstw zamieszczonych w takim rozdziale. Nie tylko jednak ostateczne umiejscowienie tego typu konstrukcji prawnych w u.s. w rozdziale 10 pt. „Przepisy karne”, ale także wnioski wynikające z analizy znamion przestępstw z art. 50 ust. 1 i 2 u.s. pozwalają na przyjęcie tezy, iż godzą one przede wszystkim w życie i zdrowie człowieka. Nie pozostawia w tym zakresie wątpliwości sam ustawodawca wskazując w uzasadnieniu do projektu u.s.: „W projektowanym art. 264f § 1 K.k. będą objęci szczególną ochroną małoletni w związku z potrzebą silniejszej ochrony ich zdrowia, wobec potencjalnego podania tej grupie uczestników zawodów sportowych substancji zabronionej lub stosowania wobec nich metody zabronionej w rozumieniu przepisów o zwalczaniu dopingu w sporcie. Dodatkowym argumentem przemawiającym za wprowadzeniem ochrony małoletnich przed stosowaniem wobec nich dopingu jest obniżanie się wieku inicjacji w sporcie oraz potrzeba krzewienia wśród młodzieży uczestniczącej we współzawodnictwie sportowym uczciwych i prawidłowych postaw, przeciwdziałania takim nieuczciwym zachowaniom, które mogą nie tylko wpłynąć na rezultat rywalizacji, ale również wywierać na jej uczestników demoralizujący wpływ. Projektowany art. 264f § 2 K.k. będzie penalizować stosowanie dopingu wobec osób nieświadomych faktu podawania im substancji zabronionej lub stosowanych wobec nich metody zabronionej. Ochrona tej grupy osób wynika z

⁵⁸⁹ Por. M. Iwański, Przestępstwo dopingu (art. 50 ustawy o sporcie), Państwo i Prawo 2011, Nr 7-8, s. 104-105.

⁵⁹⁰ Zob. M. Gniatkowski (red.), Ustawa o sporcie. Komentarz, Wrocław 2011, s. 286.

potrzeby ochrony ich zdrowia. W pewnych bowiem przypadkach może dojść nawet do uszczerbku na ich zdrowiu, w zależności od rodzaju i ilości podanych im substancji zabronionych lub rodzaju stosowanych wobec nich metod zabronionych”⁵⁹¹. Priorytetem dla ustawodawcy zdaje się być zatem potrzeba ochrony życia i zdrowia małoletniego lub osoby nieświadomej podawania jej dopingu. Można jednak postawić zasadne pytanie, czy poprzestanie na powyższej konkluzji będzie zawsze satysfakcjonujące jeśliby wszak wziąć pod uwagę przypadek, w którym młodocianemu lub wskazanej osobie nieświadomej podaje się doping, a jego stosowanie nie stwarza dla żadnej z nich zagrożenia dla jej życia i zdrowia⁵⁹². Wydaje się, że przede wszystkim w tego typu przypadkach na pierwszym planie pojawiają się inne dobra chronione, jakimi są odpowiednio dobro małoletniego oraz wolność człowieka. O kryminalizacji wspomnianych zachowań zdecydował przeto element braku zgody pokrzywdzonego jako dysponenta dobrem. Wszak w przypadku obu typów czynów zabronionych sprawca oddziałuje na osoby niezdolne do podjęcia decyzji co do przyjęcia dopingu⁵⁹³. Takie ustalenie stanowi zarazem odpowiedź na wątpliwości A. Szwarca, który kwestionuje zasadność karnoprawnej reakcji na problem dopingu w sporcie, wskazując, iż konieczność ochrony życia i zdrowia nie stanowi w tej mierze dostatecznego uzasadnienia, albowiem nie zawsze dobra te są głównym przedmiotem zamachu⁵⁹⁴. Zgodzić można się jednak z poglądem, zgodnie z którym w tle regulacji art. 50 ust. 2 u.s. pozostaje także ochrona młodzieży przed demoralizacją związaną z dopingiem oraz dbałość o wychowawczą rolę sportu⁵⁹⁵.

Wydaje się zatem w świetle powyższego, że ochrona zasad uczciwej realizacji sportowej pozostaje nieco w tle komentowanych regulacji karnych, aczkolwiek karalność zachowań z art. 50 ust. 1 i 2 u.s. związanych z podawaniem dopingu innej osobie może zapewne przyczynić się do zmniejszenia ich skali w praktyce⁵⁹⁶.

Nie ulega natomiast wątpliwości, że ustawodawca przyjął taką koncepcję ochrony, zgodnie z którą sprawcą omawianych czynów z art. 50 ust. 1 i 2 u.s. może być każdy („Kto”). Z praktycznego punktu widzenia osobą taką będzie zapewne najczęściej lekarz sportowy, trener, instruktor, inny sportowiec czy jakakolwiek inna osoba, w tym także nie związana bezpośrednio zawodowo ze sportem.

Jeżeli chodzi natomiast o interpretację znamion strony przedmiotowej, to przypomnieć wypada co do czynu z art. 50 ust. 1 u.s., iż ustawodawca wskazuje na zachowanie sprawcy, który „małoletniemu uczestniczącemu lub przygotowującemu się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym podaje substancję zabronioną lub stosuje wobec niego metodę zabronioną w rozumieniu przepisów o zwalczaniu dopingu w sporcie”. Po pierwsze wypada zatem wyjaśnić rozumienie pojęcia „małoletni”. W świetle przepisów

⁵⁹¹ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o sporcie, Druk nr 2313, s. 29.

⁵⁹² Zob. A. Szwarc, Kryminalizacja deliktów sportowych w kontekście zasad legislacji prawno-karnej [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej*. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi, pod red. V. Konarskiej-Wrzosek, J. Lachowskiego, J. Wójcikiewicza, Warszawa 2010, s. 550.

⁵⁹³ Zob. M. Gniatkowski (red.), op. cit., s. 286.

⁵⁹⁴ Zob. A. Szwarc, Kryminalizacja deliktów..., s. 550.

⁵⁹⁵ Zob. S. Fundowicz, *Prawo sportowe*, Warszawa 2013, s. 229.

⁵⁹⁶ Zob. M. Gniatkowski (red.), op. cit., s. 287.

Kodeksu cywilnego (art. 10-12 i 15 k.c.), małoletnim jest osoba fizyczna, które nie uzyskała pełnoletności, czyli nie ukończyła 18 lat. Możliwe jest jednak uzyskanie pełnoletności w drodze zawarcia małżeństwa przez osobę, które nie ukończyła 18. roku życia. Brak jest w tej mierze podstaw do przyjęcia interpretacji pojęcia „małoletni” innej aniżeli ta zgodna z definicją legalną ujętą w Kodeksie cywilnym. Zauważyć należy, iż ci przedstawiciele doktryny prawa karnego, którzy wyrażają pogląd, zgodnie z którym uzyskanie pełnoletności poprzez zawarcie związku małżeńskiego nie wyłącza jednak takich podmiotów z katalogu osób objętych ochroną karnoprawną, odnoszą takie stanowisko do przestępstwa rozpijania małoletniego z art. 208 k.k., posilkując się przy tym nieadekwatnym na gruncie analizy znamion czynu z art. 50 ust. 1 u.s. argumentem, iż zakaz sprzedaży alkoholu w Polsce dotyczy generalnie osób do 18. roku życia ⁵⁹⁷. Rozszerzanie interpretacji wskazanego pojęcia ponad jego rozumienie cywilistyczne stanowi wykładnię rozszerzającą na niekorzyść sprawcy ⁵⁹⁸.

Gdy idzie o określenie osoby, na którą oddziałuje sprawca, rodzi się nadto inna wątpliwość. Wskazuje się bowiem w art. 50 ust. 1 u.s., że chodzi o małoletniego uczestniczącego lub przygotowującego się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym. W tym zakresie ustawodawca posłużył się znacznie szerszym znaczeniowo zwrotem niż na gruncie art. 46-48 u.s., gdzie wskazuje się na zachowania korupcyjne „w związku z zawodami sportowymi organizowanymi przez polski związek sportowy lub podmiot działający na podstawie umowy zawartej z tym związkiem lub podmiot działający z jego upoważnienia”. Wobec tego uprawnionym zdaje się być wniosek, iż chodzi o każdą formę współzawodnictwa sportowego - czyli nastawioną na rywalizację i osiągnięcie możliwie najlepszego wyniku, w tym także nie mającą charakteru profesjonalnego, nie organizowaną przez polski związek sportowy lub inny wspomniany podmiot czy też zawody międzynarodowe lub innego rodzaju ⁵⁹⁹. Można przy tym posilkować się definicją legalną pojęcia „sport”, zgodnie z którą są nim „wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach” (art. 2 ust. 1 u.s.).

Dodatkowo w art. 50 ust. 1 u.s. mowa jest zarówno o uczestnictwie małoletniego we współzawodnictwie sportowym, jak i przygotowywaniu się do takiego uczestnictwa. Co do pojęcia uczestnictwa przyjąć należy różne formy rywalizacji sportowej. Z kolei druga z czynności polegać będzie na aktywności realizowanej głównie w formie treningu, mającej na celu osiągnięcie odpowiedniego poziomu sportowego umożliwiającego uczestnictwo we współzawodnictwie sportowym.

Czynność sprawcza w przypadku czynu z art. 50 ust. 1 u.s. wiąże się z podaniem wspomnianej osobie substancji zabronionej lub stosowaniem wobec niej metody zabronionej w rozumieniu przepisów o zwalczaniu dopin

⁵⁹⁷ Zob. m.in. A. Wąsek [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. I, pod red. A. Wąska, Warszawa 2004, s. 1007; Z. Siwik [w:] Kodeks karny. Komentarz, pod red. O. Górniok, Warszawa 2006, s. 683;

⁵⁹⁸ Zob. A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2006, s. ; M. Iwański, op. cit., s. 105-106; W. Cajsel, Ustawa o sporcie. Komentarz, Warszawa 2011, s. 393-395..

⁵⁹⁹ Zob. M. Gniatkowski (red.), op. cit., s. 288.

gu w sporcie. Pojęcia substancji zabronionej i metody zabronionej zostały już wcześniej wyjaśnione. „Podanie” należy natomiast rozumieć zgodnie z jego językowym znaczeniem, co oznaczać będzie dać coś komuś, przekazać, wręczyć, udostępnić itd.⁶⁰⁰ Z kolei termin „stosować” trzeba interpretować jako używać czegoś w jakimś celu⁶⁰¹. Wydaje się, że taka wykładnia wskazanych znamion czasownikowych odpowiada *ratio legis* ich regulacji. Należy wobec tego zgodzić się z poglądem, zgodnie z którym dokonanie omawianego typu przestępstwa ma miejsce niezależnie od tego, czy podana substancja (doustnie, dożylnie, domięśniowo itd.) wniknęła do organizmu małoletniego. Tym samym nastąpi ono również wówczas, gdy małoletni jedynie wszedł w jej posiadanie⁶⁰². Istotnym wydaje się przeto stwierdzenie, że dla dokonania komentowanego przestępstwa nie jest nadto niezbędne wywołanie określonego skutku dla życia i zdrowia małoletniego. Zasadnym wydaje się przy tym wniosek, iż w art. 50 ust. 1 u.s. stypizowano przestępstwo abstrakcyjnego narażenia dobra prawnego na niebezpieczeństwo. Godzi się też dodać, że realizacja znamion takiego zachowania może mieć formę zarówno działania, jak i zaniechania. Te drugie może przykładowo mieć miejsce, gdy sprawca udostępnia zabronią substancję małoletniemu. Podkreślenia dodatkowo wymaga, że w odróżnieniu od przestępstwa z art. 50 ust. 2 u.s. w przypadku stosowania dopingu lub metody zabronionej względem małoletniego stan jego świadomości co do ich charakteru pozostaje bez znaczenia dla bytu przestępstwa z art. 50 ust. 1 u.s. Nie ma však w tym przypadku konieczności podstępnego podania takich środków.

W płaszczyźnie interpretacji znamion o charakterze przedmiotowym co do drugiego z czynów zabronionych z art. 50 ust. 2 u.s. czynność sprawcza została określona w sposób tożsamy jak na gruncie regulacji art. 50 ust. 1 u.s. Zasadnicza różnica wiąże się jednak z określeniem podmiotu, na który sprawca oddziałuje. Przepis však wskazuje na osobę, która „bez wiedzy osoby uczestniczącej lub przygotowującej się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym podaje jej substancję zabronioną lub stosuje wobec niej metodę zabronioną w rozumieniu przepisów o zwalczaniu dopingu w sporcie”. Będzie to więc błąd dotyczący rzeczywistości. Chodzi zatem o przypadek, w którym sprawca wykorzystuje niewiedzę pokrzywdzonego co do tego, że podaje mu substancję zabronioną lub stosuje względem niego metodę zabronioną bądź też podstępnie wprowadza go w błąd co do ich charakteru. Jeśli jednak nieświadomość pokrzywdzonego ma odnosić się do charakteru substancji lub metody, to można wyobrazić sobie sytuację, w której pokrzywdzony będzie miał wprawdzie świadomość, że sprawca podaje mu określoną substancję lub stosuje określoną metodę, a jego błąd będzie po prostu dotyczył ich charakteru jako nielegalnych⁶⁰³. Oczywiście wydaje się zaś, że jeśli osoba, wobec której stosuje się doping, ma świadomość tego, że ma on taki właśnie charakter, to nie sposób mówić o wyczerpaniu znamion omawianego przestępstwa. Na gruncie takiego ukształtowania znamion czynu z art. 50 ust. 2 u.s. raczej trzeba jednak przyznać tym, którzy akcentują możliwe trudności dowodowe związane z koniecznością ustalenia umyślno-

⁶⁰⁰ Zob. np. Słownik Języka Polskiego PWN (www.sjp.pwn.pl).

⁶⁰¹ Tamże.

⁶⁰² Zob. M. Iwański, op. cit., s. 107; M. Gniatkowski (red.), op. cit., s. 289.

⁶⁰³ Por. M. Gniatkowski (red.), op. cit., s. 290.

ści działania sprawcy, nie pomijając jednakowoż faktu hermetycznego i niezradko zsolidaryzowanego charakteru środowiska sportowego ⁶⁰⁴.

Tak jak na gruncie art. 50 ust. 1 u.s. trzeba przyjąć, iż czyn opisany w art. 50 ust. 2 u.s. jest przestępstwem bez skutkowności.

W płaszczyźnie strony podmiotowej co do regulacji art. 50 ust. 1 i 2 u.s. mówimy oczywiście wyłącznie o karalności zachowań umyślnych, przy czym należy przyjąć możliwość realizacji ich znamion zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i zamiarze ewentualnym. Ta druga postać zamiaru może mieć miejsce wówczas, gdy sprawca godzi się z tym, że podawany środek lub stosowana substancja są zakazane ⁶⁰⁵. Nieporozumieniem i niekonsekwencją jest więc pogląd, że termin stosować oznacza działanie intencjonalne, co wskazuje wyłącznie na zamiar bezpośredni, choć tylko w przypadku czynu z art. 50 ust. 2 u.s. ⁶⁰⁶. Wszak o stosowaniu metody zabronionej jest przecież mowa także w art. 50 ust. 1 u.s.

Rzecz jasna nie sposób wykluczyć realizacji form stadialnych oraz zjawiskowych omawianych typów czynów zabronionych. Oczywiście przygotowanie do popełnienia takich czynów pozostaje bezkarne, choć niewykluczona może okazać się wówczas kwalifikacja prawna oparta o regulacje ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii ⁶⁰⁷.

Kwestia zagrożenia karnego została unormowana w sposób jednolity co do obu typów czynów zabronionych. Sprawcy grozi kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Takie jej ukształtowanie nie wyklucza więc możliwości odstąpienia od wymierzenia kary (art. 59 § 1 k.k.) albo zastosowania warunkowego umorzenia postępowania (art. 66 § 2 k.k.). Biorąc pod uwagę, że podmiotem wzmiankowanych przestępstw mogą być takie osoby jak instruktor, trener czy lekarz sportowy, zasadnym może okazać się wymierzenie środka karnego zakazu wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności gospodarczej (art. 41 § 1 i 2 k.k.).

Omówione typy czynów zabronionych stanowią jak dotąd jedyną formę reakcji karnoprawnej na problem dopingu w sporcie za pomocą regulacji szczególnych. Nie ulega jednak wątpliwości, że w przypadku różnego rodzaju praktyk dopingowych możliwe staje się zastosowanie norm karnoprawnych o charakterze ogólnym. W szczególności dotyczy to tych konstrukcji normatywnych, które określają przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. W odniesieniu do zachowania takich podmiotów jak np. lekarz sportowy, trener, fizjoterapeuta, działacz sportowy itd. można sobie zatem wyobrazić realizację dyspozycji następujących typów przestępstw: zabójstwo (art. 148 § 1 k.k.), nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 155 k.k.), umyślny lub nieumyślny ciężki, średni lub lekki uszczerbek na zdrowiu (art. 156 § 1-3 k.k., art. 157 § 1-3 k.k.), umyślne lub nieumyślne narażenie na niebezpieczeństwo (art. 160 § 1-3 k.k.).

Warto ponadto zastanowić się nad podejmowanym również w literaturze problemem zastosowania regulacji art. 286 § 1 k.k. typizującego przestępstwo oszustwa dla oceny zachowania sportowca, który pod wpływem

⁶⁰⁴ Por. M. Bojarski, Doping w sporcie- prawnokarna ocena zjawiska [w:] Ustawa o sporcie, pod red. A. Szwarca, Poznań 2011, s. 112.

⁶⁰⁵ Zob. M. Gniatkowski (red.), op. cit., s. 291.

⁶⁰⁶ Zob. M. Iwański, op. cit., s. 110.

⁶⁰⁷ Dz. U. Nr 179, poz. 1485 ze zm.

dopingu bierze udział w rywalizacji sportowej w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Trafnym wydaje się stanowisko, zgodnie z którym skoro przy przestępstwie oszustwa potrzeba ochrony karnoprawnej wynika nie tylko z możliwości osiągnięcia przez sprawcę nienależnej korzyści majątkowej, ale także z faktu niedozwolonego wpływu na decyzję woli rozporządzającego mieniem ⁶⁰⁸, to możliwość kwalifikacji prawnej na podstawie art. 286 § 1 k.k. jest jak najbardziej realna ⁶⁰⁹. Jesliby przyjąć, że sportowiec przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, w zamian stosując doping, to niewykluczone jest także odpowiedzialność karna oparta o regulację art. 46 ust. 1-4 u.s.

Biorąc poza tym pod uwagę fakt, że „substancja zabroniona” (art. 50 ust. 1 i 2 u.s.) może jednocześnie stanowić środek odurzający lub substancję psychotropową w świetle przepisów wspomnianej ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, możliwą wydaje się odpowiedzialność sprawcy za przestępstwa i wykroczenia stypizowane w art. 53- 68 tej ustawy. Można także w niektórych sytuacjach zaakceptować zastosowanie art. 124-132e ustawy z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne ⁶¹⁰.

Nie budzi jednakowoż wątpliwości fakt, iż możliwa jest niejednokrotnie kumulatywna kwalifikacja prawna w ramach omówionych wyżej regulacji karnych. Dotyczy ona zresztą także zbiegu art. 50 ust. 1 i 2 u.s. wówczas, gdy podaje się małoletniemu doping bez jego wiedzy ⁶¹¹. To samo odnosi się do zbiegu tych przepisów z wyliczonymi przepisami k.k. oraz wskazywanych ustaw szczególnych.

W świetle powyższych uwag pojawia się finalnie pytanie o potrzebę i ewentualną formę reakcji karnoprawnej na zjawisko dopingu w sporcie. Biorąc pod uwagę wnioski wynikające z analizy obcych rozwiązań normatywnych zasadną wydaje się teza, iż zakres karalności na gruncie art. 50 ust. 1 i 2 u.s. jest dość wąski ⁶¹². Wprawdzie póki co do wyjątkowych należą w tej mierze rozwiązania przewidujące podawanie dopingu przez sportowca samemu sobie. Nie sposób jak się wydaje znaleźć argumentów przemawiających za kryminalizacją już tego typu zachowań na gruncie krajowym. Założenie bowiem, że walka z dopingiem za pomocą instrumentów prawa karnego jest uzasadniona już tylko ze względu na potrzebę ochrony zasad uczciwej rywalizacji sportowej, wydaje się w pełni nieuzasadnione. Jego akceptacja rodziłaby wszak uzasadnione pytanie- między innymi- o to, dlaczego nie skryminalizowano szeregu innych zachowań w sporcie, które w zasady te ewidentnie godzą. Zgodzić dodatkowo należy się z A. Szwarcem, iż wiara w skuteczność mechanizmów karnoprawnych w płaszczyźnie walki z patologiami w sporcie wielokrotnie okazuje się złudna. Wiele z tego typu regulacji istniejących w obcych systemach prawnych w praktyce niemalże nie funkcjonuje ⁶¹³. Nadto nie należy zapominać, iż niejednokrotnie bardziej sku-

⁶⁰⁸ Zob. T. Martiszek, Odpowiedzialność za praktyki dopingowe w sporcie w świetle polskiego prawa karnego, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2003, Nr 2, s. 53; M. Iwański, op. cit., s. 103.

⁶⁰⁹ Zob. A. Szwarc, Doping w sporcie i odpowiedzialność karna [w:] *Prawne problemy dopingu w sporcie*, pod red. A. Szwarca, Poznań 1992, s. 112 i n.

⁶¹⁰ Dz. U. Nr 126, poz. 1381 ze zm.

⁶¹¹ Zob. M. Iwański, op. cit., s. 111.

⁶¹² Por. M. Bojarski, op. cit., s. 111.

⁶¹³ Zob. A. Szwarc, *Kryminalizacja deliktów...*, s. 548- 549.

tecznym środkiem- z uwagi na szybkość postępowania oraz nieraz bardziej dotkliwy charakter sankcji- są instrumenty odpowiedzialności dyscyplinarnej. Z aprobatą można jednak odnieść się do propozycji A. Szwarca przedstawionej na etapie projektowania rozwiązań przewidzianych w u.s. Brzmi ona następująco: „Kto, z naruszeniem przepisów art. 48, osobie uczestniczącej lub przygotowującej się do uczestnictwa we współzawodnictwie sportowym podaje lub udostępnia substancję zabronioną, stosuje wobec niej lub udostępnia jej metodę zabronioną albo osoba taka nakłania do stosowania takiej metody lub zabronionej substancji albo udziela jej w tym pomocy, podlega takiej samej karze grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do lat 3”. Wspomnieć wypada, że karalność udzielania zawodnikowi dopingu bądź stosowania metody zabronionej, a także nakłaniania do jego zażywania lub stosowania, przewidywał także art. 63 ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej. Czyn taki miał być zagrożony karą pozbawienia wolności do lat 2. Ta sama kara w wymiarze do lat 3 grozić miała natomiast sprawcy, który dopuszczał się wspomnianego zachowania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej ⁶¹⁴. Propozycja A. Szwarca zakłada zatem bezkarność podawania dopingu samemu sobie. Co istotne- z punktu widzenia możliwych trudności dowodowych- taki kształt tej regulacji nie zmuszałby do wykazania, iż sprawca czynił to w celu stosowania dopingu przez sportowca ⁶¹⁵.

Bibliografia

- M. Bojarski, *Doping w sporcie- prawnokarna ocena zjawiska* [w:] Ustawa o sporcie, pod red. A. Szwarca (2011), Poznań
 W. Cajselski (2011), *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Warszawa
 S. Fundowicz (2013), *Prawo sportowe*, Warszawa 2013
 M. Gniatkowski (red.) (2011), *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Wrocław
 M. Iwański, Przestępstwo dopingu (art. 50 ustawy o sporcie), Państwo i Prawo 2011, Nr 7-8.
 A. Marek (2006), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa
 T. Martiszek, Odpowiedzialność za praktyki dopingowe w sporcie w świetle polskiego prawa karnego, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2003, Nr 2.
 R. Piechota [w:] *Antydoping w Polsce*, pod red. A. Pokrywki (2009), Warszawa
 R. Piechota (2010), *Reguły antydopingowe w prawie międzynarodowym*, Studia Iuridica Toruniensia t. VI.
 Z. Siwik [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. O. Górniok, Warszawa
 A. Szwarc *Doping w sporcie i odpowiedzialność karna* [w:] *Prawne problemy doping w sporcie*, pod red. A. Szwarca (1992), Poznań
 A. Szwarc *Kryminalizacja deliktów sportowych w kontekście zasad legislacji prawnokarnej* [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, pod red. V. Konarskiej-Wrzošek, J. Lachowskiego, J. Wójcikiewicz (2010), Warszawa
 A. Szwarc, *Prawna reglamentacja sportu w ustawie o sporcie* [w:] Ustawa o sporcie, pod red. A. Szwarca (2011), Poznań
 A. Wach, O celowości uchwalenia ustawy o zwalczaniu doping w sporcie, Sport Wyczynowy 2005, Nr 11-12.
 A. Wach, *Światowy Kodeks Antydopingowy- aspekty prawne*, Sport Wyczynowy 2003, Nr 7-8.
 A. Wąsek [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. I, pod red. A. Wąska (2004), Warszawa

Źródła internetowe:

- <http://www.doping-prevention.sp.tum.de/pl/doping-in-general/fight-against-doping.html>
<http://www.sjp.pwn.pl>

⁶¹⁴ Zob. T. Martiszek, op. cit., s. 59.

⁶¹⁵ Zob. S. Fundowicz, op. cit., s. 232.

MAREK OWSIANNY
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

BUDOWA, CHARAKTERYSTYKA ORAZ ROLA KONTRAKTU SPORTOWEGO STRUCTURE CHARACTERISTIC AND MEANING OF THE SPORTS CONTRACT

Streszczenie

Artykuł jest próbą omówienia zagadnienia konstrukcji kontraktów sportowych i ich znaczenia we współczesnym sporcie. Autor opierając się o wzór tego typu umowy, analizuje zawarte w niej zapisy. Oprócz umowy, w tekście zawarto też przykłady orzeczeń CAS, dotyczące tematyki kontraktowej.

Słowa kluczowe: umowa, CAS, transfer, umowa przedwstępna, wypożyczenie

Key words: contract, CAS, transfer, precontract, be on loan

Wraz z rozwojem różnych dyscyplin sportu, profesjonalizacją zawodników, komercjalizacją zmagani sportowych na najwyższym poziomie, doszło do wzrostu znaczenia umów sportowych oraz ich ewolucji z duchem czasu. Dziś kontrakty sportowe są umowami regulującymi i zabezpieczającymi wielomilionowe interesy sportowców i ich pracodawców, niekiedy na długie lata.

Zawodnik może związać się z jakimkolwiek klubem sportowym na podstawie stosownej umowy. Na gruncie prawa polskiego, zbiór jej elementów składowych jest bliżej nieokreślony z uwagi na zasadę swobody umów określonej w art. 353¹ Kodeksu cywilnego (dalej jako: KC). Zgodnie z treścią tego przepisu, jedynymi ograniczeniami stron takiej umowy będą: właściwość (natura) danego stosunku, postanowienia ustawowe oraz zasady współzycia społecznego, z którymi umowa nie powinna pozostawać w sprzeczności. Można zatem założyć, że treść i konstrukcja umowy łączącej zawodnika z klubem będzie zróżnicowana. Twierdzenie to, w pewnej mierze, jest z pewnością uzasadnione, aczkolwiek nie ulega też wątpliwości, że część elementów składowych umowy między zawodnikiem a klubem zostanie powielona lub będzie wręcz nieodzowna w każdej z umów.

S. Fundowicz do elementów jakie uwzględniane są w umowach cywilnoprawnych między sportowcami a klubami sportowymi, zalicza: oznaczenie stron danego kontraktu, jego przedmiot, zakres zobowiązań ciążących na zawodniku i klubie sportowym, zapisy dotyczące wynagrodzenia zawodnika, okres obowiązywania kontraktu, zasady określające odsunięcie zawodnika od występów w pierwszej drużynie, zasady dotyczące transferu czasowego, klauzule zachowania poufności, regulacje ustalające odpowiedzialność zawodnika oraz postanowienia końcowe.⁶¹⁶

Identyczne elementy, z przedstawionymi powyżej, wyszczególnia W. Cajselski.⁶¹⁷ Stoi on również na stanowisku, że kontrakt sportowy pełni rolę aneksu konkretyzującego umowę o pracę zawieraną między zawodnikiem a

⁶¹⁶ S. Fundowicz, *Prawo sportowe*, Warszawa 2013, s. 43

⁶¹⁷ W. Cajselski, *Treść profesjonalnych kontraktów sportowych*, Sport wyczynowy 1-2/433-434/2001, s. 102

klubem. Wolą ustawodawcy bowiem było, aby zawodnik profesjonalny wykonywał swoją działalność sportową w ramach umowy o pracę, która podlega regulacjom zawartym w Kodeksie pracy (dalej jako: KP). Oczywiście należy jednak mieć na względzie to, iż działalność sportowa nie jest zwykłą działalnością zawodową. Umowa o pracę tymczasem, zawierając powinna ustaleń dotyczących: rodzaju pracy i miejscu jej wykonywania, terminie rozpoczęcia oraz przewidywanym wynagrodzeniu. Z powyższego wynika więc, że standardowa umowa o pracę nie uregulowałaby w pełni sytuacji zawodnika w klubie sportowym.⁶¹⁸

Wymogi dotyczące treści kontraktu określają również związki sportowe, na co zwraca uwagę S. Fundowicz, podając przykład Polskiego Związku Piłki Nożnej (dalej jako: PZPN).⁶¹⁹

Kluczowym dla dalszych rozważań jest więc przeprowadzenie analizy Umowy – kontraktu o przynależności klubowej, na przykładzie załączonym w przypisach.

We wstępnej części tejże umowy określone zostały miejsce i czas jej zawarcia oraz oznaczenie, w dwóch osobnych punktach, stron kontraktu, tj. klubu i zawodnika. Część kolejną natomiast tworzą szczegółowe regulacje dotyczące zobowiązań obu stron.⁶²⁰

Przedmiot kontraktu określony został w §1. Zawodnik na jego podstawie zobowiązuje się do świadczenia na rzecz klubu: usług sportowych jako zawodnik, popularyzacji klubu i wspierania jego działalności statutowej ogółem, udziału w rozwoju sekcji młodzieżowych. Klub w zamian za powyższe zobligowany jest do zapłaty wynagrodzenia „w postaci stypendium sportowego”. Nie należy tego terminu utożsamiać ze stypendium, jakie przysługuje sportowcom amatorsko uprawiającym daną dyscyplinę. Jego wysokość bowiem, określona w §6 ust. 1, jeśli tylko będzie przewyższać kwotę stanowiącą zwrot rzeczywistych wydatków związanych z uprawianą dyscypliną, stanowić będzie wynagrodzenie sportowca. Ponadto stypendium amatorskie

⁶¹⁸ Ibidem, s. 94-100

⁶¹⁹ S. Fundowicz, op. cit., s. 44

⁶²⁰ **Umowa – kontrakt o przynależności klubowej**

zawarta w dniu w pomiędzy:

1. z siedzibą w przy ul., upisanym do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej Krajowego Rejestru Sądowego prowadzonego przez Sąd Rejonowy w, Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, pod numerem KRS:, REGON:; NIP:, reprezentowanym przez:

..... – Prezes Zarządu
..... – Członek Zarządu

zwanym dalej „Klubem”,

a

2. (imię i nazwisko) urodzonym w dniu legitymującym się numerem PESEL: oraz dowodem osobistym seria i nr:

zwanym dalej „Zawodnikiem”,

zwane dalej łącznie „Stronami”,
o następującej treści:

może być przyznawane w formie świadczenia pieniężnego lub rzeczowego i nie jest ono obowiązkowe.⁶²¹

W §2 i 3 ujęte zostały obowiązki zawodnika zarówno dotyczące sfery sportowej jak i promocyjnej. Zgodnie z §2 zawodnik, co oczywiste, zobowiązuje się do udziału w rozgrywkach, w które klub jest zaangażowany, zajęciach treningowych, szkoleniowych i innych czynnościach związanych z utrzymaniem na określonym poziomie jego umiejętności sportowych. Wszystkie te powinności winien wykonywać sumiennie, aktywnie i z pełnym zaangażowaniem. Regulacje zawarte w literach c) do j) ust. 1. dotyczą: godnego reprezentowania drużyny, stałego podnoszenia swych umiejętności, przestrzegania sportowego trybu życia, posłuszeństwa względem przełożonych i specjalistów, wspierania działalności stowarzyszenia, przekazywania klubowi niezbędnych danych oraz udziału w rozwoju sekcji młodzieżowych klubu. W kolejnych ustępach tego artykułu, zawodnik zobowiązuje się: przestrzegać klubowych regulaminów, zachować poufność, oświadcza, że zapoznał się ze statutami i nie jest związany innym kontraktem. Zawodnik zobowiązuje się też do niestosowania substancji zabronionych i zapoznał się w tym względzie z dokumentacją stworzoną przez WADA. §3 tymczasem ściśle dotyczy zobowiązań zawodnika względem kształtowania korzystnego wizerunku klubu.⁶²²

⁶²¹ **§1 Przedmiot Kontraktu**

1. Zawodnik zobowiązuje się w okresie obowiązywania niniejszego Kontraktu do:
 - a) zapewnienia świadczenia na rzecz Klubu usług sportowych polegających na pełnieniu obowiązków Zawodnika pierwszej drużyny
 - b) wspierania działalności stowarzyszenia w szczególności w zakresie popularyzacji i rozpowszechniania na terytorium i działalności statutowej stowarzyszenia,
 - c) aktywnego udziału w rozwoju sekcji młodzieżowych Klubu w dyscyplinie
2. W zamian za świadczenia Zawodnika, Klub zobowiązuje się do zapłaty wynagrodzenia Zawodnikowi w postaci stypendium sportowego określonego dalszymi postanowieniami Kontraktu oraz do pozostałych obowiązków określonych w §5 Kontraktu.

⁶²² **§2 Zakres obowiązków Zawodnika**

1. W ramach niniejszego Kontraktu Zawodnik zapewnia wykonywanie na rzecz Klubu następujących obowiązków:
 - a) sumienny, aktywny i pełen zaangażowania udział we wszystkich rozgrywkach, w których uczestniczy pierwsza drużyna Klubu, a w szczególności udział w meczach ligowych, pucharowych (zarówno krajowych jak i międzynarodowych), towarzyskich, pokazowych i innych;
 - b) sumienny, aktywny i pełen zaangażowania udział w zajęciach szkoleniowych, treningowych, pokazowych, w tym obozach przygotowawczych i innych zajęciach, mających na celu podniesienie lub utrzymanie poziomu sportowego Zawodnika;
 - c) godne reprezentowanie drużyny, Klubu używanie wyłącznie pełnej nazwy drużyny jak i udzielanie wszelkich wywiadów na tle obowiązujących logotypów (w miarę możliwości);
 - d) stałe podnoszenie swojego poziomu sportowego;
 - e) przestrzeganie sportowego trybu życia i powstrzymywanie się od wszelkich działań, które mogłyby wpłynąć na obniżenie sprawności fizycznej i psychomotorycznej oraz poziomu umiejętności;
 - f) wykonywanie poleceń Zarządu Klubu, trenerów, asystentów, w zakresie postanowień niniejszego Kontraktu;
 - g) wykonywanie zaleceń specjalistów w zakresie leczenia, odnowy biologicznej oraz wykonywanie wszelkich innych zaleceń służących utrzymaniu i podnoszeniu sprawności fizycznej i psychomotorycznej, w tym poddawanie się niezbędnemu testom medycznym;
 - h) przekazanie Klubowi informacji (w terminie 3 dni od podpisania Kontraktu) zawierających dane osobowe, w szczególności danych personalnych, aktualnego miejsca zamieszkania i pobytu, adresu właściwego Urzędu Skarbowego i innych danych niezbędnych na potrzeby podatkowe, numeru telefonu, w tym telefonu komórkowego, dokumentów dotyczących trwają-

§4 poświęcony został niedozwolonemu zachowaniu zawodnika. Oprócz listy sytuacji, w których zachowanie sportowca uznawane jest za naganne, §4 zawiera też inne regulacje natury proceduralnej. W ust. 2 określono, że podstawę naruszenia dyscypliny stanowi pisemna informacja o tym, sporządzona przez zarząd klubu. Od powyższego pisma, zawodnikowi

cego kształcenia (zaświadczenie studenckie), dokumentów dotyczących stanu zdrowia, o ile mają one znaczenie dla oceny wydolności fizycznej i predyspozycji psychomotorycznej Zawodnika;

i) sumienny, aktywny i pełen zaangażowania udział we wspieraniu działalności stowarzyszenia Klubu, w szczególności w zakresie popularyzacji i rozpowszechniania na terenie i działalności statutowej Klubu, przez co w szczególności rozumie się: branie udziału w pokazach, meczach pokazowych, treningach pokazowych, akcjach promocyjnych, konferencjach, szkoleniach dzieci i młodzieży, itp.;

j) sumienny, aktywny i pełen zaangażowania udział w rozwoju wszystkich sekcji młodzieżowych Klubu w dyscyplinie, przez co w szczególności rozumie się: wsparcie teoretyczne i praktyczne w kształceniu sekcji młodzieżowych, branie udziału w treningach sekcji młodzieżowych, branie udziału w akcjach szkoleniowych sekcji młodzieżowych, branie udziału w obozach szkoleniowych sekcji młodzieżowych, itp.

2. Zawodnik oświadcza, że poza obowiązkami, o których mowa w ust. 1 powyżej, zobowiązuje się również do przestrzegania regulaminów obowiązujących w Klubie, w tym przepisów regulujących prawa i obowiązki Zawodnika, przepisów dyscyplinarnych oraz przepisów antydingowych, których treść jest Zawodnikowi znana, jak również innych przepisów normujących status Zawodnika, wydanych przez właściwe, krajowe i międzynarodowe federacje sportowe lub inne właściwe podmioty.

3. Zawodnik oświadcza, iż zapoznał się z listą substancji zabronionych, zatwierdzoną przez światową organizację międzynarodową (WADA) i oświadcza, iż nie będzie stosował substancji zamieszczonych na tej liście.

4. Zawodnik zobowiązuje się do bezwzględnego zachowania tajemnicy we wszystkich sprawach finansowych wobec osób trzecich oraz pozostałych zawodników Klubu.

5. Zawodnik oświadcza, że zapoznał się z postanowieniami Statutu Klubu, regulaminem sekcji oraz postanowieniami „Przepisów gry w” i nie wnosi do nich żadnych zastrzeżeń.

6. Zawodnik oświadcza, iż jest w pełni zdrowy i nie wie o urazach lub schorzeniach, które uniemożliwiłyby mu grę w okresie obowiązywania Kontraktu lub ograniczających jego sprawność i wydolność fizyczną i psychiczną. Klub ma prawo przeprowadzić własne badania medyczne w każdym momencie obowiązywania niniejszego Kontraktu.

7. Zawodnik zobowiązuje się do prowadzenia sportowego trybu życia oraz do powstrzymywania się od zachowań, które są sprzeczne z powszechnie przyjętym wizerunkiem sportowca i przez to mogą godzić w dobre imię Klubu oraz podmiotów, z którymi współpracuje.

8. Zawodnik oświadcza, iż jest zawodnikiem wolnym, w rozumieniu przepisów i nie jest związany żadną inną umową i kontraktem, który uniemożliwiałby realizację przedmiotowego Kontraktu.

9. Wszelkie ewentualne koszty, które by mogły powstać w związku z §2 ust. 8 Kontraktu pokryje Zawodnik w wyznaczonym przez Klub terminie.

§3 Działalność promocyjna Klubu

1. Zawodnik zobowiązuje się w zakresie, o którym mowa w §1 ust. 1 lit. b) i c) Kontraktu do aktywnego udziału we wszystkich imprezach, służących kształtowaniu w opinii publicznej korzystnego wizerunku całego stowarzyszenia jak i Klubu oraz jego sponsorów, reklamodawców oraz innych podmiotów, z którymi współpracuje Klub.

2. Aktywny udział w imprezach, o których mowa w ust. 1, polegać może w szczególności na prezentowaniu indywidualnych lub zespołowych umiejętności sportowych, wręczaniu nagród, składaniu podpisów na artykułach pamiątkowych, udziału w sesjach fotograficznych oraz pozowaniu do pamiątkowych fotografii, udziale w konferencjach prasowych, udzielaniu wywiadów prasowych, radiowych, telewizyjnych, uczestnictwo w imprezach i wydarzeniach organizowanych przez stowarzyszenie oraz Klub.

Zawodnik zobowiązuje się w trakcie wszelkich zajęć sportowych, w szczególności zawodów, imprez, o których mowa w ust. 1 i 2, oraz innych imprezach organizowanych przez Klub lub z uczestnictwem Klubu, do używania wyłącznie strojów, obuwia, sprzętu sportowego i innych akcesoriów sportowych, udostępnionych lub zaakceptowanych przez Klub.

przysługuje odwołanie w terminie 7 dni, a w razie usprawiedliwienia danego naruszenia, kara nie zostanie wymierzona. Każdy z zawodników ponosić będzie też odpowiedzialność indywidualną. Ustęp 3. obowiązuje zawodnika do poddania się na żądanie klubu niezbędnym badaniom, na obecność w organizmie substancji takich jak: alkohol, narkotyki czy środki dopingujące. Katalog substancji zabronionych przez klub, jest w tym przypadku otwarty⁶²³.

623 §4 Niedozwolone zachowanie Zawodnika

1. Zawodnik obowiązany jest powstrzymać się od zachowań, które mogą wpłynąć na obniżenie wartości świadczonych przez niego usług w ramach niniejszego Kontraktu, zarówno ze względów sportowych, jak i mogących negatywnie wpłynąć na działalność stowarzyszenia oraz Klubu. Do niedozwolonych zachowań należą w szczególności:

- a) nieusprawiedliwiona nieobecność na zajęciach sportowych;
- b) umyślne zatajenie przez Zawodnika urazów i kontuzji, uniemożliwiających właściwe wykonywanie niniejszego Kontraktu;
- c) odmowa wzięcia udziału lub nieusprawiedliwiona nieobecność podczas określonych działań i wydarzeń określonych w Kontrakcie;
- d) odmowa wręczenia nagród, składania podpisów na artykułach pamiątkarskich, pozowania do pamiątkowych fotografii, udzielania wywiadu prasowego, radiowego lub telewizyjnego;
- e) odmowa wystąpienia w meczu rozgrywanym przez drużynę Klubu;
- f) opuszczenie zajęć sportowych w trakcie ich trwania bez zgody trenera;
- g) utrudnienie prowadzenia zajęć, w szczególności poprzez spóźnianie się, odmawianie wykonywania ćwiczeń, nieuprawnione dyskusje z trenerem;
- h) spożywanie alkoholu w jakiegokolwiek formie i miejscu podczas obowiązków wynikających z Kontraktu oraz przebywania w miejscach publicznych w stanie nietrzeźwości, tj. powyżej 0,5 promila zawartości alkoholu we krwi;
- i) zażywanie narkotyków, środków dopingujących oraz innych środków farmakologicznych nie zaleconych przez lekarza klubowego lub innego lekarza po konsultacji z lekarzem klubowym oraz wszelkich innych substancji, których używanie może w niekorzystny sposób wpłynąć na wizerunek Klubu lub stowarzyszenia;
- j) palenie papierosów, czynny udział we wszelkich sportowych zakładach bukmacherskich oraz czynne granie w kasynach gier;
- k) wulgarnie odzywanie się lub wykonywanie obraźliwych lub obscenicznych gestów lub także zachowanie wobec innych zawodników, trenerów, sędziów, dziennikarzy, publiczności, sponsorów, działaczy klubów sportowych w miejscach publicznych zarówno w trakcie, jak i poza zajęciami sportowymi;
- l) udział w bójce, uderzenie, pobicie, oplucie lub popchnięcie rywala, sędziego, innego zawodnika z drużyny w trakcie lub poza zajęciami sportowymi;
- m) używanie innych niż dostarczone przez Klub: strojów, obuwia, sprzętu sportowego i innych akcesoriów wykorzystywanych w trakcie zajęć sportowych;
- n) wygłoszenie publicznie negatywnej wypowiedzi na temat Klubu, stowarzyszenia, sponsorów oraz świadczonych przez jeden z tych podmiotów usług lub oferowanych przez nich towarów;
- o) udział we wszystkich przedsięwzięciach, niezwiązanych z wykonywaniem zobowiązań wobec Klubu, które narażają Zawodnika na kontuzje;
- p) podejmowanie czynności, które mogą narażać Zawodnika na kontuzje, do których w szczególności należą: gra w piłkę nożną poza treningiem, jazda na nartach, surfing (windsurfing), wspinaczka, jazda motocyklem i inne;
- q) udzielanie wywiadów i przekazywanie informacji dotyczących realizacji i terminowości wyplat dokonywanych przez Klub a wynikających z realizacji Kontraktu.

2. Strony zgodnie oświadczają, iż podstawą stwierdzenia naruszenia przez Zawodnika któregośkolwiek z zapisów ust. 1 jest pisemna informacja skierowana do Zawodnika przez Zarząd Klubu wraz ze wskazaniem czynu naruszającego postanowienia niniejszego Kontraktu bądź Regulaminu Dyscyplinarnego, na które to pismo Zawodnik ma prawo wniesienia odwołania w terminie 7 dni o dnia otrzymania pisemnej informacji. W przypadku usprawiedliwienia naruszenia przez Zawodnika i zaakceptowaniu go przez Zarząd Klubu, Klub nie będzie uprawniony do wymierzenia jakiegokolwiek kary. Każdy Zawodnik ponosi indywidualną odpowiedzialność za popełnione przez siebie naruszenie.

§ 5 i 6 poświęcony został obowiązkom jakie klub ma względem zawodnika. W pierwszym z nich została podana lista owych zobowiązań. Drugi natomiast ściśle dotyczy kwestii wynagrodzenia, ewentualnych kar finansowych oraz posiadania ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego⁶²⁴.

Okres w jakim kontrakt miałby obowiązywać, określony został w §7⁶²⁵.

Istotne regulacje zawarto w §8. Zgodnie z jego treścią zawodnik nie wyraża zgodny na wykorzystanie jego wizerunku przez klub i kwestia ta będzie przedmiotem odrębnej umowy. Z taką sytuacją spotkamy się w orze

Zawodnik na żądanie Klubu obowiązany jest poddać się badaniom na zawartość w organizmie alkoholu, narkotyków, środków farmakologicznych (w szczególności środków dopingujących) oraz na stosowanie innych środków niedozwolonego wspomagania oraz występowanie w organizmie wszelkich innych substancji, których używanie może w niekorzystny sposób wpłynąć na wizerunek Klubu lub stowarzyszenia.

⁶²⁴ §5 Zakres zobowiązań Klubu

W ramach niniejszego Kontraktu Klub zapewnia wykonywania na rzecz Zawodnika następujących obowiązków:

- a) terminowej wypłaty wynagrodzenia w postaci stypendium sportowego, którego wysokość szczegółowo określona została w §6 Kontraktu tytułem realizowania przez Zawodnika postanowień Kontraktu;
- b) uzyskania we współdziałaniu z Zawodnikiem potrzebnego zezwolenia (licencji) niezbędnej do dopuszczenia Zawodnika przez do udziału w rozgrywkach sportowych jako reprezentant Klubu;
- c) ubezpieczenia Zawodnika od następstw nieszczęśliwych wypadków;
- d) zapewnienia cyklicznie Zawodnikowi niezbędnego sprzętu i wyposażenia sportowego potrzebnego do realizowania obowiązków Zawodnika;
- e) zapewnienia odpowiedniego poziomu kadry szkoleniowej;
- f) zapewnienia odpowiednich warunków treningowych;
- g) zapewnienia odpowiedniej opieki lekarskiej związanej z wykonywaniem usług na rzecz Klubu;
- h) w przypadku powołania Zawodnika do kadry narodowej Klub zobowiązuje się do udzielenia Zawodnikowi niezbędnych zwolnień, celem udziału w zgrupowaniach i meczach reprezentacji

§6 Wynagrodzenie

1. Z tytułu należytego wykonania niniejszego Kontraktu Zawodnik otrzyma miesięczne stypendium sportowe w wysokości zł brutto (słownie: złotych brutto).
2. Stypendium sportowe płatne będzie do 10 dnia następnego miesiąca na wskazany przez Zawodnika rachunek bankowy.
3. Za termin zapłaty uznaje się datę obciążenia rachunku bankowego Klubu.
4. Rozliczenie za ostatni miesiąc obowiązywania Kontraktu uzależnione jest od zwrotu do Klubu pobranego sprzętu sportowego wg uzgodnień z kierownikiem drużyny, przy czym zwrot sprzętu powinien nastąpić nie później niż 14 dni po zakończeniu Kontraktu.
5. Jeżeli Zawodnik naruszy którekolwiek z postanowień niniejszego Kontraktu lub Regulaminu sekcji piłki ręcznej Klubu, wynagrodzenie podlega obniżeniu o wysokość nałożonej kary, na co Zawodnik niniejszym wyraża zgodę.
6. O decyzji w przedmiocie obniżenia wynagrodzenia orzeka Zarząd Klubu, który przed podjęciem decyzji w tej sprawie zasięgnie opinii trenera drużyny oraz wysłucha wyjaśnień złożonych przez Zawodnika. W przypadku przyjętego przez Klub usprawiedliwienia naruszenia przez Zawodnika Klub nie będzie uprawniony do obniżenia honorarium Zawodnika.
7. Zawodnik oświadcza, iż w trakcie obowiązywania niniejszego Kontraktu będzie posiadał obowiązujące ubezpieczenie społeczne i zdrowotne.

⁶²⁵ §7 Czas trwania Kontraktu

1. Kontrakt wchodzi w życie dnia i obowiązuje do dnia
2. W przypadku przedłużenia się sezonu rozgrywkowego w danym sezonie, czas trwania Kontraktu określony w ust. 1, zostaje automatycznie przedłużony do czasu zakończenia rozgrywek i okresu treningowego wyznaczonego przez trenera Klubu.

czeniu CAS 2003/O/482, w którym Ariel Arnaldo Ortega podpisał z Fenerbachem dwie osobne umowy, z których jedna dotyczyła wykorzystania jego wizerunku.^{626,627}

W §9 strony kontraktu wyrażają zgodę na cesję praw, ale tylko w odniesieniu do §1 ust. 1 lit. a) kontaktu, który dotyczy „zapewnienia świadczenia na rzecz Klubu usług sportowych polegających na pełnieniu obowiązków Zawodnika pierwszej drużyny”.⁶²⁸

Kwestię zachowania poufności przez zawodnika uregulowano dodatkowo w §10 kontraktu.⁶²⁹

W treści §11 natomiast zawarto regulacje związane z rozwiązaniem kontraktu zarówno w przypadku upływu okresu na jaki został zawarty, jak również jego wcześniejszego zakończenia. Podano również przykłady rozumiane jako rażące naruszenie postanowień kontraktu przez klub i zawodnika. W pierwszym przypadku będzie ono dotyczyć niewypłacenia choćby części wynagrodzenia przez klub. W ust. 6. natomiast przedstawiono naruszenia ze strony zawodnika, np. nieusprawiedliwioną nieobecność czy kontuzję niezwiązaną z wykonaniem kontraktu i powstałą z winy zawodnika. Ust. 7. przewiduje zmniejszenie wynagrodzenia zawodnika ze 100%, do 80% i kolejno do 50% w razie doznania przez niego kontuzji. §11 przewiduje również możliwość przedłużenia umowy.⁶³⁰

⁶²⁶ Zob. wyrok CAS z 5 listopada 2002, CAS 2003/O/482, <http://www.tas-cas.org/>

⁶²⁷ **§8 Wizerunek**

1. Zawodnik nie wyraża zgody na wykorzystywanie wizerunku przez Klub.
2. Klub ma prawo do negocjowania z Zawodnikiem warunków przekazania w drodze odrębnej umowy prawa do korzystania z jego wizerunku.

⁶²⁸ **§9 Cesja**

Strony postanawiają, iż prawa i obowiązki wynikające z §1 ust. 1 lit. a) Kontraktu mogą zostać przeniesione przez Klub na podmiot trzeci. W takiej sytuacji Zawodnik niniejszym wyraża zgodę na cesję praw i obowiązków w zakresie zobowiązania określonego w §1 ust. 1 lit. a) Kontraktu na podmiot trzeci i zobowiązuje się do świadczenia swoich usług sportowych na rzecz wskazanego przez Klub podmiotu.

⁶²⁹ **§10 Zachowanie tajemnicy**

1. Zawodnik zobowiązuje się nie ujawniać informacji uzyskanych w związku z zawarciem i wykonywaniem Kontraktu, chyba że ujawnienie tych informacji jest niezbędne do jego wykonania.

2. Nie stanowi naruszenia ust. 1 ujawnienie informacji na żądanie organu upoważnionego na podstawie przepisów prawa lub za zgodą Klubu.

3. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1 i 2, trwa także po ustaniu Kontraktu.

⁶³⁰ **§11 Rozwiązanie Kontraktu**

1. Niniejszy Kontrakt ulega rozwiązaniu z upływem terminu, na jaki został zawarty.

2. Niniejszy Kontrakt może ulec przedłużeniu na kolejny sezon, za porozumieniem Stron wyrażonym w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

3. Niniejszy Kontrakt może ulec rozwiązaniu w terminie wcześniejszym, za porozumieniem Stron wyrażonym w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

4. Każda ze Stron może wypowiedzieć niniejszy Kontrakt ze skutkiem natychmiastowym, z zachowaniem formy pisemnej pod rygorem nieważności, w przypadku rażącego naruszenia postanowień Kontraktu, przez którąkolwiek ze Stron pod warunkiem uprzedniego pisemnego wezwania Strony naruszającej Kontrakt do zaniechania naruszeń i po bezskutecznym upływie wyznaczonego 10-dniowego terminu.

5. Za rażące naruszenie przez Klub postanowień Kontraktu uważa się nie wypłacenie w całości lub części stypendium sportowego, którego opóźnienie przekracza 30 dni.

6. Za rażące naruszenie przez Zawodnika postanowień Kontraktu w szczególności uważa się:

- a) nieusprawiedliwioną przed trenerem nieobecność Zawodnika na jednym meczu lub trzech sesjach treningowych;

Treść §12 poświęcono postanowieniom końcowym. Zawierają one wytyczne dotyczące zastosowania KC do spraw nieujętych kontraktem, formie pisemnej zmian kontraktu, właściwości miejscowej sądu, załączników i ilości egzemplarzy kontaktu⁶³¹.

Między klubami i zawodnikami stosowane są też umowy przedwstępne (*tzw. precontract*). Umowy tego typu również zawierane są między obiema stronami późniejszego kontraktu i stanowią do niego wstęp, inaczej rzecz ujmując, są przyrzeczeniem umowy jaka powinna być zawarta w przyszłości. Cechą odróżniającą umowę przedwstępną od umowy ostatecznej jest to, że strony zawierające umowę przedwstępną nie osiągnęły porozumienia w zakresie istotnych jej elementów lub co najmniej, umowa przedwstępna nie stanowi odzwierciedlenia umowy ostatecznej. Takie stanowisko przyjął CAS w sprawie MKE Ankaragücü Spor Kulübü kontra J⁶³².

Specyfika umowy zawartej na podstawie kontraktu sportowego, w głównej mierze wynika ze specyfiki samego sportu ogólnie, a zwłaszcza ze specyfiki poszczególnych dyscyplin. Pod tym względem zupełnie inaczej będzie przedstawiała się kwestia stosowania dopingu, ryzyka i odpowiedzialności zawodnika, regulacji wydanych przez federacje krajowe i międzynarodowe, a nawet rozmiar szkód. W związku z tym określenie specyfiki kontraktów sportowych odzwierciedlane będzie przez sport jakiego one dotyczą i niemożliwe jest w tym przypadku uniwersalne ujęcie tej kwestii.

Kontrakty sportowe są umowami łączącymi strony je zawierające, przez określenie wzajemnych zobowiązań. Zawodnik zobowiązuje się upra

b) umyślne zatajenie przez Zawodnika urazów i schorzeń, utrudniających grę w okresie obowiązywania Kontraktu lub ograniczających jego sprawność i wydolność fizyczną i psychiczną, zgodnie z §2 ust. 6 Kontraktu;

c) kontuzję niezwiązaną z wykonywaniem niniejszego Kontraktu, a powstałą z winy Zawodnika lub podczas, którego z niedozwolonych zachowań określonych w §4 Kontraktu;

d) naruszenie obowiązku zachowania tajemnicy, o której mowa w §10 Kontraktu.

7. W przypadku kontuzji Zawodnika, powstałej w związku z wykonywaniem niniejszego Kontraktu lub bez winy Zawodnika, Zawodnik otrzyma stypendium sportowe wynikające z §6 ust. 1 Kontraktu w pełnej wysokości za pierwsze 8 tygodni trwania kontuzji, licząc od dnia powstania kontuzji. Następnie 80% przez okres kolejnych 8 tygodni, następnie 50% do końca trwania Kontraktu w danym sezonie.

8. W przypadku kiedy doreczenie oświadczenia, w którym mowa w niniejszym paragrafie nie jest możliwe do rąk własnych Zawodnika, przyjmuje się, iż dotarło ono do Zawodnika z upływem dziesiątego dnia kalendarzowego licząc od daty nadania oświadczenia listem poleconym złożonym w polskiej placówce pocztowej operatora publicznego na adres Zawodnika wskazany w Kontrakcie lub zostało przesłane drogą e-mailową.

§12 Postanowienia końcowe

1. W sprawach nieuregulowanych Kontraktem zastosowanie mają odpowiednie przepisy Kodeksu Cywilnego.

2. Wszelkie zmiany lub uzupełnienia Umowy wymagają formy pisemnej pod rygorem nieważności.

3. Do rozpoznania wszelkich ewentualnych sporów mogących wyniknąć między Stronami w związku z niniejszą Umową właściwy miejscowo będzie sąd dla siedziby Klubu.

4. Integralną część Kontraktu stanowi Załącznik nr 1 – Regulamin Dyscyplinarny obowiązujący w Klubie.

5. Kontrakt został sporządzony w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach po jednym dla każdej ze Stron.

.....
Klub

.....
Zawodnik

⁶³² Zob. wyrok CAS z 20 lutego 2009, CAS 2008/A/1589, <http://www.tas-cas.org/>

wiać daną dyscyplinę sportu w barwach danego klubu, za co otrzymywać będzie określone korzyści. Jak pokazuje jednak przedstawiony wcześniej kontrakt, oprócz tych regulacji istnieje również szereg innych, często równie ważnych. Kwestia odpowiedzialności kontraktowej jednak powstaje w momencie niewywiązania się przez którąś ze stron ze swoich powinności, co związane jest z kolei, z wyrządzeniem szkody. Orzecznictwo CAS dotyczące zagadnień kontraktowych zdominowane jest przez sprawy z zakresu piłki nożnej. Znaczna część tych rozstrzygnięć dotyczy natomiast jednostronnego rozwiązania bądź zerwania kontraktu. W dalszej części rozważań, należałoby więc skupić się na tego typu przypadkach.

W świetle orzecznictwa CAS kluczowe znaczenie, dla rozważań w kwestii odpowiedzialności za zerwanie kontraktu, odgrywa art. 17 Regulation on the Status and Transfer of Players (dalej jako: RSTP). Szczególną rolę odegrała również sprawa CAS 2007/A/1298-1300 między Andrew Websterem i klubem Wigan Athletic (dalej jako: Wigan) a drużyną Hearts of Midlothian (dalej jako: Hearts). Zawodnik związał się z Hearts na początku 2001 roku, mając w tamtym czasie niespełna 19 lat. Pierwszy kontrakt pomiędzy tymi stronami miał obowiązywać 4 lata. Dwa lata później, po renegotjacji warunków pierwszej umowy Webster i Hearts podpisali nową umowę, która miała obowiązywać do końca czerwca 2007 roku. W międzyczasie Webster stał się ważnym zawodnikiem pierwszego zespołu. Rozwijał swoje sportowe umiejętności i zadebiutował w reprezentacji Szkocji. Przed ukończeniem 24 lat, reprezentował on swój kraj 22 razy. Również Hearts było zadowolone z postawy zawodnika i całej drużyny z nim w składzie. Naturalną kolejną rzeczą było więc zainteresowanie władz klubu, przedłużeniem umowy z Websterem. Starania o to, Hearts rozpoczęło w 2005 roku, jednak porozumienie z zawodnikiem nie zostało osiągnięte. Na początku 2006 roku, zainicjowano rozmowy w sprawie przedłużenia umowy o kolejne dwa lata, jednak zawodnik odrzucił ofertę Hearts. Warunki proponowane przez klub nie spotkały się z zainteresowaniem Webstera. W kwietniu 2006 roku, jeden ze współwłaścicieli klubu, zasugerował publicznie, że zaangażowanie Webstera budzi wątpliwości i zostanie on w konsekwencji wystawiony na listę transferową. Padły również negatywne wypowiedzi pod adresem agenta piłkarza i jego krewnych. Webster postanowił zasięgnąć rady Scottish Professional Footballer's Association (dalej jako: SPFA). Zawodnikowi poradzono, by skorzystał z klauzuli 18 swojego kontraktu w razie całkowitego, obustronnego braku porozumienia. Zgodnie z jej treścią, jeżeli klub celowo nie spełnia warunków niniejszej umowy gracz może, w terminie 14 dni, złożyć pisemne zawiadomienie z wypowiedzeniem umowy. 4 maja 2006 roku, Webster skorzystał z tej możliwości, na co Hearts złożyło skargę do władz najwyższej, szkockiej klasy rozgrywkowej. Ponadto Webster został poinstruowany przez SPFA, że może zgłosić do FIFA rozwiązanie kontraktu z Hearts na podstawie art. 17 RSTP, gdyż okres ochronny minął. Ostatecznie, na prośbę klubu, Webster oświadczył, że swoją decyzję oparł na art. 17 RSTP. Wokół zawodnika powstało spore zainteresowanie. Agent piłkarza również wysłał ofertę do kilku nastu drużyn z informacją, że jego klient nie jest już związany kontraktem. Hearts mimo ofert nie sprzedawało Webstera wierząc, że jego wartość rynkowa jest większa. 9 sierpnia 2006 roku, Webster podpisał kontrakt z Wigan. Ani zawodnik, ani jego nowy klub nie wypłaciły żadnej rekompensaty na rzecz

Hearts. Były klub piłkarza złożył w tym samym roku skargę do FIFA pod adresem zawodnika i klubu Wigan. Żadna ze stron, z różnych przyczyn, nie zgodziła się ostatecznie z decyzją wydaną przez FIFA. Wszystkie strony też złożyły wnioski do CAS, tymczasem Webster, w styczniu 2007 roku, został wypóżyczony do Glasgow Rangers⁶³³.

W sprawie Webstera CAS uznał, że prawem właściwym do rozpatrzenia sporu nie będzie prawo krajowe Szkocji, a regulacje FIFA i pomocniczo prawo szwajcarskie. CAS stanął też na stanowisku, że w przedmiotowej sprawie należy znaleźć równowagę między stabilnością umów a swobodą przepływu zawodników. W związku z tym, żadna ze stron nie stała na uprzywilejowanej pozycji. CAS uznał, że jednostronne wypowiedzenie umowy przez zawodnika po upływie okresu ochronnego, nie niesie ze sobą skutków negatywnych dla klubu, ani nie prowadzi do jego wzbogacenia. Szacunkowa wartość rynkowa gracza (niebędąca utratą zysku, ani wartością niezbędną do zastąpienia zawodnika) nie może w związku z tym stanowić punktu odniesienia do ustalenia rekompensaty dla klubu, gdyż doprowadziła do jego nieuzasadnionego wzbogacenia się i stałaby się karą pieniężną dla zawodnika. CAS ocenił, że ekonomiczne, prawne i moralne aspekty nie usprawiedliwiają uznania wartości rynkowej zawodnika za utratę zysku⁶³⁴.

Wyrok CAS w sprawie dotyczącej Andrew Webstera wywołał ogromne zamieszanie w świecie piłki nożnej i został nazwany rozstrzygnięciem przełomowym, na miarę sprawy Bosmana⁶³⁵. Skład orzekający zobowiązał piłkarza do zapłaty na rzecz Hearts kwoty 150 tys. funtów rekompensaty wraz z odsetkami w wysokości 5% liczonymi od 1 lipca 2006 roku. Za zapłatę powyższej kwoty solidarnie odpowiedzialny był również klub Wigan.⁶³⁶ W mediach tymczasem zaczęły pojawiać nowe przykłady zawodników, którzy za relatywnie niewielkie kwoty, mogliby opuszczać swoje kluby tak, jak uczynił to Webster^{637, 638}. Powyższe rozstrzygnięcie CAS należy uznać za sprawiedliwe, próbujące pogodzić interesy obu stron. Uzasadnione są jednak wątpliwości związane z rzeczywistą wartością zawodnika dla klubu i faktyczną stratą jaką poniesie on w przypadku odejścia piłkarza. Nie budzi wątpliwości fakt, że niektórzy zawodnicy są wyjątkowi i mają dla swoich zespołów znaczenie unikatowe. Zastąpienie takich osób jest więc często niezwykle kłopotliwe lub wręcz niemożliwe. Nie mniej jednak każda bardziej restrykcyjna decyzja CAS w takim przypadku, byłaby krzywdząca dla sportowca. Należy też pamiętać, że art. 17 RSTP jest przepisem stosowanym globalnie wobec wszystkich uczestników zmagani piłkarskich.

Analizując tematykę kontraktów sportowych nie sposób choćby nie wspomnieć o tematyce transferów, która jest charakterystyczna dla świata

⁶³³ Zob. wyrok CAS z 30 stycznia 2008, CAS 2007/A/1298-1300, <http://www.tas-cas.org/>

⁶³⁴ L. W. Valloni, B. Wicki, *Compensation in Case of Breach of Contract According to Swiss Law*, European Sports Law and Policy Bulletin 1/2011, s. 150-151

⁶³⁵ Webster wins landmark ruling over contracts, <http://www.theguardian.com/sport/2008/jan/31/rugbyunion>, 13 maja 2014 r.

⁶³⁶ Zob. wyrok CAS z 30 stycznia 2008, CAS 2007/A/1298-1300, <http://www.tas-cas.org/>

⁶³⁷ Wayne Rooney may use transfer loophole to buy himself out of Manchester United contract next summer, <http://www.mirror.co.uk/sport/football/transfer-news/wayne-rooney-use-transfer-loophole-2216604>, 10 maja 2014 r.

⁶³⁸ Newcastle fear Yohan Cabaye could buy out his contract to force move, <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/teams/newcastle-united/10561985/Newcastle-fear-Yohan-Cabaye-could-buy-out-his-contract-to-force-move.html>, 10 maja 2014 r.

sportu i jest bezpośrednio związana umowami zawieranymi przez sportowców i ich pracodawców.

Przez transfer rozumiemy przejście zawodnika z jednego klubu do drugiego. W piłce nożnej, która odgrywa rolę dominującą w orzeczeniach CAS, wyróżniamy w tym względzie trzy możliwości zmiany barw klubowych. Transfer zwykły, w ramach którego jeden klub niejako „kupi” zawodnika w trakcie trwania jego kontraktu. Obie drużyny ustalają w takim przypadku kwotę odstępnego, za którą aktualny zespół piłkarza zezwala na zakończenie kontraktu sportowego łączącego go z piłkarzem i daje tym samym możliwość do związania się przez niego nową umową z nowym klubem. Innym przykładem jest transfer wolny, który również może zostać ustalony w trakcie trwania umowy. W tym przypadku zawodnik może rozpocząć rozmowy transferowe z nowym pracodawcą dopiero na pół roku przed zakończeniem jego umowy. W sytuacji transferu wolnego, zawodnik wypełnia swój kontrakt do końca i dopiero po jego zakończeniu zmienia barwy klubowe. Transfer wolny nie przewiduje zapłaty odstępnego. Trzecim typem transferu jest wypożyczenie lub innymi słowy transfer czasowy. Zawodnik w jego ramach zmienia barwy czasowo, np. na czas jednego sezonu. W tym przypadku kluby mogą również ustalić opłatę za wypożyczenie, ale nie jest to elementem koniecznym jak przy transferze zwykłym.

Transfery sportowe zazwyczaj uregulowane są przepisami organizacji międzynarodowych i krajowych. Przeprowadzane są w określonych do tego częściach roku, tzw. oknach transferowych. Wyjątek stanowią w tej kwestii transfery wolnych zawodników, jednak i w tym przypadku kluby muszą liczyć się z ewentualną niemożnością zgłoszenia takiego zawodnika do konkretnych rozgrywek. Obecnie aktem regulującym przeprowadzanie transferów są, wydane przez FIFA, Regulation on the Status and Transfer of Players.

Istotne znaczenie dla dzisiejszych regulacji transferowych miała sprawa Bosmana. Konkretnie kroki do ustanowienia przepisów transferowych w kształcie zbliżonym do obecnego rozpoczęto w 2001 roku. Władze piłkarskie reprezentowane przez FIFA i UEFA w konsultacji z przedstawicielami Komisji Europejskiej (dalej jako: KE) stworzyły listę postulatów, według których zmieniono przepisy transferowe. Zmiany miały wprowadzić: system rekompensat dla klubów za szkolenie młodych zawodników, partycypację klubów zaangażowanych w szkolenie piłkarza w zyskach z transferu, system edukacji dla młodych piłkarzy, ustalenie okien transferowych, system sankcji za jednostronne zerwanie kontraktu oraz kolegium arbitrów zapewniające arbitraż oprócz sądów. Powyższe postulaty wprowadzono 5 lipca 2001 roku, podczas Kongresu w Buenos Aires⁶³⁹.

Przykładem rozstrzygnięcia wydanego przez CAS w sprawie o spór natury transferowej jest orzeczenie CAS 2006/A/1181 FC Metz kontra FC Ferencvarosi. Przedmiotem postępowania była zaskarżona przez FC Metz decyzja FIFA wydana na wniosek FC Ferencvarosi, zgodnie z którą wnoszący apelację miał zapłacić na rzecz pozwanego kwotę 435 tys. euro tytułem rekompensaty za wyszkolenie. Podstawą na mocy której strona pozwana dochodziła owej rekompensaty było podpisanie kontraktu przez zawodnika H.

⁶³⁹ M. Bałaziński, *Nowe prawo transferowe w piłce nożnej*, Sport wyczynowy 9-10/441-442/2001, s. 71-75

z FC Metz. Piłkarz ten reprezentował wcześniej barwy FC Ferencvarosi. CAS częściowo podtrzymał apelację FC Metz i dokonał zmiany decyzji FIFA. Zobowiązał on wnoszącego apelację do zapłaty na rzecz FC Ferencvarosi kwoty 304.500,00 euro plus 5% rocznych odsetek naliczanych od 22 grudnia 2006 roku⁶⁴⁰.

Wspomniana wcześniej sprawa Jean Marc Bosmana nie znalazła swojego rozstrzygnięcia przed CAS, ale stała się sprawą przełomową, która na trwałe wpłynęła na światowy, piłkarski rynek transferowy. W związku z powyższym istotne jest chociażby ogólne jej omówienie.

Bosman był zawodnikiem belgijskiego klubu RC Liege. Jego dwuletni kontrakt z klubem wygasł w 1990 roku. Wtedy klub zaoferował zawodnikowi umowę na jeden rok, ale podstawowa pensja piłkarza została znacznie zredukowana. Bosman odmówił podpisania umowy na mniej korzystnych warunkach i w konsekwencji został wystawiony przez RC Liege na listę transferową. Jednocześnie belgijski klub ustanowił zaporową kwotę odstępnego, czego efektem był brak zainteresowania zawodnikiem ze strony innych drużyn. Bosman porozumiał się jednak na własną rękę z francuską drużyną US Dunkerque przy założeniu dużo niższej kwoty odstępnego niż ta, ustalona przez RC Liege. Początkowo zawodnik miał być wypożyczony do francuskiego klubu, a następnie podpisać z nim ostateczny kontrakt. Niestety RC Liege i US Dunkerque nie doszły ze sobą do porozumienia, a rozmowy zostały zerwane. W konsekwencji Bosman pozwał oba kluby do ETS powołując się na art. 177 Traktatu Rzymskiego, zarzucając pogwałcenie jego swobody zatrudnienia przez manipulowanie kwotą odstępnego. Trybunał uznał w wyroku C-415/93 z 15 grudnia 1995 roku, że reguły transferowe tworzą trudności dla swobodnego przepływu pracowników. Najważniejszym skutkiem sprawy Bosmana było ustalenie, że klub nie może oczekiwać kwoty odstępnego za zawodnika, którego kontrakt wygasa⁶⁴¹.

ETS przyjął stanowisko, że swoboda przemieszczania się osób dotyczy sportu traktowanego jako działalność ekonomiczna⁶⁴². Dodatkowo podkreślił też, że zawodnik nie może powoływać się na tę zasadę w sytuacji, gdy dokonuje zmiany pracodawcy wewnątrz danego państwa członkowskiego. Nie zmienia to jednak faktu, że orzeczenie ETS w sprawie Bosmana ostatecznie uregulowało swobodny przepływ sportowców na terenie UE⁶⁴³.

Inną sprawą, w której powołano się na naruszenie swobody przepływu pracowników był przypadek Mohameda Dahmane'a, który początkowo, po rozwiązaniu swojego kontraktu z innym belgijskim klubem RC Genk, miał zapłacić na rzecz swojego byłego pracodawcy łączną kwotę odszkodowania w wysokości 880.000,00 euro. Belgijski sąd apelacyjny jednoznacznie stwierdził, że sportowiec profesjonalnie uprawiający daną dyscyplinę powi

⁶⁴⁰ Zob. wyrok CAS z 14 maja 2007, CAS 2006/A/1181, <http://www.tas-cas.org/>

⁶⁴¹ P. Downward, A. Dawson, *The Economics of Professional Team Sports*, Londyn – Nowy Jork 2000, s. 208-209

⁶⁴² R. Ryszka, *Swoboda przemieszczania się sportowców w Unii Europejskiej*, *Studia Europejskie* 4/2004, s. 76

⁶⁴³ Ibidem, s. 84-85

nien być w świetle prawa pracy traktowany na takich samych zasadach jak każdy inny pracownik, co tyczy się też kwestii rozwiązania umowy⁶⁴⁴.

Polski Kodeks cywilny zawiera dwie instytucje, które warto porównać z transferem sportowym. Mowa o karze umownej oraz o odstępnym.

Kara umowna jest klauzulą zawartą w umowach, w celu naprawienia szkody wywołanej przez niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego przez zapłatę określonej sumy. Z pozoru nie ma ona nic wspólnego z instytucją transferu sportowego.

Warto jednak zwrócić uwagę, że wielu zawodników posiada w swych kontraktach ustalone na określonym poziomie, zazwyczaj zaporowym, kwoty odstępnego. Wpłacenie takiej kwoty przez klub kupujący na rzecz klubu posiadającego prawa do zawodnika, powoduje, że transfer następuje automatycznie po ustaleniu warunków nowego kontraktu między zawodnikiem i klubem kupującym. Zgoda dotychczasowego pracodawcy zawodnika jest w tym przypadku wyłączona, gdyż kwota odstępnego ustalona w ten sposób nie zakłada negocjacji. W polskim prawie cywilnym w sposób podobny funkcjonuje instytucja odstępnego, zawarta w art. 395. i 396. KC.

W takiej sytuacji klub, w którym do tej pory zawodnik występował, ponosi w pewnym sensie szkodę. Umiejętności piłkarzy i ich potencjał, zwłaszcza na najwyższym poziomie, są często unikatowe. Wprowadzanie tego typu kwot, często horrendalnych, ma z jednej strony zniechęcić potencjalnych kupców, z drugiej zaś odzwierciedla wartość sportową i nie tylko, danego zawodnika dla jego zespołu. Zazwyczaj metoda ta zdaje egzamin i do transferów, nie dochodzi. Zdarza się jednak też tak, że klub źle oceni wysokość takiej kwoty lub po kilku latach występów, wraz z rozwojem zawodnika, nie będzie ona dość wysoka, by potencjalnych kupców zniechęcić. Warto też zaznaczyć, że kwoty wydawane na najlepszych zawodników przez kluby piłkarskie systematycznie rosną i współcześnie oscylują w granicach 100 mln euro. Możliwe zatem jest, że kwota, która przy podpisywaniu kontraktu miała charakter zaporowy, utraciła go po niedługim czasie. W takich sytuacjach może dojść więc do transferu, czego przykładem jest przejście niemieckiego piłkarza młodego pokolenia Mario Götze z Borussii Dortmund do Bayernu Monachium za około 31,5 mln funtów⁶⁴⁵.

W takim ujęciu można wysnuć pewne analogie między transferem sportowym a karą umowną uregulowaną w polskim Kodeksie cywilnym, w art. 483 i 484. Zarówno kara umowna jak i kwota zawarta w kontrakcie zawodnika, są ujęte w treści samej umowy. Skoda jaką ponosi klub opuszczany przez zawodnika jest wynikiem niewykonania zobowiązania niepieniężnego. Tak można bowiem określić sytuację, w której klub traci możliwość korzystania z umiejętności sportowych jednego ze swych zawodników. Nie możliwe jest też zwolnienie się przez klub kupujący od zapłaty kwoty należnej za zawodnika, jeżeli do transferu ma dojść w trakcie trwania umowy z jego dotychczasowym klubem. Nierealne wydaje się bowiem, by drużyna posiadająca prawa do piłkarza i ustalająca w jego kontrakcie ogromną

⁶⁴⁴ *Belgijski sąd wstrząsnął systemem transferowym*, http://www.pzp.info.pl/aktualnosci/1334/belgijski_sad_wstrzasnal_systemem_transferowym/, 8 maja 2014 r.

⁶⁴⁵ *Mario Götze to join Bayern Munich from Borussia Dortmund*, <http://www.theguardian.com/football/2013/apr/23/mario-gotze-signs-bayern-dortmund>, 13 maja 2014 r.

kwotę odstępnego, dobrowolnie zgodziła się na jego odejście za darmo w trakcie trwania umowy.

Wątpliwości w kwestii podobieństwa kary umownej z art. 483 KC i kwoty odstępnego zawartej w kontrakcie piłkarza może jednak budzić fakt, zgodnie z którym dłużnik nie może zwolnić się od wykonania ciążącego na nim zobowiązania poprzez zapłacenie kary umownej. Inną znaczącą różnicą jest osoba zobligowana do zapłaty kary umownej. Zgodnie z treścią art. 483 §2 to dłużnik jest zobowiązany do jej zapłaty. W przypadku transferu na zasadzie wpłaty kwoty odstępnego, ciężar finansowy spada na nowy klub zawodnika, nie zaś na samego piłkarza, który jest związany ze swą drużyną umową i staje się dłużnikiem w razie niewykonania lub nienależytego wykonania wynikającego z niej zobowiązania.

Z drugiej strony nie można z pełnym przekonaniem stwierdzić by odstępnę określone w treści art. 395 i 396 KC oraz odstępnę będące jedną z klauzul kontraktu piłkarskiego miały identyczny charakter. Przede wszystkim odstępnę określone w KC jest zastrzegane przez strony umowy. W przypadku kontraktu piłkarskiego dotyczyłoby więc ono klubu zatrudniającego zawodnika i samego piłkarza, a nie klubu kupującego. W związku z powyższym to piłkarz powinien wystosować stosowne oświadczenie i dokonać zapłaty odstępnego, by od kontraktu odstąpić. Tak się jednak nie dzieje z różnych względów.

Reasumując należałoby stwierdzić, że kupno zawodnika, poprzez zapłacenie kwoty odstępnego zawartej w jego kontrakcie, posiada z jednej strony niektóre cechy kary umownej, z drugiej zaś wykazuje pewne podobieństwo do odstępnego z art. 395 oraz 396. KC. Nie mniej jednak tego typu transfer nie jest podobny do żadnej z tych konstrukcji całkowicie.

Bibliografia:

- M. Bałaziński (2001), *Nowe prawo transferowe w piłce nożnej*, Sport wyczynowy
W. Cajsel (2001), *Treść profesjonalnych kontraktów sportowych*, Sport wyczynowy
P. Downward, A. Dawson (2000), *The Economics of Professional Team Sports*, Londyn –Nowy Jork
S. Fundowicz (2013), *Prawo sportowe*, Warszawa
R. Ryszka (2004), *Swoboda przemieszczania się sportowców w Unii Europejskiej*, Studia Europejskie 4
L. W. Valloni, B. Wicki (2011), *Compensation in Case of Breach of Contract According to Swiss Law*, European Sports Law and Policy Bulletin

Orzecznictwo:

- wyrok CAS z 14 maja 2007, CAS 2006/A/1181,
wyrok CAS z 30 stycznia 2008, CAS 2007/A/1298-1300,
wyrok CAS z 30 stycznia 2008, CAS 2007/A/1298-1300,
wyrok CAS z 20 lutego 2009 CAS 2008/A/1589,

Inne źródła:

- Belgijski sąd wstrząsnął systemem transferowym*,
http://www.pzp.info.pl/aktualnosci/1334/belgijski_sad_wstrzasnal_systemem_transferowym/,
Mario Götze to join Bayern Munich from Borussia Dortmund,
<http://www.theguardian.com/football/2013/apr/23/mario-gotze-signs-bayern-dortmund>,
Webster wins landmark ruling over contracts,
<http://www.theguardian.com/sport/2008/jan/31/rugbyunion>,

Wayne Rooney may use transfer loophole to buy himself out of Manchester United contract next summer, <http://www.mirror.co.uk/sport/football/transfer-news/wayne-rooney-use-transfer-loophole-2216604>,

Newcastle fear Yohan Cabaye could buy out his contract to force move, <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/teams/newcastle-united/10561985/Newcastle-fear-Yohan-Cabaye-could-buy-out-his-contract-to-force-move.html>,

ZBIGNIEW BUKOWSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

**ADMINISTRACYJNOPRAWNE UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI
SPORTOWEJ****ADMINISTRATIVE AND LEGAL CONDITIONS OF SPORTING ACTIVITIES****Streszczenie**

Artykuł dotyczy administracyjnoprawnych uwarunkowań działalności sportowej. Sport zakwalifikowany został jako dziedzina administracji publicznej. Dokonano analizy źródeł administracyjnego prawa sportowego dzieląc je na podstawowe i uzupełniające. Określono formy organizacyjne działalności sportowej i omówiono nadzór administracyjny nad tą działalnością oraz zadania administracji publicznej w zakresie sportu.

Słowa kluczowe: Prawo sportowe, administracja sportowa, sport

Key words: sport law, sport administration, sport,

Wstęp

Artykuł dotyczy administracyjnoprawnych uwarunkowań działalności sportowej. Sporne doktrynalnie jest już samo pojęcie sportu - zdefiniowane w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (tekst jednolity: Dz.U. z 2014 r. poz. 715) jako wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach⁶⁴⁶.

Problematyka prawnych podstaw działalności sportowej jest przedmiotem zainteresowania doktryny prawa⁶⁴⁷. W materiale zostaną natomiast

⁶⁴⁶ M.Badura m.in. wskazuje, że "ustawodawca wyłącza z definicji sportu aktywność umysłową, co pozostaje dosyć problematyczne z perspektywy uznanych dotychczas sportów, w których rywalizacja podejmowana jest wyłącznie na płaszczyźnie intelektualnej, jak np. sportów w postaci brydża sportowego lub szachów". Komentarz do art.2 ustawy o sporcie (w:) M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak, Ustawa o sporcie. Komentarz, Warszawa 2011, za: System Informacji Prawnej Lex.

⁶⁴⁷ S.Fundowicz, Prawo sportowe, Warszawa 2013; seria "Sport i prawo" wydana przez Polskie Towarzystwo Prawa Sportowego (15 tomów: Prawne problemy transferu w piłce nożnej w Polsce i Republice Federalnej Niemiec, red. A.Szwarc, Poznań 1991; Prawne problemy dopingu w sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 1992; Prawne problemy sportu zawodowego, red. A.Kijowski, Poznań 1995; Naruszenia porządku towarzyszące imprezom sportowym, red. A.Szwarc, Poznań 1995; Ubezpieczenia w sporcie, red. A.Wasiewicz, Poznań 1996; Sport i media – problemy prawne, red. M.Kepiński, Poznań 1997; Status prawny polskich klubów i związków sportowych, red. A.Szwarc, Poznań 2000; Status prawny sportowców, red. A.Kijowski, Poznań 2001; Odpowiedzialność dyscyplinarna w sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 2001; Tzw. sprawa Bosmana z polskiej perspektywy, red. A.Szwarc, Poznań 2006; Unia Europejska i sport, red. A.Szwarc, Poznań 2006; Korupcja w sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 2008; Ustawa o sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 2011; Prawne problemy sportu żużlowego, red. A.Szwarc, Poznań 2011; Prawne problemy sportu piłkarskiego, red. A.Szwarc, Poznań 2013); M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak, Ustawa o sporcie. Komentarz, Warszawa 2011; W.Cajsel, Ustawa o sporcie. Komentarz, Warszawa 2011; Ustawa o sporcie. Komentarz, red. M.Gniatkowski, Wrocław 2011.

określone i przeanalizowane regulacje z zakresu prawa sportowego, które zaliczyć można do prawa administracyjnego. Pierwszym jego elementem będzie zakwalifikowanie sportu w kontekście dziedzin administracji publicznej (co ma szczególnie istotne znaczenie z punktu widzenia administracyjnego prawa materialnego). Dalej nastąpi analiza źródeł prawa sportowego. Kolejnym elementem będzie analiza form organizacyjnych działalności sportowej i nadzoru administracyjnego nad tą działalnością. Na końcu zaprezentowane zostaną zadania administracji publicznej w zakresie sportu.

Sport jako dziedzina administracji publicznej

Pierwszą kwestią wymagającą przeanalizowania jest skategoryzowanie sportu jako dziedziny administracji publicznej. Pomocniczo dla określenia dziedzin administracji publicznej wykorzystać można ustawę z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 743 ze zm.). Jednym z działów administracji rządowej jest kultura fizyczna (art. 5 pkt 10). Pierwotnie w ustawie ten punkt funkcjonował jako kultura fizyczna i turystyka, od 1999 do 2010 r. jako kultura fizyczna i sport, a obecne brzmienie nadał mu art. 63 pkt 1 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie.

Zgodnie z aktualną regulacją zawartą w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej dział kultura fizyczna obejmuje sprawy: (1) sportu; (2) wychowania fizycznego; (3) rehabilitacji ruchowej (art. 15).

W pierwotnym brzmieniu ustawy z 1997 r. dział kultura fizyczna i turystyka obejmował sprawy: (1) kultury fizycznej, (2) sportu powszechnego i wyczynowego, (3) zagospodarowania turystycznego kraju, (4) promocji Polski za granicą w dziedzinie turystyki (art. 15 ust. 1).

W 1999 r. zostały wprowadzone zmiany w brzmieniu tego artykułu poprzez ustawę z dnia 24 lipca 1999 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 70, poz. 778). Po nich dział kultura fizyczna i sport obejmował sprawy: (1) kultury fizycznej, (2) sportu powszechnego i wyczynowego, (3) sportu osób niepełnosprawnych.

Kolejne zmiany wprowadzono w 2005 r. poprzez ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o sporcie kwalifikowanym (Dz.U. Nr 155, poz. 1298). Dział kultura fizyczna i sport obejmował od nich sprawy: (1) kultury fizycznej; (2) rekreacji i rehabilitacji ruchowej; (3) sportu dzieci i młodzieży; (4) sportu kwalifikowanego; (5) sportu osób niepełnosprawnych.

Podsumowując wskazać można, iż formalno-prawnie sport traktowany jest jako element działu administracji kultura fizyczna. Określenie działów w tym zakresie w ostatnich kilkunastu latach było zmienne i przez znaczną część tego okresu sport występował nie jako element kultury fizycznej, ale jako współtowarzyszące jej określenie działu administracji (kultura fizyczna i sport).

Z punktu widzenia organizacyjnego centralnej administracji rządowej działem administracji rządowej kultura fizyczna kieruje Minister Sportu i Turystyki. Kieruje on zresztą także osobnym działem administracji rządowej,

jakim jest turystyka⁶⁴⁸. Obsługę ministra zapewnia Ministerstwo Sportu i Turystyki.

Jednostkami organizacyjnymi podległymi Ministrowi Sportu i Turystyki lub przez niego nadzorowanymi są: (1) Biuro Komisji do Zwalczania Dopingu w Sporcie w Warszawie, (2) Centralny Ośrodek Sportu w Warszawie, (3) Instytut Sportu w Warszawie, (4) Polska Organizacja Turystyczna w Warszawie⁶⁴⁹.

Na podstawie statutu Ministerstwa Sportu i Turystyki obsługę zadań Ministra w zakresie działu kultura fizyczna zapewniają w szczególności: (1) Departament Infrastruktury Sportowej; (2) Departament Sportu Wycieczkowego; (3) Departament Sportu dla Wszystkich; (4) Departament Strategii i Współpracy Międzynarodowej⁶⁵⁰.

Źródła prawa sportowego

Dokonałem podziału źródeł prawa sportowego na podstawowe i uzupełniające (dodatkowe). Przez podstawowe źródła w tym zakresie rozumiem takie, których głównym lub jednym z głównych celów regulacji jest działalność sportowa⁶⁵¹. Natomiast źródła uzupełniające to takie, które mają inne cele regulacji, a znajdują się w nich tylko pojedyncze regulacje odnoszące się do działalności sportowej.

Do podstawowych źródeł prawa sportowego zaliczyć można:

- 1) ustawę z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. Określa ona zasady uprawiania i organizowania sportu;
- 2) ustawę z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (tekst jednolity z 2007 r. Nr 226, poz. 1675 z późn.zm.). Z ustawy tej aktualnie moc zachował jedynie rozdział 7 "Rekreacja i rehabilitacja ruchowa";
- 3) ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (tekst jednolity z 2013 r. poz. 611 z późn.zm.). Ustawa ta określa: (1) zasady postępowania konieczne do zapewnienia bezpieczeństwa imprez masowych; (2) warunki bezpieczeństwa imprez masowych; (3) zasady i tryb wydawania zezwoleń na przeprowadzanie imprez masowych; (4) zasady gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa imprez masowych; (5) zasady odpowiedzialności organizatorów za szkody wyrządzone w związku ze zorganizowaniem imprez masowych;
- 4) ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. Nr 208, poz. 1241). Ustawa ta określa: (1) podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa górskiego i ratownictwa na zorganizowanych terenach narciarskich, zakres ich obowiązków i uprawnień oraz zasady finansowania ich działalności; (2) obowiązki osób przebywających w górach oraz na zorganizowanych terenach narciarskich, a w szczególności uprawiających sport, rekreację lub turystykę; (3) podmioty odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa oso

⁶⁴⁸ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 września 2014 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Sportu i Turystyki (Dz.U. poz. 1263).

⁶⁴⁹ Obwieszczenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Sportu i Turystyki lub przez niego nadzorowanych (M.P. poz. 217).

⁶⁵⁰ § 3 statutu. Statut jest załącznikiem do zarządzenia Nr 7 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 2013 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Sportu i Turystyki (M.P. poz. 49).

⁶⁵¹ Zob. też S.Fundowicz, Prawo sportowe, op.cit., s.23-24.

bom przebywającym w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich; (4) warunki bezpieczeństwa osób przebywających w górach oraz na zorganizowanych terenach narciarskich, a w szczególności uprawiających tam sport, rekreację lub turystykę; (5) nadzór i kontrolę nad ratownictwem górskim;

5) ustawę z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz.U. Nr 208, poz. 1240 z późn.zm.). Ustawa ta określa: (1) warunki bezpieczeństwa osób pływających, kąpiących się lub uprawiających sport lub rekreację na obszarach wodnych; (2) podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa wodnego, zakres ich obowiązków i uprawnień, oraz zasady finansowania ich działalności; (3) podmioty odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa osobom pływającym, kąpiącym się lub uprawiającym sport lub rekreację na obszarach wodnych; (4) nadzór i kontrolę nad ratownictwem wodnym; (5) zasady i tryb usuwania, przechowywania, wydawania oraz orzekania przepadku statku lub innego obiektu pływającego przeznaczonego lub używanego do uprawiania sportu lub rekreacji.

Do uzupełniających (dodatkowych) źródeł prawa sportowego zaliczyć można następujące akty prawne:

1) ustawę z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (tekst jednolity Dz.U. z 2012 r. poz. 1137 z późn.zm.). Oddział piąty rozdziału 5 działu II ustawy dotyczy wykorzystania dróg w sposób szczególny. Znajdujący się w nim art. 65 reguluje kwestię zawodów sportowych, rajdów, wyścigów, przewozu osób kolejką turystyczną i innych imprez, które powodują utrudnienia w ruchu lub wymagają korzystania z drogi w sposób szczególny. Mogą się one odbywać pod warunkiem zapewnienia bezpieczeństwa porządku podczas trwania imprezy oraz uzyskania zezwolenia na jej przeprowadzenie;

2) ustawę z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 934 z późn.zm.). Rozdział siódmy działu II tej ustawy dotyczy turystyki i sportów wodnych. Zawarty w nim art. 35 reguluje, iż uprawianie na polskich obszarach morskich turystyki oraz sportów wodnych może się odbywać na warunkach i w sposób zgodny z przepisami prawa polskiego. Ponadto w tej części ustawy znajdują się art. 35a-35c dotyczące przeszukiwania wraków statków lub ich pozostałości;

3) ustawę z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz.U. Nr 201, poz. 1540 z późn.zm.). Na jej podstawie utworzono Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, którego dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury fizycznej (art. 86 ust. 1). Wydatki Funduszu są przeznaczone na przebudowę, remonty i dofinansowanie inwestycji obiektów sportowych oraz rozwijanie sportu wśród dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych (art. 86 ust. 4);

4) ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity: Dz.U. z 2012 r. poz. 1356 z późn.zm.). Na jej podstawie utworzono Fundusz Zajęć Sportowych dla Uczniów, którego dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury fizycznej (art. 13³ ust. 1). Środki Funduszu przeznacza się wyłącznie na dofinansowanie zajęć sportowych dla uczniów, prowadzonych przez kluby sportowe działające w formie stowarzyszenia oraz inne organizacje pozarządowe, które w ramach swojej statutowej działalności realizują zadania z za-

kresu upowszechniania kultury fizycznej wśród dzieci i młodzieży, a także organizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego (art. 13³ ust. 4);

5) ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 594 z późn.zm.). Określa ona, iż do zadań własnych gminy należą sprawy kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych (art. 7 ust. 1 pkt 10);

6) ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 595 z późn.zm.). Określa ona, iż powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury fizycznej i turystyki (art. 4 ust. 1 pkt 8);

7) ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 596 z późn.zm.). Określa ona, iż samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, w szczególności w zakresie kultury fizycznej i turystyki (art. 14 ust. 1 pkt 11).

Formy organizacyjne działalności sportowej i nadzór nad tą działalnością

Podstawowa dla działalności sportowej ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie określa formy organizacyjne działalności sportowej. Są nimi kluby sportowe i związki sportowe (rozdział 2 ustawy). Szczególnym rodzajem klubu sportowego jest uczniowski klub sportowy. Działa on na zasadach przewidzianych w przepisach ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. - Prawo o stowarzyszeniach (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 z późn.zm.). Związek sportowy działa w formie stowarzyszenia lub związku stowarzyszeń. Kolejną formą organizacyjną działalności sportowej jest polski związek sportowy (rozdział 3 ustawy o sporcie). Jest on tworzony w celu organizowania i prowadzenia współzawodnictwa w danym sporcie (art. 7 ust. 1). Utworzenie polskiego związku sportowego przez związek sportowy wymaga uzyskania **zgody** ministra właściwego do spraw kultury fizycznej (art. 7 ust. 2). W sprawach nieuregulowanych w ustawie o sporcie do polskiego związku sportowego stosuje się przepisy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. - Prawo o stowarzyszeniach (art. 7 ust. 3). Zindywidualizowanymi formami organizacyjnymi działalności sportowej są Polski Komitet Olimpijski oraz Polski Komitet Paraolimpijski. Natomiast wątpliwości co do charakteru prawnego jako formy organizacyjnej działalności sportowej budzi liga zawodowa.

Ustawa o sporcie wprowadza nadzór administracyjny jedynie nad polskim związkiem sportowym (rozdział 4 ustawy). Nadzór nad działalnością polskich związków sportowych sprawuje minister właściwy do spraw kultury fizycznej (art. 16 ust. 1)⁶⁵². Nadzorem ministra nie są objęte decyzje dyscyplinarne i regulaminowe władz polskich związków sportowych związane z organizacją i przebiegiem współzawodnictwa sportowego (art. 16 ust. 2). Zakresem kontroli ministra w ramach nadzoru jest objęta działalność polskiego związku sportowego pod względem zgodności z przepisami prawa oraz postanowieniami statutu (art. 16 ust. 4).

De facto z punktu widzenia prawa administracyjnego zakres uprawnień ministra nazwać można jedynie kontrolą, a nie nadzorem. Jednakże

⁶⁵² Zob. szerzej: S.Fundowicz, Prawo sportowe, op.cit., s.110-126.

stosowana w ustawie siatka pojęciowa jest identyczna z występującą w innych ustawach dotyczących form zrzeszania obywateli (m.in. stowarzyszeń).

Zadania administracji publicznej w zakresie sportu

Problematyka wspieranie sportu przez organy władzy publicznej jest przedmiotem regulacji zawartej w rozdziale 6 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. Zgodnie z nimi tworzenie warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu stanowi zadanie własne jednostek samorządu terytorialnego (art. 27 ust. 1), przy czym przepisy tej ustawy nie naruszają uprawnień jednostek samorządu terytorialnego do wspierania kultury fizycznej na podstawie przepisów odrębnych (art. 27 ust. 3). Dookreślenie zadania następuje poprzez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego. Może on określić, w drodze uchwały, warunki i tryb finansowania tego zadania wskazując w uchwale cel publiczny z zakresu sportu, który jednostka ta zamierza osiągnąć (art. 27 ust. 2).

Istotna część regulacji zawartej w tym rozdziale odnosi się do finansowania sportu z budżetów publicznych. Klub sportowy, działający na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego, nie działający w celu osiągnięcia zysku, może otrzymywać dotację celową z budżetu tej jednostki, z zastosowaniem przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych w zakresie udzielania dotacji celowych dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych i nie działających w celu osiągnięcia zysku (art. 28 ust. 1). Dofinansowywać uprawianie lub organizowanie sportu oraz jego promocję może minister właściwy do spraw kultury fizycznej (art. 29 ust. 1). Rozwój sportu odpowiednio w środowisku szkolnym i akademickim mogą wspierać, w tym finansowo minister właściwy do spraw oświaty i wychowania oraz minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego (art. 29 ust. 2).

Ustawa przewiduje także tworzenie organu doradczego, jakim jest rada sportu. W jednostkach samorządu terytorialnego mogą działać rady sportu powołane przez właściwe organy wykonawcze spośród przedstawicieli organizacji i instytucji realizujących zadania w zakresie kultury fizycznej (art. 30 ust. 1). Do zadań rady sportu należy w szczególności opiniowanie: (1) strategii rozwoju gmin, powiatów i województw w zakresie kultury fizycznej; (2) projektu budżetu w części dotyczącej kultury fizycznej; (3) programów rozwoju bazy sportowej na danym terenie, w tym w szczególności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie dotyczącym terenów wykorzystywanych na cele kultury fizycznej; (4) projektów uchwał, o których mowa w art. 27 ust. 2 (art. 30 ust. 3).

Odrębne uprawnienia organów administracji publicznej związane są z możliwością ustanawiania stypendiów sportowych. Jednostki samorządu terytorialnego mogą ustanawiać i finansować okresowe stypendia sportowe oraz nagrody i wyróżnienia dla osób fizycznych za osiągnięte wyniki sportowe (art. 31 ust. 1). Ponadto minister właściwy do spraw kultury fizycznej może przyznać członkowi kadry narodowej okresowe stypendium sportowe za osiągnięte wyniki sportowe we współzawodnictwie międzynarodowym (art. 32 ust. 1).

Ustawa ustanowiła także organ zajmujący się zwalczaniem dopingu w sporcie. Organem właściwym do zwalczania dopingu w sporcie jest Komii-

sja do Zwalczenia Dopingu w Sporcie (art. 44 ust. 1), przy czym podmioty prowadzące działalność sportową, w szczególności polskie związki sportowe, realizują odpowiedzialność dyscyplinarną za stosowanie dopingu w sporcie w zakresie określonym w ich regulaminach.

Wnioski.

Sport jest dziedziną zainteresowania administracji publicznej i prawa administracyjnego. Działalność sportowa jest elementem działu administracji, jakim jest kultura fizyczna. Administracja publiczna posiada obowiązkowe zadania publiczne związane z działalnością sportową.

Prawo sportowe ma charakter interdyscyplinarny, jednak zasadniczą część jego uregulowań mieści się w ramach administracyjnego prawa materialnego. Charakterystyczne są dla niego różnorakie instrumenty administracyjno-prawne. Wskazać można, iż występują takie z nich jak instrumenty reglamentacyjne (zezwoleń, zgody itp.), finansowe (dotacje, stypendia) czy środki nadzoru administracyjnego. Niektóre z prawnie określonych wymagań nie wskazują na konieczność uzyskania konkretnego aktu administracyjnego, lecz stosowane są bezpośrednio w związku z konkretyzacją w samym akcie prawnym. Takie przepisy dotyczą m.in. kwalifikacji zawodowych (rozdział 8 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie - Kwalifikacje zawodowe w sporcie). Zgodnie z art. 41 ust. 1 ustawy o sporcie zorganizowane zajęcia w zakresie sportu w związku sportowym oraz w klubie sportowym uczestniczącym we współzawodnictwie organizowanym przez polski związek sportowy może prowadzić wyłącznie trener lub instruktor sportu w rozumieniu ustawy (przestrzeganie tego wymogu podlega m.in. kontroli administracyjnej w ramach nadzoru nad działalnością sportową).

Bibliografia:

M.Badura, H.Basiński, G.Kałużny, M.Wojcieszak(2011), *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Warszawa
 S.Fundowicz(2013), *Prawo sportowe*, Warszawa
 M. Gniatkowski (red)[2011] *Ustawa o sporcie. Komentarz*, red. M.Gniatkowski, Wrocław
 seria "Sport i prawo" wydana przez Polskie Towarzystwo Prawa Sportowego (15 tomów: Prawne problemy transferu w piłce nożnej w Polsce i Republice Federalnej Niemiec, red. A.Szwarc, Poznań 1991; Prawne problemy dopingu w sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 1992; Prawne problemy sportu zawodowego, red. A.Kijowski, Poznań 1995; Naruszenia porządku towarzyszące imprezom sportowym, red. A.Szwarc, Poznań 1995; Ubezpieczenia w sporcie, red. A.Wąsiewicz, Poznań 1996; Sport i media – problemy prawne, red. M.Kępiński, Poznań 1997; Status prawny polskich klubów i związków sportowych, red. A.Szwarc, Poznań 2000; Status prawny sportowców, red. A.Kijowski, Poznań 2001; Odpowiedzialność dyscyplinarna w sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 2001; Tzw. sprawa Bosmana z polskiej perspektywy, red. A.Szwarc, Poznań 2006; Unia Europejska i sport, red. A.Szwarc, Poznań 2006; Korupcja w sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 2008; Ustawa o sporcie, red. A.Szwarc, Poznań 2011; Prawne problemy sportu żużlowego, red. A.Szwarc, Poznań 2011; Prawne problemy sportu piłkarskiego, red. A.Szwarc, Poznań 2013

Akty prawne:

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 września 2014 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Sportu i Turystyki (Dz.U. poz. 1263).
 Obwieszczenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Sportu i Turystyki lub przez niego nadzorowanych (M.P. poz. 217).
 Zarządzenie Nr 7 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 2013 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Sportu i Turystyki (M.P. poz. 49).

MACIEJ ADAMCZYK
Uniwersytet Łódzki

PRAWO EVENT MARKETINGU W SPORCIE **LAW OF EVENT MARKETING IN SPORTS**

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę opisanego podstawowych i najbardziej charakterystycznych regulacji event marketingu w sporcie na podstawie prawa powszechnie i wewnętrznie obowiązującego, oraz głównych problemów stosowania umów. Podstawą omówienia są głównie regulacje obowiązujące w związku z organizacją turnieju finałowego UEFA EURO 2012 na terenie Rzeczypospolitej Polskiej (prawo powszechnie obowiązujące) oraz Karta Olimpijska (prawo wewnętrznie obowiązujące).

Słowa kluczowe: Prawo event marketingu, event marketing, sport event, mega event, prawo sportowe

Key words: Law of event marketing, event marketing, sport event, mega event, sports law

Wstęp

Ludzie organizują imprezy od kiedy zaczęli się ze sobą porozumiewać⁶⁵³. Wydarzenia (zarówno te wielkie jak i małe; publiczne i prywatne; polityczne i społeczne) już w czasach starożytnych pomagały w kształtowaniu wizerunku i dobrego imienia w oczach innych. Tak w starożytności jak i współcześnie, wydarzenia (mecze, turnieje, mistrzostwa) są istotą rywalizacji sportowej. Ich ogromna częstotliwość i rosnące zainteresowanie publiczności mediów oraz sponsorów⁶⁵⁴ wymusza pytanie o stosunki prawne istniejące nie tylko w sferze czysto sportowej, ale również w zakresie event marketingu.

W artykule zostaną wskazane podstawowe oraz charakterystyczne rozwiązania prawne, które pozwolą zrozumieć istotę zagadnienia. Przedstawiona zostanie proponowana definicja event marketingu w sporcie, po czym opisane będą charakterystyczne regulacje powszechnie i wewnętrznie obowiązujące oraz podstawowe problemy wynikające ze stosowania porozumień umownych. Prawo powszechnie obowiązujące zostanie omówione na gruncie regulacji związanych z organizacją turnieju finałowego UEFA EURO 2012 w Polsce, z kolei prawo wewnętrzne w świetle Karty Olimpijskiej. Jak do tej pory, prawo event marketingu w sporcie nie było przedmiotem zainteresowania prawników, stąd brak głosów doktryny w tej sprawie.

Definicja event marketingu w sporcie

W jednej z nielicznych publikacji dotyczących event marketingu, A. Grzegorzcyk wskazuje, że event marketing to zarządzanie procesami rynko-

⁶⁵³A. Grzegorzcyk (red.), *Event marketing jako nowa forma organizacji procesów komunikacyjnych*, Warszawa 2009, s. 7

⁶⁵⁴R. Zachary Finner wskazuje, że 2/3 wszystkich imprez sponsorowanych to imprezy sportowe. R. Zachary Finner, *Event Marketing and Sponsorship: Lessons Learned from the Tour De Georgia Cycling Races*, [w:] *Consumer behavior knowledge for effective sports and event marketing*, A. G. Close i in. (red.), Routledge 2010

wymi poprzez wydarzenia⁶⁵⁵, oraz podaje istniejące definicje, w których event marketing to narzędzie promocyjne, polegające na organizowaniu różnego rodzaju imprez masowych (wydarzeń), służących do realizowania określonych celów firmy wobec otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego⁶⁵⁶. Pośród innych nazw event marketingu wymienia się special event, wydarzenie promocyjne, marketing sponsorski czy organizację imprez.

Powyższe definicje nie znajdują pełnego odzwierciedlenia w marketingu sportowym, ponieważ określają event marketing przede wszystkim jako organizowanie wydarzeń promocyjnych, których głównym celem jest upowszechnienie marki. Te wyjaśnienia są właściwe dla imprez sportowych organizowanych głównie do propagowania marki, jak *Orlen Warsaw Marathon*. Największe imprezy sportowe nie są jednak wydarzeniami czysto promocyjnymi, lecz ich istotą jest przeprowadzenie rywalizacji sportowej. Co więcej, impreza sportowa może się odbyć bez określonego bądź jakiegokolwiek sponsora⁶⁵⁷, nawet jeżeli marka sponsora wchodzi w skład nazwy wydarzenia, jak *FIVB Beach Volleyball World Tour - SK Bank Mazury Grand Slam 2014 presented by Hotel Anders*⁶⁵⁸.

Autor sugeruje zatem, że event marketing w sporcie to wszystko, co dotyczy imprezy sportowej, a nie jest bezpośrednio sportem. W zakresie szerokim, event marketing dotyczy wszystkich działań, których celem jest organizacja imprezy sportowej, w tym głównie zapewnienie bezpieczeństwa, pełna obsługa obiektów, zakwaterowanie uczestników wydarzenia, transport, w zakresie w jakim mają wpływ na postrzeganie imprezy. W wąskim zakresie, event marketing dotyczy wyłącznie tych elementów imprezy sportowej które mogą być przedmiotem obrotu handlowego. Minusem uznania jedynie szerokiego zakresu jest utożsamianie event marketingu z kompleksową organizacją imprezy sportowej, a przyjmując jedynie wąski zakres definicji, ogranicza się pojęcie jedynie do wartości handlowych, zapominając o komunikacji i postrzeganiu przez uczestników.

Właściwym wydaje się pozostanie w pewnej nieostrości definicyjnej, ponieważ dla powodzenia strategii event marketingu konieczne jest połączenie sukcesu sportowego, komunikacyjnego, marketingowego i zadowolenia uczestników. Brak któregośkolwiek z elementów imprezy sportowej nie powoduje, że wydarzenie się nie odbędzie, jednak organizator nie osiągnie w pełni zamierzonego efektu.

Prawo event marketingu

Regulacje powszechnie obowiązujące

Opisując prawo event marketingu sportowego o powszechnym obowiązywaniu należy przede wszystkim dokonać podziału wydarzeń sportowych na dwie grupy. Pierwsza zawiera w sobie imprezy dla których przeprowadzenia

⁶⁵⁵A. Grzegorzczak (red.), *Event marketing...*, op. cit., s. 7

⁶⁵⁶A. Grzegorzczak (red.), *Event marketing...*, op. cit., s. 56

⁶⁵⁷Zauważa się również, że dla odniesienia efektu dla wydarzenia, pojawienie się sponsorów nie jest konieczne, patrz: A.G. Close i in., *Engaging the Consumer through Event Marketing: Linking Attendees with the Sponsor, Community, and Brand*, [w:] *Journal of Advertising Research*, Vol. 46, No. 4, 2006, s. 425-427

⁶⁵⁸Odmienne Drengner J. i in., którzy wskazują, że event marketing dotyczy wyłącznie wydarzeń promocyjnych marki. Drengner J. i in., *Does flow influence the Brand Image in Event Marketing?*, [w:] *Journal of Advertising Research*, Marzec 2008, s. 138-139

nie są konieczne zmiany legislacyjne. Druga grupa to największe wydarzenia sportowe (Igrzyska Olimpijskie, Mistrzostwa Świata w piłce nożnej, Mistrzostwa Europy w piłce nożnej)⁶⁵⁹, dla których przeprowadzenia wprowadza się zmiany w ustawodawstwie, co niekiedy jest wymagane przez podmiot posiadający prawa do organizacji konkretnego wydarzenia.

Dla pierwszej grupy wydarzeń sportowych, znaczenie mają przede wszystkim regulacje generalne dotyczące handlu, przekazu medialnego czy bezpieczeństwa imprez masowych, które nie wymagają szczególnego omówienia. Najbardziej charakterystyczne dla event marketingu w sporcie są przepisy dotyczące reklamy określonych branż – alkoholu i zakładów wzajemnych.

Dla reklamy alkoholu podczas wydarzeń sportowych istotne są postanowienia ustaw o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁶⁶⁰ oraz o bezpieczeństwie imprez masowych⁶⁶¹. Pierwsza zawiera szczególne postanowienie – zezwala na reklamę i promocję piwa przez organizatora profesjonalnej lub wyczynowej imprezy sportowej w trakcie jej trwania (art. 13 ust. 2 pkt 1), a nie tylko w godzinach od 20.00 do 8.00 jak generalnie wskazuje ustawa, oraz na informowanie o sponsorowaniu przez producenta alkoholu o pojemności od 8 do 18% (art. 13 ust 5 i 6), lecz wyłącznie w określony w ustawie sposób. W kontekście wydarzeń sportowych, warto zwrócić uwagę, że dziedzictwem UEFA EURO 2012 jest wprowadzenie możliwości sprzedaży alkoholu o zawartości alkoholu mniejszej niż 3,5% w nie-twardych pojemnikach oraz jeżeli nie jest to impreza podwyższonego ryzyka.

W kontekście reklamy zakładów wzajemnych, artykuł 29 ustawy o grach hazardowych i zakładach wzajemnych⁶⁶² zabrania reklamowania i promocji m.in. zakładów wzajemnych. Możliwa jest jedynie informacja o sponsorowaniu i to wyłącznie przez prezentowanie informacji zawierającej nazwę lub inne oznaczenie indywidualizujące sponsora (art. 29 ust.3). Ogranicza to w znaczący sposób możliwości event marketingowe dla podmiotów prowadzących zakłady wzajemne na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.

W odniesieniu do największych wydarzeń sportowych, wszelkie prawa do organizacji tych wydarzeń posiadają międzynarodowe organizacje sportowe, które wymagają od organizatora imprezy określonych gwarancji. Było tak również w przypadku wspólnej oferty organizacji UEFA EURO 2012 przez Ukraiński i Polski Związek Piłki Nożnej, kiedy podmioty prawa publicznego (m.in. Rząd RP, jednostki samorządu terytorialnego, partie polityczne) składały gwarancje budżetowe, infrastrukturalne i zmian w prawie na rzecz podmiotu prywatnego (UEFA) w celu umożliwienia przeprowadzenia wydarzenia.

Dla event marketingu znaczenie miały zobowiązania rządu RP dotyczące majątku UEFA, głównie służące ochronie praw wizerunkowych UEFA i partnerów (sponsorów) wydarzenia. W ramach gwarancji rządowych, rząd RP

⁶⁵⁹Klasyfikację giga-, mega- i majorevents omawia szczegółowo M. Muller, *What makes an event a mega-event? Definitions and sizes*, [w:] *The Journal of The Leisure Studies Association* (oddane do druku), dostęp online w dniu 30 stycznia 2015r. pod adresem http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2462539

⁶⁶⁰Ustawa z 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz. U. 1982 Nr 36 poz. 230 z późn. zm.

⁶⁶¹Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych, Dz. U. 2009 nr 62 poz. 504 z późn. zm.

⁶⁶²Ustawa z dnia 19 listopada 2009r. o grach hazardowych i zakładach wzajemnych, Dz. U. 2009 nr 201, poz. 1540 z późn. zm.

zobowiązał się do zapewnienia porządku prawnego, w którym ochronie będą podlegały oznaczenia i inne prawa własności intelektualnej wskazane przez UEFA oraz do powołania specjalnego Komitetu zarządzającego tym zadaniem, a także do ochrony znaków towarowych imprezy w specjalnym porozumieniu z Urzędem Patentowym. Dodatkowo, miasta-gospodarze zobowiązały się do przyznania UEFA prawa pierwszeństwa i wyłączności w odniesieniu do nabywania przestrzeni reklamowej oraz przygotowania stref fanów w ustalonych i określonych z UEFA miejscach.

Realizacja tych gwarancji nie znalazła swojego odzwierciedlenia w specustawie⁶⁶³, lecz poprzez ewentualne nowelizacje istniejących aktów – m.in. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁶⁶⁴, ustaw prawo własności przemysłowej⁶⁶⁵, o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁶⁶⁶, o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym⁶⁶⁷. Zmiany legislacyjne miały neutralizować przede wszystkim zjawisko ambush marketingu⁶⁶⁸, który polega na łączeniu marki z określonym wydarzeniem, mimo że marka z wydarzeniem jest niezwiązana i powoduje pozytywne skojarzenie marki, charakterystyczne dla sponsoringu⁶⁶⁹.

Krajowy porządek prawny był właściwie przygotowany do pożądanej ochrony praw. Świadczy o tym fakt specjalnej współpracy z Urzędem Patentowym, a także, niezależnie od organizacji UEFA EURO 2012, istnienie instytucji praktyki rynkowej wprowadzającej w błąd, oraz treść ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, w tym zwłaszcza możliwości stosowania jej art. 3 ust. 1 w związku z art. 18 ust. 1⁶⁷⁰. Problem z kojarzeniem podmiotów niezwiązanych z UEFA EURO 2012 bardziej niż oficjalnych sponsorów wynikał raczej z większej kreatywności podmiotów niezwiązanych niż z naruszaniem przez nie prawa⁶⁷¹.

UEFA oczekiwała również zabezpieczenia swoich interesów gospodarczych poza stadionami czy innymi oficjalnymi obiektami. Dlatego jeszcze w ramach gwarancji rządowych uzyskała od miast-gospodarzy zobowiązanie do wynajęcia powierzchni reklamowej po określonej w gwarancjach cenie. Ocze

⁶⁶³Ustawa z dnia 7 września 2007 roku o przygotowaniu finałowego turnieju Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012, Dz. U. z 2007 Nr 173 poz. 1219 z późn. zm.

⁶⁶⁴Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. z 1994 nr 24 poz. 83 z późn. zm.

⁶⁶⁵Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, Dz. U. z 2001 nr 49 poz. 508 z późn. zm.

⁶⁶⁶Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, Dz. U. z 1993 nr 47 poz. 211 z późn. zm.

⁶⁶⁷Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, Dz. U. z 2007 nr 171 poz. 1206 z późn. zm.

⁶⁶⁸D. Hasik, *Charakterystyka i ocena prawna praktyk ambush marketingowych w kontekście zbliżających się Euro 2012*, [w:] *Reklama. Aspekty prawne*, red. M. Namysłowska, Warszawa 2011, s. 629-661; por. Z. Pinkalski, *Ambush marketing – charakterystyka i ocena prawna zjawiska w perspektywie Euro 2012*, PPH nr 1/2011

⁶⁶⁹Grzybczyk K., *Prawo reklamy*, Warszawa 2012, s. 21

⁶⁷⁰Przy czym wpływ może mieć również Dyrektywa o nieuczciwych praktykach rynkowych, 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r., zatem przesłanką byłoby również istotne zniekształcenie zachowania przeciętnego konsumenta

⁶⁷¹Tu charakterystyczna akcja *Piąty stadion* prowadzona przez Kompanię Piwowarską, właściciela marki Tyskie, która nie była oficjalnym sponsorem imprezy. Szerzej: M. Walczak, *Biedronka najczęściej kojarzona z EURO 2012*, dostęp w dniu 31.01.2015r. <http://ekonomia.rp.pl/arttykul/706165,907809-Biedronka-najczesciej-kojarzona-z-Euro-2012.html>

kiwano również unormowania tzw. public viewing, czyli publicznym oglądaniu wydarzenia na odbiornikach telewizyjnych. UEFA żądała aby obowiązek wykupienia licencji dotyczył każdego kto wyświetla turniej finałowy na odbiorniku o przekątnej ekranu powyżej trzech metrów, jednak na podstawie art. 24 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych uznano, że obowiązek wykupienia licencji istnieje jedynie gdy z oglądaniem wydarzenia wiąże się osiągnięcie korzyści majątkowej⁶⁷².

Podobne rozwiązania jak w prawie polskim, istniały również w innych systemach prawnych. W związku z organizacją Igrzysk Olimpijskich w Londynie brytyjski parlament przyjął *London Olympic Games and Paralympic Games Act 2006*⁶⁷³. Ustawa określała event marketing jako zabezpieczenie imprezy, w tym ustalała miejsca dozwolonej i zakazanej reklamy, zasady walki z ambush marketingiem, regulowała handel w okolicach obiektów olimpijskich, oraz chroniła symbole olimpijskie i imprezy. Podmioty publiczne otrzymały szereg uprawnień mających na celu zapewnienie wykonania tych postanowień. Znowelizowano również szereg innych aktów prawnych, m.in. umożliwiając handel w niedziele.

W przypadku Mistrzostw Świata w piłce nożnej rozgrywanych w RPA w 2010 roku, kwestie event marketingu były regulowane przez władze samorządowe i stanowione w tzw. by-laws, które dotyczyły głównie ochrony przed ambush marketingiem i nieautoryzowanym handlem. Spory rozwiązywały specjalnie na ten turniej powołane powszechne sądy tymczasowe.

W niektórych systemach prawnych, spotkać można akty prawne generalnie mające zastosowanie do wielkich imprez sportowych. Taka sytuacja ma miejsce w Australii, gdzie ustanowiono *Major events act 2009*, oraz w Nowej Zelandii gdzie obowiązuje *Major Events Management Act 2007*. O stosowaniu tych aktów do konkretnego wydarzenia decyduje właściwy minister.

Regulacje wewnętrznie obowiązujące

Z punktu widzenia organizacji sportowej, równie ważne (w praktyce często ważniejsze) co przepisy powszechnie obowiązujące, jest prawo wewnętrznie obowiązujące organizacji sportowej. Jest tak, ponieważ w wielu dyscyplinach sportu panuje monopol związków sportowych na prowadzenie współzawodnictwa w określonym sporcie⁶⁷⁴. Z faktu istnienia monopolu wynika wniosek, że jeżeli sportowiec chce rywalizować w dyscyplinie sportu, to musi podporządkować się regułom tworzonemu przez ten związek⁶⁷⁵. Najpełniejszym dokumentem w zakresie event marketingu, na którym wzorują

⁶⁷²Takie zdanie zostało również wyrażone w opinii Kancelarii Baker&McKenzie z dnia 18 grudnia 2008r. dotyczącej *Analizy prawa własności intelektualnej w świetle zobowiązań podjętych przez Polskę w związku z organizacją przez Polskę i Ukrainę mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 roku – stan na 15 grudnia 2008r.*; dostęp w dniu 31.01.2015r. <http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/08C02612-88AA-43CE-814E-41B1BAA857F8/51801/20081223122841103.pdf>

⁶⁷³Akt dostępny na stronach internetowych Rządu Wielkiej Brytanii; dostęp w dniu 31.01.2015r. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/12/pdfs/ukpga_20060012_en.pdf

⁶⁷⁴Szerzej: P. Mijał, *Monopol de iure organizacji sportowych w kontekście międzysektorowym*, [w:] M. Biliński (red.), *Prawne aspekty funkcjonowania organizacji sportowych. Podsumowanie ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Kraków 2014, s. 75-84. Por. art. 13 ustawy z dnia 25 czerwca 2010r. o sporcie, Dz. U. 2010 nr 127 poz. 857 z późn. zm.

⁶⁷⁵W. Cajsels, *Podstawy prawne zatrudniania zawodników profesjonalnych*, Toruń 2004, s. 1-36.

się inne organizacje sportowe, jest Karta Olimpijska⁶⁷⁶, stanowiąca statut Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego.

MKOL posiada przede wszelkie prawa do Igrzysk Olimpijskich i dóbr olimpijskich. Obejmują w szczególności prawa związane z ich organizacją, transmitowaniem, dostępem i propagowaniem w jakiejkolwiek formie i wszelkimi środkami lub mechanizmami, niezależnie czy istniejącymi czy realizowanymi w przyszłości (art. 7 Karty). Dobra olimpijskie obejmują symbol olimpijski, flagę, motto, hymn, określenia, emblematy, ogień i pochodnie. Karta olimpijska zezwala na przekazanie przez Komitet Wykonawczy MKOL części lub całości praw przysługujących MKOL określoneemu podmiotowi. Warto podkreślić, że Karta Olimpijska nie wskazuje środków do realizacji ochrony praw MKOL, tylko nakłada na Narodowe Komitety Olimpijskie i Komitety Organizacyjne Igrzysk Olimpijskich (oraz na siebie), obowiązek zapewnienia satysfakcjonującej dla MKOL ochrony⁶⁷⁷.

Kluczowe znaczenie ma treść Karty odnosząca się do reklam. Podstawową rolę odgrywa art. 50 Karty, który umożliwia jedynie Komitetowi Wykonawczemu MKOL określanie zasad i warunków autoryzowanej reklamy i promocji (art. 50 ust. 1). Ustęp drugi tego artykułu zakazuje wszelkiej reklamy na i ponad stadionami, obiektami lub innymi terenami, czym głównie dąży do wykluczenia ambush marketingu skojarzeniowego i inwazyjnego. Zakaz reklamy odnosi się nie tylko do sportowców, trenerów i działaczy, ale również do kibiców⁶⁷⁸ czy organizatorów. Ta zasada jest wyłączona dla producentów sprzętu sportowego oraz producentów urządzeń takich jak tablice świetlne, pomiaru czasu (odpowiednio pkt 1 i 2 przepisu wykonawczego do art. 50 Karty). Drugie wyłączenie jest zawarte w art. 40, 3 punkcie wykonawczym, który wskazuje że żaden zawodnik, trener lub działacz, który uczestniczy w Igrzyskach Olimpijskich nie może zezwolić na wykorzystanie jego wizerunku w reklamie, jednak Komitet Wykonawczy MKOL może zezwolić na pojawienie się sportowca w reklamie (przykładem jest kampania marki *Samsung* z udziałem Reprezentanta Polski w skokach narciarskich Piotra Żyły).

W przedmiocie komunikacji zawodów, Karta Olimpijska przewiduje, że wszystkie decyzje dotyczące przekazu z Igrzysk Olimpijskich przez media należą do kompetencji MKOL (art. 48 ust. 2 Karty). Relacje z Igrzysk Olimpijskich mogą przeprowadzać jedynie akredytowani dziennikarze i reporterzy. Zawodnicy, trenerzy czy działacze bądź inni akredytowani uczestnicy robić tego nie mogą (art. 48 Karty, przepis wykonawczy pkt 3).

Karta Olimpijska zapewnia MKOL lokalny spokój w mieście organizującym Igrzyska. Karta wskazuje, że organizacja, przebieg i transmisje środków masowego przekazu z Igrzysk Olimpijskich nie będą zakłócone przez inne imprezy odbywające się w mieście, jego sąsiedztwie lub na innych obiektach

⁶⁷⁶A. M. Mestre, *The legal and institutional framework of the Olympic Games: an introductory analysis on the Olympic charter and on the International Olympic Committee*, Barcelona 2013, dostępny online www.ceo.uab.cat

⁶⁷⁷Wiecej na ten temat A. Epstein, *The Olympics, Ambush Marketing and Sochi Media*, [w:] *Ari-zona State University Sports and Entertainment Law Journal*, vol. 3, spring 2014, Tempe 2014, s. 110-131

⁶⁷⁸W zasadzie do kibiców nie stosuje się prawa wewnętrznie obowiązującego. W tym przypadku realizacja postanowień Karty Olimpijskiej spoczywa na organizatorze imprezy, który zapewnia taką ochronę m.in. przez regulamin imprezy.

sportowych (art. 34 ust. 2 Karty). MKOL posiada również pełną kontrolę nad programem kulturalnym Igrzysk Olimpijskich, który wymaga zatwierdzenia Komitetu Wykonawczego MKOL (art. 39 Karty). Dodatkowo, MKOL zakazuje wystąpień politycznych w ramach Igrzysk Olimpijskich (za wyjątkiem otwarcia i zamknięcia przez głowę państwa), a także zakazuje manifestacji o charakterze politycznym, religijnym lub rasowym⁶⁷⁹.

Powyższe oznacza, że MKOL dąży do osiągania pełnej kontroli nad przygotowywanym komunikatem. W praktyce przejawia się to w ochronie każdego elementu, który może mieć znaczenie w odbiorze Igrzysk Olimpijskich. MKOL ma pełną kontrolę nad przekazem medialnym, reklamowaniem Igrzysk i osób biorących w nich udział, a także nad wydarzeniami które mają miejsce w mieście-gospodarzu Igrzysk.

W regulacjach FIFA i UEFA odnoszących się do Mistrzostw Świata lub Europy w piłce nożnej możemy znaleźć podobne postanowienia jak w Karcie Olimpijskiej. Różnice dotyczą przede wszystkim możliwości prowadzenia reklam przez oficjalnych sponsorów imprezy na obiektach zawodów, oraz umożliwienia uczestnikom imprezy udziału w reklamach nie-sponsorów wydarzenia podczas trwania turnieju (za wyjątkiem reklamy produktów i podmiotów w trakcie rozgrywania zawodów).

W kontekście pozostałych wydarzeń i stałych lig, regulacje wewnętrzne nie są tak restrykcyjne i szczegółowe. Można jednak zauważyć, że podmioty zarządzające wielokrotnie tworzą inspirowane Kartą Olimpijską regulacje komunikacyjne i marketingowe, które mają służyć profesjonalizacji i utrzymaniu określonego wizerunku ligi oraz jej sponsorów. Podmioty zarządzające są wielokrotnie uprawnione do karania uczestników ligi (klubów, sportowców) za nieprzestrzeganie zasad event marketingu.

Stosowanie umów

W praktyce event marketingu problemy mogą sprawić porozumienia umowne. Wynika to przede wszystkim z faktu zaangażowania wielu podmiotów w celu przeprowadzenia imprezy. Co charakterystyczne, zasada swobody umów jest ograniczana nie tylko przez prawo powszechnie obowiązujące, ale również przez regulacje wewnętrzne.

Świadczą o tym m.in. regulacje, które wyłączają sponsoring lub reklamę przez uczestników imprezy podczas wydarzenia (vide: omówiona wyżej Karta Olimpijska). Warto również zwrócić uwagę na sytuacje gdy sponsor sportowca lub klubu jest konkurentem sponsora wydarzenia (np. PGE Turów Zgorzelec występuje w Tauron Basket Lidze). Odszkodowanie za niewykonanie zobowiązań umownych zależy zatem w znacznym stopniu od regulacji wewnętrznych, które mogą określać wyłączenia branżowe dla podpisywania umów sponsorskich uczestników rozgrywek.

⁶⁷⁹Niekiedy, państwa w których organizuje się tego typu imprezy rozszerzają zakaz manifestacji na cały region administracyjny jak Federacja Rosyjska w ramach Igrzysk Olimpijskich Soczi 2014

Podsumowanie

Podobnie jak w przypadku całego systemu prawa sportowego, prawo event marketingu charakteryzuje dwutorowość⁶⁸⁰, obok siebie istnieje prawo obowiązujące powszechnie i wewnętrznie⁶⁸¹. Pierwsze stanowione jest przez podmioty publicznoprawne i ma charakter ogólny, tzn. może być stosowane również poza sportem, lub dedykowany dla sportu (tutaj generalnie jak ustawa o sporcie oraz indywidualnie służące konkretnej imprezie). Prawo wewnętrznie obowiązujące charakteryzuje się dążeniem międzynarodowych federacji sportowych do pełnej kontroli nad sferą event marketingu. W praktyce event marketingu, znaczenie mają postanowienia kontraktów, które – pomimo swobody umów – muszą być zgodne nie tylko z prawem powszechnie obowiązującym, ale również z regulacjami wewnętrznymi.

Prawo event marketingu w sporcie służy głównie ochronie interesów gospodarczych uczestników sportu, przede wszystkim podmiotów posiadających prawo do organizacji wydarzenia. Dzięki temu, możliwa jest kontrola nad wydarzeniem, jego komunikacją oraz odbiorem wśród uczestników wydarzenia - sportowców, kibiców, mediów i sponsorów.

Bibliografia:

- W. Cajselski (2004), *Podstawy prawne zatrudniania zawodników profesjonalnych*, Toruń
- M. Biliński (red.) [2014], *Prawne aspekty funkcjonowania organizacji sportowych. Podsumowanie ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Kraków
- A.G. Close i in. , *Engaging the Consumer through Event Marketing: Linking Attendees with the Sponsor, Community, and Brand*, [w:] *Journal of Advertising Research*, Vol. 46, No. 4
- J. i in., *Drengner Does flow influence the Brand Image in Event Marketing?*, [w:] *Journal of Advertising Research*,
- A. Erbsen, *The substance and illusion of Lex Sportiva*, [w:] I.S. Blackshaw i in. (red.), *The Court of Arbitration for Sport 1984-2004*, Haga
- A. Grzegorzczak (red.) [2009], *Event marketing jako nowa forma organizacji procesów komunikacyjnych*, Warszawa
- R. Zachary Finner, *Event Marketing and Sponsorship: Lessons Learned from the Tour De Georgia Cycling Races*, [w:] *Consumer behavior knowledge for effective sports and event marketing*, A. G. Close i in. (red.), Routledge
- Grzybczyk K (2012), *Prawo reklamy*, Warszawa
- D. Hasik, *Charakterystyka i ocena prawna praktyk ambush marketingowych w kontekście zbliżających się Euro 2012*, [w:] *Reklama. Aspekty prawne*, red. M. Namysłowska, Warszawa
- A. M. Mestre (2013), *The legal and institutional framework of the Olympic Games: an introductory analysis on the Olympic charter and on the International Olympic Committee*, Barcelona dostępny online www.ceo.uab.cat
- A. Epstein, *The Olympics, Ambush Marketing and Sochi Media*, [w:] *Arizona State University Sports and Entertainment Law Journal*, vol. 3, spring 2014, Tempe
- M. Muller, *What makes an event a mega-event? Definitions and sizes*, [w:] *The Journal of The Leisure Studies Association* dostępne pod adresem http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2462539
- Z. Pinkalski, *Ambush marketing – charakterystyka i ocena prawna zjawiska w perspektywie Euro 2012*, PPH nr 1/2011
- M. Walczak, *Biedronka najczęściej kojarzona z EURO 2012*, dostępne pod adresem <http://ekonomia.rp.pl/artukul/706165,907809-Biedronka-najczesciej-kojarzona-z-Euro-2012.html>

⁶⁸⁰K. Vieweg, *Fascynacja prawem sportowym*, dostęp w dniu 31.01.2015r. <http://www.irut.de/Forschung/Veroeffentlichungen/OnlineVersionFaszinationSportrecht/FaszinationSportrechtPolnisch.pdf>

⁶⁸¹Szerzej na ten temat specyfiki prawa sportowego: A. Erbsen, *The substance and illusion of Lex Sportiva*, [w:] I.S. Blackshaw i in. (red.), *The Court of Arbitration for Sport 1984-2004*, Haga 2006, dostępny w dniu 31.01.2015r. http://www.law.umn.edu/uploads/hs/q2/hsq2DR_OArwfmG4DRaXE5A/Erbsen-CASChapter-Scan.pdf

K. Vieweg, *Fascynacja prawem sportowym*, dostępne pod adresem

<http://www.irut.de/Forschung/Veroeffentlichungen/OnlineVersionFaszinationSportrecht/FaszinationSportrechtPolnisch.pdf>

http://www.law.umn.edu/uploads/hs/q2/hsq2DR_OArwfmG4DRaXE5A/Erbsen-CASChapter-Scan.pdf

Akty prawne:

Ustawa z 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, (Dz. U. 1982 Nr 36 poz. 230 z późn. zm).

Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych, (Dz. U. 2009 nr 62 poz. 504 z późn. zm).

Ustawa z dnia 19 listopada 2009r. o grach hazardowych i zakładach wzajemnych, (Dz. U. 2009 nr 201, poz. 1540 z późn. zm).

Ustawa z dnia 7 września 2007 roku o przygotowaniu finałowego turnieju Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012, (Dz. U. z 2007 Nr 173 poz. 1219 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, (Dz. U. z 1994 nr 24 poz. 83 z późn. zm).

Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, (Dz. U. z 2001 nr 49 poz. 508 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, (Dz. U. z 1993 nr 47 poz. 211 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, (Dz. U. z 2007 nr 171 poz. 1206 z późn. zm.)

Dyrektywa o nieuczciwych praktykach rynkowych, 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r

Inne źródła:

Opinia prawna Kancelarii Baker&McKenzie z dnia 18 grudnia 2008r. dotyczącej *Analizy prawa własności intelektualnej w świetle zobowiązań podjętych przez Polskę w związku z organizacją przez Polskę i Ukrainę mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 roku – stan na 15 grudnia 2008r.*; dostęp w dniu 31.01.2015r. <http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/08C02612-88AA-43CE-814E-41B1BAA857F8/51801/20081223122841103.pdf>

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/12/pdfs/ukpga_20060012_en.pdf

